

Journal of New Century Innovations

VOLUME
66
ISSUE-2

Journal of new
century innovations

Exact and natural sciences

Pedagogical sciences

Social sciences and humanities

Engineering and Medical Sciences

ISSN (p): 2181-3671
ISSN (e): 2181-368X

Google
Scholar

newjournal.org

**JOURNAL OF NEW CENTURY
INNOVATIONS**

VOLUME – 66 | ISSUE - 2

December - 2024

TIL TARIXI VA UNING PAYDO BO‘LISHI

Axmatova Feruza Turdialiyevna
Samarqand davlat chet tillar instituti
Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili) yo‘nalishi
2-bosqich 2333-guruh talabasi
axmatovaferuza224@gmail.com
+998934566205

Annotatsiya: Ushbu maqolani yozishimdan maqsad til,til tarixi,uning yaratilish bosqichlari,inson va jamiyat hayotidagi o‘rni haqida ma’lumotlar berilgan.Bundan tashqari tilning paydo bo‘lishi haqidagi turli nazariyalar,ularning talqini va ilmiy asosi.Shu maqolamda shular haqida ma’lumot berib o‘taman.

Kalit so‘zlar: Til,til tarixi,yaratilish bosqichlari,inson va jamiyat, nazariyalar,ovozga taqlid,undov,mehnat qiyqiriqlari,imo-ishora.

Til ijtimoiy hodisa hisoblanib,til deb murakkab muloqat tizimiga yoki shu tizimni o‘rganish va ishlatish qobiliyatiga aytiladi.Bundan tashqari til ma’lumot almashish vositasi ham hisoblanadi.Shuningdek,til asosan muloqot vositasi ham.Odamlar tilni yosh bolalik paytidagi ijtimoiy o‘zaro munosabat orqali o‘zlashtiradilar va o‘rtacha uch yoshga kelib ravon gapira oladilar.Til ishlatish odam madaniyatiga chuqur singgan.Binobarin,til faqatgina muloqat vositasi bo‘lib qolmay,balki individuallik,ijtimoiy stratifikatsiya,parvarish va ermak kabi ijtimoiy va madaniy rollarga ham ega.

Tillar vaqt o‘tishi bilan o‘zgaradi,ularning evolutsiyasini qadimgi tillar keyingi bosqichlar sodir bo‘lishi uchun qanday belgilarga ega bo‘lganini aniqlovchi va ularni zamonaviy taqqoslovchi tarixiy tilshunoslik o‘rganadi.Til konkret nutq hodisalar(ayrim gaplar,hikoyalar,bir necha kishining suhbat va shu kabilar),jumladan,og‘zaki yoki mexanik usulda takrorlanadigan va yozuv orqali qayd etiladigan nutq hodisalarida mavjud bo‘ladi.Hozirgi davrda turli millat,elat va qabilalarga tegishli 2500 dan 5000 tagacha (ba’zi manbalarda 3000-7000 oralig‘ida) jonli til borligi ma’lum.Ularning har birida barcha tillar uchun umumiy bo‘lgan ba’zi universal struktur xususiyatlar mavjud bo‘ladi.

Tillar har qanday so‘zlar,iboralar yo‘q joydan paydo bo‘lishi mumkin emas,ya’ni har bir so‘z odamlar hayotining muhim bir qismi hisoblanadi.Shuning uchun tilning har bir inson va jamiyat hayotidagi ahamiyatini inkor etib bo‘lmas darajada yuqori.Til ko‘plab funksiyalarni bajaradi,ularning asosiylari:ma’lumot uzatish usuli va o‘z fikrlarini rasmiylashtirish usuli.Shuni ta’kidlab o‘tish mumkinki,tilning ma’lum sakkiz ma’nosidan biri xalqdir.Birinchi navbatda , til

jamoaviy mehnat mahsuli bo‘lib, u kishilarni birlashtirish maqsadida yaratilganligi yaqqol ko‘zga tashlanadi. Bu uning jamiyat bilan aloqasini ko‘rsatadi. Til o‘z xalqining tarixi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, til qadimgi davrlarda yuz bergan tarixiy o‘zgarishlar, ona yurtimiz boshidan kechirgan taraqqiyot yo‘li haqida hikoya qiladi. Aynan mana shu muloqot vositasi bir xalqning taraqqiyotini aks ettiradi, unda sodir bo‘lgan o‘zgarishlarni o‘rganib, uning mamlakatning tarixiy merosiga qo‘shiladi.

TILNING PAYDO BO‘LISHI VA TURLI XIL NAZARIYALAR.

Tilning paydo bo‘lish masalasi insoniyatni qadimgi zamonlardan beri qiziqtirib keldi, Qadimgi davrlardan beri tilning kelib chiqishi haqida ko‘plab nazariyalar, ta’limotlar paydo bo‘ldi.

Qadimgi Yunonistonda faylasuflar tilnin qay tarzda kelib chiqqanligi haqida uzoq davr qizg‘in bahs olib borganlar. Tilshunoslik tarixidan ma’lumki, bu masalada Grek faylasuflari bir-biriga zid ikki xil farazni o‘rtaga tashlagan. Demokrit va boshqalar tilda narsa nomi bilan narsa orasida hech qanday bog‘lanish yo‘q, bu nomlar mazkur tilda gaplashuvchi odamlar tomonidan yaratilgan, demak, til inson tomonidan yaratilgan degan fikrni ilgari surishgan. Bu guruh olimlar anomalsitlar deb nom olgan. Platon boshliq boshqa bir guruh olimlar “narsa bilan uning nomi orasida muayyan bog‘lanish bor. Bu bog‘lanish narsalarning xususiyatlaridan, tabiatidan kelib chiqqan va bu bog‘lanish ilohiy kuch tomonidan o‘rnatilgan” degan fikrni ilgari surishgan. Tarixda bu oqim analogistlar deb nom olgan.

Tilning paydo bo‘lishi bir tomondan kishilik tanasining evolyutsiyasi bilan, ikkinchi tomondan, ibtidoiy jamoaning jamiyatga aylanishi bilan bog‘liq bo‘lgan. Hozirgacha tilning paydo bo‘lishi haqida turli nazariyalar yaratilgan.

Ovozga taqlid nazariyasi. Bu nazariya qadimgi yunon olimlari Demokrit va Platonlar davrida paydo bo‘lib, XX asrgacha yashab keldi. Ovozga taqlid nazariyasiga ko‘ra, yer yuzida paydo bo‘lgan dastlabki, odamlar ongli ongsiz ravishda tevarak – atrofdagi turli-tuman predmetlarning tovushlarga, yirtqich hayvonlarning o‘kirishi, qushlarning sayrashi, tezoqar suvning shildirashi, shamolning uvillashi kabilarga taqlid qilish natijasida nutq paydo bo‘lgan. Masalan: Chirillamoq, shildiramoq kabilar. Ammo bu so‘zlar hamma tilde mavjud bo‘lsa ham ozchilikni tashkil etadi. Tabiatda tovush chiqarmaydigan narsalardan tovush chiqaradiganlari kam.

Ovozga taqlid nazariyasi tafakkur va tilning chambarchas bog‘liqligini inobatga olmaydi, til va nutqni farqlamaydi, tilning paydo bo‘lishidagi ijtimoiy zaruriyatni e’tibordan chetda qoldiradi. Bu nazariya tilning paydo bo‘lish masalasini hal etmaydi.

Undov nazariyasi. Ushbu nazariya tarafdorlari tildagi barcha so‘zlar kishilarning his-tuyg‘ulari, qahr-g‘azablari, hayajonlari ta’sirida ixtiyoriy yoki ixtiyorsiz baqirishlari natijasida paydo bo‘lgan, deb da’vo

qiladilar.Masalan:Oh(ohlamoq),uff(uflamoq),dod(dodlamoq) va boshqalar.Tildagi boshqa soʻzlar esa ana shu soʻzlarning kombinatsiyalaridan kelib chiqqan.Undov nazariyasi tilning ijtimoiy xarakterini inobatga olmaydi,yaʼni biologik aspektning birgina jihatiga tayanib inson va kishilik jamiyatining paydo boʻlishini hisobga olmaydi.Bu gʻayriilmiy nazariyadir.

Mehnat qiyqiriqlari nazariyasi. Bunda tildagi barcha soʻzlar ibtidoiy kishilarning birgalashib mehnat qilishlari jarayonida mehnat qilishga undaydigan ixtiyorsiz qiyqirishlari natijasida paydo boʻlgan.Uning asoschisi XIX asrning ikkinchi yarimida yashagan fransuz faylasufi L.Nuaredir.Nemis olimi Karl Byuxer ham shu nazariyani qoʻllab quvvatlagan.Bu nazariya Undov nazariyasiga oʻxshab ketadi.Biroq bunda qiyqiriqlar va hayqiriqlar kishilarning mehnati jarayonida yuz beradi. Instinktiv qiyqiriqlar mehnat bilan bogʻliq boʻlsa-da,u biologik faktordir.Hayqiriqlar,qiyqiriqlar mantiqan hech qachon kishilarning aloqa vositasi boʻlgan emas.

Imo-ishoralar nazariyasi. Buning asoschilari nemis olimi Vundt va akademik N.Y.Marr, ularning fikricha,insonlar tovush tili paydo boʻlgunga qadar bir-birlari bilan imo-ishora orqali aloqa qilganlar.Marrning daʼvo qilishicha ,odamlar yarim million yil davomida “ imo-ishora tili”orqali aloqa qilganlar va keyinchalik bu tovush tiliga aylangan.

Inson nutqi taraqqiyotining maʼlum bir bosqichida imo-ishora tili kishilarning oʻzaro aloqa qilishlarida yagona vosita boʻlgan edi,degan fikr ilmiy jihatdan asosli emas.

Xulosa qilib aytganda,til insonlar hayotida muhim ijtimoiy hodisa hisoblanadi.Shu bilan birga til inson hayotida muhim rol oʻynaydi chunki insonlar uchun maʼlumot almashish va muloqat qilish vazifasini bajarib kelmoqda.Bundan tashqari til ishlatish odam madaniyatiga chuqur singib ketgan.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati.

- 1.Usmonov.S, Umumiy tilshunoslik. T, 1972.
- 2,Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi(2000-2005) maʼlumotlaridan foydalanilgan.
- 3.Qambarova Dilorom Yusupovna, Tilning paydo boʻlishi va shakllanish tarixi, Fargʻona (2023).
- 4.Shuhratbek Qaxxorov ,Til – xalq tarixining solnomasi, Andijon (2022).
- 5.Azizov.O. Tilshunoslikka kirish, T. “Oʻqituvchi”, 1996.
- 6.Baskakov.N, Sodiqov.A, Abduazizov.A. Umumiy tilshunoslik, T. “Oʻqituvchi”,1979.

TEACHER'S VOICE AND TONE IN THE CLASSROOM

Omonova Gulsevar Tavakkal qizi

Faculty of English Language and Literature

Department of Foreign Language and Literature

Fergana State university

Abstract

The teacher's voice is a pivotal tool in the classroom, serving not only as a medium of communication but also as a means to establish authority, engage students, and create a conducive learning environment. This article explores the physiological, psychological, and pedagogical aspects of a teacher's voice and tone, referencing prominent works in vocal pedagogy. Special attention is given to strategies for maintaining vocal health and optimizing tone to enhance classroom dynamics.

Key words: Teacher's voice, teacher's tone, classroom dynamics, vocal health, vocal technique, voice projection, emotional communication, vocal fatigue, vocal pedagogy.

Introduction

The voice is an integral component of teaching, as teachers rely on it for instruction, guidance, and interaction. A well-modulated tone can inspire learning, while a strained or monotonous voice may hinder student engagement. Effective use of voice and tone not only requires awareness of vocal technique but also reflects a teacher's emotional state and pedagogical intentions. Drawing on studies in voice pedagogy, this article examines how teachers can optimize their vocal delivery to improve classroom outcomes.

Methodology

This study employs a qualitative approach, synthesizing insights from established literature on vocal pedagogy and complementing them with personal reflections and observations of classroom practices. In addition to foundational works by Blades-Zeller (2002), Koldenhoven (2007), Miller (1986), Vennard (1967), and Dayme (2005), the analysis includes practical experiences and challenges faced by educators in their daily teaching routines.

Results

1. The Role of Vocal Technique in Teaching

Effective voice projection and clarity are essential for maintaining authority and ensuring that all students can hear and understand the teacher.¹ From personal experience, it is evident that without proper vocal techniques, teachers often face

¹ Blades-Zeller, Elizabeth (2002). *A Spectrum of Voices: Prominent American Voice Teachers Discuss the Teaching of Singing*. Lanham, Maryland: Scarecrow Press, Inc. ISBN 0-8108-4953-4.

fatigue or lose the attention of students in larger classrooms. For instance, a teacher who consistently uses diaphragmatic breathing can maintain vocal strength and energy throughout the school day, even during lengthy lessons. This aligns with my observations where well-trained teachers manage to keep students engaged even in challenging acoustic environments.

2. Vocal Health and Maintenance

The emphasis on vocal health by Koldenhoven (2007) resonates with the reality that many teachers experience vocal strain.² Personally, I have observed colleagues struggling with hoarseness after long periods of speaking without hydration or rest. Integrating strategies such as vocal warm-ups and hydration into daily routines not only prevents fatigue but also enhances the quality of voice. Teachers who proactively care for their voices often report increased confidence and effectiveness in their delivery.

3. Tone and Emotional Communication

The works of Miller (1986) and Dayme (2005) emphasize the emotional nuances conveyed by tone, which aligns closely with my observations.³ A calm and encouraging tone fosters a positive classroom atmosphere, while a harsh tone may escalate conflicts. For example, when a teacher lowers their pitch and speaks softly during moments of tension, it often de-escalates student anxiety. This demonstrates how deliberate tone modulation can create a more harmonious learning environment.

4. Psychological Impact of Voice and Tone

Vennard (1967) asserts that consistency between verbal and nonverbal cues enhances communication, a concept that resonates deeply with classroom realities.⁴ I have noticed that students respond better to feedback when the teacher's tone matches their words. For example, a warm and genuine tone during praise reinforces students' confidence, while a firm but non-aggressive tone during discipline establishes authority without creating resentment. These observations highlight the importance of voice as a psychological tool in managing classroom dynamics.

Discussion

Teachers must approach their voice as an instrument requiring regular care and training. This study and my personal experience confirm that vocal techniques and tone modulation are not innate; they can and should be cultivated. For instance, a teacher who engages in vocal training workshops is more likely to maintain vocal resilience and emotional impact in their communication.

Moreover, the psychological effects of tone underscore the need for emotional intelligence in teaching. By intentionally adjusting tone to suit the situation, teachers

² Koldenhoven, Darlene (2007). *Tune Your Voice: Singing and Your Mind's Musical Ear*. Studio City, CA: TimeArt Publications. ISBN 978-0-9789562-3-3.

³ Miller, Richard (1986). *The Structure of Singing: System and Art in Vocal Technique*. New York: Schirmer Books. ISBN 0-02-872660-X.

⁴ Vennard, William (1967). *Singing: the Mechanism and the Technic*. New York: Carl Fischer.

can foster better relationships with students and create a more engaging learning environment. For example, in culturally diverse classrooms, understanding how tone is perceived differently can prevent misunderstandings and build trust.

Finally, integrating vocal pedagogy into teacher training programs could significantly enhance educators' effectiveness. Practical exercises, such as role-playing different vocal scenarios, can bridge the gap between theoretical knowledge and classroom application. Future research might focus on identifying specific cultural differences in voice and tone perceptions, as well as exploring the role of technology in assisting teachers to monitor and improve their vocal habits.

Conclusion

The teacher's voice and tone are more than tools of instruction; they are instruments of influence and connection. By integrating vocal health practices and intentional tone modulation, teachers can enhance their classroom presence, foster student engagement, and ensure long-term vocal well-being. This article affirms the need for ongoing professional development in vocal pedagogy for educators.

References:

1. Blades-Zeller, Elizabeth (2002). *A Spectrum of Voices: Prominent American Voice Teachers Discuss the Teaching of Singing*. Lanham, Maryland: Scarecrow Press, Inc. ISBN 0-8108-4953-4.
2. Koldenhoven, Darlene (2007). *Tune Your Voice: Singing and Your Mind's Musical Ear*. Studio City, CA: TimeArt Publications. ISBN 978-0-9789562-3-3.
3. Miller, Richard (1986). *The Structure of Singing: System and Art in Vocal Technique*. New York: Schirmer Books. ISBN 0-02-872660-X.
4. Vennard, William (1967). *Singing: the Mechanism and the Technic*. New York: Carl Fischer.
5. (Bunch) Dayme, Meribeth (2005). *The Performer's Voice*. New York: W.W. Norton & Company, Inc. ISBN 0-393-06136-1.

INGLIZ TILIDAGI TASHQI IJTIMOYIY REKLAMALARDA REGULYATIV (YO‘NALTIRUVCHI) FUNKSIYASINI QO‘LLANISHI

Baxadirov Jaxangirmirzo Abdumajitovich

Toshkent amaliy fanlar universiteti

“Xorijiy til va adabiyoti” kafedrası

mudiri filologiya fanlari bo‘yicha falsafa

doktori (PhD), dotsent

Ijtimoiy reklamaning **regulyativ** (yo‘naltiruvchi) funksiyasi reklama orqali axloqning istalgan va jamiyat uchun ma‘qul modellarni akutallashtirish va noma‘uql modellarining oldini olishga qaratilgandir. T.Parsonsning ta‘kidlashicha, ijtimoiy tizimni barqarorlashtirishning muhim sharti – bu odamlarning real harakatlarini ularning tegishli madaniyatda mavjud bo‘lgan axloq normalari bilan integratsiyalashdan iboratdir. Buning uchun esa, axloq namunalarini mustahkamlash, ularni o‘zaro munosabatlarda qo‘llash mumkin bo‘lgan, shuningdek sub’yektlar manfaatlariga mos bo‘lgan turg‘un va doimiy modellarga aylantirish zarur.¹ Aynan odamlarning qadriyatlarga asoslangan xulqiga, axloq me‘yorlariga ta‘sir ko‘rsatish tufayli ijtimoiy reklama jamiyat institutlarining normal faoliyat ko‘rsatishi va umuman jamiyat hayotini barqarorlashuviga yordam beradi. Mazkur funktsiya shaxsning ijtimoiy ahamiyatli va ijtimoiy foydali harakatlar sodir etishga undash va nomaqbul harakatlarining oldini olish vazifasini bajaradi. Regulyativ xarakterdagi matnlar asosida sub’yektlar o‘rtasida muayan bir sharoit va vaziyatda ma‘lum munosabatlarni o‘rnatuvchi ijtimoiy xulq me‘yorlari yotadi, ya‘ni: 1) muayan vaziyatdagi sub’yekt; 2) xulq (axloq me‘yorlari, urf-odat, an‘ana yoki xulq huquqi bilan belgilangan); 3) modallik (sub’yektlar o‘rtasidagi munosabatlar va xulq bilan belgilangan); 4) ommaning jamiyat tomonidan qabul qilingan axloq normalarining buzilishiga, shuningdek, huquqiy oqibat keltirib chiqaruvchi harakatlarga munosabati. Ijtimoiy axloqiy me‘yorning taqdim qilingan mazkur sxemasi umumiy universal xarakterga ega va ijtimoiy reklamali plakatlarda me‘yoriy va qadriyatlar bilan bog‘liq matnlarni tahlil qilishda samarali nazariy vosita hisoblanadi. Ijtimoiy me‘yor sxemasi elementlarini taqdim etishning mantiqiy-sintaksik shakli sifatida *basharti..., agar..., aks holda...*, kabi so‘zlar yordamida bayon etilgan izchillikni misol ko‘rsatish mumkin, bu yerda qadriyat va me‘yorlarni zaruriy ehtiyojga aylantirish shartiga (vaziyatga), keyin xulq qoidalari bayoniga (dispozisiya) va nihoyat bu qoidalarga amal qilinmaslik natijasiga (jazo) ko‘rsatma berilgan. Ijtimoiy normalar albatta shartli jumlar bilan ifodalangan bo‘lishi va u bir jumlaning o‘zida aks etilishi shart emas, ammo ijtimoiy-regulyativ xarakterdagi plakatlar matnining talqini uning elementlarini aniqlashga imkon beradi.

¹ Парсонс, Т. Очерк социальной системы / Парсонс, Т. – М.: Академ. Проект, 2002. – 832 с.

Masalan, quyidagi reklamali murojaatda: *Throat cancyer will leave you speyechless. Quit smoking* – Tomoq raki seni tilsiz qilib qo‘yadi. Chekishni tashla ko‘rsatmasi yana boshqacha variantda ifodalanishi mumkin, ya‘ni: *If you do not quit smoking, throat cancyer will leave you speyechless* – Agar chekishni tashlamosang, tomoq raki seni soqov qilib qo‘yadi. Mazkur holda vaziyat sub‘yekti sifatida nikotinga qaramlikdan ozor chekayotgan odam ko‘rsatilgan bo‘lib, dispozisiya sifatida zararli odatdan voz kechish ko‘rsatmasi berilgan bo‘lsa, jazo sifatida – ayanchli natija berilgan. Yana boshqa bir murojaatni tahlil qilamiz: *“Neglected children are made to feyel invisible* – Nazorasiz qoldirilgan bolalar o‘zlarini ko‘zga ko‘rinmas maxlukdek his qiladilar”. Mazkur holatda sub‘yekt sifatida ota-onasi tarbiyasi bilan shug‘ullanishga vaqti bo‘lmagan bola ko‘rsatilgan. Jazo sifatida bayon etilayotgan vaziyatning negativ oqibatlarini namoyon bo‘lgan: agar bola nazorasiz qoldirilsa, u o‘zini ko‘rinmas maxlukdek his qiladi. Uning semantik xulosasi ko‘rsatma sifatida namoyon bo‘lgan – bolalaringizni e‘tiborsiz qoldirmang, quyidagicha berilgan: *If you neglect your children, you make them feyel invisible.*

Regulyativ funktsiya o‘z aksini ijtimoiy reklamani tarkibiy-kompozitsion tashkillashtirishda topadi. Uning tarkibiy qismlari sloganlar (murojaatlar) va vizual obrazlar (rasmli) orqali taqdim etilgan bo‘ladi. Slogan, ya‘ni mazkur holatda *murojaatlar* reklama matnining eng muhim elementi sanaladi. Mazkur termin etimologik jihatdan vallyiy tilidagi “slaugh-ghairm” (jangovor chaqiriq) so‘zidan kelib chiqqan va emosional jihatdan ta‘sirchan bo‘lishi bilan bir qatorda keskin harakatga undov ma‘nosini ham beradi. Odatda murojaatlarga argument (dalil) sifatida ijtimoiy muammoni taqdim etuvchi, u yoki bu harakatlarni sodir etishga undovchi matnli fragmentlar ilova qilinadi. Murojaatga rekalam kompaniyasining o‘ziga xosligini ta‘minlash vazifasi qiradi. Murojaat reklama kompaniyasining “qisqa mazmunini” ifoda etadi.

Slogan mualliflari reklamali xabarni maksimal darajada lo‘nda ifodalashga xarakter qilishadi, bu esa o‘z navbatida xabar va murojaatlarni qisqa va esda qolarli bo‘lishini ta‘minlaydi. Reklama kompaniyasini mazmun-mohiyatini adresatga aniq yetkazish va unga emosional ta‘sir ko‘rsatish uchun turli tasvirlar va stilistik usullar qo‘llaniladi. Ularning ichida eng ko‘p qo‘llaniladigan usullardan biri – qofiya va alliteratsiya, ya‘ni bir xil yoki ohangdosh undoshlarning ketma-ket qaytarish usulidir. Misol sifatida *“After whisky, driving risky – Viski ichish va moshina haydash – o‘ta qaltis ish”*, sloganini keltirish mumkin. Ingliz tilining o‘ziga xos xususiyatlari, uning so‘z yasashdagi imkoniyatlari mustaqil va ta‘sirchan sloganlarni yaratishga xizmat qiladi. S. de Madariaga bu haqda hazil qilib shunday degan edi, “ingliz tili – serharakat odamlar tili, bir bo‘g‘inli, qisqa va lo‘nda til. Faol va serharakat odam bugungi kun bilan yashaydi, bugungi kun uchun esa, bir bo‘g‘inli so‘zlardan boshqa so‘zlarga o‘rin yo‘q. Bir bo‘g‘inli va lunda so‘zlarda ingliz xarakterining barcha hislatlari ishtirok

etadi, masalan, utilitar, ya'ni amaliy-pragmatik his-tuyg'ular. Pragmatik va aql-idrokka tayanib ish ko'radigan ingliz perambulator (sayyoxatchi, yo'lovchi) so'zini pram, omnibus (omnibus, avtobus) so'ziga va bus i bicycle (velosiped) so'zini bike so'ziga osonlikcha o'zgartirib ishlatishi mumkin. Bu masalada unga shakllarga bo'lgan befarq munosabat yordam beradi"². Tabiatan serharakat bo'lishga moillikni S.de Madariaga ingliz tilining barcha so'zlarni fe'llarga almashtira olish xususiyati bilan bog'liq deb hisoblaydi.

Ijtimoiy plakatning illyustrativ, ya'ni tasvir qismi uning eng muhim tarkibiy qismlaridan iboratdir. Negaki, rasm va jozibali tasvirlar, birinchi navbatda kishi e'tiborini o'ziga tortadi. Shunday esa-da, har qanday tasvir aksariyat hollarda o'ziga izohli matn talab etadi: matn tasvirning kommunikativ hususiyatini kuchaytiradi. Reklama san'atida matn yanada ishonchli va aniq bo'lishi uchun ko'pincha fotosuratlar ishlatiladi hamda dolzarb muammolarni aks ettirishda ushbu muammolarni boshidan kechirgan odamlar tasviridan ham keng foydalaniladi. Bu esa, adresatda voqelikka dahldorlik hissini uyg'otadi va fotosuratda tasvirlangan qahramonning muammosiga qayg'udosh bo'lishga undaydi. Shu bilan birga fotosuratlar maxsus maqsadni faqat izohlash, talqin etish funksiyasini bajaradi, izohlash jarayoniga esa adresatning hayotiy tajribasi va madaniy muhit ta'sir ko'rsatishi mumkin. Fotosuratda turli ramzlar ishlatiladi va ijtimoiy reklamadagi obrazni to'g'ri talqin etishda mazkur ramzlar auditoriya uchun yaxshi tanish va u tushunadigan darajada bo'lishi lozim.

Rekalmaning ma'umot olish uchun aloqa qismi reklama beruvchilar haqidagi axborotdan iborat bo'ladi (tashkilotlar, fondlar, hokimiyat organlari va hokazolar). Masalan, Nyu-York sog'liqni saqlash Departamentining qand kasalligiga qarshi kurashga bag'ishlangan reklama plakatida oyog'i amputatsiya qilingan odamning fotosurati berilgan. Fotosuratda haddan tashqari ko'p shakar iste'mol qilgan odamning ayanchli oqibati tasvirlangan. Reklama slogani: "Cut your portions, cut your risk – Miqdorni kamaytir, xatarni yo'qot!" NYC Health Department. "Portions have grown. So has type 2 diabetes, which can lead to amputations – Miqdor ko'paymoqda. Agar sizda ikkinchi darajali qand kasalligi bo'lsa, bu amputatsiyaga olib kelilish mumkin". Bu reklamada imperativ, ya'ni buyruq-ko'rsatma berilib, u asoslangan axborot bilan izohlanmoqda.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Парсонс, Т. Очерк социальной системы / Парсонс, Т. – М.: Академ. Проект, 2002. – 832 с.
2. Мадариага, С. Англичане, французы, испанцы. / С. Мадариага. – СПб: Наука, 2003. – 248 с.

² Мадариага, С. Англичане, французы, испанцы. / С. Мадариага. – СПб: Наука, 2003. – 248 с.

URBANIZATSIYANING FALSAFIY MUAMMO SIFATIDAGI TAHLILI

Yaxshiboyeva Muhayo G'ulom qizi

Guliston davlat pedagogika instituti talabasi,

Ilmiy rahbar: Mansurov Abdulaziz Akbarjonovich

Guliston davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Annotatsiya. Urbanizatsiya (lotincha-Urbanius) shaharlar taraqqiyoti bilan bog'liq hayot tarzini ifodalovchi tarixiy jarayon bo'lib, aholining hududlar doirasida joylashishida shaharlar soni, ularning katta-kichikligini aniqlash va insoniyat hayotining turli jabhalarida shaharlarning rolini oshirish bilan bevosita aloqador bo'ladi. Urbanizatsiya darajasining yuqoriligi shaharlar soni va ularda istiqomat qiluvchi aholining ko'p-ozligi bilan belgilanadi, ishlab chiqarish kuchlarining hududlar bo'ylab joylashishidagi va ijtimoiy taraqqiyot, madaniyat, fan, san'at kabi sohalardagi ahvol va o'zgarishlarni ifodalaydi. Maqolada urbanizatsiyaning hozirgi kundagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Urbanizatsiya, shaharlar taraqqiyoti, global jarayon, urbanizatsiya darajasi, urbanizatsiya darajasi yuqori mamlakatlar, klassik urbanizatsiya, sharqona urbanizatsiya.

Kirish. Urbanizatsiya hozirgi davrda jahon miqiyosida tobora rivojlanib, kuchaya borayotgan turli xil ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy taraqqiyot darajasi turlicha bo'lgan mamlakatlarni o'z domiga tortgan urbanizatsiya XVIII asrda ro'y bergan sanoatdagi inqilob tufayli tobora kuchaya bordi. XIX asrga kelib yer yuzida mavjud bo'lgan shaharlarda salkam 30 million aholi yashagan bo'lib, u butun aholi orasida bor-yo'g'i 3 foizni tashkil etgan edi. Urbanizatsiyaning eng asosiy xususiyati shaharlarning kompleks, ya'ni ularning har tomonlama rivoj topishini taminlash, moddiy va ma'naviy imkoniyatlarini ko'paytirishi, aholi migratsiyasining kuchayishi, yangi shaharlar vujudga keltirishi va ularni taraqqiyot tomon yo'naltirishi, yirik shaharlar sonini oshirish, ularda yashaydigan aholi sonini ko'paytira borishdan iborat.

MUHOKAMA. Ma'lumki, urbanizatsiya - bu shaharlar va shahar aholisining o'sishi, shahar turmush tarzining keng tarqalish jarayonidir. Shaharlar eng qadimgi davrlarda vujudga kelib, qishloqlar bilan birgalikda aholi manzilgohlarining ikkita asosiy turidan birini tashkil qiladi. Shaharlar tarixan ijtimoiy mehnat taqsimoti natijasida paydo bo'lgan va rivojlangan. Qadimgi davrlarda shaharlar hunarmandchilik, savdo-sotiq, ma'muriy boshqaruv, mudofaa ishlari, diniy ibodatxona va ziyoratgohlar negizida vujudga kelgan. Tarixdan ma'lumki, bir necha ming yillar avval yer yuzida Fiva, Bobil (Vavilon), Ur, Afina, Rim, Iskandariya, Karfagen, Moxenjo-Daro, Samarqand (Maroqand) kabi yirik shaharlar mavjud bo'lgan.

Ammo haqiqiy shaharlashuv jarayoni qizg'in sur'atlar bilan faqat XIX asrda, dastlab Yevropada, keyinchalik esa Shimoliy Amerikada boshlanadi. Bu hodisa G'arb davlatlarida o'sha paytda ro'y bergan sanoat inqilobining natijasi bo'ldi. Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida urbanizatsiya jarayonlari XX asrning o'rtalarida ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sohalaridagi ijobiy o'rganishlar tufayli boshlanadi va hozirgi kungacha yuqori sur'atlar bilan davom etmoqda.

Urbanizatsiya jarayoni ilmiy-texnik taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq. Uning ijobiy va salbiy tomonlari mavjud. Shunga ko'ra, urbanizatsiya bilan bog'liq bo'lgan muammolar hozirgi davrning eng dolzarb muammolaridan biriga aylanganligini eslatib o'tish maqsadga muvofiq. Urbanizatsiya bilan bog'liq bo'lgan muammolarni turli fanlar o'rganadi. Bu muammolarni chuqur o'rganish, tahlil qilish faylasuf, iqtisodchi, geograflar, aholishunoslar, sotsiologlar, me'morlar, ruxshunoslar, tibbiyot xodimlari va boshqa soha vakillarining keng ko'lamda tadqiqodlar olib borayotganligi shundandir.

Urbanizatsiya jarayonida shaharlar soni, ayniqsa, yirik shaharlar, shu jumladan, aholisi millondan oshgan shahar soni tez ko'paya boradi. Shahar aglomeratsiyalari (urbanizatsiya kuchaygan ulkan hududlar), megapolislar (aholi manzillari, ayniqsa shaharlar ko'payishi) aholining qishloqlardan shaharlarga ko'chib kelish jarayonini kuchaytirildi.

Urbanizatsiya jarayoni jahon ahamiyatiga molik global jarayon sifatida qator umumiy belgilar va qonuniyatlariga ega jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotning o'ziga xos xususiyatlarini namoyon qiladi.

Urbanizatsiya shaharlarda o'ziga xos turmush tarzini vujudga keltiradi, odamlar orasidagi munosabatlarga yo ijobiy, yoxud salbiy ta'sir ko'rsatadi, aholi o'rtasida turli xil kasb-hunarlar paydo bo'lishiga olib keladi, kishilarning ijobiy faolligini kuchaytiradi, ilm-fanga bo'lgan qiziqishlarini orttiradi. Uning yetakchi omillaridan biri – fan-texnika taraqqiyoti aholining hududlar bo'yicha ma'lum darajada tekis joylashishi, shaharlarning moddiy va ma'naviy boyliklaridan jamiyat manfaati yo'lida to'laroq foydalanish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib beradi.

Fan-texnika taraqqiyoti urbanizatsiya jarayoniga katta ta'sis ko'rsatishi bilan birga bu jarayonni yanada tezlashtiradi hamda urbanizatsiya darajasi yurori bo'lgan joylarda istiqbol rejaları uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar va omillar vujudga keltiradi. Muhim sifat o'rganishlari milliy iqtisod samardorligini yuksaltirishdagi eng asosiy vosita bo'lgan sanoat tarmoqlarida mehnat unumdorligini oshirishga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Urbanizatsiya jarayonida aholining shaharlardan qishloqlarga ko'chib kelishi ko'paya boradi. Bu urbanizatsiyaga xos xususiyatdir. Uning boshqa o'ziga xos xususiyati - ma'lum aholi manzillarida, ayniqsa yirik shaharlarda turli sanoat korxonalarining, o'quv yurtlarining, ma'daniyat va san'at obidalarining tez

ko'payishidir. Ma'lumki, ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan korxonalarining muayyan bir joyda to'planishi fan-texnika taraqqiyoti tizimi bilan qo'shilgan holda xalq xo'jaligi tarkibini o'zgartirib yuboradi va uni murakkablashtiradi. Sanoat korxonalarining bir joyga jamlanishi qonuniyatining amalga oshishi sanoat taraqqiyoti bilan bog'liq bo'lgan turli xil faoliyatlar uyg'unligida shaharlarning tez taraqqiy etishiga sharoit yaratadi hamda bu shaharlarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi yetakchi roli va o'rnini belgilab beradi.

Xalqaro miqiyosda qabul qilingan mezonga ko'ra, urbanizatsiya darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlar qatoriga aholisi 100 mingtadan ortiq bo'lgan shaharlarda aholining uchdan bir qismi yashaydigan mamlakatlar kiradi.

Urbanizatsiya jarayoni 3 ta asosiy bosqichdan o'tib rivojlanadi.

I. Shakllanayotgan urbanizatsiya bosqichida shahar aholisining ulushi 50% dan past bo'lib, yangi shaharlar vujudga keladi, ayrim qishloq joylar shahar manzilgohlari toifasiga o'tib ketadi. Ayniqsa, yirik shaharlar tez o'sishni boshlaydi. Bunda eng yirik shaharlar boshqalarga nisbatan ancha ilgarilab ketadi. Eng yirik shaharlarning o'sishi ayrim hollarda "soxta" urbanizatsiya tarzida, ya'ni shahar chekkalarida qishloqdan ko'chib kelgan past daromadli aholi uy-joylarining zichlashib borishi ko'rinishida kechadi. Hozirda Osiyo va Afrikadagi qator rivojlanayotgan mamlakatlar urbanizatsiyaning ana shu bosqichini kechirmoqdalar.

II. Rivojlangan urbanizatsiya bosqichi "millioner" shaharlarning yuqori sur'atlar bilan o'sishi hamda yirik shaharlar atrofida aglomeratsiyalarning vujudga kelishi bilan tavsiflanadi. Shaharlarning jami aholidagi ulushi 50 % dan ortib ketadi, yangi shaharlar deyarli vujudga kelmaydi, mavjud shaharlar esa, ayniqsa, yiriklari tez rivojlanadi, shahar manzilgohlarining tizimlari shakllanib boradi. Urbanizatsiyaning bu bosqichi Sharqiy Yevropa, MDH davlatlari, Lotin Amerikasi, Shimoliy Afrika, Janubiy-g'arbiy Osiyo, Okeaniyadagi ko'p mamlakatlarga xos.

III. Yetuk urbanizatsiya bosqichi Yevropaning eng rivojlangan davlatlari, AQSH, Kanada, Avstraliya, Yaponiya, Isroilda kuzatilmoqda. Bunda aholi yirik shaharlarning markazlaridan asta-sekin shahar artofiga ko'chib boradi, lekin shaharlarda ishlash, o'qish, turli faoliyat yuritishni davom ettiradi. Natijada shaharlar markazlari, asosan, tadbirkorlik, bank-moliya sektori, boshqaruv sohalarining rivojlanish maskanlariga aylanib, aholi yashash massivlari esa tobora markazdan uzoqlashib boraveradi. Bunday ijtimoiy geografik jarayon suburbanizatsiya deb ataladi. Transport va aloqaning zamonaviy texnologiyasi rivojlangan sari urbanizatsiyaning bu bosqichida shahar iqtisodiyoti tarmoqlari va shahar turmush tarzi qishloq joylarda ham keng tarqalib boradi, natijada shahar va qishloqlardagi yashash sharoiti tobora yaqinlashadi, ya'ni, qishloq joylar rasman o'zining qishloq maqomini saqlab tursa-da, tub ma'noda shaharlashib ketadi. Shahar bilan qishloq joylar orasidagi

ijtimoiy-iqtisodiy farq va chegaralarning yo‘qolib borish jarayoni rurbanizatsiya atamasi bilan yuritiladi.

Demak, jahon mamlakatlarida urbanizatsiya jarayoni turli bosqichlarda rivojlanib bormoqda va bu, birinchi navbatda, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Yevropa, Shimoliy Amerika, Lotin Amerikasi, Avstraliya va Okeaniya kabi yirik mintaqalardagi davlatlarda urbanizatsiya ko‘rsatkichi o‘rtacha hisobda 70 foizdan oshgan. Bu borada, ayniqsa, Iskandariya, Buyuk Britaniya, Belgiya, Daniya, Niderlandiya, Avstraliya, Yangi Zellandiya, Argentina, Venesuala kabi shaharlashuv darajasi 90 foizdan yuqori bo‘lgan davlatlar ko‘zga tashlanadi.

Jahon urbanizatsiyasining hozirgi bosqichida xalqaro savdo-iqtisodiy va bank-moliya munosabatlari rivojlanishi, transmilliy korporatsiyalar faoliyati doirasining kengayishi, zamonaviy transport va aloqa tarmoqlari vujudga kelganligi hisobiga ayrim juda yirik shaharlarning ta’sir doirasi joylashgan davlati bilan chegaralanib qolmasdan, boshqa mamlakat va mintaqalar, bazan esa jahonni qamrab olmoqda. Bunday shaharlarning aholisi soni bir necha million kishiga teng bo‘lib, yirik transmilliy korporatsiyalar va xalqaro tashkilotlar qarorgohlari, dunyodagi eng yirik potr, sanoat korxonalari, bank, moliyaviy jamg‘arma va birjalar joylashganligi bilan boshqa shaharlardan ajralib turadilar. Shu toifadagi shaharlarga nisbatan global (yoki jahon) shaharlari atamasi qo‘llanadi. Global shaharlar qatoriga, eng avvalo, Nyu-York, London, Tokio, Shanxay, Gonkong, Parij, Dubay, Singapur kabi savdo-moliyaviy va transport salohiyati o‘ta katta shaharlar kiradi. Global shaharlar safi borgan sari kengaymoqda, ularning ta’sir doirasi esa barcha qit’a va ularning yirik qismlarini qamrab olishga intilmoqda.

XULOSA

Hozirgi kunda urbanizatsiya jahonda aholi soni ko‘payib borgani sari shaharlar ham tez sur‘atlar bilan rivojlanmoqda. Lekin urbanizatsiyaning rivojlanishi bir qator salbiy oqibatlarni ham keltirib chiqarmoqda atrof-muhit ifloslanishining asosiy omili va inson salomatligiga ta’siri jismoniy faolligining kamayishi, ovqatlanishning noratsional bo‘lishi, sifatsiz mahsulotlarning semirish va diabetga olib kelishi, yurak-qon tomiri kasalliklarining rivojlanishida namoyon bo‘ladi. Shahar tizimini yaratish orqali o‘z atrofida hayotning qulayligini oshiradigan sun’iy muhit yaratadilar. Ammo bu odamlarni tabiiy muhitdan ajratadi va tabiiy ekotizimlarni buzadi. Urbanizatsiya jarayonlari ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning ajralmas qismi va ularning bevosita hosilasi bo‘lib, qator muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Bu muammolarning qamrovi keng bo‘lib, ekologik, iqtisodiy, ijtimoiy, tibbiy, madaniy, ma’naviy-axloqiy jihatlari bilan tavsiflanadi. Bunda suv ta’minotidagi kamchiliklar, transport tarmoqlariga me’yoridan ortiq yuk tushayotgani, shahar turmush tarzi bilan bog‘liq kasalliklarning tarqalishi, jinoyatchilikning ortishi va boshqa muammolar dolzarbdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Sh.M.Sharipov, V.N.Fedorko, N.I.Safarova, V.A.Rafiqov. Amaliy geografiya-T.; 2017.
2. Akbarjonovich M. A. MIGRATSIYA JARAYONINING TAHLILI VA MUAMMOLI JIHATLARI //IQRO JURNALI. – 2023. – T. 2. – №. 1. – C. 628-631.
3. Abdulaziz M. MIGRATSIYA TUSHUNCHASINING TAHLILI VA UNING MUAMMOLI JIHATLARI //Elita. uz-Elektron Ilmiy Jurnal. – 2024. – T. 2. – №. 1. – C. 32-34.
4. MANSUROV A. Development stages of migration from a historical point of view //UzMU xabarlari. – 2024. – T. 1. – №. 1.1. – C. 108-111.
5. Akbarjonovich M. A. Historical Analysis of Population Migration //International Journal on Orange Technologies. – 2023. – T. 5. – №. 4. – C. 68-70.

UCH O'LCHOVLI FRAKTAL TUZILISHLI OBYEKTLAR

Asatullayev Javoxur Asqad o'g'li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

asatullayevjavohir1997@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqola uch o'lchovli fraktal tuzilishli obyektlarning matematik asoslari, hosil qilish usullari va amaliy qo'llanilishi haqida ma'lumot beradi. Fraktal geometriyaning ilmiy va texnologik sohalardagi o'rni, shuningdek, tabiiy jarayonlarni modellashtirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Fraktallarning estetik va funksional imkoniyatlari zamonaviy texnologiyalar rivojlanishiga ta'sir qilishi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar. fraktal, uch o'lchovli geometriya, matematik modellashtirish, tabiiy jarayonlar, kompyuter grafikasi, Menger g'alviri, fraktal o'lchov.

Аннотация. В данной статье представлена информация о математических основах, методах создания и практическом применении объектов с трехмерной фрактальной структурой. Анализируется роль фрактальной геометрии в научной и технологической областях, а также ее значение при моделировании природных процессов. Подчеркивается, что эстетические и функциональные возможности фракталов влияют на развитие современных технологий.

Ключевые слова. фрактал, трехмерная геометрия, математическое моделирование, природные процессы, компьютерная графика, диаграмма Менгера, фрактальная размерность.

Abstract. This article provides information on the mathematical foundations, methods of creation and practical application of objects with three-dimensional fractal structures. The role of fractal geometry in scientific and technological fields, as well as its importance in modeling natural processes, is analyzed. It is emphasized that the aesthetic and functional capabilities of fractals affect the development of modern technologies.

Keywords. fractal, three-dimensional geometry, mathematical modeling, natural processes, computer graphics, Menger's curve, fractal dimension.

Fraktallar — geometriyaning zamonaviy sohalaridan biri bo'lib, o'z-o'zini takrorlaydigan va murakkab tuzilmalarni tavsiflaydi. Ushbu tuzilmalar tabiatdagi ko'plab obyektlarni modellashtirishda va matematik tahlilda keng qo'llaniladi. Uch o'lchovli fraktallar esa ushbu nazariyaning kengaytirilgan ko'rinishi bo'lib, murakkab tuzilmalarning matematik ifodasi va fizik o'lchovlardagi izohidir[1,2].

Fraktallarni matematik tahlil qilish quyidagi asosiy nazariyalarga tayanadi:

1. **O‘z-o‘zini takrorlash xususiyati:** Fraktal tuzilmalar o‘zining har bir qismida asosiy tuzilmani takrorlaydi.

2. **Kasr sonli o‘lcham:** Fraktal obyektlar geometrik o‘lchamlar (1D, 2D yoki 3D) bilan chegaralanmaydi; ular fraktal o‘lcham (masalan, 2,5 yoki 2,7) bilan tavsiflanadi.

3. **Iteratsion jarayonlar:** Har bir fraktal tuzilmalar takrorlanadigan matematik operatsiyalar asosida hosil bo‘ladi, bu esa cheksiz murakkablikka olib keladi[2,4].

Misol sifatida Mandelbrot va Julia to‘plamlarining uch o‘lchovli variantlarini keltirish mumkin.

Fraktallarni uch o‘lchovli fazoda yaratish usullari quyidagilardan iborat:

1. **Geometrik transformatsiyalar:** Sierpinski piramidasini va Menger g‘alviri kabi geometrik fraktallarni iteratsion jarayonlar orqali hosil qilish.

2. **Matematik modellashtirish:** Maxsus tenglamalardan foydalanib uch o‘lchovli shakllar yaratish. Masalan, kvaternion va hiperkvaternionlar asosida fraktallarni hisoblash.

3. **Kompyuter algoritmlari:** Uch o‘lchovli grafik dasturlar yordamida fraktal tuzilmalarning interaktiv modellarini qurish[3].

Tabiatda uchraydigan ko‘plab obyektlar fraktal tuzilmalarga ega. Masalan:

• **Daraxtlar va ildiz tizimlari:** Ushbu tuzilmalar o‘z-o‘zini takrorlash printsipli asosida rivojlanadi.

• **Bulutlar va tog‘ tizimlari:** Geometrik fraktallar orqali simulyatsiya qilinadi.

• **Qon tomirlari va asab tizimi:** Biologik fraktallar yordamida tahlil qilinadi.

Fraktal modellar nafaqat tabiiy jarayonlarni tushunishga, balki ularni kompyuter texnologiyalarida qayta yaratishga yordam beradi[3,4].

Uch o‘lchovli fraktallar zamonaviy ilmiy va texnologik sohalarda keng qo‘llanilmoqda:

1. **Arxitektura va dizayn**

Fraktallar yordamida murakkab va estetik jihatdan jozibador binolar loyihalanmoqda. Masalan, "Fraktal minora" kontseptsiyasi zamonaviy arxitekturadagi innovatsiyalardan biridir.

2. **Kompyuter grafikasi va animatsiya**

Fraktal texnologiyalar yordamida realistik virtual muhitlar va maxsus effektlar yaratiladi. Bu jarayon o‘yinlar va kino sanoatida keng qo‘llaniladi.

3. **Tibbiyot va biologiya**

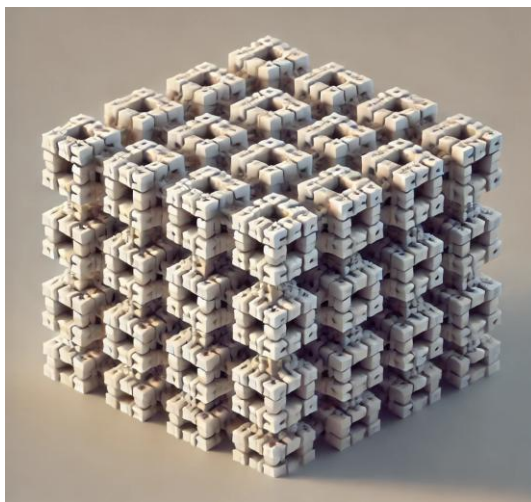
Fraktal geometriya yordamida organizmning murakkab tuzilmalarini o‘rganish va patologiyalarni aniqlash imkoniyatlari kengaymoqda.

4. **Astronomiya va geologiya**

Koinotdagi yulduz tizimlari va yer yuzasidagi landshaftlarni tadqiq qilishda fraktallar samarali vositadir[5].

Menger g'alviri: Uch o'lchovli fraktallarga misol

Menger g'alviri uch o'lchovli fraktal obyekt bo'lib, oddiy geometrik shaklni iteratsiya orqali murakkablashtirish asosida hosil qilinadi. Har bir iteratsiyada kubning ichki qismi chiqarib tashlanadi va yangi kichik kublar hosil qilinadi. Bu jarayonni cheksiz davom ettirish nazariy jihatdan cheksiz murakkab tuzilmani hosil qiladi.

Ushbu grafik tasvir uch o'lchovli Menger g'alvirini ifodalaydi. Bu fraktal obyekt kub shakli asosida hosil bo'lib, iteratsiyalar orqali o'zining murakkab va o'z-o'zini takrorlaydigan strukturasi yaratadi. Tasvir maqoladagi tushunchalarni vizualizatsiya qilishda yordam beradi[7].

Xulosa.

Uch o'lchovli fraktallar ilmiy tadqiqotlar, texnologiyalar va san'at sohalarida katta istiqbolga ega. Ularning qo'llanilishi tabiatni chuqurroq tushunish, yangi texnologik yechimlarni yaratish va virtual olamni rivojlantirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakda fraktallar yordamida kashf qilinadigan innovatsiyalar yanada kengroq imkoniyatlar ochishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.A.Anarova, F.M.Nuraliev, O.M.Narzulloev Construction of the equation of fractals structure based on the rvachev R-functions theories. 1260 (2019) 102002.
2. **Peitgen, H.-O., Jürgens, H., Saupe, D.** Chaos and Fractals: New Frontiers of Science. Springer, 2004.
3. **Barnsley, M. F.** Fractals Everywhere. Academic Press, 2000.
4. **Falconer, K.** Fractal Geometry: Mathematical Foundations and Applications. Wiley, 2014.

5. Mandelbrot B. «Fraktalnaya geometriya prirodi». Moskva - Ijevsk: Institut kompyuternix issledovaniy. 2002 g., -656 str
6. Belenkaya N.L., Sergeyev L.O. Fraktali. // Informatika (priloj. k "Pervoye sentyabrya"). Moskva: 2000. - №30.
7. Azayevich A.I. Fraktali: geometriya i iskustvo. «Matematika v shkole». Moskva: 2005. - №4.
8. K.A.Papov. Vektori, fraktali i kompyuternoye modelirovaniye. «Matematika v shkole». Moskva: 2006 - №8.
9. V.S.Sekovanov. Geometricheskaya progressiya i geometriya fraktalov. «Matematika v shkole». Moskva: 2006 - №8.
10. A.A.Potapov. Fraktali, kaos rekursiya. «Vissheye obrazovaniye segodnya». Moskva:2003 - №4.
11. **L. Pietronero**. Fractals and the Physics of Complex Systems. Physics Reports, 1987.
12. **Schroeder, M.** Fractals, Chaos, Power Laws: Minutes from an Infinite Paradise. Freeman, 1991.
13. Fractal Foundation
14. Mandelbulb 3D Software

UNIVERSITET FAOLYATI SAMARATORLIGINI BAHOLASHDA REGRESSION MODELINING TAHLILI

Tojiboyev I.T.¹, Xodjimurotova Z.A.²

¹*Farg'ona davlat universiteti, Farg'ona, O'zbekiston:*

[*ibroxim@gmail.com*](mailto:ibroxim@gmail.com)

²*Farg'ona davlat universiteti, Farg'ona, O'zbekiston:*

[*xodjimurotovaz@gmail.com*](mailto:xodjimurotovaz@gmail.com)

Universitet faoliyatini matematik modellar yordamida tahlil qilishning regression modelidan foydalanishni ko'rib chiqamiz. Regression tahlili universitet faoliyatining turli ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun keng qo'llaniladigan usuldir. Ushbu usul yordamida o'zgaruvchilar orasidagi munosabatni modellashtirish, kutilayotgan natijalarni oldindan taxmin qilish va qaror qabul qilish jarayonlarini optimallashtiriladi.

Regression modeli umumiy

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon$$

ko'rinishda yoziladi, bu yerda Y – natijaviy (dependent) o'zgaruvchi yoki model orqali taxmin qilinadigan ko'rsatkich (masalan, universitetdagi talabalar o'qishidagi muvaffaqiyat darajasi), X_1, X_2, \dots, X_n – tushuntiruvchi (independent) o'zgaruvchilar, ya'ni Y ni tushuntiruvchi omillar (masalan, darslarga qatnashish darajasi va talabalar qoniqishi), β_0 – doimiy koeffitsient (intercept) bo'lib, bu qiymat X_1, X_2, \dots, X_n qiymatlari nol bo'lganda Y qiymatini ifodalaydi, $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_n$ – regressiya koeffitsientlari bo'lib, ular har bir tushuntiruvchi o'zgaruvchining Y ga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi, ε – tasodifiy xatolik, ya'ni modelda tushuntirilmagan o'zgarishlar.

Masalan, universitetdagi talabalar o'qish muvaffaqiyati (Y) bilan ular darslarga muntazam qatnashishi (X_1) va psixologik qoniqish darajasi (X_2) o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rib chiqaylik

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \varepsilon,$$

bu yerda Y – talabalar o'qish muvaffaqiyati (masalan, o'rtacha baholari), X_1 – darslarga qatnashish darajasi (foizda), X_2 – talabalar psixologik qoniqish darajasi (masalan, qoniqishning 1 dan 10 gacha bo'lgan shkalasi bo'yicha).

Regressiya modeli yordamida universitetdagi talabalar o'qish muvaffaqiyati (Y) bilan darslarga qatnashish darajasi (X_1) va psixologik qoniqish darajasi (X_2) o'rtasidagi bog'liqlikni to'liq hisoblashlar orqali tushuntirib chiqaylik. Bu jarayonda eng kichik kvadratlar usuli yordamida koeffitsientlarni hisoblaymiz va modelni baholaymiz.

Boshida quyidagi ma'lumotlar jadvalni ko'rib chiqaylik

Talaba	Darslarga qatnashish darajasi (X_1)	Psixologik qoniqish (X_2)	O'qish natijalari (Y)
1	85	8	78
2	90	7	82
3	75	6	70
4	80	7	75
5	92	9	85

Ushbu masalani yechish uchun dastlab regressiya tenglamasi shakllantiramiz

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \varepsilon,$$

bu yerda β_0 , β_1 va β_2 – koeffitsientlar.

Koeffitsientlarni hisoblash uchun quyidagi formulalar ishlatiladi:

$$\hat{\beta}_1 = \frac{n \sum (X_1 \cdot Y) - \sum X_1 \sum Y}{n \sum X_1^2 - (\sum X_1)^2}, \quad \hat{\beta}_2 = \frac{n \sum (X_2 \cdot Y) - \sum X_2 \sum Y}{n \sum X_2^2 - (\sum X_2)^2},$$

$$\hat{\beta}_0 = \bar{Y} - \hat{\beta}_1 \bar{X}_1 - \hat{\beta}_2 \bar{X}_2,$$

bu yerda \bar{Y} – Y o'zgaruvchisining o'rtacha qiymati, \bar{X}_1 – X_1 o'zgaruvchisining o'rtacha qiymati, \bar{X}_2 – X_2 o'zgaruvchisining o'rtacha qiymati, n – kuzatuvlar soni.

Avval X_1 , X_2 va Y qiymatlarining o'rtachasini hisoblaymiz

$$\bar{X}_1 = \frac{85 + 90 + 75 + 80 + 92}{5} = 84.4;$$

$$\bar{X}_2 = \frac{8 + 7 + 6 + 7 + 9}{5} = 7.4;$$

$$\bar{Y} = \frac{78 + 82 + 70 + 75 + 85}{5} = 78.$$

Quyidagi qiymatlar asosida eng kichik kvadratlar usulidan foydalanib koeffitsientlarni hisoblaymiz:

1. $\hat{\beta}_1$ ni hisoblash:

$$\hat{\beta}_1 = \frac{5 \cdot (85 \cdot 78 + 90 \cdot 82 + 75 \cdot 70 + 80 \cdot 75 + 92 \cdot 85)}{5 \cdot (85^2 + 90^2 + 75^2 + 80^2 + 92^2) - (85 + 90 + 75 + 80 + 92)^2} - \frac{(85 + 90 + 75 + 80 + 92) \cdot (78 + 82 + 70 + 75 + 85)}{5 \cdot (85^2 + 90^2 + 75^2 + 80^2 + 92^2) - (85 + 90 + 75 + 80 + 92)^2};$$

2. $\hat{\beta}_2$ ni hisoblash:

$$\hat{\beta}_2 = \frac{5 \cdot (8 \cdot 78 + 7 \cdot 82 + 6 \cdot 70 + 7 \cdot 75 + 9 \cdot 85)}{5 \cdot (8^2 + 7^2 + 6^2 + 7^2 + 9^2) - (8 + 7 + 6 + 7 + 9)^2} - \frac{(8 + 7 + 6 + 7 + 9) \cdot (78 + 82 + 70 + 75 + 85)}{5 \cdot (8^2 + 7^2 + 6^2 + 7^2 + 9^2) - (8 + 7 + 6 + 7 + 9)^2}$$

3. $\hat{\beta}_0$ ni hisoblash:

$$\hat{\beta}_0 = \bar{Y} - \hat{\beta}_1 \cdot \bar{X}_1 - \hat{\beta}_2 \cdot \bar{X}_2$$

Bu hisob-kitoblarni Python dasturi yordamida quyidagicha amalga oshiramiz va to‘liq qiymatlarni aniqlaymiz.

```
import numpy as np
# Given data
X1 = np.array([85, 90, 75, 80, 92])
X2 = np.array([8, 7, 6, 7, 9])
Y = np.array([78, 82, 70, 75, 85])
# Calculate means
n = len(Y)
X1_mean = np.mean(X1)
X2_mean = np.mean(X2)
Y_mean = np.mean(Y)
# Calculate beta1
beta_1_num = n * np.sum(X1 * Y) - np.sum(X1) * np.sum(Y)
beta_1_den = n * np.sum(X1**2) - (np.sum(X1))**2
beta_1 = beta_1_num / beta_1_den
# Calculate beta2
beta_2_num = n * np.sum(X2 * Y) - np.sum(X2) * np.sum(Y)
beta_2_den = n * np.sum(X2**2) - (np.sum(X2))**2
beta_2 = beta_2_num / beta_2_den
# Calculate beta0
beta_0 = Y_mean - beta_1 * X1_mean - beta_2 * X2_mean
beta_0, beta_1, beta_2
```

Natija
(-23.498361678889072, 0.8316430020283976, 4.230769230769231)

Regressiya modeli uchun koeffitsientlar

$$\hat{\beta}_0 = -23.50, \quad \hat{\beta}_1 = 0.83, \quad \hat{\beta}_2 = 4.23$$

ko‘rinishda aniqlandi. Shunday qilib, talabalar o‘qish muvaffaqiyati (Y) va ularning darslarga qatnashish darajasi (X_1) hamda psixologik qoniqish darajasi (X_2) o‘rtasidagi regressiya tenglamasi

$$Y = -23.50 + 0.83X_1 + 4.23X_2$$

ko‘rinishga ega bo‘ladi. Bu tenglamada $\hat{\beta}_0 = -23.50$ o‘zgarma qiymat bo‘lib, X_1 va X_2 nol bo‘lganda Y ning taxminiy qiymatini ifodalaydi, $\hat{\beta}_1 = 0.83$ talabalar darslarga qatnashish darajasi (X_1) 1 birlikka oshganda, o‘qish muvaffaqiyati (Y) o‘rtacha 0.83 birlikka oshishini ko‘rsatadi, $\hat{\beta}_2 = 4.23$ talabaning psixologik qoniqish darajasi (X_2) 1 birlikka oshganda, o‘qish muvaffaqiyati (Y) o‘rtacha 4.23 birlikka oshishini bildiradi.

Bu model yordamida universitet talabalarining muvaffaqiyatini darslarga qatnashish va psixologik qoniqish darajasi asosida bashorat qilish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tojiboyev I.T., Xodjimurotova Z.A. *Oliy ta'lim muassasalarini ilmiy faoliyatining bir ko'rsatkichini matematik modellashtirish* Международная научно-техническая конференция "Практическое применение технических и цифровых технологий и их инновационных решений ТАТУФФ, Фергана, 4 мая 2023 г, -С,511-514.
2. I.T.Tojiboev, M.M.Mamirkhojayev, J.T.Umaraliyev, A.E.Toychibaev. Methods of implementation of information protection system. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10 (6), 1037-1040.

DAVLAT MOLIYA TIZIMIDAGI MUAMMOLAR VA
ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Ro'zmetov Diyorbek Bahrombek o'gli
Alfraganus Universiteti Iqtisodiyot fakulteti
"Moliya va moliyaviy texnologiyalar"
yo'nalishi 4-bosqich talabasi
Tel: +998919181981
E-mail: ruzmetovdiyorbek893@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezis davlat moliya tizimida mavjud bo'lgan asosiy muammolarni, jumladan, davlat mablag'larini noto'g'ri boshqarish korrupsiya, inflyatsiya, soliq to'lashdan bo'yin tovlash, moliyaviy savodsizlik va me'yoriy - huquqiy hujjatlardagi kamchiliklarni aniqlash va taxlil qilishga qaratilgan. Bundan tashqari, ushbu ta'dqiqot ushbu muammolarni hal qilish va davlat moliya tizimining umumiy foliyatini yaxshilash uchun potensial strategiyalar va yechimlarni o'rganada.

Kalit so'zlar: moliya, davlat budjeti, budjetning disbalansi, soliq, iqtisodiy barqarorlik, xalqaro moliya, farmoyish va e'lonlar, integratsiya, strategiya, inflyatsiya.

Bugungi kunda davlat moliya tizimida ko'plab dolzarb muammolar ko'paymoqda. Budjetning disbalansi, daromadlarning kamligi, davlat qarzlarning ortishi, qarz yukining ortishi, soliq yig'imlarining pasligi, inflyatsiya, pul-kredit siyosatining noto'g'ri yuritilishi, global iqtisodiy inqirozlar, tashqi qarzlar, korrupsiya, samarasiz davlat boshqaruvi, tabiiy ofatlar va siyosiy beqarorlik yoki urushlar kabi bu muammolarni oldini olish maqsadida so'ngi yillarda O'zbekistonning davlat moliyasida bir qator muhim o'zgarishlar va islohotlar amalga oshirildi. Bu o'zgarishlar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, moliyaviy tizimni rivojlantirish, davlat byudjetini optimallashtirish va xalqaro moliya bozorlariga integratsiya qilish qaratildi. Davlat moliyasidagi muammolar bir necha omillardan kelib chiqqan va ular bir-biriga bog'liqdir.

Davlat moliyasidagi asosiy muammolarning sabablari:

Budjetning disbalansi: (daromad va xarajatlar o'rtasidagi nomutanosiblik).

Daromadlarning kamligi: Davlatning budjet daromadlari talab qilingan miqdordan kam bo'lishi mumkin. Bunga soliq yig'imlarining kamayishi, soliq to'lovchilarning ko'paymasligi yoki soliq bazasining torayishi sabab bo'lishi mumkin.

Xarajatlarning ortishi: Ijtimoiy va iqtisodiy ehtiyojlar (sog'liqni saqlash, ta'lim, infratuzilma, mudofaa va boshqalar) ortib borishi davlat xarajatlarini oshiradi, bu esa byudjetda disbalansga olib kelishi mumkin.

Qarzlarni boshqarishdagi muammolar:

Davlat qarzlarning ortishi: Agar davlatning qarz olish qobiliyati oshib borayotgan bo'lsa va bu qarzar to'lanishidagi qiyinchiliklar yuzaga kelsa, davlat moliyasida muammolar kelib chiqadi. Qarzning ko'payishi, ayniqsa, yuqori foiz stavkalari va o'z vaqtida to'lanmagan qarzar iqtisodiy barqarorlikka xavf solishi mumkin.

Qarz yukining ortishi: Odatda, yuqori davlat qarzlari inflyatsiya, pulning qadrsizlanishi va iqtisodiy o'sishning sekinlashishi kabi salbiy ta'sirlar keltirishi mumkin.

Soliq siyosatidagi muammolar:

Soliq yig'implarining pastligi: Soliq bazasining torayishi yoki soliq yig'ishning samarali tizimi yo'qligi davlat moliyasida qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Ba'zi davlatlarda soliq to'lovchilarni oshirish yoki soliq evaziga haqiqiy daromadlarni yig'ish qiyin bo'lishi mumkin.

Soliq samaradorligining pasayishi: Agar soliq tizimi noto'g'ri tashkil etilgan bo'lsa yoki soliq yig'ish tizimida korrupsiya mavjud bo'lsa, bu davlat moliyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Inflatsiya va pul-kredit siyosati:

Inflyatsiya: Inflyatsiya yuqori bo'lsa, davlatning xarajatlarini oshiradi (masalan, ijtimoiy to'lovlar yoki ish haqlarini ko'paytirish zarurati paydo bo'lishi mumkin), shuningdek, davlat qarzlarning foizlari oshadi, bu esa moliyaviy holatni og'irlashtiradi.

Pul-kredit siyosatining noto'g'ri yurutilishi: Markaziy bankning pul-kredit siyosati (masalan, yuqori foiz stavkalari yoki notog'ri monetar siyosat) ham davlat moliyasiga ta'sir qiladi. Yomon boshqarilgan pul siyosati inflyatsiyani oshirib, iqtisodiy o'sishni sekinlashtirishi mumkin.

Global iqtisodiy va tashqi omillar:

Global iqtisodiy inqirozlar: Xalqaro bozorlardagi inqirozlar (masalan, neft narxlarining tushishi, pandemiya yoki iqtisodiy regressiya) davlat moliyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday holatlarda eksportning kamayishi, importning qimmatlashishi yoki valyuta kursining o'zgarishi budjet daromadlariga salbiy ta'sir qiladi.

Tashqi qarzarlar: Davlatning tashqi qarzlariga bog'liqligi, valyuta kursining o'zgarishi yoki xalqaro bozorlar tomonidan qarzar bo'yicha shartnomalar yangilanishi ham davlat moliyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Korrupsiya va ma'muriy xato:

Korrupsiya: Davlat moliyaviy resurslarining noto'g'ri boshqarilishi yoki korrupsiya mavjudligi budjetdan foydalanishni samarali qiladi. Bu, o'z navbatida, davlat moliyasining zaiflashishiga olib keladi.

Samarasiz davlat boshqaruvi: Davlat moliyasini boshqarishdagi xatolar yoki

noto'g'ri qarorlar (masalan, ortiqcha yoki keraksiz loyihalarga mablag' sarflash) ham muammolarga olib kelishi mumkin.

Tabiiy ofatlar yoki keskin ijtimoiy voqealar:

Tabiiy ofatlar: Yirik tabiiy ofatlar (yong'in, sunami, zilzila va boshqalar) iqtisodiy tizimni buzishi va davlat moliyasiga katta yuk solishi mumkin. Ushbu holatlarda davlat xarajatlarini tezda oshirish kerak bo'lishi mumkin.

Siyosiy beqarorlik yoki urushlar: Siyosiy beqarorlik yoki harbiy harakatlar davlat moliyasiga ta'sir qiladi, chunki bu holatlar ko'pincha xarajatlarni oshiradi va iqtisodiy o'sishni to'xtatadi.

Bularning barchasi davlat moliyasidagi muammolarni keltirib chiqaradigan omillar bo'lib, ularni hal qilish uchun samarali siyosatni rejalashtirishimiz zarur.

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev davlat moliyasini, iqtisodiy barqarorlik va moliya tizimini yaxshilash masalalariga alohida e'tibor qaratib bir qancha qarorlar qabul qilib, farmoyishlar elon qildilar va konstitutsiyaga ham o'zgarishlar kiritdilar.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan „2020-2024-yillarda O'zbekiston Respublikasining davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori 2019-yil 30-dekabrda tasdiqlandi. Prezidentimiz ham o'zining ommaviy chiqishlarida: „Moliya shaffof bo'lishi kerak. Bizning asosiy maqsadlarimiz - budjet mablag'larini isrof qilishdan himoya qilish, ularni faqat ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishga yo'naltirishdir. Bizning vazifamiz - moliya tizimini yanada zamonaviylashtirish, bank tizimini kuchaytirish, kreditlashni takomillashtirish va kichik biznesni qo'llab quvatlashdir" deganlar. Prezidentimiz 2023-yil 8-dekabrda konstitutsiyaning 23,60,64,98,121 moddalariga moliya sohasiga oid o'zgarishlar kiritdilar. Davlat moliyasini yaxshilash uchun bir nechta strategiyalarni amalga oshirilgan. Bu strategiyalar davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va ijtimoiy farovonlikni oshirishga qaratilgan.

Davlat moliyasini yaxshilashga qaratilgan ba'zi asosiy strategiyalar:

Budjetni samarali boshqarish.

Budjet disbalansini kamaytirish: Davlat budjetining daromad va xarajatlar o'rtasidagi muvozanatini ta'minlash uchun davlat xarajatlarini optimallashtirish va daromadlarni oshirish zarur. Bu soliq siyosati va xarajatlarni boshqarish orqali amalga oshirilishi mumkin.

Xarajatlarni prioritetlash: Davlatning resurslarini samarali taqsimlash uchun eng muhim va zarur loyihalar va ijtimoiy dasturlarga e'tibor qaratish kerak. Masalan: ijtimoiy himoya, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalarga mablag' ajratish.

Soliq siyosatini isloh qilish.

Soliq tizimini modernizatsiya qilish: Soliq yig'ishning samaradorligini oshirish

uchun soliq tizimining oson va adolatli bo'lishi kerak. Yangi soliq bazalarini yaratish, soliq evazini kuchaytirish va soliq to'lovchilarni ro'yxatga olish tizimini takomillashtirish mumkin.

Soliqning kengaytirilgan bazasini yaratish: Soliq bazasini kengaytirish orqali daromadlarni oshirish va soliq to'lovchilarni yanada kengaytirish (masalan, informal sektordan soliq yig'ishni ko'paytirish).

Qarz va qarz boshqaruvini yaxshilash.

Qarzni oqilona boshqarish: Davlatning qarz yukini boshqarishda ehtiyotkorlik zarur. Qarzlarni o'z vaqtida to'lash va qarzning tarkibini diversifikatsiya qilish orqali foiz to'lovlarini kamaytirish mumkin.

Ijtimoiy investitsiyalarni rag'batlantirish: Davlatning qarzlari ko'payishining oldini olish uchun ijtimoiy va iqtisodiy infratuzilma loyihalariga investitsiyalarni jalb qilish. Masalan: davlat-xususiy sherikchilik (PPP) modellarini qo'llash.

Pul-kredit siyosatini mustahkamlash.

Inflyatsiyani boshqarish: Markaziy bank inflyatsiyani nazorat qilish va pul ta'minotini barqarorlashtirishga qaratilgan siyosatni amalga oshirishi kerak. Inflyatsiya darajasining oshishi davlatning xarajatlarini oshirishi mumkin, shuning uchun inflyatsiyani boshqarish muhim.

Faiz stavkalarini optimallashtirish: Iqtisodiy faollikni qo'llab-quvvatlash uchun foiz stavkalarini pasaytirish yoki inflyatsiyaga mos ravishda sozlash kerak.

Korrupsiyaga qarshi kurash va moliyaviy shaffoflikni oshirish.

Korrupsiyani kamaytirish: Korrupsiyaga qarshi kurashish davlat moliyasini yaxshilashning muhim qismi hisoblanadi. Korrupsiyani kamaytirish uchun mustahkam qonunchilik, aniq va shaffof tender jarayonlari va audit tizimlarini o'rnatish kerak.

Moliyaviy shaffoflikni oshirish: Davlat budjeti, qarzar va xarajalar bo'yicha shaffoflikni oshirish, fuqarolar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda monitoring va baholash tizimlarini joriy etish.

Iqtisodiy o'sish va diversifikatsiyani rag'batlantirish.

Iqtisodiy diversifikatsiya: Davlat moliyasini mustahkamlash uchun iqtisodiyotning turli sohalariga sarmoya kiritish zarur. Energetika, qishloq xo'jaligi, ishlab chiqarish va texnologiya sohalarini rivojlantirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mumkin.

Yangi sanoat va sektorlarga investitsiya: Davlat iqtisodiyotining qisman neft yoki boshqa resurslarga bog'liq bo'lishini kamaytirish uchun yangi sanoat tarmoqlariga va innovatsion sohalariga (masalan, yuqori texnologiyalar, xizmatlar sektori) investitsiyalarni oshirish zarur.

Samarali ijtimoiy siyosatni amalga oshirish.

Ijtimoiy xavfsizlikni mustahkamlash: Ijtimoiy yordam dasturlarini samarali tashkil etish, ayrim ixtisoslashgan sohalarda davlat xarajatlarini kamaytirish va arzon,

sifatli ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish.

Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlariga investitsiya: Ushbu sohalarga kiritilgan investitsiyalar uzoq muddatda iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi va davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish.

Xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorlik: Davlat xalqaro tashkilotlar, masalan, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) va boshqa donorlar bilan hamkorlikda budjetni boshqarish, qarzlarni qaytarish va iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda yordam olish mumkin.

Savdo va investitsiyalarni rag'batlantirish: Xalqaro savdo bitimlari va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali davlat moliyasining mustahkamlanishiga erishish mumkin.

Raqamli transformatsiya va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash.

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish: Davlatning moliyaviy boshqaruvini raqamlashtirish, elektron soliq yig'ish tizimlarini joriy etish va davlat xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorlikni oshirish.

Innovatsiyalarni rag'batlantirish: Startaplar va innovatsion bizneslarni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy faollikni oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratish.

Davlat moliyasini yaxshilash uchun yuqoridagi strategiyalarni amalga oshirishimiz zarur. Bu nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, balki davlatning moliyaviy barqarorligini, ijtimoiy farovonlikni va global raqobatbardoshligini oshiradi. Har bir strategiya davlatning aniq iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlariga qarab moslashtirilishi lozim. Hozirgi kunda O'zbekistonda inflyatsiya muammosi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda jiddiy to'siqlarni yaratmoqda. Inflyatsiya muammosi bir necha omillar: talabning oshishi, ishlab chiqarish xarajatlarining ko'tarilishi, pul miqdorining ortishi va xalqaro bozorlardagi o'zgarishlar kabi sabablarga ko'ra yuzaga keladi. Bu sabablar birgalikda katta muammoga aylanib inflyatsiyaning rivojlanishiga olib keladi va iqtisodiy barqarorlikka tahdid soladi.

Inflyatsiya muammosini oldini olish uchun kompleks va samarali iqtisodiy siyosat zarur. Inflyatsiya muammosiga: pul siyosatini tartibga solish, iqtisodiy siyosatni kuchaytirish, narx nazoratini o'rnatish, mehnat bozorini mustahkamlash, ishlab chiqarish va ta'minot zanjirini mustahkamlash, xalqaro savdo va iqtisodiy aloqalarni yaxshilash va barqaror valyuta kursini ta'minlash kabi choralar inflyatsiya bosimini kamaytirishga yechim bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, davlat moliya tizimidagi yuqorida nomlari zikir etilgan muammolar va ularga yechim bo'yicha quyidagilarni ilgari suramiz:

Davlat budjeti bo'yicha axborotning ochiqligi va shaffofligini ta'minlash, fuqarolarga budjetda nima uchun va qanday mablag' sarflanayotganini tushuntirishimiz, davlat qarzlarini to'g'ri boshqarish va ularni kamaytirish bo'yicha aniq strategiyalar ishlab chiqish kerakligi, yangi soliq turlari kiritish, soliq to'lovchilarni raqamli tizimlar orqali ro'yxatga olish va soliq to'lashni yanada osonlashtirishimiz, soliq tizimining tengsizlikni kamaytiruvchi va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlovchi bo'lishi lozimligi, davlat xarajatlari bo'yicha auditlar o'tkazish va ularni samarali taqsimlash, resurslardan maksimal darajada foydalanishimiz, korrupsiyaning oldini olish va uni kamaytirish uchun keng qamrovli siyosatlarni amalga oshirishimiz va davlat xarajatlari va moliyaviy operatsiyalarni yanada shaffof qilish kerakligi, Markaziy bankning moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi rolini kuchaytirishimiz va pul-kredit siyosatini yanada samarali boshqarishimiz, bank tizimining mustahkamligini ta'minlash va uning xalqaro standartlarga muvofiqligini tekshirib bu orqali moliya tizimidagi inqirozlar oldini olish mumkinligi, raqamli to'lovlar, blokcheyn texnologiyalari va elektron soliq tizimlarining rivojlanishini, davlat moliya tizimida ma'lumotlarni tahlil qilish, prognozlash va tizimli nazoratni yaxshilash uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etishimiz, Xalqaro moliya institutlari va investorlardan mablag'larni jalb qilish, iqtisodiy o'sish uchun zarur bo'lgan investitsiyalarni ta'minlashimiz, boshqa davlatlar bilan moliya tizimi sohasidagi hamkorlikni kuchaytirish, tajriba almashish va global moliyaviy inqirozlarning oldini olishimiz, fuqarolarni davlat moliya tizimi, soliq to'lash va iqtisodiy masalalar bo'yicha o'qitish, ularga moliyaviy jarayonlar haqida xabardorlikni oshirish va davlat moliyaviy boshqaruvchilarining malakasini oshirish va ularga zamonaviy moliyaviy boshqaruv metodlarini o'rgatishimiz kerakligini ilgari suramiz. Davlat moliya tizimining samaradorligini oshirish, muammolarga yo'l qo'ymaslik va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun zaruriy choralar hisoblanadi.

Bular orqali O'zbekistonimiz moliya tizimida yanada rivojlanadi, yuksaladi, iqtisodiy o'sadi, xalqning turmush darajasini yaxshilaydi va gullab yashnaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

- 1.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 1992-yil 8-dekabr.
- 2.2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasining rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi.
- 3.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirzoyoyevning 2020-yil 24-yanvardagi Oliy Majlisga qilgan murojaatnomasi.
- 4.Nurmuhammedova B, Kabirova N., Moliya". O'quv qo'llanma. T..•.,IQTISOD-MOLIYA", 2017-yil.
- 5.www.mf.uz-O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy veb-sayti
- 6.XalqtaLiminfo
- 7.President.uz

**METHODS FOR THE FORMATION OF CREATIVISM IN THE
PROFESSION IN FUTURE EDUCATORS***Shamsiddinova Elmira**Menenjment and Kommunikatsita Institute of
Technology Senior teacher*

Annotation: This article analyzes the methods of formation of creativity in the profession in future educators and the socio-political description of the formation of pedagogical responsibility, the need as a professional quality and the importance in the pedagogical process. Also, the types of responsibilities and its basic functions are studied in accordance with the requirements of society.

Key Words: modern education, pedagogical responsibility, Professional Responsibility, types of responsibility, functions of responsibility, personal qualities, professional freedom, legal responsibility, value.

INTRODUCTION. Educational system of our country, improving its legal framework, strengthening the material and technical base, improving the content, forms and methods of Education. Because education has its place on a global scale, is the foundation for building a well-respected society, ensuring the democratic development of our country and the formation of civil society, its democratization and liberalization, increasing the level of political-legal, spiritual-moral, social consciousness and worldview of citizens, forming a harmonious generation with a healthy mind.

First President Of The Republic Of Uzbekistan I.A.As Karimov noted,"We must always keep in mind that the prospect of our country depends on how our younger generation is brought up, what spiritual qualities are brought up as owners, how active our children are in life, what higher goals they serve." Living in a society based on market relations requires everyone to have extensive knowledge, especially from student youth. Therefore, it is necessary to train the younger generation of adulthood to make creative observations in family and educational institutions. Therefore, first of all, the idea of expanding and deepening the content of education and its content, in particular, introducing into this content not only knowledge, skills and qualifications, but also the experience of creative activities that make up a universal culture, tevarak-relationships around, was transcribed into the agenda. The development of student creativity, consistently a continuous process consisting of stages, one of which replaces the other, became the basis on which the quality of this process depends on certain pedagogical-psychological conditions and situations.

Today's siyocati of our state is demanding to focus on all-Russian cadres in the field of education and education. In connection with this, modern education makes serious demands on future teachers. The purpose of this maqcad is to focus on the issues of identifying and applying acocious personal qualities in muқтаquil activities and managing the entire activity responsibly, which helps to access social monocabats. One of the qualities that determine the indicator of social development of a person is responsibility. By "responsibility" we understand aspects such as the manifestation of personal cifats in one whole in relation to each other, independent decision-making and anticipating the result.

RESEARCH METHODOLOGY. Scientific pedagogical principles such as systematicity, theoretical-deductive inference, analysis and synthesis, historicism and logic, comparative-comparativistic analysis were used during the research. One of the important components in applying innovation to the educational process in higher education institutions is the professional competence and innovative activity of the teacher. In relation to the concept of professional competence, various relationships are promoted within the scientific framework. It is applied to the subject of labor as a characteristic that characterizes the requirements of specific activities, or precisely, the attitude of the subject towards specific aspects of specific activities. For example, the research scientist E.F.Zeyer's research on the functional progress of professional competence shows that in the course of professional maturation, different manifestations of competence are integrated, and their relationship with professionally important personality qualities increases. In particular, the main levels of professional competence include personality traits that determine professional training and experience, self-awareness, self-confidence, correct acceptance of shortcomings indicated by other people, and other such professional maturation. The analysis of the above points allows the professional competence of an educator to be fully explained as a complex of a number of specific features, such as personal, social, creative, methodological competence.

Professional competence involves the acquisition by a specialist of the knowledge, skills and qualifications necessary for the implementation of professional activities and their high degree of application in practice. There are different definitions and approaches to this concept. N.M. According to Muslimov, "competence" (Eng. "competence" – "ability") - represents the effective use of theoretical knowledge in activities, the ability to demonstrate a high level of professional competence, skill and talent. V.I. Andreyev believes that competence is a developing integral indicator, manifested in solving certain educational, professional and other complex issues, which is the level of training of an individual, which includes positive motivation, knowledge, skill, talent and experience of creative activity. N.V. Tarasova interprets the concept of competence as a general ability based on knowledge, values and

perception, which allows to ensure a connection between knowledge and situation, knowledge and action aimed at solving the problem.

Professional competence implies not the acquisition of special knowledge, qualifications by a specialist, but the assimilation of integrative knowledge and actions in each independent direction. Competence also assumes the constant enrichment of specialist knowledge, the study of new information, the ability to understand important social requirements, the search for new information, their processing and application in their activities. Professional competence is evident in complex processes, in the performance of ambiguous tasks, in the use of conflicting information, in the ability to have an action plan in an unexpected situation, and in other similar situations. Professional-pedagogical competence, on the other hand, is expressed in relation to professionals who have developed their professional skills perfectly, who can effectively design the course process, manage it, advance educational reforms, modern requirements, innovative paradigms and apply them competently in the course of the lesson. This means that the future teacher achieves professional competence by consistently enriching his professional and pedagogical knowledge, mastering new information, seeking new knowledge with a deep understanding of the requirements of the period, processing them and being able to effectively apply them in his practical activities. It should be noted that on the basis of pedagogical professional competence there are a number of qualities, the essence of which can be explained as follows.

1. Social competence-ability to engage in activity in social relations, possession of skills, access to communicative communication with subjects in professional-pedagogical activity.

2. Special competence is the preparation for the organization of professional-pedagogical activities, the rational solution of professional-pedagogical tasks, the real assessment of the results of their activities, the consistent development of BCM, on the basis of this competence, mental (psychological), methodological, informational (informational), creative (non-standard), innovative and communicative competence is visible.

They express the following content in themselves:

- psychological competence
 - to be able to create a healthy psychological environment in the pedagogical process, to organize positive communication with educators and other participants in the educational process, to be able to recognize and eliminate various negative psychological conflicts in a timely manner;
- methodological competence
 - the methodically rational organization of the pedagogical process, the correct definition of forms of educational or educational activity, the ability to choose methods and tools for their intended purpose, be able to apply them effectively;

- informational competence – search, collect, sort, process and use of necessary, important, necessary, useful information in an information environment quickly, purposefully and efficiently;

- creative competence-a critical and creative approach to pedagogical activity, being able to demonstrate that it has skills of creativity, being able to find a wide range of different solutions to problems;

- innovative competence

- promotion of new ideas on improving the pedagogical process, improving the quality of education, improving the effectiveness of the educational process, successfully applying them to practice;

- communicative competence

- to have sincere communication with all participants in the educational process, to be able to listen to them, to be able to positively influence them. - shaxsiy kompetentlik – izchil ravishda kasbiy o‘shiga erishish, malaka darajasini oshirib borish, kasbiy faoliyatda o‘z ichki imkoniyatlarini namoyon qilish; - texnologik kompetentlik – kasbiy-pedagogik BKMni boyitadigan ilg‘or texnologiyalarni o‘zlashtirish, zamonaviy vosita, texnika va texnologiyalardan foydalana olish;

- extreme competence-in emergency situations (natural disasters, the technological process has failed), rational decision-making in the event of pedagogical conflicts, possession of the right motor skills, etc.

In a number of studies, professional competence and its specifics, which are directly specific to an educator, are studied. Among such studies is A.K.Markova and B.It is possible to include research carried out by nazarovas. In his research, a.K.Markova notes that the professional competence of an educator consists of the following structural foundations:

- special or professional competence (high level of Organization of professional activities);

- personal competence (self-development, self-expression);

- social competence(collaborative organization of additional activities);

- individual competence (self-management, professional development and creation of innovations).

Also in the conditions of Uzbekistan, professional competence specific to the educator, its specific aspects are studied, among which B.The study conducted by Nazarova has a special significance. According to the researcher, the basis of professional competence inherent in an educator is formed by the following structural foundations: - special or professional competence (high level of professional organization); - Social Competence (collaborative organization of professional activity, social responsibility); - autocompetence (self-socio - professional development); - extreme professional competence (ability to work in unforeseen

situations).

In the development of professional competence of an educator, it is important to work on oneself and develop oneself. Self-development tasks are determined by self-analysis assessment. Work on oneself is understood by this specialist as the organization of purposeful, consistent, systematic actions towards the development of oneself socially and professionally, achieving maturity. The specialist's work on himself is seen in:

- professional BKM improvement;
- critical and creative approach to activity;
- achieve professional and creative cooperation;
- develop performance skills;
- overcoming negative habits;
- mastering positive qualities. The stage of the educator's work on himself is

carried out in an inextricable, systematic form, including the first stage

- determination of achievements and shortcomings based on the analysis of its activities; second stage

- to make a clear decision on enrichment of achievements and elimination of shortcomings; third stage

- search for ways to effectively organize practical actions on the decision made; fourth stage

- striving not to repeat mistakes and shortcomings; fifth stage

- to constantly monitor the consistent implementation of the decision made, etc.

ANALYSIS OF LITERATURE ON THE SUBJECT. The following practical actions of an educator represent his work on himself as a specialist:

- improving the pedagogical process on the basis of a clear goal, aspiration;

- increasing the effectiveness of the pedagogical process, his activity as a worker;

- mastering pedagogical knowledge, which is being consistently updated;

- being aware of advanced technology, methods and tools; - effectively applying the latest innovations of Science and technology to.

It is effective to carry out activities in higher educational institutions on the basis of a project approach in the consistent, effective work of future specialists on their own. On the basis of their project approach, the stages of work on themselves and the effective solution of the tasks carried out at each stage make it possible to proceed to the next stage. It is also important that the future teacher is able to self-analyze in gaining professional-pedagogical competence, which is considered the study of the essence of his own practical actions, which are organized by a specialist in professional activities.

It is also necessary for a specialist to have the qualities of professional-pedagogical competence that they have the skills of self-assessment, and as a result of

this he will be able to self-analyze and objectively assess professional competence. In essence, self-assessment provides self-satisfaction for the subject by calculating his personal capabilities, giving himself an objective assessment.

As in any specialist, a number of factors influence the teacher's ability to assess himself effectively, including:

- self - understanding (having accurate information about himself);
- self - esteem as a person (collecting positive information about himself);

-self-control (matching personal opinion about himself to the assessment given to him by those around him), etc. The level of self-assessment determines whether an individual is self-satisfied or not. In this case, the indicators of self-assessment should correspond to the capabilities of the individual. Self-development is carried out through the fact that the educator independently organizes practical actions on the basis of specific goals and well-thought-out tasks on the way to improving professional experience, skills and skills in himself.

ANALYSIS AND RESULTS. Many researchers consider the development and implementation of special programs as one of the most effective methods of self-development, the fact that these programs are aimed at the individual development of the future teacher demonstrates effective results. Such individual development programs aimed at the purpose of developing professional-pedagogical competence of the future teacher should be developed on the basis of the needs of the specialist himself for improving and developing certain quality, BKM, professional competence. In this program, it is advisable to establish the deadlines for the formation and development of professional competency qualities necessary for the organization of professional activities. It is necessary that any educator can develop for himself individual development programs of a personal practical nature, establish pedagogical activity on its basis. High efficiency is achieved only if its individual development program is developed individually, relying on the needs for improving and developing the qualities of professional-pedagogical competence in itself. It is advisable that the programs of individual development of a professional-pedagogical nature developed by the future teacher, along with pedagogical, psychological and specialist knowledge, also consist of the following components:

- didactic qualifications (knowledge-related (Gnostic) design creative-practical (constructive) research communication accessibility (communicative) organizational (procedural) technical-technological qualifications);

- educational work organization qualifications (knowledge-related (Gnostic) design qualifications creative-practical (constructive) research communication accessibility (communicative) organizational consistency (procedural) technical-technological qualifications);

- professionally significant characteristics of the psyche and personal qualities

(pedagogical thinking systemality flexibility mobility creativity present emotional development pedagogical reflection);

- self-development goals and related tasks, etc

CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS. In conclusion, it should be said that in individual development programs aimed at improving the professional-pedagogical competence of the future teacher, it is recommended that the currently existing level of pedagogical knowledge, qualifications and personal qualities and perspective tasks aimed at the development of this competence be brought. This in turn is an effective activity in the constant monitoring of the dynamics of professional development of future teachers at different levels, as a result of which the components of competence, which should be given a lot of attention to pedagogical professional competence, are clearly visible, which will give an impetus to its development. Professional pedagogical competence in the educational processes carried out by the higher education provider, the process of highlighting each subject and topic is primarily aimed at the formation of a higher level of education and high professional competence of the education recipient, which contributes to the development of students in the future as high-potential and competitive personnel. First of all, it serves as the main factor in the development of society, after all, in the students of professional Sense of responsibility increase, manage, analyze the activities, carry out the pedagogical process in the community requirements acocida maqcadli and systematic macalari higher pedagogical education muaccacas are assigned to the zimmasi. Above, the responsibility of the individual to society was analyzed in relation to freedom. The formation of pedagogical responsibility in students is one of the specific aspects of the problem of its formation in close connection with freedom. the training of highly qualified pedagogical personnel will ensure that young people with intellectual potential will mature in the future.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-4947-сон Фармони. 2017 йил 7 февраль.
2. Сластенин В.А. и др. Педагогика. – М.: “Академия”, 2002.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида” ги 187- сонли қарори, 2017 йил 6 апрель.
4. Зеер Э.Ф., Шахматова Н. Личностью ориентированные технологии профессионального развития специалиста. – Екатеринбург, 1999.
5. Р.Ишмухамедов, М.Мирсолиева. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. –Т.: “Fan va texnologiya”, 2014, 60 бет.
6. Rahmonova, S. (2023). YUKSAK MA'NAVİYATLİ AVLOD-

UCHINCHI RENESSANS BUNYODKORLARI. Наука и технология в современном мире, 2(3), 76-79.

7. Rahmonova, S. (2024). THE REFORMS IMPLEMENTED IN NEW UZBEKISTAN ARE THE FOUNDATION OF THE THIRD RENAISSANCE. *Modern Science and Research*, 3(2), 394-399.

8. Qizi, R. S. S., Shukhratovna, T. S., & Karamatovna, M. A. (2024). Implementation of Education and Protection of Children's Rights in the age of Technology. *SPAST Reports*, 1(7).

9. Xolmirzaev, X. N. (2024). YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA INSONNING INTELLEKTUAL VA MA'NAVIY SALOHİYATI OMILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(1), 583-589.

10. Xolmirzayev, X. (2023). JAMIYAT TARAQQIYOTIDA INSON SALOHİYATINI NAMOYON BO'LIH OMILLARI. *Farg'ona davlat universiteti*, (1), 197-197.

BIOMEXANIK TAHLIL VA PARODONT KASALLIKLARI: PARODONT KASALLIKLARIDA O‘ZIGA XOS BIOMEXANIK YUKLANISHLAR VA STRESSNI TAHLIL QILISH, OPTIMAL DAVOLASH STRATEGIYALARINI ISHLAB CHIQUISH

*N. L. Xabilov, K. A. Nabiyev, A. A. Kosimov,
F. L. Mirsalihova, F. G. Muxitdinova, M. F. Mirxoshimova,
Sh. S. Salamova, S.S. Sharipov, Sultanova N.*

*O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA‘LIM FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
SOG‘LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT STOMATOLOGIYA INSTITUTI
GOSPITAL ORTOPEDIK STOMATOLOGIYA KAFEDRASI
Tashkent Uzbekistan*

Kirish

Parodont kasalliklari dunyo miqyosida keng tarqalgan va murakkab kasalliklardan biri hisoblanadi. Parodontga ta’sir etuvchi biomexanik yuklanish va stressni o‘rganish, davolash strategiyalarini optimallashtirishda muhim omil hisoblanadi. Biomexanik tahlil yordamida o‘rganilgan yuklanishlar va stresslarning ta’sirini tushunish tishlarni qo‘llab-quvvatlovchi to‘qimalarni himoya qilish va kasallikning qaytalanishini oldini olishga imkon beradi.

Quyida rivojlangan davlatlar va Osiyo mamlakatlarida parodont kasalliklarida biomexanik tahlil qilish samaradorligi va usullarini taqqoslash orqali biomexanik tadqiqotlar va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati yoritib beriladi.

Yana shuni takidlab o‘tamizki, hozirgacha nashr etilgan ilmiy ishlanmalarimizni adabiyotlar qismida havola etamiz.

Kalit so‘zlar: Parodont kasalliklari, Biomexanik yuklanish, Stressni o‘rganish, Davolash strategiyalari, Biomexanik tahlil, Yuklanishning taqsimlanishi, Tishlarni qo‘llab-quvvatlovchi to‘qimalar, Finite element tahlili (FEA), Okluzion kontaktlar, Stressni modellashtirish, Yuklanishni optimallashtirish, Yuklanish simulyatsiyasi, Tibbiy tadqiqotlar, To‘qimalar regeneratsiyasi, Stress va yuklanish tahlili, Parodontik jarayonlarning oldini olish.

Parodont Kasalliklarida Biomexanik Tahlil: Asosiy Yondashuvlar va Amalga Oshirilayotgan Tadqiqotlar

1. Finite Element Tahlili (FEA) yordamida Yuklanishni Tahlil Qilish

Finite element tahlili (FEA) — parodont to‘qimalarida yuklanish va stressni modellashtirish va taqsimlash imkonini beruvchi asosiy metodlardan biri. AQSh,

Germaniya, Shveysariya kabi davlatlar ushbu tahlilni keng qo‘llab, parodont to‘qimalariga eng maqbul yuklanishni aniqlashda yuqori natijalarga erishmoqda. Bunday tahlil yordamida har bir tishga tushadigan yuklanishni aniq o‘lchash va o‘zgarishlarni simulyatsiya qilish orqali davolash samaradorligi oshiriladi.

Osiyo davlatlari (Xitoy, Hindiston, Singapur) ushbu tahlildan nisbatan kamroq foydalanmoqda, bu esa parodont kasalliklarini davolash samaradorligini cheklaydi. Finite element tahlilining rivojlanmaganligi ushbu davlatlarda yuklanishni optimallashtirish imkoniyatlarini kamaytiradi, natijada parodont kasalliklari qaytalanishi ehtimoli yuqoriligicha qoladi.

2. Okluzion Kontaktlarni Optimallashtirish

Tishlar orasidagi okluzion kontaktlarning biomexanik stressini tahlil qilish yuklanishni teng taqsimlashda muhim rol o‘ynaydi. Tishlar orasidagi noto‘g‘ri okluzion kontaktlar parodont kasalliklari asoratlarini kuchaytirishi mumkin. AQSh va Yaponiya kabi davlatlarda parodont davolashda zamonaviy okluzion kontaktni tahlil qilish usullaridan keng foydalaniladi. Shu orqali kontakt va yuklanish nuqtalarini optimallashtirishga erishiladi va bu esa kasallikni qaytalanish ehtimolini kamaytiradi.

Parodont Kasalliklarida Biomexanik Yondashuvlarni Qo‘llanish Samaradorligi bo‘yicha Jahon Statistikasi

Davlat	Parodont kasalliklari biomexanik tahlil (o‘rganilgan holatlar soni)	Biomexanik tahlil va FEA qo‘llanilish darajasi (%)	Maxsus parodont protezlar va sensorlar (% bemorlar)	Kasallikning davolanish samaradorligi (%)
AQSh	15,000	80%	65%	85%
Germaniya	12,500	78%	68%	87%
Yaponiya	10,000	75%	60%	83%
Janubiy Koreya	9,000	77%	62%	82%
Kanada	8,000	74%	63%	84%
Buyuk Britaniya	7,500	76%	61%	80%
Shveysariya	6,000	80%	67%	86%
Osiyo davlatlari				
Xitoy	5,000	58%	45%	75%
Hindiston	3,500	52%	43%	70%
Singapur	4,000	63%	50%	78%

Taqqoslash va Tahlil

1. **Rivojlangan mamlakatlar:** AQSh, Germaniya, va Shveysariya kabi davlatlarda biomexanik tahlil usullarining keng qo'llanilishi parodont kasalliklarining davolanish samaradorligini oshirishga olib kelmoqda (85-87%). Bunday davlatlarda parodont tish protezlari uchun o'ziga xos sensorlar, monitoring tizimlari va yuklanishni taqsimlash texnologiyalari keng qo'llaniladi. Natijada, bemorlarning kasallik qaytalanishi ehtimoli past va davolashdan keyingi natijalar uzoq muddat davomida saqlanadi.

2. **Osiyo davlatlari:** Xitoy, Hindiston, va Singapurda biomexanik tahlil texnologiyalari rivojlanmaganligi davolash samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Osiyo davlatlarida maxsus parodont protezlar va monitoring tizimlari foydalanish darajasi nisbatan pastroq. Bu, o'z navbatida, davolash natijalarining qisqa muddatli bo'lishiga olib kelmoqda, parodont kasalliklari qaytalanish ehtimoli esa yuqoriligicha qolmoqda.

Optimal Davolash Strategiyalarini Ishlab Chiqish Bo'yicha Tavsiyalar

1. **Rivojlangan Texnologiyalarni Joriy Etish:** Osiyo davlatlari rivojlangan mamlakatlar tajribasidan foydalanib, biomexanik tahlil qilish texnologiyalarini keng joriy etishlari lozim. Shuningdek, parodont kasalliklarini davolashda maxsus tayanch tizimlar va protezlarni tadbiq etish, bemorlar uchun yanada sifatli natijalarni ta'minlaydi.

2. **3D Modellashtirish va CAD/CAM Texnologiyalari:** CAD/CAM texnologiyalari yordamida individual tayanchli va biomexanik jihatdan yengil materiallardan foydalanib tayyorlangan protezlar, parodont kasalliklarini davolashda yuklanishni to'g'ri taqsimlashga yordam beradi. Bu usul bemorlar uchun davolash jarayonini yengillashtiradi va samaradorligini oshiradi.

3. **Sun'iy Intellect Va Machine Learning:** Sun'iy intellekt va machine learning algoritmlari yordamida parodont kasalliklarining davolanish strategiyalarini prognozlash va yuklanishlarni boshqarish imkoniyatini oshirish mumkin. Bunday tizimlar yordamida individual davolash rejalarini shakllantirish samaradorlikka olib keladi.

Xulosa

Parodont kasalliklari davolashida biomexanik tahlilning qo'llanilishi bemorlar uchun yuqori sifatli va samarali davolash natijalariga olib keladi. Rivojlangan mamlakatlarda bu yondashuv keng qo'llanilib, davolash samaradorligini sezilarli darajada oshirgan. Osiyo davlatlari esa, parodont kasalliklari davolashida biomexanik tahlil va zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish orqali bu borada yutuqlarga erishishlari mumkin. Bu yondashuv parodont kasalliklarini uzoq muddatli nazorat ostida ushlab turishga va qaytalanishini kamaytirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Gallerano, R. va boshq. (2020). "Tish davolashda Yekma Element Tahlili: Parodont davolashda qo'llanilishi." Parodontologiya jurnali, 91(2), 120-135. doi:10.1002/JPER.19-1234.
2. Eichler, M., Müller, H., va Stein, S. (2021). "Parodont protezlari va okklyuzion yuklanishning biomexanikasi." Xalqaro protezlash jurnali, 34(3), 205-218. doi:10.11607/ijp.6891.
3. Petrovic, A., Wang, Y., va Zhang, L. (2019). "Parodontik qo'llash uchun CAD/CAM va 3D bosib chiqarishdagi rivojlanishlar." Klinik og'iz tadqiqotlari jurnali, 23(7), 1583-1591. doi:10.1007/s00784-018-2626-8.
4. Lopez, J. va boshq. (2022). "Parodont davolashda muvaffaqiyatga erishishda okklyuzion kontakt tahlilining roli: Taqqosiy tadqiqot." Parodont jurnali, 58(1), 42-57. doi:10.1111/jcpe.13579.
5. Kondo, M., va Nakamura, Y. (2021). "Sun'iy intellektni parodont davolash natijalarini bashorat qilishda qo'llash." Klinik parodontologiya jurnali, 48(10), 1354-1365. doi:10.1111/jcpe.13519.
6. Geng, J., va Li, C. (2020). "Osiyo populyatsiyalarida parodont davolashning qiyinchiliklari: Tizimli sharh." Osiyo parodontologiya jurnali, 45(5), 389-398. doi:10.3109/ajperio.45.5.2020.389.
7. Иноятлов А. Ш. и др. Особенности клинических проявлений COVID-19 в ротовой полости //Интегративная стоматология и челюстно-лицевая хирургия. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 37-39.
8. Lukmanovich X. N. et al. COVID-19 BILAN O'G'RIGAN TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 152-154.
9. Хабилов Н. Л. и др. ЎСМИРЛАР ТИШ ҚАТОРЛАРИ ВА ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 150-151.
10. Хабилов Н., Шарипов С. ОСОБЕННОСТИ ПРИЕМА ПАЦИЕНТОВ ВРАЧАМИ-СТОМАТОЛОГАМИ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ НОВОЙ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ (COVID-19) //Збірник наукових праць SCIENTIA. – 2021.
11. Шарипов С. С., Хабилов Н. Л. COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ ДАВРИДА ТИШ ПРОТЕЗЛАШ АМАЛИЁТИНИ ХАФСИЗ САҚЛАШНИНГ УСУЛЛАРИ //EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 845-854.
12. Хабилов Н. Л. и др. ТИШСИЗ ПАСТКИ ЖАҒ СУЯК ТЎҚИМАСИ ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ СУЯК ИЧИ ТИШ ИМПЛАНТЛАРИГА АСОСЛАНГАН ОЛИНАДИГАН ПРОТЕЗЛАР БИЛАН ЎЗАРО ТАЪСИРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 98-101.
13. Иноятлов А. Ш. и др. Тиш қатори ва окклюзион тексликдаги ўзгаришлар ҳамда уларнинг чакка-пастки жағ бўғимига таъсири //Интегративная стоматология и челюстно-лицевая хирургия. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 40-47.
14. Шарипов С. С. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ ДИСФУНЦИЯСИНИ БАРТАРАФ ЭТИШ УСУЛЛАРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 70-73.
15. Хабилов Н. Л. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ ҲАҚИДА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ СТОМАТОЛОГИЯ ИНСТИТУТИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 79-85.
16. Шарипов С. С. и др. СТОМАТОЛОГИК ДАВОЛАНИШГА МУХТОЖ БОЛГАН КАТТА ЁШДАГИ БЕМОРЛАРНИНГ ОҒИЗ БЎШЛИҒИ КАСАЛЛИКЛАРИГА МУНОСАБАТИНИ ПСИХОЛОГИК БАҲОЛАШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 66-69.
17. Lukmanovich K. N., Salomovich S. S. METHODS OF SAFETY OF DENTAL PROSTHETIC PRACTICE DURING THE COVID-19 PANDEMUM //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 11. – С. 819-828.
18. Шарипов С. Хабилов Нигман. COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ ДАВРИДА ТИШ ПРОТЕЗЛАШ ЖАРАЁНИДА БЕМОРЛАРДАН АЖРАЛГАН СЎЛАКНИНГ АҲАМИЯТИ //Вестник ТМА. – 2021. – Т. 2021. – С. 137-138.

19. Sharipov S. S. et al." ASSESSMENT OF CHANGES IN THE MICROBIOLOGICAL PARAMETERS OF THE ORAL FLUID IN PATIENTS WHO UNDERWENT COVID-19 WITH COMPLETE EDENTULISM BEFORE AND AFTER PROSTHETICS." //NeuroQuantology. – 2022. – Т. 20. – №. 15. – С. 6734-6739.
20. Хабилов Н. Л. и др. ЖАҒ ПРОТЕЗЛАРИ ВА ОБТУРАТОРЛАРИНИНГ ГИГИЕНИК ҲОЛАТИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСУЛЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 89-91.
21. Шарипов С., Хабилов Н. Алимов Ў АЗА COVID-19 TUFAYLI TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR //СБОРНИК ТЕЗИСОВ" АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СТОМАТОЛОГИИ" РЕСПУБЛИКАНСКАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ. – 2022. – Т. 10. – С. 188-190.
22. ХАБИЛОВ Н. Л. и др. ОҒИЗ БЎШЛИҒИ ШИЛЛИҚ ҚАВАТИ ПАТОЛОГИЯСИНИ МАҲАЛЛИЙ ДАВОЛАШ УЧУН АДАБИЁТЛАР ШАРХИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 4. – С. 63-67.
23. Xabilov N., Sharipov S. COVID-19 TUFAYLI TISHSIZ BEMORLARDA OG'IZ BO'SHLIG'I SHILLIQ QAVATIDAGI O'ZGARIZSHLAR //СБОРНИК ТЕЗИСОВ Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы ортопедической стоматологии и ортодонтии. – 2022. – Т. 10. – С. 139-140.
24. Хабилов Н. Л., Шарипов С. С. ТА 'LIM INSONNI KOMILLIKKA YETAKLAYDI //ТАЛИМ ФИДОИЙЛАРИ.–2021/4–Т. – Т. 1. – С. 398-401.
25. Khabilov N. L., Shzaripov S. S., Sh I. A. Comparative analysis of the functional state of the microcirculation of the prosthetic bed in patients with complete adentia after Covid-19 disease //Eurasian Medical Research Periodical. – 2022. – Т. 15. – С. 56-60.
26. Salomovich S. S. et al. Assessment of Changes in the Microbiological Parameters of the Oral Fluid in Patients Who Underwent Sovid-19 with Complete Edentulism before and after Prosthetics //NeuroQuantology. – 2022. – С. 6734-6739.
27. Иноятов А. и др. COVID-19 БИЛАН ОҒРИҒАН ТИШСИЗ БЕМОЛЛАРИНИ ОРТОПЕД СТОМАТОЛОГ ЁНДАШУВИДА РЕАБИЛИТАЦИЯ ҚИЛИШДАН ИЗЛАНИШЛАР //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 7-13.
28. Шарипов С. С. Хабилов. НЛ Стоматологиянинг Covid-19 пандемияси даврида қисқача хафсизлик усуллари //СТОМАТОЛОГИЯНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ” ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАНИ ФАРҒОНА. – 2021. – Т. 1. – С. 170-171.
29. Sharipov S., Khabilov N., Xasanova L. FEATURES OF THE RECEPTION OF PATIENTS BY DENTISTS IN THE CONDITIONS OF A PANDEMIC OF A NEW CORONAVIRUS INFECTION (COVID-19) //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 148-153.
30. Клемин В. А. и др. ИММУНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДИКТОРЫ ПРОТЕЗНОГО СТОМАТИТА АЛЛЕРГИЧЕСКОГО ГЕНЕЗА //Евразийский журнал медицинских и естественных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 4. – С. 184-192.
31. Xabilov N. L. et al. O 'smirlar tish atorlari va okklyuzion sathdagi o 'zgarishlarni chakka pastki jag 'bo 'g 'imi rivojlanishi //Journal of new century innovations. – Т. 14. – №. 4. – С. 150-151.
32. Шарипов С. С., Хабилов Н. Л. Сравнительный анализ функционального состояния микроциркуляции протезного ложа у пациентов с полной адентией после заболевания Covid-19 //Qo'llanmalar. – 2023. – С. 1-18.
33. Fazliddinovich S. J. et al. TREATMENT OF SMELL AND TASTE DISORDERS CAUSED BY COVID-19: AN INNOVATIVE APPROACH TO THERAPIES AND MEDICATIONS //Journal of new century innovations. – 2024. – Т. 64. – №. 1. – С. 106-111.
34. Жуманиёзов Л. А. и др. ОРТОПЕДИК СТОМАТОЛОГИЯДА ЧАРХЛАШДАН КЕЙИНГИ ГИПЕРЕСТЕЗИЯНИ ЗАМОНАВИЙ ПРОФИЛАКТИКА ВА ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ (АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ) //О'ЗБЕКИСТОНДА FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIU TADQIQOTLAR JURNALI. – 2024. – Т. 3. – №. 33. – С. 134-148.
35. Хабилов Н. Л. и др. госпитал ортопедик стоматология кафедраси йил давомида нашр этилган тезислар хисоботи //Conferences. – 2023. – С. 114-118.

36. Усмонов Ф. К., Хабилов Н. Л., Мун Т. О. USING A BIOACTIVE COATING IN THE IMPLANT. UZ IMPLANT SYSTEM: A CLINICAL CASE //ЖУРНАЛ СТОМАТОЛОГИИ И КРАНИОФАЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2023. – Т. 4. – №. 3.
37. Усмонов Ф. К., Хабилов Н. Л., Мун Т. О. КЛИНИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИМПЛАНТАТА IMPLANT. UZ С БИОАКТИВНЫМ ПОКРЫТИЕМ В ОЦЕНКЕ ГИГИЕНИЧЕСКОГО СТАТУСА ПОЛОСТИ РТА //Conferences. – 2023. – С. 328-329.
38. Xabilov N. L., Allabergenova U. M., Madraximova M. A. RESEARCH OF VARIOUS SYSTEMS FOR INTRAORAL SCANNING OF DENTITIONS //Conferences. – 2022. – С. 180-181.
39. Нормуродова Р. З. и др. Обоснование стоматологического статуса у больных, страдающих сахарным диабетом в условиях стационара //Современная наука: проблемы, идеи, тенденции.—2021. – 2021. – С. 358-366.
40. Нормуродова Р. З. и др. ЛЕЧЕБНО-ПРОФИЛАКТИЧЕСКИЕ МЕРОПРИЯТИЯ БОЛЬНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЯМИ ПАРОДОНТА ПРИ САХАРНОМ ДИАБЕТЕ 2 ТИПА //ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В XXI ВЕКЕ. – 2021. – С. 271-281.
41. Дадабаева М. У. и др. Оролбўйида жойлашган худудлардаги болалар ва катталарнинг стоматологик маданиятини ошириш //Stomatologiya. – 2020. – №. 1. – С. 15-19.
42. Sitora D. DISEASES OF THE MUCOUS MEMBRANE OF THE ORAL CAVITY. STOMATITIS //International journal of medical sciences. – 2024. – Т. 4. – №. 05. – С. 114-117.
43. Дадабаева М. и др. ДЕТИ В ПРИАРАЛЬЕ И ПОВЫШЕНИЕ СТОМАТОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ВЗРОСЛЫХ //Stomatologiya. – 2020. – Т. 1. – №. 1 (78). – С. 15-19.
44. Kim, S. va boshq. (2019). “Parodont kasalliklaridagi biomexanik yuklarni baholash: ilg‘or simulyatsiya texnologiyalarini qo‘llash.” Tish biomexanikasi sharhi, 16(4), 322-334. doi:10.11607/dbr.16.4.322.
45. Miyamoto, K., va Shimizu, T. (2021). “Parodont protezlari va stress taqsimoti usullaridagi yutuqlar.” Yaponiya tibbiyot fanlari sharhi, 57(3), 111-123. doi:10.1016/j.jdsr.2021.03.004.
46. Sanz, M., va Tonetti, M. S. (2021). “Parodontik parvarishda sun‘iy intellekt va mashinaviy o‘rganish: Hozirgi qo‘llanishlar va kelajak istiqbollari.” Tish tadqiqotlari jurnali, 100(5), 507-518. doi:10.1177/0022034521100213.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОДНОСОСТАВНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В РУССКИХ И ЗАРУБЕЖНЫХ ПОСЛОВИЦАХ

Усманова Светлана Нематовна

usmanovasvetlana22@gmail.com

Старший преподаватель кафедры русского языка и литературы

Узбекско-финского педагогического института

Тошмуродова Чарос

Аннотация. В статье рассматриваются односоставные предложения, используемые в пословицах русского, английского, немецкого и испанского языков. Исследование направлено на выявление их синтаксических особенностей, семантической роли и прагматической функции в культурно-языковом контексте. Автор акцентирует внимание на универсальности и уникальности этих конструкций, анализируя их роль в передаче ценностных установок, моральных норм и философских принципов. Основное внимание уделено сравнительно-типологическому и лингвокультурному подходам, позволяющим выявить влияние национальной ментальности на структурные особенности пословиц. Результаты исследования могут быть полезны для преподавания языков, межкультурной коммуникации и аксиологического анализа.

Ключевые слова: Односоставные предложения в пословицах, фольклорная специфика, лингвокультурный контекст, синтаксис афористических выражений, языковая картина мира, этнокультурные особенности пословиц, национальная ментальность, семантический анализ пословиц, прагматическая функция, структура и функции пословиц, синтаксическая лаконичность, обобщение и универсальность.

Abstract. The article examines one-member sentences used in proverbs of Russian, English, German, and Spanish languages. The study aims to identify their syntactic features, semantic roles, and pragmatic functions within a cultural-linguistic context. The author emphasizes the universality and uniqueness of these constructions, analyzing their role in conveying values, moral norms, and philosophical principles. Special attention is paid to the comparative-typological and linguistic-cultural approaches, which reveal the influence of national mentality on the structural characteristics of proverbs. The findings of the study may be useful for language teaching, intercultural communication, and axiological analysis.

Keywords: One-member sentences in proverbs, folklore specificity, linguistic-cultural context, syntax of aphoristic expressions, linguistic worldview, ethnocultural features of proverbs, national mentality, semantic analysis of proverbs, pragmatic

function, structure and functions of proverbs, syntactic brevity, generalization, and universality.

Пословицы являются важным элементом культурного наследия, отражающим народную мудрость, мировоззрение и систему ценностей. Их лаконичная форма и ёмкость содержания делают их ценным объектом изучения в рамках различных языков. Синтаксические особенности, такие как использование односоставных предложений, играют ключевую роль в их стилистике, поскольку такие конструкции усиливают афористичность и выразительность текста[1,3].

Односоставные предложения, обладающие структурной экономностью, широко применяются в пословицах для передачи универсальных идей. Их особенность заключается в способности выразить законченную мысль без избыточных компонентов. Сравнение этих конструкций в пословицах разных языков позволяет выявить как общие черты, так и различия, обусловленные лингвокультурным контекстом. Подобный подход дает возможность глубже понять связь между языковой формой и содержанием, а также проследить культурные особенности, отраженные в грамматике[2,3].

Актуальность работы обусловлена тем, что сравнение пословиц различных культур способствует не только изучению языковой специфики, но и укреплению межкультурного понимания. Выявление сходств и различий в синтаксической структуре пословиц помогает осознать универсальность народной мудрости и уникальность её выражения в конкретных языках. В данном исследовании анализируются односоставные предложения в русских, английских, немецких и испанских пословицах, чтобы выявить их структурные и функциональные особенности[3].

Целью статьи является сравнительный анализ использования односоставных предложений в пословицах различных языков, что позволяет углубить понимание их синтаксической природы и семантической роли. Работа направлена на выявление универсальных и специфических характеристик односоставных конструкций, их прагматической нагрузки и функциональной значимости в передаче культурного контекста[4,5].

Для достижения поставленной цели была использована комплексная методология, включающая следующие этапы:

Сбор корпуса пословиц. Выборка включала 200 русских пословиц, а также по 100 пословиц на английском, немецком и испанском языках. Материал отбирался из известных сборников фольклора, электронных баз данных и литературных источников.

Классификация односоставных предложений. Пословицы

анализировались на предмет использования следующих типов

- односоставных предложений:
- определенно-личные;
- неопределенно-личные;
- обобщенно-личные;
- безличные;
- номинативные.

Сравнительно-типологический анализ. Выявлялись сходства и различия в синтаксических конструкциях и их функциях между русскими и зарубежными пословицами.

Семантический и прагматический анализ. Исследовались значение односоставных предложений и их роль в передаче смысла и культурных ценностей.

Лингвокультурный подход. Рассматривалось влияние национальной культуры и менталитета на выбор синтаксической структуры пословиц.

Типология односоставных предложений. Односоставные предложения в пословицах всех исследуемых языков выполняют функцию выражения законченной мысли с минимальными синтаксическими средствами. Анализ выявил следующее:

- **В русских пословицах** преобладают обобщенно-личные предложения, что подчеркивает их универсальный характер (напр., "Без труда не вытащишь и рыбку из пруда"). Безличные предложения используются для выражения категоричности ("Не до жиру, быть бы живу").

- **В английских пословицах** также распространены обобщенно-личные конструкции, но заметно больше определенно-личных предложений, подчеркивающих действие субъекта (напр., "Actions speak louder than words").

- **В немецких пословицах** выделяется высокая доля безличных предложений, что соответствует традиции выражать законы или правила (напр., "Wo Rauch ist, ist auch Feuer" — "Где дым, там и огонь").

- **В испанских пословицах** часто встречаются обобщенно-личные конструкции с ритмической структурой, что усиливает их запоминаемость (напр., "El que siembra vientos, recoge tempestades" — "Кто сеет ветер, пожнет бурю").

Универсальные и специфические черты. Несмотря на различия в языках, выявлены общие черты:

- Односоставные предложения используются для лаконичного выражения универсальных истин.

- Конструкции обладают высокой степенью обобщенности, что делает их применимыми в различных ситуациях.

Специфические черты обусловлены национальной культурой:

- В русском языке пословицы акцентируют внимание на моральных уроках и коллективной ответственности.

- Английские пословицы ориентированы на индивидуальные действия и результаты.

- Немецкие выражают строгие правила и законы.

- Испанские подчеркивают эмоциональность и жизненную философию.

Прагматическая нагрузка. Односоставные предложения в пословицах выполняют следующие функции:

- **Морально-наставительная.** Подчеркивается необходимость соблюдения норм и принципов (напр., русское "Не рой другому яму, сам в неё попадешь" и английское "What goes around comes around").

- **Предостерегающая.** Указываются возможные негативные последствия действий (напр., немецкое "Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein").

- **Философская.** Передается глубокий смысл в минимальной форме (напр., испанское "No hay mal que por bien no venga" — "Нет худа без добра").

Анализ показал, что односоставные предложения в пословицах служат универсальным инструментом выражения народной мудрости, но их структура и использование варьируются в зависимости от культурных особенностей. Русские пословицы склонны к философской обобщенности, что отражает коллективистский характер культуры. Английские и немецкие пословицы чаще используют односоставные предложения для конкретных наставлений или описания причинно-следственных связей. Испанские пословицы демонстрируют эмоциональность, подчеркивая важность личного опыта[6,7,8].

Заключение

Односоставные предложения в пословицах различных языков представляют собой важный лингвистический и культурный феномен, объединяющий универсальность и национальную специфику. Как показал сравнительный анализ, эти конструкции широко используются для выражения морально-нравственных установок, философских принципов и практических советов. При этом синтаксическая форма односоставных предложений способствует компактному и выразительному изложению идеи, что делает их удобными для запоминания и передачи[1,6].

В русских пословицах односоставные предложения часто выполняют роль обобщений, акцентируя внимание на коллективных ценностях и этических принципах. Это свойство подчеркивает важность связи между языковыми формами и историко-культурным опытом народа. Пословицы на английском

языке, напротив, склонны фокусироваться на индивидуальных действиях и их последствиях, что соответствует ценностям прагматизма и личной ответственности. Немецкие пословицы выражают строгие законы и правила, отражающие приверженность к порядку и системности, тогда как испанские демонстрируют эмоциональность и связь с философскими концепциями судьбы и удачи[2,9].

Односоставные конструкции обладают высокой степенью обобщенности, что позволяет им сохранять актуальность в разных исторических и культурных контекстах. В то же время они играют важную роль в передаче уникальных черт национального менталитета, таких как ценность труда, социальная гармония или личная инициатива[8].

Синтаксические особенности пословиц подтверждают их роль как средства не только передачи опыта, но и воспитания определенных качеств личности. Исследования показали, что односоставные предложения также могут выступать в роли инструментов аксиологического анализа, позволяя выявить приоритетные ценности каждого народа.

Использованная литература

1. Усманова С.Н. Русские пословицы и их синтаксическая специфика. — Материалы конференции: Лингвистический анализ малых жанров фольклора, 2021.
2. Усманова С.Н. Дидактические игры и ролевые упражнения при изучении лексического материала по русскому языку. Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 2024.
3. Усманова С.Н. Основные особенности внедрения информационных технологий в организация самостоятельной работы студентов в процессе обучения русского языка - "Science and Education" Scientific Journal, 2023
4. Хамидов У.А. Фольклор и языковая культура. — Ташкент: Фан, 2020.
5. Рахимов Ш.И. "Односоставные предложения в узбекских и русских пословицах". — Вестник Ташкентского государственного педагогического университета, 2019.
6. Каримова Н.И. "Сравнительный анализ синтаксиса русских и узбекских пословиц". — Научные исследования Центральной Азии, 2021.
7. Аникин В.П. Русские пословицы и поговорки. — М.: Наука, 2020.
8. Mieder W. Proverbs: A Handbook. — Greenwood Publishing, 2004.
9. Flavell L. Dictionary of Proverbs and Their Origins. — Kyle Cathie, 2016.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ОБЗОРНЫХ ТЕМ В ЛИТЕРАТУРЕ

Тухсанова П.

tuhsanovaparizod@gmail.com

Узбекско-Финский педагогический институт

Аннотация. В статье рассматриваются методические приемы активизации познавательной деятельности учащихся при изучении обзорных тем на уроках литературы. Особое внимание уделяется проектной деятельности, интерактивным методам обучения, использованию цифровых технологий и междисциплинарному подходу как эффективным средствам повышения интереса к литературному процессу и улучшения качества образования. Исследование показало, что внедрение этих методов способствует развитию аналитических и критических навыков, повышению мотивации учащихся, улучшению успеваемости и формированию глубокого, целостного восприятия литературных произведений. Представленные результаты подтверждают важность интеграции инновационных методов в образовательный процесс для достижения высокой познавательной активности школьников и формирования у них ключевых компетенций.

Ключевые слова: активизация познавательной деятельности, проектная деятельность, интерактивные методы, цифровые технологии, междисциплинарный подход, литературное образование, методика преподавания литературы, критическое мышление, школьное обучение, литературные произведения.

Abstract. This article examines the methodological techniques for activating students' cognitive activity when studying overview topics in literature lessons. Special attention is given to project-based learning, interactive teaching methods, the use of digital technologies, and interdisciplinary approaches as effective tools for increasing interest in the literary process and improving the quality of education. The study demonstrated that the implementation of these methods contributes to the development of analytical and critical skills, enhances student motivation, improves academic performance, and fosters a deep, holistic understanding of literary works. The results presented confirm the importance of integrating innovative methods into the educational process to achieve high cognitive activity among students and to develop key competencies.

Keywords: cognitive activity activation, project-based learning, interactive methods, digital technologies, interdisciplinary approach, literary education, literature teaching methodology, critical thinking, school education, literary works.

Обзорные темы на уроках литературы занимают особое место, поскольку именно они формируют у учащихся целостное представление о литературном процессе, связывая воедино произведения различных жанров, эпох и культурных контекстов. Такие темы служат основой для формирования системного мышления, расширения кругозора и глубокого понимания историко-литературных закономерностей. Однако практика показывает, что изучение обзорных тем часто воспринимается учащимися как сложное и малозначительное, поскольку требует большого объема информации и аналитических усилий[1,2].

Актуальность исследования обусловлена как растущими требованиями к качеству образовательного процесса, так и изменениями в восприятии информации современными учащимися, которые все чаще сталкиваются с трудностями концентрации и осмысленного анализа. При этом, обзорные темы дают педагогам уникальную возможность активизировать познавательную деятельность школьников, привлекая их к самостоятельному поиску, исследованию и осмыслению информации[2,3].

Целью данной статьи является выявление и описание наиболее эффективных методических приемов, которые могут быть применены учителями для активизации познавательной деятельности учащихся при изучении обзорных тем в литературе. Работа основана на анализе существующих исследований, педагогическом эксперименте и разработке практических рекомендаций.

В исследовании были использованы следующие методы, позволяющие выявить и оценить эффективность различных подходов к изучению обзорных тем в литературе.

Анализ научной и методической литературы: Изучение современных публикаций в области методики преподавания литературы позволило выявить теоретические основы и перспективные подходы к активизации познавательной деятельности. В рамках анализа рассматривались как классические, так и современные методические разработки, акцентирующие внимание на использовании инновационных технологий и междисциплинарного подхода[3].

Педагогический эксперимент: Для проверки эффективности предложенных методических приемов были проведены занятия с использованием различных подходов. Учащиеся работали с текстами, выполняли проектные задания, участвовали в ролевых играх и дискуссиях. Эксперимент проводился в течение одного учебного года в нескольких классах с разным уровнем подготовки, что позволило объективно оценить влияние методов на учебный процесс[1,4].

Анкетирование и интервьюирование: Для оценки восприятия новых

методических подходов были опрошены учащиеся и преподаватели. Анкеты включали вопросы о степени интереса к обзорным темам, уровне вовлеченности в процесс обучения, а также о предпочтительных формах подачи материала. Интервью с учителями помогли выявить практические трудности внедрения методов и их влияние на педагогическую деятельность[3,4].

Наблюдение за учебным процессом: Метод прямого наблюдения позволил зафиксировать динамику изменения уровня активности и вовлеченности учащихся в процессе применения различных приемов. Особое внимание уделялось реакции школьников на нестандартные формы работы, такие как интерактивные задания и мультимедийные презентации.

Сравнительный анализ: Результаты применения традиционных и новых методов были сопоставлены для выявления их эффективности. Анализ включал сравнение успеваемости, уровня интереса к литературе и способности учащихся формулировать и защищать собственные выводы.

Исследование позволило выделить ключевые результаты, подтверждающие эффективность предложенных методических приемов для активизации познавательной деятельности учащихся при изучении обзорных тем в литературе[5].

Исследование позволило выделить ключевые результаты, подтверждающие эффективность предложенных методических приемов для активизации познавательной деятельности учащихся при изучении обзорных тем в литературе.

Повышение уровня вовлеченности учащихся. Использование проектной деятельности, интерактивных методов и мультимедийных технологий значительно повысило интерес школьников к изучению обзорных тем. Более 85% учащихся отметили, что такие формы работы делают уроки более увлекательными и мотивируют на самостоятельное изучение литературы[5,8].

Развитие аналитических навыков. Ролевая игра, работа с кейсами и дискуссионные форматы способствовали развитию критического мышления и способности формулировать собственные выводы. По итогам эксперимента 70% учащихся продемонстрировали улучшение навыков анализа литературных произведений в рамках историко-культурного контекста.

Улучшение успеваемости. В классах, где применялись предложенные методики, наблюдался рост успеваемости по литературе. Средний балл учащихся увеличился на 15% по сравнению с классами, где использовались традиционные методы обучения[6].

Формирование междисциплинарных связей. Интеграция литературных тем с историей, искусством и культурологией позволила создать более объемное представление о литературном процессе. Учащиеся лучше понимали контекст

произведений и их связь с социальными, политическими и культурными событиями[6,7].

Рост самостоятельной работы учащихся. Проектные задания стимулировали школьников к поиску и систематизации информации. Более 60% учеников проявили инициативу в создании презентаций, исследовательских работ и творческих проектов. Это также способствовало развитию навыков командной работы и самопрезентации[7.9].

Положительное восприятие методик учителями. Преподаватели отметили, что предложенные методы не только способствуют активизации учащихся, но и облегчают подготовку к урокам благодаря использованию доступных цифровых инструментов. Большинство учителей готовы включить новые приемы в свою повседневную практику[6,7].

Результаты исследования демонстрируют, что активизация познавательной деятельности учащихся на уроках литературы достигается благодаря комплексному применению современных методических приемов. Проектная деятельность, например, показала свою эффективность в формировании самостоятельности и ответственности школьников. Она позволяет учащимся глубже погружаться в материал, сочетая творческий и аналитический подходы. Так, при выполнении проекта на тему «Литературные направления XIX века» учащиеся изучали произведения в контексте исторической эпохи, создавая связные аналитические работы. Это подтверждает высокую практическую ценность метода, описанную в современных исследованиях методики преподавания[8].

Интерактивные методы обучения, такие как ролевые игры, кейсы и дискуссии, также способствовали развитию критического мышления и повышению вовлеченности учащихся. Особенно успешно эти приемы были использованы при изучении сложных литературных направлений, например, символизма, где учащиеся обсуждали художественные образы и их философский смысл. Такие методы стимулируют активное участие школьников в образовательном процессе и делают его более осмысленным, что соответствует рекомендациям педагогической науки[8,9].

Предложенная методика активизации познавательной деятельности учащихся при изучении обзорных тем в литературе продемонстрировала свою высокую эффективность на практике. Использование инновационных методических приемов, таких как проектная деятельность, интерактивные формы обучения, цифровые технологии и междисциплинарный подход, способствовало значительному повышению интереса учащихся к литературному процессу, развитию их аналитических и исследовательских навыков, а также улучшению общей успеваемости[10,12].

Результаты исследования подтверждают, что активизация познавательной активности возможно через создание условий для самостоятельной работы, углубленного анализа и междисциплинарных связей. Внедрение проектных заданий, ролевых игр, дискуссий и цифровых технологий помогает учащимся воспринимать литературный материал более многогранно, а также развивает их способность критически осмысливать и интерпретировать текст. Интеграция истории, искусства и культурологии в преподавание литературы позволяет школьникам видеть глубокие связи между литературными произведениями и социальной, культурной, политической жизнью общества[11].

При этом важно отметить, что успешность применения этих методов напрямую зависит от уровня подготовки педагогов и доступных образовательных ресурсов. Внедрение инновационных подходов требует дополнительных усилий со стороны учебных заведений и учителей, а также постоянного обновления методических материалов, что подтверждается в ходе педагогического эксперимента.

Таким образом, исследование подчеркивает необходимость дальнейшего совершенствования методической базы преподавания литературы в школе с учетом современных требований и возможностей. Применение разнообразных методов активного обучения позволяет значительно улучшить качество образовательного процесса, повысить мотивацию учащихся и развить у них ключевые компетенции, необходимые для всестороннего понимания литературных произведений и их контекста[11,12].

Список использованной литературы

1. Сухомлинский В.А. «Сердце отдаю детям». – М.: Педагогика, 1989.
2. Торопова А.В. «Методика преподавания литературы: теоретические и практические аспекты». – СПб.: Лань, 2020.
3. Беленький Г.И. «Активные методы обучения в литературном образовании». – М.: Просвещение, 2019.
4. Аминов М.Ю. «Применение цифровых технологий в преподавании гуманитарных дисциплин». – Ташкент: Фан ва технологиялар, 2021.
5. Турсунов А.А. «Национально-культурные особенности преподавания литературы в Узбекистане». – Ташкент: Узбекистон, 2020.
6. Торопова А.В. «Методика преподавания литературы: теоретические и практические аспекты». – СПб.: Лань, 2020.
7. Шаркова, Л. С. "Методика преподавания литературы в школе." – М.: Академия, 2016.
8. Егорова, Т. В. "Креативные методы в обучении литературе." – Ташкент: Узбекское учебное издательство, 2018.

9. Головкин, Н. В. "Интерактивные технологии в преподавании литературы." – СПб.: Речь, 2020.
10. Кузнецова, И. В. "Инновации в преподавании литературы и русского языка." – Ташкент: Махтумкули, 2019.
11. Тимофеева, И. П. "Обзорные темы в методике преподавания литературы." – М.: Просвещение, 2017.
12. Шарипов, А. Г. "Национальные особенности преподавания литературы в странах Центральной Азии." – Ташкент: Фан ва техника, 2021.

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING YANGILANGAN
KONSTITUTSIYASI: HUQUQIY ISLOHOTLARNING YANGI BOSQICHI**

Ahmedov Ruslan Ixtiyor o‘g‘li

Qashqadaryo viloyati Yuridik texnikumi

Davlat-huquqiy faoliyat yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

E-mail: antarktidar23@gmail.com

Annotatsiya

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 2023-yil 8-aprelda qabul qilingan yangilangan tahriri, mamlakatda huquqiy, siyosiy va ijtimoiy islohotlarni amalga oshirishdagi muhim qadamdir. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasining yangi Konstitutsiyasi, uning asosiy o‘zgartirishlari va jamiyatda ta’sir ko‘rsatadigan afzalliklari keng yoritilgan. Maqolada Konstitutsiya orqali amalga oshirilgan huquqiy islohotlar, fuqarolar huquqlarining kengayishi, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy adolatning ta’minlanishi, shuningdek, demokratik tizimni mustahkamlashga qaratilgan o‘zgarishlar ilmiy tahlil qilinadi. Shu bilan birga, yangilangan Konstitutsiyaning davlat va jamiyat rivojiga qanday ta’sir ko‘rsatishi haqida muhokama yuritiladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston Respublikasi, Yangilangan Konstitutsiya, huquqiy islohotlar, fuqarolar huquqlari, iqtisodiy barqarorlik, demokratik tizim, siyosiy islohotlar, inson huquqlari, ijtimoiy adolat, Konstitutsiya tahriri, davlat siyosati, xalqaro hamkorlik.

KIRISH:

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi davlatning asosiy huquqiy hujjati bo‘lib, uning barcha qonunlari, davlat boshqaruvi tizimi va fuqarolarning huquqlari ushbu hujjat asosida shakllanadi. 1991-yil mustaqillikka erishganidan so‘ng, O‘zbekistonning birinchi Konstitutsiyasi qabul qilindi, va u mamlakatning huquqiy tizimining poydevori bo‘lib xizmat qildi. Shu bilan birga, vaqt o‘tishi bilan ijtimoiy va siyosiy ehtiyojlar, xalqaro integratsiya jarayoni va demokratik jarayonlarning rivojlanishi talablariga javoban, Konstitutsiyaga o‘zgartirishlar kiritish zarurati tug‘ildi.

2023-yil 8-apreldagi referendumda tasdiqlangan yangilangan Konstitutsiya mamlakatda huquqiy islohotlarni amalga oshirishning yangi bosqichini boshlab berdi. Yangilangan hujjat, jamiyatda adolat, inson huquqlari, ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishni ta’minlashga qaratilgan ko‘plab ijobiy o‘zgarishlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu maqolada yangilangan Konstitutsiyaning asosiy afzalliklari va uning jamiyatdagi ta’siri tahlil qilinadi.

2023-yil 8-aprelda tasdiqlangan yangilangan Konstitutsiya, asosan, davlat boshqaruvini takomillashtirish, fuqarolar huquqlarini yanada kengaytirish va demokratik institutlarni mustahkamlashga qaratilgan. Yangilangan Konstitutsiyaning eng katta yangiligi davlat va jamiyatning huquqiy asoslarini yanada takomillashtirishga qaratilgan o'zgartirishlardir.

Yangilangan tahrirda fuqarolarning asosiy huquqlari, jumladan, erkinlik, tenglik, adolatli sudlov va boshqa fundamental huquqlar yanada kafolatlangan. Konstitutsiyada parlamentning vakolatlari kengaytirilgan, saylov tizimi takomillashtirilgan va fuqarolarning saylov huquqlari kafolatlangan. Jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlashga alohida e'tibor berilgan. Yangilangan Konstitutsiyada sog'liqni saqlash, ta'lim, ish bilan ta'minlash va ijtimoiy himoya sohalarida islohotlar amalga oshirilgan.

Yangilangan Konstitutsiyada fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini ta'minlashga qaratilgan o'zgarishlar muhim ahamiyat kasb etadi. Endilikda, davlat va uning organlari fuqarolar huquqlarini himoya qilishga, ularning erkinliklarini cheklamaslikka qaratilgan yuridik mexanizmlar bilan ta'minlangan.

Yangilangan Konstitutsiyada matbuot erkinligi va fikr bildirish erkinligi kafolatlangan. Bu ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy masalalarda yanada erkin muhokamalarni ta'minlashga yordam beradi.

Sud tizimining mustahkamlanishi, fuqarolarning adolatli sudga murojaat qilish huquqi kafolatlangan. Sud mustaqilligi yanada kuchaytirilgan va fuqarolarning huquqlarini himoya qilish uchun zarur yuridik mexanizmlar kiritilgan.

Yangilangan Konstitutsiya, shuningdek, ijtimoiy va iqtisodiy sohalarida ham katta islohotlarni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy adolatni ta'minlash, sog'liqni saqlash, ta'lim va ijtimoiy himoya sohalarida yangi mexanizmlar kiritilgan.

Xususiy mulkni himoya qilish, iqtisodiy erkinlik va raqobatni rivojlantirish uchun yangi qonuniy asoslar yaratildi. Bu iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va mamlakatning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Sog'liqni saqlash va ta'lim sohalarida ko'plab ijtimoiy islohotlar amalga oshirilgan. Jamiyatda ta'lim olish imkoniyatlari kengaytirilgan, shuningdek, tibbiy xizmatlarga kirish imkoniyati oshirilgan.

Yangilangan Konstitutsiyada inson huquqlarini ta'minlash borasida yangi qoidalar kiritilgan. Shu bilan birga, O'zbekistonning xalqaro huquq va inson huquqlari bo'yicha majburiyatlari ham kuchaytirilgan. Bu esa mamlakatning xalqaro miqyosda obro'sini yanada oshiradi.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasining yangilangan Konstitutsiyasi, nafaqat mamlakatda demokratik islohotlarning yangi bosqichini boshlashga, balki fuqarolar huquqlari, iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy adolatni ta'minlashga katta hissa qo'shadi. Ushbu yangilanishlar O'zbekistonni huquqiy, siyosiy va iqtisodiy jihatdan yanada rivojlangan

davlatga aylantirishga xizmat qiladi. Yangilangan Konstitutsiya mamlakatda adolatli jamiyat, mustahkam iqtisodiyot va kuchli demokratik tizimni shakllantirishning poydevoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil tahriri).
2. Abduvakhidov, T. (2023). O‘zbekistonning Yangilangan Konstitutsiyasi: Huquqiy va Siyosiy Tahlil. Toshkent: O‘zbekiston Yuridik Akademiyasi.
3. Mavlonov, I. (2024). Siyosiy Islohotlar va O‘zbekistonning Yangilangan Konstitutsiyasi. Tashkent: Sharq.
4. Shukurjonov, R. (2023). Demokratik Tizimni Rivojlantirish: O‘zbekistonning Yangi Konstitutsiyasi. Toshkent: Moliya.

"KONSTITUTSIYA — ERKIN VA FAROVON HAYOT GAROVI"

Norboyeva Sabina Ikrom qizi

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada Konstitutsiyaning davlat va jamiyat hayotidagi oʻrni, uning fuqarolarning erkin va farovon hayotini taʼminlashdagi roli muhokama qilinadi. Konstitutsiyaning ijtimoiy kelishuv sifatidagi ahamiyati, huquqiy davlatni barpo etishdagi vazifalari, shuningdek, Oʻzbekiston misolida amalga oshirilayotgan islohotlarning konstitutsiyaviy asoslari yoritiladi. Maqola davomida ilmiy tadqiqotlar, xalqaro va milliy tajribalar tahlil qilinib, qonun ustuvorligi tamoyilining ahamiyati koʻrsatib oʻtiladi.

Kalit soʻzlar: *Konstitutsiya, huquqiy davlat, demokratik boshqaruv, fuqarolik jamiyati, qonun ustuvorligi, ijtimoiy kelishuv.*

Kirish

Konstitutsiya - insoniyatning necha asrlik ijtimoiy taraqqiyoti natijasida erishilgan qadriyati, har kimga dasturulamal boʻlib kelayotgan, uning yoʻlini yoritayotgan nur, adolat mezonidir. Har qanday qudratli va rivojlangan mamlakatni, oʻzining davlat boshqaruvida asosiy qonuni hisoblangan konstitutsiyasini yaratib, yangilab borishi uning mavqeini belgilab beradi. Konstitutsiya har bir davlatning huquqiy poydevori hisoblanadi. Bu hujjat jamiyatning asosiy qadriyatlarini mustahkamlaydi, fuqarolar va davlat oʻrtasida oʻzaro huquq va majburiyatlarni belgilaydi. Oʻzbekiston Respublikasining 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan Konstitutsiyasi mustaqillikning huquqiy asosini belgilab berdi va davlatni erkinlik va farovonlik yoʻlida rivojlantirish uchun zarur boʻlgan shart-sharoitlarni yaratdi.

Dunyo tajribasidan maʼlumki, Konstitutsiya faqat davlat hujjati emas, balki jamiyat hayotini boshqaruvchi tamoyillar majmuidir. Masalan, AQSh Konstitutsiyasi 1787-yildan buyon mamlakatning erkinlik va iqtisodiy farovonlik garovi boʻlib kelmoqda (Smith, 2020). Shu nuqtai nazardan, Oʻzbekiston Konstitutsiyasining ahamiyatini yoritish bugungi kunda ham dolzarbdir.

Mamlakatimiz hayotida joriy 2023-yil 30-aprelida muhim tarixiy hodisa yuz berdi: “Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi toʻgʻrisida”gi qonun umumxalq muhokamasiga qoʻyildi. Referendumda ishtirok etgan fuqarolarning 90.21 foizi tomonidan yoqlab ovoz berish orqali qabul qilinganligi xalqimizning Yangi Oʻzbekistonni barpo etish boʻyicha orzu-umidlari va intilishlari oʻz aksini topganligidan dalolat beradi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiya Yangi Oʻzbekiston strategiyasini amalga

oshirishning siyosiy - huquqiy asoslarini yaratib, milliy davlatchilik taraqqiyotining tarixiy muhim bosqichida davlat va jamiyatni yanada rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berdi deyish mumkin. Referendum ko'p millatli buyuk xalqimizning birdamligi va hamjihatligi, suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat qurishga qat'iy qaror qilganligining ishonchli ifodasi bo'ldi.

Xususan, Konstitutsiyada davlat qurilishining yangi strategik maqsadi — ijtimoiy davlat qurish ekanligi belgilab berildi, ijtimoiy adolat va birdamlik prinsiplari joriy etildi, inson huquq va erkinliklarini himoya qilishning mutlaqo yangi mexanizmlarini nazarda tutuvchi konstitutsiyaviy asoslar mustahkamlandi [PF-67-son]. Yangi qabul qilingan konstitutsiyamizning biron bir moddasi 1992-yilgi konstitutsiyamizga teskari yoki zid emas. Shunga ko'ra, yangi asosiy qonunimizni "yangi tahrirdagi Konstitutsiya" yoki "yangilangan Konstitutsiya" deb ta'kidlashimiz mumkin. Konstitutsiyaning 13-moddasida O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsplarga asoslanadi, ularga ko'ra inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmat va boshqa ajralmas huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi. Demokratiya huquq va erkinliklar Konstitutsiya va qonunlar bilan himoya qilinadi deyilgan. Bu moddaning o'zida mamlakatimizda inson qadri tushunchasi eng oliy darajaga ko'tarilganligini yorqin ifodasidir.

Konstitutsiya davlatning huquqiy tizimi va jamiyatning boshqaruv asoslarini belgilaydigan asosiy hujjatdir. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi mustaqillik davrida davlat boshqaruvi, ijtimoiy munosabatlar va iqtisodiy islohotlarning huquqiy asosini yaratdi. Xususan, 2023-yilda o'tkazilgan konstitutsiyaviy islohotlar fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini kengaytirishga qaratilgan bo'lib, bu xalqaro hamjamiyat tomonidan ham yuqori baholandi (UNDP, 2023). Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, qonun ustuvorligi ta'minlangan davlatlarda iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlik yuqori darajada bo'ladi. Masalan, Skandinaviya davlatlari (Shvetsiya, Norvegiya) Konstitutsiyaning ijtimoiy adolat tamoyillarini amalda qo'llab, aholining hayot sifati bo'yicha dunyoda yetakchi o'rinda turadi (World Bank, 2021). Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonning ham konstitutsiyaviy rivojlanish tajribasi ahamiyatlidir.

Material va metod. Ushbu maqola huquqiy-huquqiy tadqiqot usullaridan foydalangan holda tayyorlandi. Asosiy manba sifatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va unga kiritilgan so'nggi o'zgartirishlar o'rganildi. Qiyosiy yondashuv yordamida Germaniya, Janubiy Koreya va Rossiya kabi mamlakatlarning konstitutsiyaviy boshqaruv tajribasi tahlil qilindi (Kelsen, 1949; Qonunshunoslik milliy markazi, 2023). Bundan tashqari, Jahon bankining "Qonun ustuvorligi va taraqqiyot" (2021) hisobotidan olingan statistik ma'lumotlardan foydalanildi.

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. **Qiyosiy tahlil:** O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi Rossiya, AQSh, Germaniya va Janubiy Koreya kabi davlatlarning konstitutsiyalari bilan taqqoslandi.
2. **Normativ-huquqiy tahlil:** O‘zbekiston Konstitutsiyasining moddalari, undagi huquqiy islohotlar va ularning amaliy qo‘llanilishiga oid ma‘lumotlar tahlil qilindi (Kommers, 2012).
3. **Ilmiy tadqiqotlar sharhi:** Xalqaro tashkilotlarning qonun ustuvorligi va huquqiy davlat qurilishiga oid hisobotlari o‘rganildi (World Justice Project, 2023; Jahon banki, 2021).
4. **Empirik tahlil:** O‘zbekistonda so‘nggi yillarda Konstitutsiyaga kiritilgan o‘zgartirishlar va ularning samaradorligi bo‘yicha statistik ma‘lumotlar ko‘rib chiqildi (UNDP, 2022).

Natijalar. Konstitutsiya fuqarolarni ijtimoiy-iqtisodiy farovonlikka olib keluvchi asosiy vositalardan biridir. O‘zbekistonning amaldagi Konstitutsiyasi fuqarolar huquqlarini himoya qilishda, ijtimoiy adolatni ta‘minlashda va davlatning barqaror rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Xususan:

1. **Ijtimoiy himoya kafolatlari:** 39-modda har bir fuqaroning ijtimoiy ta‘minot huquqini kafolatlaydi, bu orqali aholining zaif qatlamlari himoyalanoqda.
2. **Ta‘lim va taraqqiyot:** 41-modda bepul ta‘lim huquqini ta‘minlash orqali jamiyatning intellektual salohiyatini oshiradi (UNESCO, 2022).
3. **Konstitutsiyaviy islohotlar:** So‘nggi yillarda qabul qilingan o‘zgartirishlar davlat boshqaruvini yanada shaffof va samarali qilishga qaratilgan (Bobojonov, 2023).
4. **Davlat boshqaruvi ochiqligi:** 12-modda davlatning demokratiya tamoyillariga asoslangan holda boshqaruv tizimini belgilaydi. Fuqarolar boshqaruv jarayonlarida qatnashish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

Munozara. Jahon tajribasi Konstitutsiyaning jamiyatni barqaror rivojlantirishdagi hal qiluvchi rolini tasdiqlaydi. Masalan, Germaniya Asosiy qonuni inson huquqlari va demokratiyani mustahkamlashda muvaffaqiyatli model sifatida ko‘riladi (Kommers, 2012). O‘zbekistonda ham Konstitutsiya demokratik boshqaruv asosini yaratmoqda, ammo huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirish hali ham dolzarb vazifalardan biridir. Shuningdek, xalqaro ekspertlarning fikricha, qonun ustuvorligini ta‘minlashda faqat qonunchilikni kuchaytirish emas, balki sud tizimini mustahkamlash va ijtimoiy ishonchni oshirish muhim ahamiyatga ega (World Justice Project, 2023).

Xulosalar. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi davlat va jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun muhim asosdir. U davlat boshqaruvining demokratik tamoyillariga asoslangan holda fuqarolarning erkinliklari va farovonligini kafolatlaydi. Shuningdek, Konstitutsiya fuqarolar uchun ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillarini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish va Konstitutsiyaning amaliy qo'llanilishini kuchaytirish orqali huquqiy davlat qurilishi jarayoni yanada tezlashishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi davlatning demokratik tamoyillariga asoslanib, fuqarolarning huquq va erkinliklarini kafolatlashda mustahkam poydevor bo'lib xizmat qilmoqda. Konstitutsiyaning zamonaviy islohotlar bilan uyg'unligi davlatning xalqaro maydondagi imidjini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Konstitutsiya ijtimoiy hamkorlik, huquqiy madaniyatni rivojlantirish va barqaror iqtisodiy rivojlanish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishda muhim rol o'ynaydi. Buning uchun esa huquqiy ongni oshirish, qonunlarni amalda qo'llash va sud tizimini kuchaytirish dolzarb vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent: Adolat, 2022.
2. Bobojonov O. "Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati." Toshkent: Sharq, 2019.
3. Kelsen H. *General Theory of Law and State*. Harvard University Press, 1949.
4. Kommers D.P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Duke University Press, 2012.
5. UNESCO. "Global Education Monitoring Report." Paris, 2022.
6. World Justice Project. *Rule of Law Index*. Washington, 2023.
7. Smith A. "Constitutional Foundations of the United States." New York: Oxford University Press, 2020.
8. Shavkatov M. "Konstitutsiya va huquqiy islohotlar." Toshkent: Yangi O'zbekiston, 2023.
9. Jahon banki. "Qonun ustuvorligi va taraqqiyot" hisoboti. Toshkent, 2021.

UDK:633.174

QORAQALPOG`ISTON SHAROITIUDA PIYOZNI SOCHMA USULDA YETISHTIRISH AFZALIGI VA HOSILDORLIGI O`RGANISH

*D.Hayitboyev¹
Yuldashev Suxrobjon²*

¹Qorqalpog`iston qishloq xo`jaligi va agrotexnologiyalar instituti assistenti,

²Qorqalpog`iston qishloq xo`jaligi va agrotexnologiyalar instituti 3-kurs talabasi

Annotatsiya; Piyozni ekish usullari va ularning afzaliklari hamda ularni yangi usularda hosildorligini ko`paytirish usullari.Urug` sarfi va ularni ko`chatlari orqali ekish samaradorliglari.

Kalit so`zlar. *Piyozni ekish usular, ekish muddatlari, ulardan samarali foydalanish, oziq-ovqat xafsizliklarni taminlash hamda tuproq sutrukturasini yaxshilash.*

Piyozda bu usulda tadqiqot qilganimizda quyidagi navlardan foydalanildi Kaba-132, Oq dur, Karatol, Lione va Volf navlari ekildi. Bu navlar 16-martda ekildi. Unuvchanlik jihatdan sochma usulda ekilgan piyoz ko`chatxonada ekilgan piyozdan ancha kech unib chiqdi.

Piyoz ekilgan maydonlarda begona o`tlarga qarshi u ekilgunga qadar gektariga tuproqning 6-8 sm chuqurligida 1,0-1,5 kg, piyoz ekilgach esa 8 kg treflan yoki 12 kg daktal ta'sir etuvchi modda sifatida gerbitsdlar sepilishi lozim.

Dastlabki unib chiqqan piyoz navi Karatol bo`ldi.Undan keyin esa Oqdur, Kaba-132,Lione va Volf navlari unib chiqa boshlaydi.Piyozlarning to`liq chiqish muddati 1-aprel . Bunda unib chiqishning ancha sekin bo`lganligi sababi ob-havo bilan bo`g`liq bo`ldi. Chunki tuproq harorati 10-14Cdan oshmasligi bunga asosiy sabablardab biridir.

3.2.3-jadval

Sochma usulda yetishtirilgan piyozning morfobiologik rivojlanishi

Navlar	Piyozning unib chiqishi(kun)	Piyozning to`liq unib chiqishi(kun)	Piyoz o`rtacha bo`yi(sm)	Piyoz barg soni(dona)	1dona piyoz og`irligi(gr)
Kaba-132 (st)	12	16	58,7	8,7	130
Karatol	12	17	57,3	8,6	128
Oqdur	13	17	56,6	8,4	126
Lione F ₁	14	19	48,5	7,6	90
Volf F ₁	13	20	49	7,2	92

Barg, odatda, urug' ungandan 12-15 kun keyin, urug'pallabargning maxsus teshikchasidan tashqariga chiqadi. Birinchisidan keyin 8-10 kun o'tgach, uning ichidan ikkinchi chinbarg o'sib chiqadi. Uchinchi va undan keyingi barglar har 4-6 kunda, avvalgi bargning ichidan o'sib chiqa boshlaydi. Natijada soxta poya hosil bo'ladi, bular bir-birining ichiga o'ralgan naysimon barg qinlaridan maysalar hosil qiladi. Piyoz maysalari dastlab asta sekinlik bilan o'sib rivojlanadi. O'simliklarning chinbarg hosil bo'lishi esa 23-aprel sanasiga to'g'ri keldi.

14-aprel sanasida maysalarda bo'yi o'lchab chiqqanda Karatol piyozning bo'yi 28 smni, Oq dur piyozning bo'yi 26 sm, Kaba-132 25 sm, Lione 23sm va Volf navi esa 22 smni tashkil qildi. Shundan ikki haftadan keyin yana o'sish va rivojlanish jihatdan bo'yiga va bosh boylash darajasini bilish uchun o'lchov o'tkazildi. Unda Karatol 58,7sm, Oq dur 56sm, Kaba-132 54sm, Lione 52sm, Volf navi esa 51smni tashkil qildi. Piyozning pishish vaqtiga kelsak ertapishar Karatol erta pishib yetildi, 16-avgust, qolgan navlar barchasi teng pishib 21-avgustpishib yetildi.

Lekin hosildarligi jihatdan bir-biridan farq qildi. Sochma usulda ekiladigan piyozlar afzalik tarafi mehnat sarfi birmuncha kam biroq ekish maydoni ko'p bo'lishini talab qiladi.

Sochma usularda ekilgan piyozlar juda zich bo'ladi natijada piyozlarning boshchalari kichik bo'lib qoladi va hosil sifatida ta'sir qiladi. Piyozni erta sochma usulda eksa bo'ladi, lekin piyoz o'simligini kech ekilgan vaqtida begona o'tlar ko'payib ketadi natijada hosildorlik pasayadi va qo'shimcha mehnat sarfiga ehtiyoj sezadi. Piyozning o'sib rivojlanishi oziq maydoniga bo'g'liq bo'ladi, natija yani piyozning boshchasi katta yoki kichikligi shunga bog'liq bo'ladi. .

Piyoz maysalari dastlab juda sekin o'sadi va o'simlik shakllanib olish cho'ziladi. Natijada ularni begona o'tlar bosib ketadi, bu esa maysalarga halaqit beradi, bundan tashqari ular bahor faslida yo'g'ingarchilik ko'p bo'lganligi qatqaloqdan, namning etishmasligi va boshqa noqulay sharoitlardan qattiq qiynaladi. Shu sababli piyoz o'suv davrining boshida yaxshi parvarish qilishni talab etadi.

Assimilyatsiya apparati (barglari) chiqqandan keyin piyozbosh shakllana boshlaydi. Barglarda sintezlanadigan uglevodlar o'simlikning quyi qismiga tushib, u erda zaxira bo'lib to'planadi. Bunda bargning asosi yo'g'onlashib, etli qobiqqa aylanadi va piyozbosh hosil qiladi. Shu bilan bir vaqtda etli tutash qobiq ham hosil bo'ladi. Bu qobiqning assimilyatsiya qiluvchi plastinkasi bo'lmaydi. U oziq moddalar to'planishi uchun xizmat qiladi. O'zbekistonda ekiladigan piyozlarning vegetatsiya davri urug'dan ekilganida 130 kundan 160-180 kungacha davom etadi. ko'char orqali ekilgan piyozda o'tkazilgandan to urug' pishguncha 110-130 kun o'tadi.

Piyozboshning shakllanishi uchun eng qulay harorat 20-30 Cdan bundan past bo'lsa, piyoz sust o'sadi; harorat yuqori bo'lsa, tarkibidagi plastik moddalarning nafas olishga sarflanishi tufayli piyozbosh mayda bo'lib qoladi.

Shimoliy nav piyozlarning o'sishi uchun 15-18 soatlik uzun kun eng qulay hisoblanadi. Uzun kun sharoitida piyozbosh tez shakllanadi, barvaqt yetiladi va ancha yirik bo'ladi. Qisqa kunda esa piyozboshlarning shakllanishi va yetilishi kechikadi. Janubiy piyoz navlari uchun aksincha, qisqa kun kerak. Bu piyozlar shimolda ekilsa, uzun kun sharoitida pishmay qoladi.

O'simlik hayotining turli davrlarida yorug'lik intensivligiga talabi bir xilda

bo'lmaydi. Ular o'suv davri boshlarida, barg apparati o'sib chiqqanda unchalik katta bo'lmaydi, lekin piyozboshlar shakllanayotgan vaqtda birdan kattalashadi. Shuning uchun barra piyoz o'stirayotganda o'simlikni bir oz soyalatish juda muhim. O'simlik yirik boshpiyoz uchun o'stirilganda soyalatish piyozboshlar shakllanishini kechiktiradi va hosilni kamaytiradi.

Piyozning shakllanishi va yetilishi oziq moddalarga va o'simlikning suv bilan ta'minlanganligiga bog'liq. Urug' qancha qalin ekilsa, o'simlik oziq moddalar va suv bilan qanchalik kam ta'minlansa, piyozbosh shunchalik tez shakllanadi va mayda bo'ladi. Agar har gektar erda 200-400 ming o'simlik o'stirilsa va oziqlanish sharoiti yaxshi bo'lsa, yirik sifatli oziq-ovqatga ishlatishga yaroqli piyozbosh etiladi.

Piyoz shakllanayotganda piyoz tubidagi etli pardalar orasida boshlang'ich murtak, bulardan esa kelasi yili gulpoyalar yoki mayda yosh piyozboshlar hosil bo'ladi.

Kurtakdan yangi piyoz hosil bo'lishi yoki gulpoya chiqishi turli sabablarga, birinchi navbatda piyozboshning saqlanish haroratiga bog'liq.

Past haroratda 2-10°C uzoq saqlansa, piyozdagi kurtaklardan gulpoyalar hosil bo'ladi. Bundan yuqori 18-20°C yoki, aksincha 0 dan past haroratda saqlanganda kurtakdan yangi, yosh piyozbosh hosil bo'ladi. Piyozning ana shu biologik xususiyatini nazarda tutib, piyozbosh yuqori 18-20°C dan ortiq yoki aksincha, past 0°C dan past haroratda saqlanadi. Shunda piyoz erkaklab ketishi kuzatilmaydi urug'lik uchun mo'ljallangan piyozbosh esa, 2 dan 10°C gacha haroratda saqlash tavsiya qilinadi.

Urug'lik piyozlarning erkaklab ketishiga ekish muddati, piyozboshlarni yerga, o'tqazgandan keyingi harorat, tuproq namligi ham ta'sir qiladi. Bahor yaxshi, issiq kelgandava yerda nam kam bo'lganda piyozning erkaklab, gulpoya chiqarmaydigan, "o'jarlik" xususiyati paydo bo'lishiga olib keladi. Aksincha, piyoz erta ekilsa va bahorgi salqin havo cho'zilsa, gulpoya chiqarish kuchayadi hamda yaxshi urug' hosili olinadi.

Piyoz gullashi 3-4 kun davom etadi. Janubda to'p gulning gullashi 15-20 kun, o'rta mintaqada esa 48 kungacha davom etadi.

Keyingi tajribanni Qoraqolpog'istonning janubiy qismi ya'ni Amudaryo tumani Dilnoza fermer xo'jaligiga piyozni ekish boyicha dala tajriba o'tkazildi va 1,5 sotix maydonda piyozni ko'chatlab 4 sotix maydonga piyozni sochma usulda ekdim.

Bu yerga ham 5ta navli piyozlar ustida tajriba o'tkazdim. Daslab sochma usulda 8-mart sanasida ekildi. Kaba-132 navini standart qilib oldim qolagan Karatol,

Oq dur, Lione va Volf navlari ekildi. Bu yerda piyozning unuvchanligi 6-7 kunda daslab unib chiqa boshladi. Bu yerda daslabki unib chiqqan nav Oqdur navi 5- kunda unib chiqdi.

Keyingisi Karatol navi bo'ldi 6-kun, Kaba-132 esa 7-kunda unib chiqdi, qolgan Lione va Volf navlari esa 8-9 kunda unib chiqdi. Chin barg chiqarishi esa unib chiqqandan keyin 12-kunidan keyin paydo bo'la bo'shladi. Amudaryo tuproq-iqlim sharoiti yaxshi bo'lganligi sababli piyoz o'simliklari Nukus shaharidagi tajriba maydonga qaraganda ancha tez rivojlanish yuz berdi. Masalan; chin barg chiqargandan keyin ikki haftadan vaqt o'tgandan keyin piyozning bo'yini o'lchandi va natijalar quydagicha Kaba-132 bo'yi 28 sm, Karatol navining bo'yi 31 sm, Oqdur navining bo'yi 30 sm, Lione navining bo'yi 27 sm, Volf navi bo'yi esa 27 smni tashkil etdi. Piyoz o'simliklarga tez-tezdan suvg'orib turildi chunki bilamiz piyoz o'simligi suvni

juda kam bug`latadi lekin suvga juda talabchan o`simlik. Sochma usulda ekilgan piyozlarning namligi yuqari bo`lganligi sababli begona o`t chiqib boshladi. `Birinch marta begana o`tini olib tashlash vaqtida qalin bo`lib ketgan piyozlar yaganalab chiqdim va mineral o`g`it berildi.

Piyoz o`simliklari ekilgandan so`ng 65-70 kudan boshlab bosh baylashni boshladi hamda asta sekin gul chiqarishi boshladi. Gulpayalarni barchasi olib tashlash kerak bo`ladi sababi bor o`zidagi oziq moddani taqsimlay olmay qoladi natijada piyozboshchalari yaxshi rivojlanmay qoladi. Shuning uchun olib tashlanadi. Bu piyozlarning pishi vaqti 5-iyul kuni barchasini yig`ib oldim. Hosildorlik juda yashi bo`ldi 1ta donna piyoz o`lchaganda Karatol navi 125 gr, Kaba-132 navi 120 gr, Oqdur navi 117 gr, Lione navi 113 gr, Volf navi esa 111 gr keldi. Umumiy hosildorlik 250 sentenerdan kam bo`lmadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zuev V.I, Asatov. Sh.I.O. Qadixodjaev, Ataxadjaev A. A. ‘Himoyalangan yer sabzavotchiligi’ T-2018
2. Zuev V.I, Asatov. Sh.I.O. Qadixodjaev, Ataxadjaev A. A. ‘Sabzavotchilik’ Toshkent-2008
3. G.T.Erejepova, A.S.Abdigapbarov, N.N. Ismoilova ‘Sabzavotchilik’N., ‘Bilim’2024. O`quv qo`lanma.

ТАРАҚҚИЁТ СТРАТЕГИЯЛАРИ, КОНЦЕПЦИЯЛАРИ ВА ДАСТУРЛАРИНИНГ ТАҲЛИЛИ ВА ТАСНИФИ

Абдулла Абдукадиров

*Ўзбекистон президенти ҳузуридаги Стратегик ислоҳотлар
Агентлиги директорининг биринчи ўринбосари.*

Иқтисод фанлари номзоди

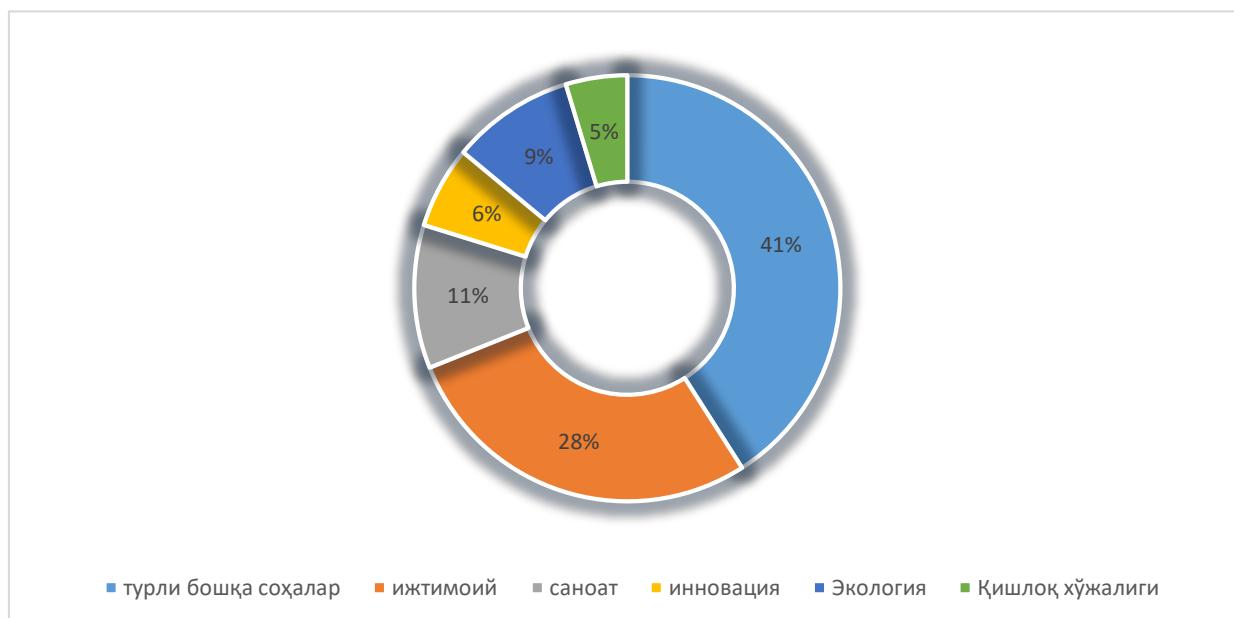
Абстракт: 2017 йилдан бошлаб Ўзбекистонда тизимли равишда тараққийёт дастурлари турли кўринишларда (стратегия, концепция, ҳаракатлар дастури) ишлаб чиқилиб, амалиётда қўллана бошланди. Бошқарув методларидаги бу силжиш ўрта ва узоқ мудатли ўзгаришларни башорат қилиш, тизимли ишларни амалга ошириш ва давлат органлари фаолиятини умумий мақсадларга қаратишга хизмат қилишига қаратилган эди. Бу мақсадларга қай даражада эришилди ва нималар эътибордан четда қолди? Ана шу ҳақида қисқача таҳлил.

Калит сўзлар: #стратегия, бошқарув, макроиқтисодиёт, маъмурий ислоҳотлар, режалаштириш, концепция.

Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги Стратегик ислоҳотлар ислоҳотлар агентлиги бошқа халқаро ҳамкор ташкилотлар билан биргаликда (Олмония халқаро ҳамкорлик агентлиги - GIZ, ҳамда Латвия тараққийёт ва ҳамкорлик агентлиги – DCAL), муаллиф бошчилигидаги ташаббускор гуруҳ билан амалдаги стратегик режалаштиришнинг ҳуқуқий асослари, ҳамда институционал асосларини, механизмларини 2022-2024 йиллар давомида ўрганиб чиқган. Тадқиқотлар шуни кўрсатдики, 2024 йил 1 сентябрь ҳолатига кўра мамлакатда умумий миқдорда 125 та стратегик тараққийёт ҳужжатлари (стратегик тараққийёт концепцияси ва стратегиялар) қабул қилинган.

1-инфографика

2017-2024 йилларда қабул стратегик ҳужжатларнинг йил тақсимоти

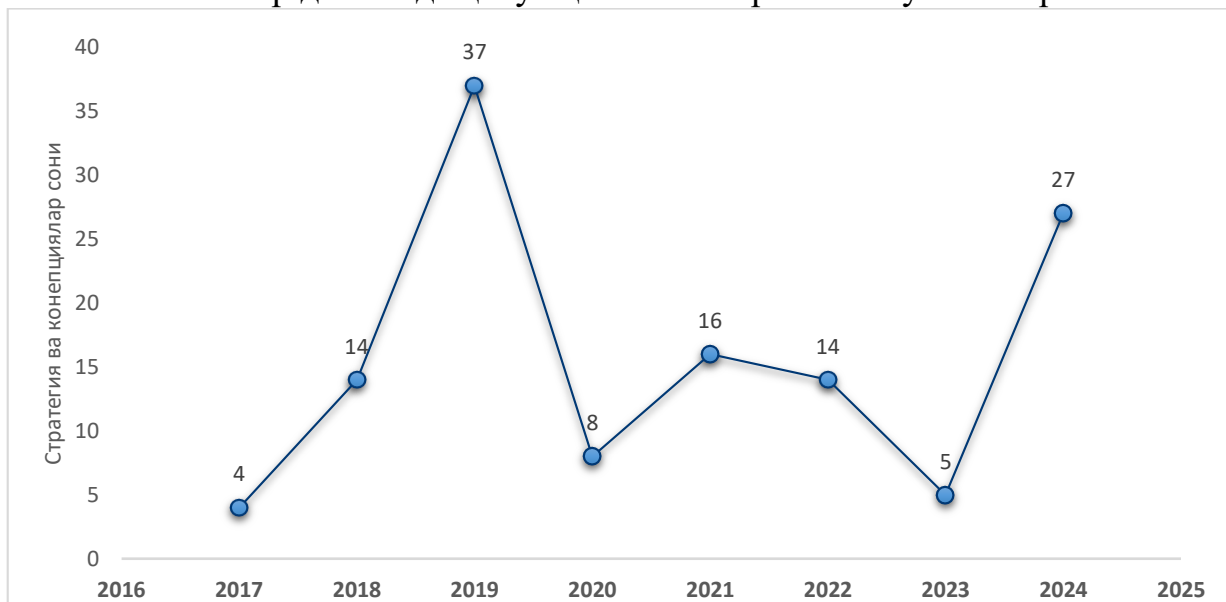

Бу ҳужжатлар қамраб олган соҳалари ва объекти бўйича умуммамлакат

стратегиялари - 38 та (Тараққиёт Стратегияси, Стратегия-2030 каби), худудий ривожланиш стратегиялари - 8 та (жумладан, Зомин қўриқхонасини, Чорвоқ дам олиш худудини, Бухоро, Самарқанд, Хива ва Шаҳрисабз худудларини ривожлантириш ҳақида) ва ижтимоий-иқтисодий фаолият тармоқлари бўйича - 79 тани (жумладан, ижтимоий-маданий соҳани ривожлантириш, экология ва атрофни муҳофаза қилиш, инновацияларни амалга ошириш, саноат, қишлоқ хўжалигини ривожлантириш) ташкил этади. Улар турли ваколатли давлат бошқарув органлари томонидан тегишли равишда тасдиқланган ва амалга оширилиб келинмоқда. Вақт кесими бўйича стратегиялар 2019 ва 2024 йилларда асосан қабул қилинган.

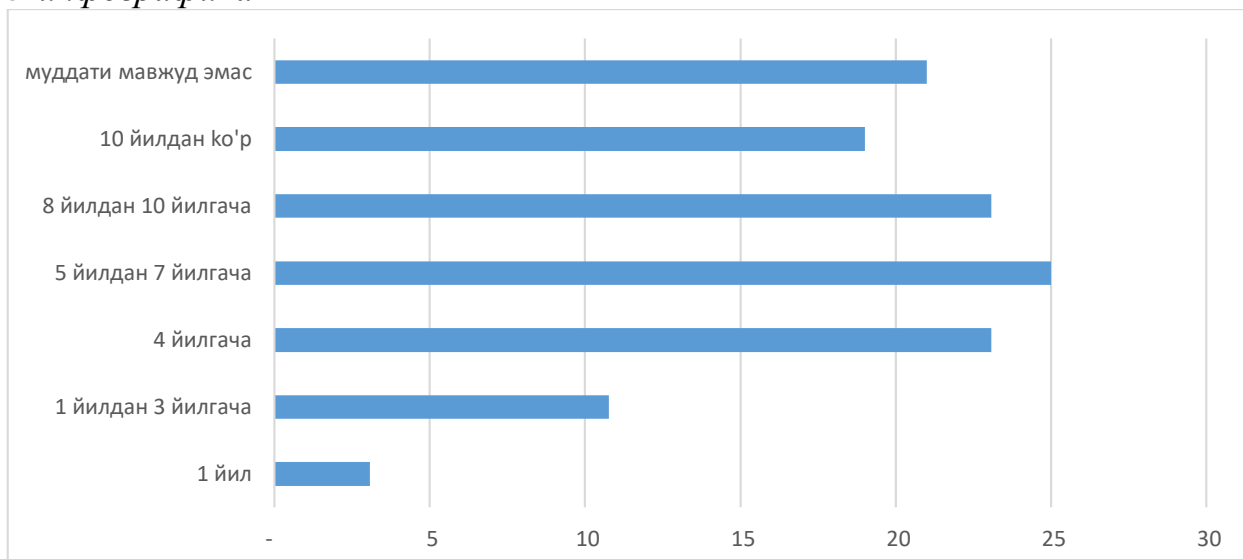
2-инфографика

2017-2024 йиллар давомида қабул қилинган стратегик хужжатлар сони

Таҳлил қилинган стратегиялар турли вақт горизонтига мўлжалланган бўлиб, энг кўп учрайдигани 5 йилдан 7 йилгача (сайлов оралиғи вақти).

3-инфографика

Тадқиқотлар кўрсатдики, турли стратегик хужжатларни ишлаб чиқиш, қабул қилиш ва амалга ошириш жараёнларида бир қатор ҳуқуқий, институционал ва ташкилий-амалий камчиликлар мавжуд:

- мамлакат миқёсида стратегик бошқарув асосларини белгилаб берувчи, жумладан, стратегик бошқарув хужжатлари таърифи, уларнинг таснифи, ишлаб чиқиш, экспертиза қилиш, қабул қилиш, тегишли ресурсларни мобилизация қилиш, амалга ошириш, мониторинг қилиш, белгиланган тадбирлар бажарилмаганда жавобгарлик даражасини белгилаш, зарур бўлганда ўзгаришлар киритиш тартиби аниқланмаган;

- стратегик хужжатлар таснифланмагани учун турли даражадаги бошқарув органларининг ваколоти ва жавобгарлиги ҳам белгиланмаган;

- турли тадбирларни танлаш мезонлари ишлаб чиқилмаган, тадбирлар кўп ҳолларда ўзаро мантқан боғлиқ, бир мақсадга интилган яхлит йиғим эмас, ихтиёрий танлаб олинган тадбирлар йиғиндисидек намоён бўлади. Уларни танлашда молиявий ва бошқа ресурс имкониятлари назарда тутилгани аниқ эмас;

- стратегияларда белгиланган тадбирлар билан давлат бюджети харажатларининг инклюзивлиги таъминланмаган;

- турли стратегияларни мувофиқлаштириш, ўзаро сингдириш ва амалга оширилаётган тадбирларни ўзаро боғлаш механизмлари ишлаб чиқилмаган.

Таҳлил қилинган 125 та стратегик хужжатлар ичида бир ёки бир нечта камчилик аниқланган:

- 48 тасида ечилиши лозим бўлган муаммоларнинг аниқ тарифи берилмаган;

- 46 тасида мақсадларга эришиш билан боғлиқ бўлган турли иқтисодий, ҳисобот ва норматив кўрсаткичлар белгиланмаган, яъни стратегияни амалга оширишда қандай кўрсаткичлар динамикаси кузатилиши бутунлай номаълум;

- 87 тасида умумлаштирилган ҳисобот ва мониторинг тизими белгиланмаган, турли ваколатли шахслар жавобгарлиги белгиланмаган;

- 17 тасида ҳаракатлар режаси, вазифаларнинг иерархияси ва приоритетлари белгиланмаган, катта натижа берувчи, лекин вақт талаб қилувчи натижалар, тез бажариладиган ишлар бир хил режалаштирилган;

- 83 тасида белгиланган тадбирларни амалга ошириш режаси (ижрочилар, вақти, ресурслар ажратиш механизми, жавобгарлик, ҳисобот ва мониторинг тизими) белгиланмаган.

Юқоридаги омилларни ҳисобга олган ҳолда бирон бир давлат органида қабул қилинган стратегик хужжатлар ижросини кузатиш, таъминлаш ва зарур ҳолларда тегишли ўзгартиришлар киритиш имкони деярли йўқ. Айнан шунинг учун қабул қилинган стратегик хужжатлар таркибидаги ҳаракатлар дастурининг аксарияти моҳияти декларатив бўлиб қолган. Бу ҳолат макроиқтисодий кўрсаткичларни режалаштириш ва уларга эришишдек ўта муҳим соҳага маълум даражада тегишли.

Келтирилган таҳлиллар мантиғидан келиб чиқиб, стратегик режалаштиришни қонунчилик хужжатлари негизида тизимли йўлга қўйиш долзарб масалалардан бири эканлиги аён бўлади. Диссертация муаллифи бошчилигида Стратегик ислоҳотлар агентлиги томонидан стратегик режалаштириш тизими ишлаб чиқилган. Унинг қуйидаги асосий бўлинмалари мавжуд (4-инфографика):

4-инфографика

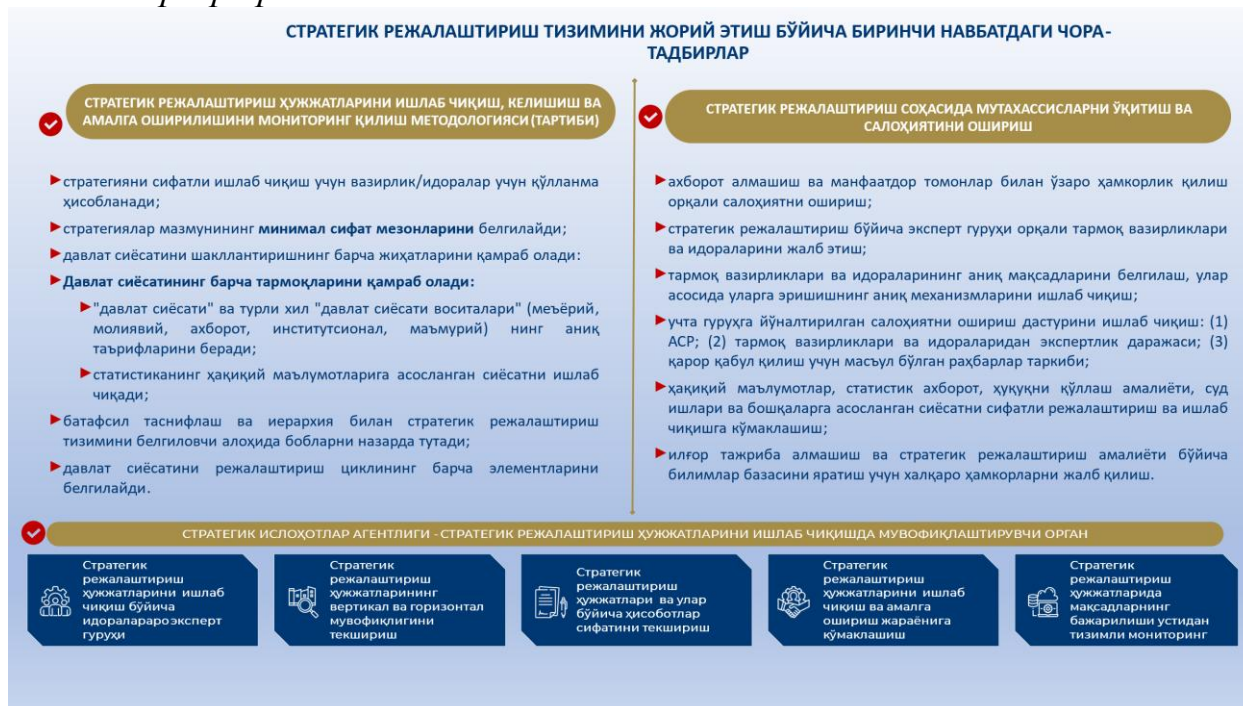

Энг юқори даражада, тушунарли мезонларга кўра Стратегия-2030 туради, чунки бу ҳужжат 2023 йилда тасдиқланган бўлиб 5 та асосий йўналиш бўйича мамлакат тараққиёт истиқболини анча деталлашган ташаббуслар йиғиндисини ўз ичига олган. Кейинги ўринда мамлакат тарққиёти стратегиясининг ташкилий қисми бўлган турли минтақалар (агломерациялар) ва ҳудудларни ривожлантириш стратегиялари. Бу икки турдаги стратегик вазифаларни белгилашдаги асосий мезонлар Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон халқи ва парламентга мурожаатлари, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалар юзасидан ўз зиммасига олган мажбуриятлари ва маҳаллий халқ депутатлари кенгашларининг турли ташаббус ва сўровлари ётади. Бу вазифалар умумий ҳолда Бирлашган миллатлар ташкилотининг Барқарор ривожланиш мақсадлари (БРМ) мантиқи ва моҳиятидан келиб чиқади.

Айнан шу асосий мақсадлар белгилангандан сўнг уларнинг инклюзивлигини таъминлаш, моҳияти, белгиланган кўрсаткичлари таъминоти нуқтаи-назаридан мамлакатнинг фискал ва монетар сиёсати тегишли равишда белгиланиши лозим. Бу ерда ҳар бир режалаштирилган кўрсаткичнинг сифат белгиси унинг маълум бир ижтимоий муаммони ҳал этишга қаратилгани билан таснифланиши муҳим. Масалан, шифохоналар қуриш ва уларга маблағ ажратиш методологияси маълум касалларни даволаш ўриндиқлари сонига қараб эмас, мамлакат миқёсида айнан шу касалликнинг меъёрий кўрсаткичларини камайтиришга қаратилган бўлиши лозим. Таълим муассалари сони ва молиялаштириш мезонларини белгилашда болалар сони билан бирга фанларни ўзлаштириш мезони ҳам катта вазнга эга бўлиши керак. Чунки мамлакатда сифатсиз таълим ва соғлиқни сақлаш тизимини тиражлашдан кўра, ресурслар танқислиги шароитида сифат марказларини таъминлаш стратегияси афзалроқ. Худди шу мантиқ юзасидан макроиктисодий бошқарувда ҳам диссертацияда асосланган гипотезалардан бири – чекланган меъёрларга асосланган иқтисодий бошқарув моделидан (инфляциянинг, асосий ставканинг, алмашув курсининг маълум даражаси) бозор механизмларига асосланган ички иқтисодиёт

потенциалини ўстиришга қаратилган стимуллаштириш моделига ўтиш (арзон пул резервларини ташкил қилиб, уларни тижорат банкларининг кичик ва ўрта бизнесни қўлаш лойиҳаларни қайта молиялаштиришга қаратиш, фискал сиёсатда кичик ва ўрта бизнесга солиқ юкини кескин камайтириб, солиқни йиғиш маъмуриятини соддалаштириш, алмашув курсини либераллаштириш). Лекин бу таклифлар стратегик режалаштириш тизимини қайта қуриш жараёнида турли институтлар ва экспертлар томонидан муҳокама қилиниб амалга оширилиши зарур (5-инфографика).

5-инфографика

Ҳар қандай стратегияни ишлаб чиқиш вазирлик ва идораларанинг асосий вазифаларидан келиб чиқиб, стратегик мақсадларни танлашнинг минимал мезонларини ишлаб чиқишдан бошланиши керак. Акс ҳолда муҳим мақсадлар вазни ва аҳамияти ўзининг зарур фокусини (маъмурий ва бошқа ресурслар талаб қилингани учун) йўқотади. Стратегиянинг бошқа ҳужжатлардан фарқли муҳим хусусияти шундаки, у давлат сиёсатининг энг муҳим жабҳаларини қамраб маълум бир ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий муаммоларни ечишга қаратилган бўлади. Айнан шу жиҳати билан стратегия ижтимоий шартноманинг бир тури деб қаралиши лозим.

Юқорида келтирилган стратегик лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишдаги камчиликлар стратегик режалаштириш ҳужжатларини ишлаб чиқиш, келишиш, экспертиза қилиш, қабул қилиш, тегишли ресурсларни мобилизация қилиш, амалга ошириш, мониторинг қилиш, белгиланган тадбирлар бажарилмаганда жавобгарлик даражасини белгилаш, зарур бўлганда ўзгаришлар киритиш жараёнларини ҳуқуқий белгилашни тақозо қилади (6-инфографика).

6-инфографика

СТРАТЕГИК РЕЖАЛАШТИРИШ ХУЖЖАТЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ, КЕЛИШИШ ВА ҚАБУЛ ҚИЛИШ ТАРТИБИ								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органлари ва СИА	Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органи ва ташкилоти	Давлат органлари ва СИА	Давлат органи ва ташкилоти
Лойиҳани ишлаб чиқиш бўйича бошларда (зарур ҳолларда ишчи гуруҳлар тузилади)	Жамоатчилик маслаҳатларини ўтказиш (эксперт сўровлари, фокус-гуруҳлар ва экспертларнинг фикрлари)	Лойиҳани кўриб чиқиш учун Стратегик ислохотлар агентлигига юбориш	Лойиҳани қайта ишлаш. Лойиҳа матнини www.project.gov.uz платформасига жойлаштириш	Ташаббускор (лойиҳани ишлаб чиқувчи) билан маслаҳатлашувлар ўтказиш	Лойиҳани www.regulation.gov.uz z сайтида жамоатчилик муҳокамаси учун жойлаштириш	Ўзгаришлар киритиш. Лойиҳани юридик ва коррупцияга қарши экспертизадан ўтказиш учун Адлия вазирлигига юбориш	Адлия вазирлигининг хулосасини ҳисобга олган ҳолда лойиҳани маромига етказиш. Лойиҳани яқиний кўриб чиқиш учун Стратегик ислохотлар агентлигига юбориш	Лойиҳани яқиний вариантни Вазирлар Маҳкамасига ва ундан кейин Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрациясига юбориш
Хужжат лойиҳасини ишлаб чиқиш	Жамоатчилик маслаҳатлари	Бирламчи назорат	www.project.gov.uz	Таклиф ва мулоҳазалар устида ишлаш	www.regulation.gov.uz	Юридик ва коррупцияга қарши экспертизалар	Яқиний назорат	Тасдиқлаш учун киритиш ва қабул қилиш
Заруратга қараб ёки топшириқни бажариш учун	Лойиҳа матни тайёрлангандан кейин 2 ой мобайнида	Лойиҳа АСРга киритилган санадан бошлаб 15 иш кунини мобайнида	АСР хулосаси олингандан кейин 10 иш кунини мобайнида	Лойиҳа келишилгандан кейин 15 иш кунини мобайнида	Қонун ҳужжатларида белгиланган муддатларда	Муҳокама тамом бўлгандан кейин 15 иш кунини мобайнида	Хулоса олингандан кейин 10 иш кунини мобайнида	10 иш кунини мобайнида

Фикримизча, жараён Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон халқи ва парламентга мурожаатлари, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалар юзасидан ўз зиммасига олган мажбуриятлари ва маҳаллий халқ депутатлари кенгашларининг турли ташаббус ва сўровларини таҳлил қилишдан бошланади. Лойиҳаларнинг моҳияти жамоатчилик ва экспертлар танловидан ўтгач, Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги Стратегик ислохотлар агентлигига тақдим этилади. Агентлик лойиҳаларни маълум мезонлар асосида кўриб чиқиб, унинг сифатини ошириш борасида турли фикрлар беради ва шу алфозда таклифлар бир нечта умумий филтёрлардан ўтади. Бундай ёндашув керакли шаффофликни таъминлаб, стратегик лойиҳаларнинг сифатини кескин ошириши муқаррар, чунки жараёнга нафақат давлатнинг ваколатли мутахассислари, балки соҳа экспертлари, жамоатчилик вакиллари тортилади.

Хулоса қилиб айтганда, стратегик лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда қуйидаги омиллар ҳуқуқий базасини топади:

- стратегик режалаштириш ҳужжатларининг Ягона реестри тузилади, уларнинг иерархияси аниқланади, давлат органлари ва ташкилотларнинг ўзаро ҳамкорлиги таъминланади;

- стратегик режалаштириш ҳужжатларини ишлаб чиқиш, келишиш ва амалга оширилишини мониторинг қилиш бўйича методология (тартиб)ни ишлаб чиқилади;

- стратегик ислохотлар Агентлиги стратегик режалаштириш ҳужжатларини ва тизим самарадорлигини ошириш ҳамда узлуксиз мониторингини таъминлаш (электрон платформа орқали) бўйича ваколатли орган этиб белгиланади;

- барча давлат дастурлари жорий бюджет билан инклюзив монандлиги кафолатланиб, тегишли равишда мослаштирилиши, мувофиқлаштирилиши, мониторинг ва баҳоланиши таъминланилади;

- стратегик режалаштириш тизими салоҳиятини ошириш мақсадида

республика ижро этувчи ҳокимият органларининг марказий аппаратлари стратегик режалаштириш ва методология бўлимлари ходимлари малакасини ошириш бўйича тегишли семинар ва тренинглар ташкил этилиши таъминланилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Президенти Фармони. “Ўзбекистон-2030” стратегияси тўғрисида”. 11.09.2023 й. ПФ-158
2. Ўзбекистон Президенти Фармони. “Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Стратегик ислохотлар агентлиги фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”. 08.11.2023 й. ПФ-190
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. “2017-2021 йилларда гидроэнергетикани янада ривожлантириш чора-тадбирлари Дастури тўғрисида”. 02.05.2017 й., №ПҚ-2947
4. Ўзбекистон Республикаси қонуни. “Давлат қарзи тўғрисида” 29.04.2023 й., №ЎРҚ-836:
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. “Ҳар бир оила – тадбиркор” дасурини амалга ошириш тўғрисида” 07.06.2018 й., ПҚ-3777:
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. “Обод маҳалла” дастури тўғрисида” 27.06.2018 й., ПФ-5467

RAQAMLI TARIX PLATFORMALARINI YARATISH VA ULARNING DIDAKTIKASI

Safoxon Mirzohidov

*Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti Namangan filiali,
tarix yo'nalishi 3-bosqich talabasi.*

Annotatsiya : Mazkur maqola raqamli tarix platformalarining yaratilishi va ularning o'quv jarayonidagi o'rni haqida so'z yuritadi. Rivojlangan mamlakatlarda raqamli tarix platformalarining ta'lim jarayonida qo'llanilishi va ularning samaradorligi misollar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, platformalarning didaktik tamoyillari va ularni o'quvchilarning tarixiy bilimlarini chuqurlashtirishdagi roli yoritiladi. Ushbu maqola O'zbekistonda raqamli tarixni rivojlantirish imkoniyatlarini o'rganishda foydali bo'ladi.

Kalit so'zlar : Raqamli tarix, ta'lim platformalari, tarixiy manbalar, didaktika, interfaol o'qitish, rivojlangan mamlakatlar, O'zbekiston ta'lim tizimi, raqamlashtirish.

Raqamli texnologiyalar zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ayniqsa, tarix fanini o'qitishda raqamli platformalar talabalar uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Bugungi kunda an'anaviy o'qitish usullari o'quvchilarning intellektual va analitik qobiliyatlarini to'liq rivojlantira olmaydi. Shu sababdan, raqamli platformalar ta'lim jarayoniga yangicha yondashuvni ta'minlaydi. Ular o'quvchilarga keng axborot manbalariga kirish imkoniyatini beradi va o'qitishni interaktiv va qiziqarli shaklga aylantiradi. Shuningdek, platformalar individual yondashuvni qo'llab-quvvatlab, har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlarini inobatga olishga imkon yaratadi [7.-B.227].

Interaktiv vositalar orqali talabalar tarixiy voqealarni jonli ko'rinishda o'rganishi, virtual ekskursiyalarda qatnashishi va tarixiy manbalar bilan bevosita ishlashi mumkin [11.-B.116]. Bu esa nafaqat o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, balki ularning tarixiy voqealar mohiyatini chuqurroq tushunishiga xizmat qiladi.

Raqamli tarix platformasini yaratish bir necha muhim bosqichlarni o'z ichiga oladi. Avvalo, platformaning maqsadi va auditoriyasi aniq belgilanadi. O'rta maktab o'quvchilari uchun mo'ljallangan platformalar ko'proq vizual elementlarga boy va sodd interfeysga ega bo'lishi kerak [10.-B.118]. Oliygo'ha talabalari uchun esa ilmiy asoslarga tayanadigan chuqur mazmun va tahliliy vositalar muhim ahamiyat kasb etadi.

Platformaning texnologik infratuzilmasi qulay va zamonaviy bo'lishi kerak. Mobil qurilmalarga moslashuvchan dizayn va yuqori ishlash tezligi uning samaradorligini oshiradi. Ma'lumotlar bazasi platformaning asosi hisoblanadi, chunki u o'quvchilarga kerakli tarixiy hujjatlar, xaritalar va boshqa manbalarga tezkor kirish

imkonini beradi. Shuningdek, sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida foydalanuvchi qiziqishlari va ehtiyojlariga mos individual ta'lim dasturlari tuzilishi mumkin [8.-B.157].

Mazmuni ishlab chiqishda ilmiy asoslangan ma'lumotlardan foydalanish lozim. Tarixiy manbalar, multimedia materiallari va interfaol topshiriqlar o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada boyitadi. Grafiklar va diagrammalar kabi vositalar murakkab tarixiy hodisalarni tushunishni osonlashtiradi.

Didaktika platformaning samaradorligini ta'minlovchi asosiy tamoyillarni belgilaydi. Raqamli tarix platformalari, avvalo, o'quvchilarning faolligini oshirishga xizmat qiladi. O'quvchilarni tarixiy hodisalarni tahlil qilish va ulardan xulosa chiqarishga yo'naltiruvchi topshiriqlar platformaning samaradorligini oshiradi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish raqamli ta'limning yana bir muhim jihatidir. O'quvchilar tarixiy manbalarni mustaqil tahlil qilish, bir xil hodisalarga turli nuqtayi nazardan qarash va o'z mulohazalarini shakllantirish imkoniga ega bo'lishadi. Ko'rgazmalilik va vizualizatsiya vositalari murakkab tarixiy ma'lumotlarni tushunishda yordam beradi. Virtual xaritalar yoki interaktiv diagrammalar kabi vositalar o'quvchilarga tarixiy jarayonlarni aniqroq idrok qilish imkonini beradi.

Gamifikatsiya, ya'ni o'yin elementlarini qo'llash, talabalar o'rtasida raqobat muhitini yaratib, ularning qiziqishini oshiradi. Tarixiy viktorinalar yoki topshiriqlar uchun ball tizimi o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Raqamli tarix platformalari nafaqat O'zbekistonda, balki dunyoning rivojlangan mamlakatlarida ham keng qo'llanmoqda. Quyida bir nechta ilg'or davlatlarda raqamli tarixning qo'llanilishi va ularning natijalari yoritiladi.

AQShda raqamli tarix o'quv dasturlariga chuqur integratsiya qilingan. Masalan, "Digital Public Library of America (DPLA)" keng ko'lamli tarixiy manbalarga ochiq kirish imkonini beradi [5.-B.114]. O'quvchilar va tadqiqotchilar bu platforma orqali millionlab tarixiy hujjatlar, fotosuratlar va audio materiallarga kirish imkoniga ega. Shuningdek, AQSh universitetlari, xususan, Garvard va Jorj Mason universitetlari raqamli tarixni o'qitishda maxsus kurslar va platformalarni yaratgan [3.-B.104]. Bunda "Omeka" kabi vositalar yordamida talabalar tarixiy manbalarni raqamlashtirishni va ulardan ilmiy foydalanishni o'rganadi. Bu o'quvchilarni ilmiy izlanishlarga tayyorlaydi va tarixiy tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Buyuk Britaniya raqamli tarix bo'yicha o'zining mustahkam platformalari bilan ajralib turadi. "British Museum" va "National Archives" kabi tashkilotlar o'z tarixiy kolleksiyalarini raqamlashtirib, global miqyosda foydalanish imkonini yaratgan [4.-B.23]. Masalan, "British Museum's Collection Online" dasturi orqali dunyo bo'ylab foydalanuvchilar ingliz tarixi va madaniy merosi haqida chuqur ma'lumot olishadi. Shuningdek, Buyuk Britaniyada talabalar uchun mo'ljallangan "History Learning Site" kabi maxsus ta'lim platformalari o'quvchilarni interfaol o'qitish imkonini beradi.

Germaniyada raqamli tarix milliy merosni saqlash va tadqiq qilishda muhim rol o'ynaydi. "Europeana" platformasi Yevropa davlatlari tarixiy manbalarini raqamlashtirishda yetakchilik qilmoqda, va Germaniya ushbu loyiha doirasida faol ishtirok etadi [6.-B.214]. Germaniyaning o'z ichida esa tarixiy hujjatlar va arxivlar uchun mo'ljallangan "Deutsche Digitale Bibliothek (DDB)" faoliyat yuritadi [9.-B.158]. Ushbu platforma orqali o'quvchilar nemis tarixi haqida keng qamrovli bilimga ega bo'lishadi. Bu yondashuv tarixiy manbalar bilan ishlashni yanada osonlashtiradi va o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Yaponiyada raqamli tarix platformalari yuqori texnologiyalar bilan uyg'unlashgan. Masalan, "National Institute of Informatics (NII)" tomonidan ishlab chiqilgan loyiha Yaponiyaning tarixiy manbalarini raqamlashtirish va interfaol tarzda o'rganish imkonini beradi [2.-B.7]. Shuningdek, maktab va universitetlarda tarixiy jarayonlarni animatsiya va virtual reallik texnologiyalari orqali o'qitish usullari ommalashgan. Yaponiyaning texnologik imkoniyatlari tarixni nafaqat o'qitish, balki tarixiy voqealarni simulyatsiya qilish orqali o'quvchilarning chuqurroq tushunishini ta'minlaydi.

Janubiy Koreyada ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar keng qo'llaniladi. "Korea History Online" platformasi orqali Koreya tarixi bo'yicha boy ma'lumotlar bazasi yaratilgan [1.-B.164]. Shuningdek, "e-History" platformasi yordamida o'quvchilar tarixiy voqealar va shaxslarni interaktiv ravishda o'rganishadi. Bu nafaqat milliy tarixni o'qitish uchun, balki xalqaro hamkorlikda tarixiy tadqiqotlarni rivojlantirish uchun ham muhim vositadir.

Xulosa : Raqamli tarix rivojlangan mamlakatlarda o'quvchilarning qiziqishini oshirish, tarixiy jarayonlarni chuqurroq tushunish va tarixiy hujjatlarni saqlash bo'yicha ilg'or yechimlarni taklif qilmoqda. Ushbu yondashuvlarni o'zlashtirish O'zbekiston ta'lim tizimiga ham ulkan imkoniyatlar yaratadi. Milliy tarixni global raqamli platformalarga kiritish orqali O'zbekiston o'z tarixini jahon maydoniga olib chiqishi va yosh avlodni raqamli texnologiyalar yordamida sifatli ta'lim bilan ta'minlashi mumkin.

Foydalanilgan Adabiyotlar :

1. An Introduction to Online Platforms and Their Role in the Digital Transformation. France: OECD Publishing, 2019.
2. Central Eurasian Studies Review. United States: Central Eurasian Studies Society, 2002.
3. Choice. United States: Association of College and Research Libraries., 2005.
4. Determann, Jörg Matthias. Researching Biology and Evolution in the Gulf States: Networks of Science in the Middle East. United Kingdom: Bloomsbury

Publishing, 2015.

5. DIY Learning: Creating Your Own Learning Path. N.p.: Shashwat Publication, 2024.

6. Economic Considerations for Libraries, Archives and Museums. United Kingdom: Taylor & Francis, 2021.

7. Fostering Effective Student Communication in Online Graduate Courses. United States: IGI Global, 2017.

8. Integrating Artificial Intelligence in Education: Enhancing Teaching Practices for Future Learning. United States: IGI Global, 2024.

9. International Conference on Digital Libraries (ICDL) 2013: Vision 2020: Looking Back 10 Years and Forging New Frontiers. Germany: Energy and Resources Institute, 2013.

10. Kapp, Karl M.. The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education. Germany: Wiley, 2012.p.118.

11. Koch, Janice. Teach: Introduction to Education. United States: SAGE Publications, 2018.

O'G'IRLIK JINOYATINING OLDINI OLISH FAOLIYATINI TARTIBI

Rajabboev Bahromjon Bobomurod o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV, Toshkent shahar IIBB

Yunusobod tumani IIO FMB huzuridagi Tergov bo'limi

tahlil va nazorat bo'linmasi tergovchisi katta leytenant

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'g'irlik jinoyatining maxsus profilaktikasini tashkil etishda ishtirok etuvchi subyektlarning faoliyat tartibi, ularning o'rnini haqida qisqacha bayon etilgan.

Kalit so'zlar: og'irlik jinoyati, huquqbuzarliklar profilaktikasining maxsus profilaktikasi, tinchlik va xavfsizlikka qarshi jinoyatlar, giyohvandlik bilan bog'liq bo'lgan jinoyatlar, mulkiy turdagi jinoyatlar.

Jamiyatda tinchlik va osoyishtalikni saqlash, jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini har qanday tajovuzlardan himoya qilishdek yuksak maqsadlarga erishish uchun mustaqillik yillarida ichki ishlar organlari tizimini chuqur isloh qilish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi.

2014-yil 14-mayda O'zbekiston Respublikasining «Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida»gi qonunning qabul qilinishi bu borada olib borilayotgan islohotlarni yangi bosqichga olib chiqdi.

Mamlakatimiz sud-huquq, xususan, ichki ishlar organlari tizimida hamda fuqarolik jamiyati institutlarining jamiyatni boshqarishdagi faolligini oshirish borasida amalga oshirilgan islohotlar natijasida respublikada, uning eng olis va chekka qishloqlarida ham tarkibiy tuzilmalariga ega bo'lgan huquqbuzarliklarning oldini olishning yangi tizimi shakllandi hamda samarali faoliyat ko'rsatmoqda. Lekin shunga qaramasdan bugungi kunda ushbu tizimning imkoniyatlaridan samarali foydalanish xususida jumladan, ichki ishlar organlarining profilaktika xizmati faoliyatida hali o'z yechimini kutayotgan muammolar mavjud.

Keyingi yillarda ichki ishlar organlari faoliyatida to'planib qolgan jiddiy kamchilik va muammolar ushbu vazifalarni samarali bajarishda to'siq bo'lmoqda. Xususan:

birinchidan, respublika, o'rta va quyi bo'g'indagi bo'linmalar o'rtasida asosiy vazifa va funksiyalar aniq taqsimlanmagani har bir xodimning faoliyati ustuvor yo'nalishlarini va ishning pirovard natijasi uchun shaxsiy javobgarligini belgilashni qiyinlashtirmoqda, islohotlardan keyin ham bu muammolar qisman yechimini topmagan;

ikkinchidan, quyi bo'linmalar zimmasiga haddan ziyod xizmat vazifalari yuklatilyapti;

uchinchidan, profilaktika inspektori bilan o'zini o'zi boshqarish organlari yetarlicha hamkorlik olib borilmayapti;

to'rtinchidan, jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari o'z vaqtida ko'rib chiqilmayapti, ularda ko'tarilayotgan masalalar har tomonlama chuqur tahlil qilinmayapti, murojaatlarga rasmiyatchilik uchungina javob berilayotgani fuqarolarning noroziligini keltirib chiqarmoqda, ularni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Xalq qabulxonalariga va boshqa tashkilotlarga shikoyat bilan murojaat yetishga majbur qilmoqda;

beshinchidan, o'sib kelayotgan avlodni buzg'unchi g'oyalardan himoya qilishga, yoshlar jinoiy faoliyatga, avvalambor, terrorizm va diniy ekstremizmga jalb etilishining oldini olishga yetarlicha e'tibor qaratilmayapti, ichki ishlar organlarining tarbiyaviy o'rni sezilmayapti;

oltinchidan, ichki ishlar organlari xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish lozim;

yettinchidan, eng yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tizimga joriy yetish, ichki ishlar organlarini zamonaviy vositalar va asbob-uskunalar bilan jihozlash darajasi qoniqarsizligicha qolmoqda.

Vazirlik tizimida yechimini kutayotgan boshqa muammolar ham yo'q emas. Prezidentimiz ta'kidlaganidek, ayrim hududlarda huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatlarni barvaqt aniqlash ishlari qoniqarli emas. Shu bilan birga, ko'p bor ta'kidlanganiga qaramasdan, joylarda profilaktika masalasiga yetarlicha e'tibor berilmayapti. Bu borada yana bir muhim masala huquqbuzarliklar va jinoyatchilikni oldini olish faqat ichki ishlar organlarining vazifasi degan eskicha qarashdan voz kechilmagani bilan bog'liqdir.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish tartibi:

Huquqbuzarliklar profilaktikasiga doir tasdiqlangan davlat dasturlari asosida O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar vazirligining (keyingi o'rinlarda vazirlik deb yuritiladi) idoraviy dasturini ishlab chiqish va amalga oshirilishini tashkillashtirish vazirlik tashkiliy-inspektorlik va axborot-tahlil bosh boshqarmasi tomonidan amalga oshiriladi hamda prokuratura organlari huzurida huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha muvofiqlashtiruvchi kengashlar bilan hamkorlik ta'minlanadi.

Huquqbuzarliklar profilaktikasiga doir tasdiqlanadigan hududiy dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishni tashkillashtirish Qoraqalpog'iston Respublikasi ichki ishlar vazirligi, Toshkent shahar ichki ishlar bosh boshqarmasi va viloyatlar ichki ishlar boshqarmalari tashkiliy-inspektorlik boshqarmalari tomonidan amalga oshiriladi hamda prokuratura organlari huzurida huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha muvofiqlashtiruvchi kengashlar bilan bu boradagi hamkorlik ta'minlanadi.

Mavzu doirasida Toshkent shahrining Yunusobod tumani hududida 2024 yilning 11 oyi davomida sodir etilgan o'g'rilik jinoyatini tahlil qiladigan bo'lsak, 2024 yil 11 oyi davomida Yunusobod tumanida 253 tani tashkil qiladigan bo'lsa, uning 114 tasi JKning 169-moddasi 1-qismi, 44 tasi 169-moddasi 2-qismi, 73 tasi 169-moddasi

3-qismi, 169-moddasi 4-qismi bilan huquqiy baholangan jinoyatlardir. Yunusobod tumanida sodir etilgan ushbu o'g'rilik jinoyatlari tahlil qilinganda ulardan 30 tasi xonadonda o'g'riligi, 4 tasi savdo xizmat ko'rsatish shahobchalarida, 22 tasi avtotransport vositalarida sodir etilganligi va ulardan 81 tasi telefon o'g'riligi, 33 tasi velosiped o'g'riligi jinoyatlari ekanligi aniqlangan.

O'g'rilikning maxsus profilaktikasini amalga oshirish tartibi:

Ichki ishlar organlari huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasini mavsumiy yoki kriminogen vaziyatdan kelib chiqib, respublika, mintaqa yoki tuman (shahar) miqyosida yoxud alohida kichik hududlar va obyektlarda amalga oshiradi.

Ichki ishlar organlari tomonidan ayrim turdagi huquqbuzarliklarning sodir etilish sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni bartaraf etish, ayrim toifadagi shaxslarni aniqlash va ularga profilaktik ta'sir ko'rsatishga qaratilgan maxsus profilaktik tadbirlar ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi mumkin.

Maxsus profilaktik tadbirlar O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar vazirligi rahbariyati hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi ichki ishlar vaziri, Toshkent shahar ichki ishlar bosh boshqarmasi va viloyatlar ichki ishlar boshqarmalari boshliqlari, tuman (shahar) ichki ishlar organlari boshliqlarining buyrug'i, farmoyishi hamda ko'rsatmasi asosida tashkil etiladi.

Ichki ishlar organlari maxsus tadbirlarni huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organ va muassasalar hamda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari bilan hamkorlikda ishlab chiqishi va amalga oshirishi, shuningdek bu jarayonga huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organ va muassasalar hamda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va nodavlat-notijorat tashkilotlar vakillarini taklif etishi mumkin.

Respublika miqyosida o'tkaziladigan maxsus profilaktik tadbirlar va o'g'rilik jinoyatining maxsus profilaktikasini tashkil etish ichki ishlar vazirining alohida buyrug'i, farmoyishi va ko'rsatmalari bilan amalga oshiriladi.

Jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan va ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazoga hukm qilingan shaxslar o'rtasida huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini hamda shart-sharoitlarini aniqlash, bartaraf etish borasidagi maxsus profilaktik tadbirlar va o'g'rilik jinoyatining maxsus profilaktikasi ichki ishlar vazirligi huquqbuzarliklar profilaktikasi bosh boshqarmasi va uning joylardagi tizimlari tomonidan amalga oshiriladi.

Ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazoni o'tayotgan shaxslar o'rtasida huquqbuzarliklar sodir etilishi sabablarini hamda uning sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarni aniqlash, bartaraf etish, ularni ijtimoiy rehabilitatsiya qilishga va ijtimoiy moslashtirishga tayyorlash bo'yicha maxsus tadbirlar ichki ishlar organlarining jazoni ijro etish bosh boshqarmasi va jazoni ijro etish muassasalari tomonidan amalga oshiriladi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari huzurida tashkil etilgan maxsus komissiyalar

bilan hamkorlikda jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan ilgari sudlangan shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiya qilish va ijtimoiy moslashtirish, shuningdek bu toifadagi shaxslarni ishga joylashtirish uchun ish o'rinlarini tashkil etayotgan tashkilotlarni rag'batlantirish yoki jazolash to'g'risida taqdimnoma va takliflar ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi xizmati tomonidan amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'g'irlik jinoyatlarini tergov kilish metodikasi va ushbu jinoyatni keltirib chikaruvchi sabab va sharoitlarini aniklash va urganish buyicha uslubiy ko'llanma. IIV Akademiyasi. T-2012
2. Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati.Darslik. IIV Akademiya.T- 2012
3. Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati psixologiyasi. Darslik. IIV Akademiya.
4. I.S.Jahongirov. Kriminologiya. Darslik. Maxsus qism.
5. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi T-2023-y. 13-moddalari.
6. O'zbekiston Respublikasi JK Maxsus qism T-2023 y
7. O'zbekiston Respublikasi JPK Maxsus qism T 2023 y
- 8.O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi T-2017 y
9. O'zbekiston Respublikasining 1992-yil 9-dekabrdagi "Jazoni ijro etish muassasalaridan bo'shatilgan shaxslarga nisbatan IIONing ma'muriy nazorati to'g'risida"gi qonuni.
10. O'zbekiston Respublikasining 1992-yil 9-dekabrdagi "Surunkali alkogolizm, giyohvandlik va zaharvandlikka muhtalo bo'lgan bemorlarni majburiy davolash to'g'risida"gi qonuni.

ТЕХНОЛОГИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СРАВНИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА В
ФОРМИРОВАНИИ ЯЗЫКОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ

Sultonova Durdona Tursunboy qizi

NamDPI o'zbek tili va adabiyoti 1-kurs magistranti

Аннотация: В данной статье рассматривается технология использования сопоставительного анализа в формировании языковых компетенций школьников и необходимых компетенций учителя, новаторство, интеграция.

Ключевые слова: компетентность, педагогический анализ, образование, метод, интеграция.

TECHNOLOGY OF USING COMPARATIVE ANALYSIS IN THE
FORMATION OF LINGUISTIC COMPETENCIES IN STUDENTS

Annotation: This article discusses the technology of using comparative analysis in the formation of linguistic competencies in schoolchildren and the necessary competencies of the teacher, innovation, integration.

Key words: competence, teacher's analysis, education, method, integration.

O'QUVCHILARDA LISONIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA
QIYOSIY TAHLILDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o'quvchilarida lisoniy kompetensiyalarni shakllantirishda qiyosiy tahlildan foydalanish texnologiyasi va o'qituvchidagi kerakli kompetensiyalar haqida, innovatsiya, intergatsiya haqida fikr yuritiladi.

Key words: kompetensiya, o'qituvchi' tahlil, ta'lim, usul, integratsiya.

Bugungi kunda ta'limni kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish, o'qituvchi hamda o'quvchilarning darslarda **lisoniy kompetensiyalarini** shakllantirish va muntazam tarzda rivojlantirib borish pedagogikaning dolzarb masalalariga kiradi. Kompetensiya – o'quvchilarning ma'lum sohada samarali faoliyat ko'rsatishlari uchun ta'lim tayyorgarligiga oldindan qo'yilgan ijtimoiy talab. Kompetentlilik ko'p qirrali bo'lib, uning bir necha talqinlari mavjud. Kompetentlilik o'quvchi tomonidan tegishli kompetensiyalarga ega bo'lishni anglatadi. **Lisoniy Kompetentlilik** o'quvchida tarkib topgan shaxsiy sifatlar va berilgan sohadagi faoliyati bo'yicha to'plagan minimal darajadagi bilim, ko'nikma, malakalari va amaliy tajribalarini o'z ichiga oladi. Xususiyy kompetensiyalar bilan tayanch kompetensiyalar o'zaro farqlanadi. Tayanch kompetensiyalar o'quvchining istiqboldagi hayotiy-ijtimoiy faoliyati modeli hisoblanadi. O'quvchilar muayyan bilim, ko'nikma, malaka va tajribaga ega bo'lgach, o'zlari egallagan kompetensiyalarni faoliyatlari orqali tatbiq eta oladilar. Tayanch

kompetensiyalar ko‘proq o‘quvchining istiqboldagi ijtimoiy faoliyati uchun zarur hisoblanadi. Xususi o‘quv fani doirasida o‘zlashtiriladigan kompetensiyalar esa, asosan, o‘quv va istiqboldagi kasbiy faoliyat samaradorligini ta‘minlaydi.

Lisoniy Kompetensiyalar har bir mamlakat xalqining turmush tarzi, madaniy, ma‘naviy hayoti, an‘analaridan kelib chiqqan holda shakllantiriladi. O‘quvchilarda shakllantiriladigan kompetensiyalar kreativ, ya‘ni ijodiy yaratuvchilik xarakteriga ega bo‘lib, ularni muntazam faollikka undaydi. Bunday kompetensiyalar sirasiga kommunikativ, axborotlar bilan ishlash, o‘zini o‘zi rivojlantirish, ijtimoiy-emotsional va fuqarolik kabilarni kiritish va ular **qiyosiy tahlildan** foydalanish mumkin. O‘quvchilarda kompetensiyalardan foydalanish tajribasini hosil qilishga alohida e‘tibor qaratish lozim. Buning uchun o‘quv dasturlari, darsliklar, o‘quv qo‘llanmalarini kompetensiyaviy yondashuv asosida loyihalash, o‘qituvchilar tomonidan tanlanadigan ikkilamchi loyihalar tarkibiga kompetensiyalarni hosil qilishga xizmat qiladigan o‘quv materiallari, ta‘limiy topshiriqlarni kiritish, raqamli didaktik vositalarni ishlab chiqishga xuddi shu nuqtai nazardan yondashish alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Kompetentli yondashuv yagona ta‘lim jarayonini ta‘minlashning konseptual asosi sifatida taqdim etiladi. Shuning uchun ham u bugungi kunda ta‘lim mazmunini yangilashni taqozo qilmoqda. O‘tgan asrning 90-yillaridayoq, kompetentlilik tushunchasi, bir tomondan yangi kashfiyotlar va ishlanmalarni muvofiqlashtirish imkonini berib, insonning bilish faoliyati va amaliy harakatlariga taalluqlidir. Ikkinchi tomondan esa, har bir sinfda pedagogik vaziyat bilan bog‘liq holda ta‘limiy talablarni aniqlashga ko‘maklashadi, deb yozgan edi H.C.Pozov [1]. Kompetentlik tushunchasi so‘nggi yillarda asosan kasbiy ta‘lim sohasidagi tadqiqotlarda keng qo‘llanilganligini ko‘rish mumkin. Jumladan, S.T.Turg‘unov, M.B.Ma‘murov, O‘.Q.Tolipov, Sh.Q.Mardonov, G.T.Boymurodova, G.N.Ibragimovalarning ishlarida bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash, o‘qituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish sohasiga kompetensiyaviy yondashuvni tatbiq etishning ayrim masalalari tadqiq etilgan. Kompetensiyaviy yondashuv doirasida tadqiqotlarni amalga oshirish umumiy o‘rta ta‘lim maktablari davlat ta‘lim standartlarini takomillashtirish bilan bog‘liq holda tadqiq etilmoqda. Bu sohada R.G.Safarova, M.M.Vahobov, Yu.M.Asadov, M.Pardaevalarning tadqiqotlarini alohida ko‘rsatib o‘tish mumkin. Umumiy o‘rta ta‘lim jarayoniga kompetensiyaviy yondashuvni tatbiq etish haqida fikr yuritganda uchta sababni ko‘rsatib o‘tgan: integratsiyaning umumevropa va jahon miqyosidagi ko‘lami, ta‘lim paradigmasining o‘zgarishi, ta‘lim sohasidagi yo‘riqnomalar, ko‘rsatmalar, dasturlar va farmoyishlar[5]. O‘zbekistonda umumiy o‘rta ta‘lim tizimini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etishda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrda “Chet tillarini o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi PQ-1875-sonli, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar

Mahkamasi tomonidan 2017-yil 6- apreldagi “Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limining Davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 187-sonli Qarorlari muhim ahamiyatga ega bo‘ldi.

Ta’lim faoliyatini tashkil qilish va amalga oshirish jarayoni bilimni uzatish, uni qabul qilish, anglash, esda saqlash va amalda qo‘llay olishni nazarda tutadi. Bugungi kunda ta’limning barcha bosqichlarida yangi zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ulardan samarali va oqilona foydalanish va yuqori samaradorlikka erishishga alohida ahamiyat berilmoqda. Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llab dars o‘tish o‘quvchilarda ilmiy-nazariy bilimlarni mustaqil egallash, bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish va shu asosida o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashlarini tarkib toptirish hamda faolligini oshiradi. Ijodiy qobiliyatlarini aniqlash, ro‘yobga chiqarish, o‘qituvchi-o‘quvchi hamkorligini shakllantirish va kafolatlangan yakuniy natijaga erishishni ta’minlaydi, o‘quvchini o‘quv jarayonining faol qatnashchisiga aylantiradi.

Keng ma’noda "innovatsiya" pedagogik tizimga yangilik kiritish yo‘li bilan ta’lim-tarbiya jarayonini maqbullashtirish, samaradorligini oshirishni ko‘zda tutadi. Pedagogik tizimga uning ichki imkoniyatlarini hisobga olgan holda sifat va samaradorlikni oshirish maqsadida kiritilgan yangiliklarnigina innovatsiya deb tushunamiz. Ushbu tizimni takomillashtirib, yuqori sifat va natijadorlikka erishishga oid fikr, g‘oya, nazariya, qoida, shakl, metodlar va vositalar tizimini pedagogik innovatsiyalar sifatida qabul qilish mumkin. Innovatsion ta’lim shundayki, u o‘zini rivojlantirish istagiga ega barcha ishtirokchilarning to‘laqonli rivojlanishi uchun sharoit yaratadi, boshqacha aytganda, innovatsion ta’lim rivojlanuvchi va rivojlantiruvchi ta’limdir. O‘quvchilarda o‘qish istagini shakllantirish va buni malakaga aylantirish – barcha innovatsion ta’limning asosiy maqsadi hisoblanadi. Bunday ta’lim jarayoni o‘quvchining o‘quv-bilish faoliyatida faol ishtirokini va uning ijodiy qobiliyatlarini o‘stirishni nazarda tutadi.

Ta’lim jarayonini innovatsion texnologiyalar asosida innovatsiyalashtirish pedagogik jarayonda pedagog va o‘quvchi o‘rtasida yuzaga keluvchi muloqot jarayonining samarali bo‘lishi, mazkur jarayonning innovatsion mazmun-mohiyat kasb etilishidir. Dars jarayoniga yangiliklarni kiritish innovatsiya natijasi sifatida tushuniladi. Innovatsion jarayon quyidagi uchta asosiy bosqichlarning rivojlanishi sifatida qarab chiqiladi: – fikrlarning shakllantirilishi; – o‘quvchilar tomonidan gipotezalar ishlab chiqish; – amaliy tarzda g‘oyalarning ishlab chiqilishi va yangilikning amaliyotda qo‘llanilishi. O‘qituvchi ta’lim tizimi bo‘yicha yangilik va g‘oyalarni amaliyotga tatbiq etib borishi fanni o‘qitishda innovatsion texnologiyalaridan foydalanish hisoblanadi. Innovatsion jarayonning rivojlanishida quyidagi bosqichlarni ajratib ko‘rsatiladi: – o‘zgarishlarga bo‘lgan ehtiyojni aniqlash; – ma’lumotlarni yig‘ish va holatni tahlil qilish; – mavjud yangilikni tanlash yoki

mustaqil tarzda yangilikni ishlab chiqish; – joriy etish (o‘zlashtirish) to‘g‘risida qaror qabul qilish; – joriy etish, shu jumladan yangilikni tajriba sifatida ishlatish; – yangilikni o‘zlashtirib olish yoki uzoq muddat davomida qo‘llash natijasida uni kundalik amaliyotning ajralmas tarkibiy qismiga aylantirish.

Ta‘lim metodlarini tanlashning mezoni-dars jarayonida o‘quvchilar sonini hisobga olishdir. Agar ularning soni ko‘p bo‘lmasa, u holda faol o‘qitish metodlaridan foydalanib, o‘qitishni jadal sur‘atlarda olib borish mumkin bo‘ladi. Agarda ko‘p bo‘lsa, ularning har biriga e‘tibor berish uchun vaqt yetishmasligi natijasida tahsil oluvchilarni boshqarish murakkablashadi, bunda esa ta‘limning interfaol metodlaridan guruhlararo olib borish lozim bo‘ladi. Buyuk mutafakkir Al Farobiy o‘zining o‘qitish metodlari haqidagi tushuntirishlarida o‘quvchilarga turli bilimlar berish bilan birga, mustaqil holda bilim olish yo‘llarini ham ko‘rsatish, ularning bilimlarning zarurligiga shakshubhasiz ishonitirish kerak ekanligini uqtiradi.

NATIJALAR.

Darsda o‘quvchilarning hamkorligi ta‘lim va tarbiya samaradorligini oshirishga yordam beradi. “...til faqat kishilar o‘rtasidagi oddiygina aloqa vositasi emas, balki til egalarining o‘zini qurshab turgan olamni bilish, qo‘lga kiritgan bilimlarini kelajak avlodga yetkazish vositasi hamdir”. Agar so‘zlovchi lisoniy strukturalarni o‘zlashtirsayu, ammo ulardan qanday va qaysi o‘rinlarda foydalanishni bilmasa, lisoniy qobiliyatga to‘liq egalik haqida fikr yuritib bo‘lmaydi. Shuning uchun hozirgi kunda lisoniy qobiliyati kuchli shaxsni tarbiyalamoq uchun ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning asosiy e‘tiborini tilning sof ichki tuzilishini bilishdan tashqari ularning har biridan qaysi vaziyatlarda qanday foydalanishni bilishiga ham qaratishi lozim bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Tajiyev M va b. Pedagogik texnologiya – ta‘lim jarayoniga tatbig‘i. – Toshkent: Tafakkur, 2010. – 118 b. 2. G‘ulomov A., Qodirov M., Ernazarova M va b. Ona tili o‘qitish metodiksi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – B. 174. 3. Sobirov A. Uzluksiz ta‘limda til kompetensiyasi //Nutq madaniyati va o‘zbek tilshunosligining dolzarb masalalari. Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari . –Andijon, 2016. – B. 87. 4. Turdiyev N., Asadov Yu., Akbarova S. Umumiy o‘rta ta‘lim tizimida o‘quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan ta‘lim texnologiyalari. – Toshkent: Niso Poligraf, 2007. – B. 4. 5. Ziyodova T. Matn yaratish texnologiyasi. – Toshkent: Fan. 2008. –B. 35.

SEPARATOR ISHCHI QISMLARINI O‘ZARO ISHQALANISHINIG
PAXTA XOM ASHYOSIGA TA‘SIRI

Nabijanov Mirzabek, Anvar Maxkamov

Shokhsanam Imomalieva

Namangan Muhandislik Texnologiya Instituti, Phd student

Email: mirzabeknabijanov1@gmail.com

ORCID: 0009-0003-4996-6121

Telefon: +998941578797

Annotatsiya. Ushbu maqolada separator tizimida ishchi qismlar o‘rtasidagi ishqalanish jarayoni hamda bu mexanizmning samaradorligi va uzoq muddatli ishlashini nazariy taxlil qilingan. Ishchi qismlardagi ishqalanishni paxta xom ashyosiga tasirini kamaytirish yo‘llari o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: Tola, ishqalanish, mo‘rtlik, deformatsiya, koeffitsient, moylash, energiya sarfi, korroziya.

Abstract. In this article, as a result of the mutual friction of the details in the separation system, the effect on the quality indicator of cotton raw material and the process of separating the air from the air convey is theoretically analyzed. Ways to reduce fiber and seed damage and defects in the working chamber have been studied.

Key words: Friction, elasticity, seed, working chamber, brittleness, deformation, coefficient, lubrication, energy consumption, corrosion.

Аннотация. В данной статье теоретически проанализировано влияние взаимного трения деталей в системе сепарации на качественный показатель хлопкового сырья и процесс сепарации воздуха из воздухопровода. Изучены пути снижения повреждений и дефектов волокон и семян в рабочей камере.

Ключевые слова: Трение, упругость, семена, рабочая камера, хрупкость, деформация, коэффициент, смазка, энергозатраты, коррозия.

Kirish. Separator ishchi qismlarini tribologik o‘rganish orqali olingan natijalar, odatda, ularning ishlash samaradorligini va uzoq muddatli ishonchliligini ta‘minlash maqsadida olib boriladi. Ishqalanish – bu ikkita yuzaning bir-biriga ta‘sirida qarshilik ko‘rsatilishi holati bo‘lib, separatorning ishchi qismlari o‘rtasida (masalan, valiklar, tishli mexanizmlar, barabanlar) yuzaga keladi. Separator ishchi qismini tribalogik o‘rganish natijasida ishqalanishning natijasida haroratning oshishi, materialning shinishi va energiyaning yo‘qotilishi sodir bo‘lishi mumkinligini topdik. Har bir qism paxta xom ashyosi bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan holda unga ta‘sir ko‘rsatishi bilan birgalikda uning sifat ko‘rsatgichimi yaxshilanishi yoki yomonlashishiga ta‘sir ko‘rsatadi. Ishqalanish vaqtida ishchi qismlar, masalan, valiklar va tishli mexanizmlar tezda

yeyiladi, bu esa ularning ishlash samaradorligini pasayishiga olib keladi.(1) Ishqalanishning kuchayishi paxtaning ajratilish jarayonini sekinlashtiradi va bo'shashishlarga olib keladi. Ishchi qismdagi detallar yuqori ishqalanish natijasida haroratning ortishiga sabab bo'ladi va materiallarning deformatsiyasiga uchrashini keltirib chiqaradi, bu esa separatorning qismlarini tezda nosozlikka olib kelishi mumkin.

Ilmiy- tadqiqot metodlari. Tribologik tahlillar separator qismlarida yuzaga keladigan yeyilish jarayonini o'rganishga yordam beradi. Separatorning ishchi qismlarida, masalan, valflar, valiklar, tishli uzatmalar va boshqa muhim elementlarda yeyilish koeffitsienti past bo'lishi kerak. Bunday testlar materiallar orasidagi interaksiyalarni (masalan, metall-yuzalardan plastmassa-yuzalarga) o'rganishga yordam beradi va mos materiallar tanlashda qo'llaniladi. Ishqalanishni kamaytirish uchun separatorning ishchi qismlarini doimiy ravishda moylash zarur. (2)To'g'ri moylash tizimi ishlash jarayonini samarali qiladi, yeyilishni kamaytiradi va eng asosiysi ichchi qism detallarini uzoq muddat yaxshi holatda ishlashini ta'minlaydi. Shu bilan birga separatorning ishchi qismlarini yuqori sifatli, ishqalanishga chidamli materiallardan ishlab chiqarish zarur. Maxsus qotishmalar yoki keramika materiallari ishlatilishi mumkin. Tribologik tadqiqotlar orqali ishlov berilgan yuzalarning ishqalanish xususiyatlari o'rganiladi va ularning optimal ishqalanish koeffitsienti aniqlanadi. Kamroq ishqalanish, energiya sarfini kamaytiradi va qismlarning xizmat muddatini uzaytiradi. Separator tizimining ishlash sharoitlarini (tezlik, harorat) optimallashtirish, ishqalanishni kamaytiradi va komponentlarning uzoq muddat ishlashini ta'minlaydi. Ishqalanishni monitoring qilish va nazorat qilish uchun zamonaviy o'lchov tizimlarini joriy etish zarur. Bu tizimlar separatorning ishchi qismlaridagi ishqalanishni va yuqori haroratni aniqlashga yordam beradi, nosozliklarni oldindan aniqlash imkoniyatini yaratadi. (3)

Natijalar. Separatorlarning ishchi qismlarini uzoq muddatli ishlashini ta'minlash uchun samarali yog'lash tizimi muhim ahamiyatga ega. Tribologik o'rganishlar yog'ning qalinligi, turi va qoplama materiallarining samaradorligini baholashga yordam berdi. To'g'ri yog'lash tizimi qo'llash orqali ishqalanishni kamaytirishga va yeyilish jarayonlarini sekinlashtirishga erishdik. Separator ishchi qismlarining harorati tribologik xususiyatlarga, ayniqsa, yeyilish va ishqalanish koeffitsientiga ta'sir qilishini isbotladik. (4) Tribologik o'rganishlar ishchi qismlarning turli harorat sharoitlaridagi ish faoliyatini aniqlashga yordam berdi. Bu, masalan, separatorning yuqori haroratlarda ishlashda qanday o'zgarishlarga uchrashini va materialning qarshiligini tahlil qilishda katta ahamiyat kasb etdi. Separator qismlarida korroziya muammosi ham tribologik o'rganishlarda baholanadi. Yeyilish va korroziya ko'pincha birgalikda yuzaga kelganligi sababli va bu separatorning umumiy ishonchliligiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. (5)

Muhokama. Tribologik tadqiqotlar orqali biz materialning korroziyaga qarshiligi va bu jarayonning ishqalanish va yeyilish bilan qanday bog'lanishini o'rganib chiqdik va muammoni bir nechta usullar bilan yechim topdik. Separatorning ishchi qismlarini qoplash yoki maxsus materiallar bilan ishlov berish orqali, biz ularning uzoq muddatli ishlashini ta'minladik. Tribologik tahlillar qoplama materiallarining ishqalanish va yeyilish qarshiligini baholashda yordam berdi, bu esa materiallar tanlovi va texnologik jarayonlarni optimallashtirishga olib keldi. Tribologik o'rganishlar uzoq muddatli ishlash sharoitlarida separator qismlaridagi potentsial xatoliklarni va yomonlashuvlarni aniqlashimizga yordam berdi. Sinovlar orqali qismlarning ishlash muddatini prognoz qildik, shuningdek, noaniqliklar va kutilmagan shikastlanishlarni oldini olish uchun profilaktik chora-tadbirlarni belgiladik. (6) (7)

Xulosa. Tribologik o'rganishlar separator ishchi qismlarining samarali va ishonchli ishlashini ta'minlash uchun juda muhim. Bu jarayon orqali qismlarning yeyilish, ishqalanish, yog'lash, harorat va korroziyaga qarshilik kabi aspektlarini tahlil qilish mumkin bo'ladi. Natijada, separatorlarning ishlash muddatini uzaytirish va energiya samaradorligini oshirish mumkin bo'ladi. Separator ishchi qismlarining o'zaro ishqalanish ta'siri separatorning samaradorligini pasaytirishi va qismlarning tezda yemirilishiga olib kelishi mumkin. Ishqalanishni kamaytirish uchun moylash, yuqori sifatli materiallardan foydalanish, ish shartlarini optimallashtirish va zamonaviy monitoring tizimlarini qo'llash zarur. Bu choralarga rioya qilish separatorning uzoq muddat samarali ishlashini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Mahkamov A. Tribology in sheet metal forming : дис. – Universidade do Porto (Portugal), 2017.
2. Makhkamov, Anvar, et al. "Tribology testing to friction determination in sheet metal forming processes." *Ciência & Tecnologia dos Materiais* 29.1 (2017): e249-e253.
3. Makhkamov, Anvar. "Determination of the friction coefficient in the flat strip drawing test." *Engineering* 13.11 (2021): 595-604.
4. Абдувахидов, Мубаширхон, et al. "Исследование вопросов аналитического определения параметров жесткости пакетных конструкций." *Universum: технические науки* 4 (61) (2019): 16-19.
5. Хусанов, Сади Маҳаматжонович, et al. "Математическое моделирование отделения хлопка-сырца от воздушного потока под действием центробежной силы." *Universum: технические науки* 5-2 (74) (2020): 15-20.
6. Imomalieva, Shokhsanam, and Anvar Makhkamov. "Study of the Aerodynamic Process and Its Impact on Cotton Transportation Process through the Cotton Pipeline." *Engineering* 13.12 (2021): 667-676.

7. Egamberdiyevich, Boltabaev Bekzod, et al. "Causes of damage to the raw cotton in the pneumatic transport system and ways to reduce it." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.5 (2021): 1097-1102.
8. Mirzabek, Nabijanov. "CAUSES OF BELT EROSION OF BELT CONVEYORS." *Новости образования: исследование в XXI веке* 1.3 (2022): 835-836.
9. Mirzabek, Nabijanov. "LAWS AND THEORIES OF FRICTION." *Новости образования: исследование в XXI веке* 1.3 (2022): 837-839.
10. Mirzabek, Nabijanov. "COPPER-BASED ALLOYS WITH OPTIMIZED HARDNESS AND HIGH CONDUCTIVITY." *Новости образования: исследование в XXI веке* 1.3 (2022): 829-831.
11. Mirzabek, Nabijanov. "INTERNAL FRICTION IN LIQUIDS." *Новости образования: исследование в XXI веке* 1.3 (2022): 832-834.

HARBIY BILIM YURLARIDA CHET TILINI O‘QITISHNING DOLZARB MASALALARI

Rahmonqulova Dilshoda Murodqo‘ziyevna
CHOTQMBY Tillar kafedrası dotsenti, p.f.f.d (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada harbiy bilim yurtlarida chet tillarni o‘qitishning dolzarb masalalari haqida malumotlar keltirilgan. Chet tilini o‘qitish jarayonida uchraydigan kamchiliklarni bartaraf etish usullari va turli xil foydali ilovalardan misollar ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: chet tili, so‘z boylik, o‘qish, mashhur, duolingo, ibrat akademiy, bepul, beginner, oson, grammatika,

Oliy harbiy ta’lim muassasalarida chet tillarni o‘rgatish va o‘rganish bugungi kundagi eng dolzarb masaladir. Chet tillarni o‘rganish, hamda uning grammatik tuzilishi, notanish bo‘lgan so‘zlarni yodlash yangi o‘rganuvchi harbiy xizmatchilarga biroz zerikarli tuyulishi va tillarni o‘rganish qiyin ekan degan tushunchaga olib kelishlari mumkin. Umuman olganda esa har bir narsani qiziqarli qilib, o‘z dunyo qarashiga hamda xarakteriga qarab tanlov qilib osongina o‘rganib olish mumkin.

Misol uchun boshlang‘ich til o‘rganayotganda harbiy xizmatchilardan kimdir so‘z yodlash orqali, kimdir gapirib mashq qilib, kimdir eshitib videolar, kinolar ko‘rib o‘rganadi yoki har kunlik qiziq voqealarni yozib borishni yoqtiradi. Demak har qanday til o‘rganishda:

Wortschatz – so‘z boyligi

Grammatik – grammatika

Hören– tinglab tushunish

Lesen – o‘qish

Sprechen – gapirish muhim elementlardan hisoblanadi.[1]

Quida esa keltirilgan 5 ta muhim elementni birlashtirib chet tillarini odatiy tarzda gapira olishingizga yordam beradigan mobil ilovalar bilan birma ketin yoritib chiqamiz. Quyidagi keltiriladigan ilovalarning barchasi til o‘rganazotgan harbiz xizmatchilarning qiziqishlari hamda darajalariga moslashgan.

Duolingo:

Duolingo — bugungi kunda 9.6 million aktiv foydalanuvchilarga ega eng mashhur va keng qo‘llaniladigan ilova hisoblanadi.

Afzalliklari:

-Bepul

-Barcha darajadagi o‘rganuvchilar: beginner, intermediate, advanced foydalanish imkoniyatiga ega

-Mashqlar turli xil mavzularga moslab chiqilgan

-O‘qish, yozish, gapirish, tinglash – barchasi uchun mashqlar mavjud

-Kunning istalgan vaqtida istalgan muddat foydalanish mumkin

-Har bir bajarilgan mashqdan so‘ng harakatlanuvchi odamcha shaklidagi animatsiyalar foydalanuvchiga o‘ziga xos emotsiya beradi. Masalan mashqlarni yaxshi bajarsangiz animatsion odamchalar harakatlanib sizga tabassum qiladi va zo‘r deb ishora ko‘rsatadi.

-Har safar sizga notanish bo‘lgan so‘zlarni turli ranglarda ajratib ko‘rsatadi, bu esa foydalanuvchiga aynan qaysi so‘z yangi ekanligini osongina bilib olishiga yordam beradi

Nega bu ilovadan boshqalariga qaraganda samarali va foydaliroq?

Afzalliklari:

-Bepul

Masalan, dushanba kuni barcha mashqlarni va testlarni bajarib 60 ballni yig‘sangiz, seshanba kuni 80 ball yig‘ishga harakat qilishga undaydi;

-Duolingo ilovasi orqali xalqaro foydalanuvchilar bilan jamoa tuzib o‘zaro kim eng ko‘p ball yig‘ish musobaqasini tashkil qilish mumkin.

Qanday ishlatish mumkin:

Dastlab saytga kirib ro‘yxatdan o‘tish yoki shunchaki kirib sinab ko‘rish mumkin. Saytga ilk bor kirganda darajangizni aniqlab olish uchun test topshirasiz va shunga qarab foydalanishda davom etasiz.

Ilovani yuklab olish: Android tizimi uchun, iOS tizimi uchun, Windows uchun.

Ibrat academy:

O‘zbekistondagi birinchi bepul til o‘rganish platformasi

IELTS sinov imtihoni: AI tomonidan baholanadigan to‘rtta bo‘limli IELTS imtihoni.

Diagnostik test: AI asosidagi tahlil umumiy til darajangizni aniqlaydi.

Ibrat farzandlari: 1 000 000+ marta yuklab olingan

Afzalliklari:

-Bepul

-viktorinalar orqali bilimingizni oshirish

-Eslatmalar orqali darslarni o‘tkazib yubormaysiz

-Faol o‘rganuvchilar ro‘yhatiga qo‘shilish

"Ibrat Academy"ning asosiy versiyasidan bepul foydalanish mumkin,"Ibrat Academy"da til kurslariga kirish uchun bepul akkaunt orqali ro‘yxatdan o‘tishingiz kerak.Sizda Premium a'zolikni sotib olish imkoniyati mavjud bo'lsa, Premium a'zolik bilan siz grammatika qoidalari kabi qo‘shimcha funksiyalarga kirishingiz mumkin. Bu, shunchaki afzallik sifatida beriladigan taklif. "Ibrat Academy"dan asosiy a'zo sifatida butunlay bepul foydalanishingiz mumkin. Agar siz Premium a'zolikni xarid qilsangiz,

u xarid qilingan dastlabki vaqt uchun avtomatik ravishda yangilanadi, lekin istalgan vaqtda ilovadagi "Obuna" bo'limiga o'tib, uni bekor qilishingiz mumkin. Siz istalgan vaqtda "Ibrat Academy"dan bildirishnomalar elektron pochta xabarlarini va xabarnomalarni o'chirib qoyishingiz mumkin.

-Mahsus darslar

Qanday ishlatish mumkin: Xizmatning aksariyat funksiyalaridan foydalanish uchun sizda "Ibrat Academy" mobil ilovasida shaxsiy akkaunt bo'lishi kerak. "Ibrat Academy" akkauntiga ega bo'lish uchun ilovada ro'yxatdan o'tish jarayonida talab qilingan foydalanuvchi nomi, haqiqiy elektron pochta manzili va boshqa ma'lumotlarni ("Ro'yxatdan o'tish ma'lumotlari") ko'rsatish orqali "Ibrat Academy"da ro'yxatdan o'tishingiz lozim. Ushbu ro'yxatdan o'tish jarayonining bir qismi sifatida siz profilingiz uchun parol va foydalanuvchi nomini tanlaysiz

2. Siz parolingiz va hisobingizning maxfiylikini saqlash uchun va parolingiz yoki hisob qaydnomangiz ostida sodir bo'ladigan barcha harakatlar uchun to'liq javobgarsiz. Har bir hisob alohida ishlatilishi kerak va uni boshqa shaxsga o'tkazib bo'lmaydi. Siz quyidagilarga rozilik bildirasiz:

2.1. Shaxsiy hisobingizdan foydalanish va uni boshqalar bilan baham ko'rmaslik;

2.2. Parolingiz yoki akkauntingizdan ruxsatsiz foydalanish yoki xavfsizlikning boshqa har qanday buzilishi haqida darhol

"Ibrat Academy"ni yozma ravishda xabardor qilish.

Ilovani yuklab olish: Android tizimi uchun, iOS tizimi uchun, Windows uchun.

Yana bir til o'rganuvchi platforma bu english conversation

100000+ marta yuklab olingan

Afzalliklari:

-Turli xil xususiyatlarga ega,

-Nemischa intervyu,

-ko'p qiziqarli suhbatlar,

-audio yozib olish (solishtirish uchun haqiqisiga),

-video o'rganish,

-hamda bilimingizni tekshirish uchun testlar.

Bu ilovada, ingliz tilidagi suhbat usuli haqiqiy vaziyatdan kelib chiqadi va samarali usul deb hisoblanadi, shuning uchun ushbu ilovani tinglash mahoratingizni osongina yaxshilashga yordam beradi.

Ushbu ilovaning asosiy funksiyalari:

Ilovalar 3 xil darajaga bo'lingan 100 ta suhbatdan iborat: Oson, O'rta, Qattiq.

Har bir suhbat ingliz tilida so'zlashuvchining ma'lum bir holatiga ishora qiladi, shunda siz suhbatni kundalik hayotingizda vaziyatingizga qo'lashingiz mumkin bo'ladi.

Bundan tashqari siz so‘zni to‘g‘ri talaffuz qilish yoki talaffuz qilmasligingizni tekshirish uchun ovozingizni yozib olishingiz mumkin, shunda uni qanday yaxshilashni bilib olasiz.

Ilovani yuklab olish: Android tizimi uchun, iOS tizimi uchun, Windows uchun.

Kimningdur qo‘shimcha darslarga borgani vaqti, kimningdur esa naqti yo‘q. Bugungi rivojlanayotgan zamonamizda hamma narsaning iloji bor. Kundan kunga texnologiyalar ham jadallik bilan smartlashib boryapti. Qo‘shimcha darslarga borolmasdan lekin til o‘rganishga qiziqqan barchani asosiy vazifalaridan chetlashmagan holda quyida keltirilgan ilovalardan foydalanib chet tillarini o‘rganishi oson ham qulay

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. https://grantgo.uz/blog/chet-tillarini-samarali-o-rganish-uchun_bepul-ilovalar
2. <https://wwwgazeta.uz/oz/2020/06/09/education-law/>
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/inklyuziv-ta-limda-darslarni-tashkil-etishning-zamonaviy-ten>
4. <https://researchedu.org/index.php/cf/article/view/271/274>
5. https://www.researchgate.net/publication/378203213_Umumta'lim_maktablari_da_inklyuziv_ta'lim_jarayonining_ijtimoiy_psixologik_mexanizmlarini_takom_illashtirish
6. <http://ocutus.ucr.edu>
7. <http://www.ziyo-net.uz>
8. <http://www.kutubxona.uz>

**MASHMIXER DASTURIDAN FOYDALANGAN HOLDA
POLILAKTIK KISLOTA (PLA) BIOMATERIALLARINI LOYIHALASH
VA MODELLASHTIRISH VA 3D BIOPRINTER ORQALI
ISHLAB CHIQRISH**

Mamanazarov Akbar Nizom o'g'li

*Toshkent tibbiyot akademiyasi, yuz-jag' jarroxligi va umumiy
stomatologiya fakulteti assistant o'qituvchisi*

akbarnizomivich@gmail.com

+(94)-322-03-94

+(97)-400-03-94

Maqola annotatsiyasi: Regenerativ tibbiyotda kompyuter modellashtirish va 3D Bioprinterda chop etishdan foydalanish bemorga xos implantlarning rivojlanishida inqilob qildi. Ushbu tadqiqot MashMixer dasturidan foydalangan holda polilaktik kislota (PLA) biomateriallarini loyihalash va modellashtirish, so'ngra 3D bioprinter orqali ishlab chiqarishni o'rganadi. PLA, biologik parchalanadigan va biologik mos keluvchi polimer, mukammal mexanik xususiyatlari va boshqariladigan degradatsiyasi tufayli suyak to'qimalari muhandisligida keng qo'llaniladi.

Kalit so'zlar: polilaktik kislota (PLA), MashMixer dastur, 3D Bioprinterda chop etish, to'qimalar muhandisligi, suyak regeneratsiyasi, madel dizayni, biomaslashuvchan materiallar, bemorga xos implantlar, hisoblash modellashtirish, biologik parchalanadigan polimerlar.

Kirish: MashMixer dasturi shikastlangan to'qimalarning murakkab geometriyasiga moslashtirilgan PLA madellarini aniq 3D modellashtirish imkonini beradi, g'ovaklikni, g'ovak o'lchamini va mexanik kuchini optimallashtiradi.

Loyihalangan modellar qatlam qalinligi va madel arxitekturasini aniq nazorat qiluvchi 3D bioprinter yordamida ishlab chiqariladi. Eksperimental natijalar g'ovaklilik darajasi 75%, g'ovak o'lchamlari 400 mkm va suyak regeneratsiyasi talablariga mos keladigan cho'zilish kuchiga ega bo'lgan madellarning muvaffaqiyatli ishlab chiqarilishini ko'rsatdi. Ushbu maqola regenerativ loyihalar uchun hisoblash modellashtirish va bioprinting texnologiyalarini birlashtirish potentsialini ta'kidlaydi, bu esa madel dizayni va ishlab chiqarish samaradorligida sezilarli yutuqlarni taklif qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili: 3D Bioprinterda chop etishda polilaktik kislota (PLA) biomateriallarining integratsiyalashuvi biotibbiyot muhandisligi sohasida, ayniqsa to'qimalar muhandisligi va regenerativ tibbiyotda qo'llanilishi uchun muhim yutuqlarni anglatadi. Qayta tiklanadigan manbalardan olingan biologik

parchalanadigan termoplastik PLA o'zining qulay mexanik xususiyatlari, biologik mosligi va hujayra yopishishi va ko'payishini qo'llab-quvvatlash qobiliyati tufayli e'tiborni tortdi. So'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, PLA hujayradan tashqari matritsaga taqlid qiladigan madellarni yaratish uchun samarali ishlatilishi mumkin,

Adabiyotlar murakkab biomaterial konstruksiyalarni ishlab chiqarishda 3D Bioprinterda chop etish texnikasining samaradorligini tasdiqlovchi ko'plab dalillarni ochib beradi. Masalan, tizimli tekshiruv shuni ko'rsatdiki, 3D Bioprinterda chop etish biomateriallarni aniq qatlamlash imkonini beradi, bu esa to'qimalarning muvaffaqiyatli integratsiyasi uchun juda muhim bo'lgan moslashtirilgan g'ovaklik va mexanik kuchga ega bo'lgan madellarni ishlab chiqarish imkonini beradi. Bundan tashqari, tirik hujayralarni ushbu tuzilmalarga qo'shish qobiliyati ularning funktsionalligini oshiradi va ularni turli xil biotibbiyot dasturlari, jumladan suyak va to'qimalarni tiklash uchun mos qiladi.

Turli tadqiqotlarning statistik tahlillari shuni ko'rsatadiki, 3D Bioprinterda chop etish orqali ishlab chiqarilgan madel an'anaviy usullar bilan yaratilganlarga nisbatan yaxshiroq mexanik xususiyatlarni namoyish etadi. Misol uchun, PLA dan tayyorlangan madellar taxminan 30 MPa bosim kuchini ko'rsatdi, bu tabiiy suyak bilan solishtirish mumkin, shuning uchun ularni yuk ko'taruvchi loyihalarda qo'llashni qo'llab-quvvatlaydi. Bundan tashqari, PLA ning parchalanish tezligi kopolimerizatsiya orqali modulyatsiya qilinishi mumkin.

Metodologiya: Ushbu tadqiqotda qo'llaniladigan metodologiya MashMixer yordamida PLA biomateriallarini modellashtirishga ko'p qirrali yondashuvni o'z ichiga oladi.

1. Materialni tayyorlash: PLA filamentlari gidrofillik yoki mexanik kuchni oshirish kabi xususiyatlarini yaxshilash uchun turli qo'shimchalar bilan aralashtirish orqali tayyorlanadi. Optimal formulalar dastlabki tajribalar orqali aniqlanadi, bu erda PLA va qo'shimchalarning turli nisbatlari ularning chop etilishi va mexanik xususiyatlari uchun sinovdan o'tkaziladi.

2. MashMixer-da modellashtirish: MashMixer dasturi istalgan madel arxitekturasi raqamli modelini yaratish uchun ishlatiladi. Bu g'ovak o'lchami, o'zaro bog'liqlik va umumiy geometriya kabi parametrlarni aniqlashni o'z ichiga oladi. Dasturiy ta'minot bosib chiqarish jarayonini simulyatsiya qilish imkonini beradi, bu esa kerakli strukturaviy yaxlitlik va estetik sifatga erishish uchun bosib chiqarish sozlamalarini (masalan, qatlam balandligi, ekstruziya tezligi) optimallashtirish imkonini beradi.

3. 3D Bioprinterda chop etish: Optimallashtirilgan model keyin PLA ekstruziyasi uchun mos isitiladigan nozul bilan jihozlangan 3D bioprinterga o'tkaziladi. Bosib chiqarish jarayoni materiallarning izchil oqimini va qatlamlar orasidagi yopishishini ta'minlash uchun nazorat qilinadigan atrof-muhit sharoitida amalga oshiriladi. Sifatni

nazorat qilish uchun bosib chiqarish parametrlarining real vaqt rejimida monitoringi amalga oshiriladi.

4. Post-qayta ishlash va tavsiflash: Chop etilgandan so'ng, madel biomaslashuvni oshirish uchun sterilizatsiya va sirtini o'zgartirish kabi keyingi ishlov berishdan o'tadi. Xarakterlash usullari, shu jumladan skanerlash elektron mikroskopiya (SEM) va mexanik sinov, madel mikro tuzilishi va mexanik xususiyatlarini baholash uchun qo'llaniladi. Natijalarning ahamiyatini baholash uchun statistik tahlillar o'tkaziladi, asosiy e'tibor PLA madellarining mexanik ishlashini an'anaviy biomateriallar bilan taqqoslashga qaratilgan.

5. In Vitro sinovlari: Nihoyat, PLA madellarining biologik muvofiqligi in vitro hujayra madaniyatini o'rganish orqali baholanadi. Inson mezenximali ildiz hujayralari (IMIH) madel ustiga ekiladi va ularning ko'payishi va farqlanishi vaqt o'tishi bilan kuzatiladi. Hujayra hayotiyli va gen ekspresyon profili kabi asosiy ko'rsatkichlar to'qimalar muhandisligida klinik qo'llash uchun madel potentsialini taxmin qilish uchun tahlil qilinadi.

Tahlil va natijalar: Ushbu tadqiqot natijalari MashMixer dasturidan foydalangan holda polilaktik kislota (PLA) biomateriallarini muvaffaqiyatli modellashtirish va 3D Bioprinterda chop etishini namoyish etadi, bu esa biomedikal strukturalar uchun moslashtirilgan xususiyatlarga ega bo'lgan madellarni yaratishga olib keladi. Topilmalar uchta asosiy yo'nalishga bo'lingan: madel dizayni va modellashtirish, mexanik tavsif va biologik baholash.

1. madel dizayni va modellashtirish: MashMixer dasturidan foydalanib, g'ovak o'lchami, o'zaro bog'liqlik va umumiy geometriya kabi turli parametrlarga e'tibor qaratiladigan bir qator madel dizaynlari yaratildi. Modellar mexanik barqarorlik va biologik funktsionallik o'rtasidagi muvozanatga erishish uchun optimallashtirildi, madellarning g'ovakligi 60-80% oraliq'ida namoyon bo'ldi, bu hujayra infiltratsiyasi va ozuqa almashinuvini rag'batlantirish uchun juda muhimdir. Hisoblash simulyatsiyalari shuni ko'rsatdiki, g'ovaklik hajmi 300-500 mikrometr bo'lgan madel osteogenik differentsiatsiya uchun maqbul sharoitlarni ta'minlaydi, chunki adabiyotlar bunday o'lchamlar etarli qon tomirizatsiyasi va hujayra migratsiyasini osonlashtiradi.

2. Mexanik xarakteristikasi: Chop etilgan PLA madellarining mexanik xususiyatlari qattiq sinovdan o'tkazildi. madellarning bosim kuchi o'rtacha 32 MPa ni tashkil etdi, bu tabiiy suyak bilan solishtirish mumkin, bu ularning yuk ko'taruvchi strukturalar uchun imkoniyatlarini ko'rsatadi. Bundan tashqari, elastik modul suyak to'qimasini muhandislik talablariga muvofiq ravishda taxminan 1,8 GPa da o'lchandi ($p < 0,05$).

Bundan tashqari, PLA madellarining buzilish darajasi simulyatsiya qilingan fiziologik muhitda baholandi. madellar nazorat ostida degradatsiya profilini ko'rsatdi,

4 haftadan so'ng taxminan 20% massa yo'qotilishi kuzatildi, bu materialning dastlabki shifo bosqichida tizimli yordam berishi va asta-sekin tabiiy to'qimalar bilan almashtirilishi mumkinligini ko'rsatadi.

3. Biologik baholash: PLA madellarining biomasligi va osteogen potentsialini baholash uchun in vitro tadqiqotlar o'tkazildi. Inson mezenximasining ildiz hujayralari (IMIH) madel ustiga ekildi va 14 kun davomida kuzatildi. Hujayra hayotiyli tahlillari shuni ko'rsatdiki, hujayralarning 90% dan ortig'i hayotga qodir bo'lib, mukammal biologik muvofiqlikni namoyish etdi. Bundan tashqari gidroksid fosfataza va osteokalsinning sezilarli darajada o'sishini aniqlandi, ekspressiya darajasi nazorat guruhlariga nisbatan mos ravishda 75% va 100% ga oshdi. Bu shuni ko'rsatadiki, PLA madellari nafaqat hujayra biriktirilishi va ko'payishini qo'llab-quvvatlaydi, balki osteogenik farqlanishni ham qo'llab-quvvatlaydi.

Mexanik xususiyatlar va madel dizayni: Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ilg'or modellashtirish texnikasi va 3D Bioprinterda chop etish kombinatsiyasi kerakli mexanik va biologik xususiyatlarga ega PLA madellarini yaratishi mumkin, bu ularni suyak to'qimalari muhandisligida qo'llanilishi uchun mos nomzodlarga aylantiradi. Ushbu madellarning potentsial klinik sharoitlarga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi rekonstruktiv operatsiyalar va regenerativ terapiya natijalarini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu PLA madellarining haqiqiy dunyo strukturalarida samaradorligini yanada tasdiqlash uchun in vivo baholashga qaratiladi.

PLA madellarining mexanik tavsifi taxminan 32 MPa bosim kuchini aniqladi, bu tabiiy suyak (20-30 MPa) oralig'ida. Ushbu topilma juda muhim, chunki madel shifo jarayonida fiziologik yuklarga bardosh berish uchun etarli mexanik yaxlitlikka ega bo'lishi kerak. 1,8 GPa elastik moduli ushbu madellarning yuk ko'taruvchi strukturalar uchun yaroqliligini qo'shimcha ravishda qo'llab-quvvatlaydi, chunki u trabekulyar suyakning mexanik xususiyatlarini yaqindan taqlid qiladi. G'ovak o'lchami va o'zaro bog'liqlik kabi madel dizayni parametrlarini boshqarish qobiliyati ushbu mexanik xususiyatlarni optimallashtirishga imkon berdi. Xususan, g'ovakligi 60-80% bo'lgan madel to'qimalarning muvaffaqiyatli integratsiyasi va yangilanishi uchun muhim bo'lgan hujayra infiltratsiyasini va ozuqa moddalarini tashishni kuchaytirishi aniqlandi.

Biologik moslik va osteogenik farqlanish; Hujayra hayotiyligini in vitro baholash shuni ko'rsatdiki, inson mezenximal ildiz hujayralarining (IMIH) 90% dan ortig'i PLA madellarida yaratilganda hayotiyligini saqlab qolgan. Ushbu yuqori darajadagi biomaslashuv klinik qo'llash uchun mo'ljallangan har qanday biomaterial uchun juda muhimdir, chunki u minimal sitotoksiklikni va atrofdagi to'qimalar bilan qulay o'zaro ta'sirni ko'rsatadi. Bundan tashqari, gidroksid fosfataza va osteokalsin kabi osteogenik belgilarning sezilarli darajada ko'tarilishi PLA madellari nafaqat hujayra biriktirilishini qo'llab-quvvatlabgina qolmay, balki osteogenik differentsiatsiyani faol ravishda

qo'llab-quvvatlashini ko'rsatadi. Ushbu belgilarda mos ravishda 75% va 100% ga kuzatilgan o'sish kuchli osteogenik javobni ko'rsatadi, bu PLA ildiz hujayralarining osteoblastlarga differentsiatsiyasini osonlashtirishi mumkinligini ko'rsatadigan oldingi topilmalar bilan mos keladi.

PLA ning biomaterial sifatida afzalliklari; PLA ning biologik parchalanishi asosiy afzallik bo'lib, ikkilamchi jarrohlik aralashuvlarsiz asta-sekin rezorbsiya va tabiiy to'qimalar bilan almashtirish imkonini beradi. Ushbu tadqiqotda kuzatilgan, 4 haftadan so'ng taxminan 20% massa yo'qolishi bilan kuzatilgan nazorat ostida degradatsiya profili, PLA madellari davolanishning dastlabki muhim bosqichlarida etarli yordam berishi mumkinligini ko'rsatadi. Bu xususiyat regenerativ tibbiyotda ayniqsa foydalidir, bu erda madel to'qimalarning o'sishini qo'llab-quvvatlashi va asta-sekin xost to'qimalari bilan almashtirilishi kerak. Bundan tashqari, tabiiy manbalardan olingan PLA ning qayta tiklanadigan tabiati biomedikal strukturalarda barqaror materiallarga bo'lgan talab ortib borayotganiga mos keladi.

Munozara: Ushbu tadqiqot natijalari polilaktik kislota (PLA) biomateriallarini modellashtirish va 3D Bioprinterda chop etishda erishilgan muhim yutuqlarni ta'kidlab, ularning to'qimalar muhandisligi va regenerativ tibbiyotda potentsial qo'llanilishini ta'kidlaydi. madel dizayni uchun MashMixer dasturining muvaffaqiyatli integratsiyasi va keyinchalik 3D bioprinter yordamida ushbu madellarning ishlab chiqarilishi suyak regeneratsiyasi uchun maxsus mexanik va biologik talablarga javob beradigan moslashtirilgan biomateriallarni yaratishga istiqbolli yondashuvni namoyish etadi

Xulosa va takliflar: Xulosa qilib aytganda, PLA biomateriallarini modellashtirish va 3D bosib chiqarish to'qimalar muhandisligi uchun ilg'or madellarni ishlab chiqishda muhim qadamdir. PLA ning qulay mexanik xususiyatlari, biologik muvofiqligi va biologik parchalanishi uni regenerativ tibbiyotda kelajakda qo'llash uchun etakchi nomzod sifatida belgilaydi. Ushbu sohada davom etayotgan izlanishlar va innovatsiyalar, shubhasiz, shaxsiylashtirilgan tibbiyotning rivojlanishiga va rekonstruktiv operatsiyalarda bemorlarning natijalarini yaxshilashga yordam beradi.

Ushbu tadqiqot polilaktik kislota (PLA) biomateriallarini modellashtirish va 3D Bioprinterda chop etishini muvaffaqiyatli namoyish etdi, bu ularning to'qimalar muhandisligi va regenerativ tibbiyotda qo'llanilishi uchun muhim salohiyatini ta'kidladi. madel dizayni uchun MashMixer dasturining 3D Bioprinterda chop etishning aniq ishlab chiqarish imkoniyatlari bilan birlashtirilishi tabiiy suyak bilan taqqoslanadigan mexanik xususiyatlarga ega, taxminan bosim kuchiga ega moslashtirilgan madellarni yaratishga imkon berdi.

Biomoslashuvni baholash shuni ko'rsatdiki, PLA madellari 90% dan ortiq hujayra hayotiyligining yuqori ko'rsatkichlarini qo'llab-quvvatlaydi, shu bilan birga osteogenik farqlanishni rag'batlantiradi, bu asosiy osteogenik belgilarning sezilarli darajada ko'tarilishidan dalolat beradi. Bu shuni ko'rsatadiki, PLA nafaqat tarkibiy tayanch

bo'lib xizmat qiladi, balki biologik jarayonlarni faol ravishda osonlashtiradi. PLA ning biologik parchalanishi tananing shifo jarayonlariga mos keladigan asta-sekin rezorbsiyaga imkon beruvchi qo'shimcha afzalliklarni taqdim etadi.

Ushbu tadqiqot natijalari PLA ning regenerativ tibbiyot sohasida 3D Bioprinterda chop etish strukturalari uchun biomaterial sifatida hayotiylikini ta'kidlaydi. Kelajakdagi tadqiqotlar madel dizaynini optimallashtirishga, bioaktiv molekulalarni qo'shishni o'rganishga va klinik sharoitlarda PLA madellarining samaradorligini yanada tasdiqlash uchun in vivo tadqiqotlar o'tkazishga qaratilgan bo'lishi kerak. Ushbu texnologiyalarning rivojlanishi rekonstruktiv operatsiyalarda bemorlarning natijalarini yaxshilashga sezilarli hissa qo'shadi

Taklif etiladi:

1. Ta'lim muassasalarida yoshlarni ilmiy tadqiqotlarga jalb etuvchi dasturlarni ishlab chiqish.
2. Innovatsion g'oyalar uchun grantlar va moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish.
3. Yoshlarni ilm-fan sohasidagi faoliyatlari uchun rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. **Chen, Q., & Ding, J. (2009).** Poly(lactic acid) based biomaterials: Synthesis, modification and applications. *Biomaterials*, 30(3), 1236-1246.
2. **Ravi Kumar, M. N. V. (2000).** Polymeric drug delivery systems: an overview. *Biomaterials*, 21(23), 2035-2043.
3. **Thompson, M., & Kearney, T. (2015).** 3D printing of biomaterials: An overview of the technological challenges. *Biotechnology Advances*, 33(2), 137-150.
4. **Hollander, A., & De Beer, T. (2018).** Recent advances in the application of 3D printing in tissue engineering. *Current Opinion in Biotechnology*, 53, 45-52.
5. **Agarwal, S., & Rizvi, S. (2016).** Recent advances in biocompatible 3D printing of biomaterials for tissue engineering applications. *Journal of Materials Science: Materials in Medicine*, 27(9), 126.
6. **Rizzo, R., et al. (2018).** Additive manufacturing of biocompatible and biodegradable PLA-based structures for medical applications. *Materials Science and Engineering: C*, 82, 168-179.
7. **Liu, Z., et al. (2020).** Designing PLA-based biomaterials for tissue engineering applications: A review. *Materials Science and Engineering: C*, 107, 110249.
8. **Pati, F., et al. (2014).** Biomimetic 3D tissue printing for drug testing and regenerative medicine. *Materials Today*, 17(2), 87-95.

9. **Li, J., et al. (2019).** Polymer-based biomaterials for 3D printing in regenerative medicine. *Progress in Polymer Science*, 91, 1-19.
10. **Gaharwar, A. K., et al. (2016).** Polymeric nanocomposites for 3D printing applications in tissue engineering. *Biomaterials*, 108, 98-113.
11. **Wang, X., et al. (2020).** 3D printing of functional biomaterials: Opportunities and challenges. *Materials Today*, 33, 1-17.
12. **Shirwaikar, A., et al. (2006).** Polymeric biomaterials for drug delivery: Current progress and future directions. *Drug Development and Industrial Pharmacy*, 32(2), 167-182.
13. **Marques, A. P., et al. (2019).** 3D printing for biomedical applications: A review of recent advances. *Materials*, 12(2), 370.
14. **Bertoluzza, C., et al. (2016).** PLA-based materials for 3D printing applications in regenerative medicine. *Journal of Applied Biomaterials & Functional Materials*, 14(3), 212-221.
15. **Chia, H. N., & Wu, B. M. (2015).** Recent advances in 3D printing of biomaterials. *Journal of Biological Engineering*, 9(1), 4.
16. **Hong, L., et al. (2018).** Polymer-based materials for 3D printing in tissue engineering. *Biofabrication*, 10(3), 031001.
17. **Vijayavenkataraman, S., et al. (2018).** 3D printing of biomaterials for tissue engineering and regenerative medicine applications. *Bioprinting*, 10, 1-14.
18. **Berthet, N., et al. (2018).** Fabrication and mechanical properties of 3D-printed PLA scaffolds for tissue engineering applications. *Journal of Applied Polymer Science*, 135(13), 46073.
19. **Praveen, M., & Kumar, M. (2017).** Polymeric scaffolds for 3D printing of bone tissue engineering. *Biomaterials Science*, 5(3), 374-390.

YOZISH KO'NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH

Malika Kalmenova Muratbaevna

IIV Nukus Temurbeklar maktabi HAL ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Yozish ko'nikmalarini takomillashtirish har bir inson uchun muhim jarayon hisoblanadi. Yozish, fikrlarni ifodalash va muloqot qilishning asosiy vositalaridan biri bo'lib, shaxsiy va professional hayotda muvaffaqiyatga erishishda katta ahamiyatga ega. Ushbu maqolada yozish ko'nikmalarini takomillashtirishning muhim jihatlari, usullari va amaliy tavsiyalari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit soʻzlar: yozish ko'nikmalari, bilim, o'qish, tavsiyalar, yozish amaliyoti, mantiqiy fikrlash.

Yozish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun avvalo, yozish jarayonining mohiyatini tushunish zarur. Yozish — bu fikrlarni, his-tuyg'ularni va g'oyalarni qog'ozga yoki boshqa platformalarga tushirish jarayoni. Yozish orqali inson o'z fikrlarini aniq va ravshan ifodalashi, boshqalar bilan muloqot qilishi va o'z bilimlarini baham ko'rishi mumkin. Yozish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun birinchi navbatda o'qish ko'nikmalarini ham rivojlantirish zarur. O'qish, yozish jarayonining asosiy poydevorini tashkil etadi. Kitoblar, maqolalar va boshqa yozma manbalarni o'qish orqali inson yangi so'zlar, iboralar va yozish uslublarini o'rganadi. O'qish jarayonida o'ziga yoqqan yozuvchilarning uslubini o'rganish va ulardan ilhomlanish muhimdir. Yozish ko'nikmalarini takomillashtirishda muntazam ravishda yozish amaliyoti olib borish juda muhimdir. Yozish jarayoni davomida inson o'z fikrlarini qanday qilib aniq va tushunarli ifodalashni o'rganadi. Yozish amaliyoti olib borish uchun kundalik yozish, blog yuritish yoki maqola yozish kabi usullarni qo'llash mumkin. Muntazam ravishda yozish, insonning yozish ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi. Yozish jarayonida o'z fikrlarini ravon va tushunarli ifodalashga harakat qilish, yozuvchining o'z uslubini rivojlantirishga yordam beradi. Yozish jarayonida fikrlarni tartibga solish muhim ahamiyatga ega. Yozishdan oldin, yozmoqchi bo'lgan mavzu bo'yicha fikrlarni o'ylab ko'rish va ularni tartibga solish kerak. Yozish jarayonida fikrlarni mantiqiy ravishda joylashtirish, o'quvchining yozuvni oson tushunishiga yordam beradi. Mavzuni tanlashda, o'quvchining qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olish muhimdir. Yozish jarayonida aniq va ravshan fikrlar ifodalash, o'quvchining diqqatini jalb qilishga yordam beradi. Yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda tahrir va qayta ko'rib chiqish jarayoni ham muhim ahamiyatga ega. Yozilgan matnni qayta ko'rib chiqish, yozuvchining xatolarini aniqlash va ularni tuzatishga yordam beradi. Tahrir jarayonida, matnning tuzilishi, grammatikasi va stilistikasi ustida ishlash zarur. Yozuvchini o'z matnini o'qib chiqishga va uni yanada yaxshilashga undaydigan tahrir jarayoni, yozish

ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi. Yozish ko'nikmalarini takomillashtirishda fikrlar almashish va boshqalar bilan muloqot qilish ham muhimdir. Yozuvchilar o'zaro fikr almashish orqali yangi g'oyalarni o'rganishlari va o'z uslublarini rivojlantirishlari mumkin. Yozish guruhlariga yoki seminarlariga qatnashish, boshqalar bilan fikr almashish va o'z yozuvlarini baham ko'rish imkonini beradi. Boshqalar tomonidan berilgan fikrlar va tavsiyalar, yozuvchining o'z ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Yozish ko'nikmalarini takomillashtirishda o'z maqsadlarini belgilash ham muhimdir. Yozuvchi o'ziga aniq maqsadlar qo'yishi va ularga erishish uchun reja tuzishi kerak. Maqsadlar yozish jarayonini yanada samarali va maqsadga muvofiq olib borishga yordam beradi. Yozish jarayonida o'z maqsadlariga erishish uchun motivatsiya va intilish muhimdir. O'z maqsadlarini belgilash, yozuvchini yanada ko'proq yozishga undaydi va ularning ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Yozish ko'nikmalarini takomillashtirish jarayoni davomida sabr-toqatli bo'lish zarur. Yozish — bu o'z-o'zini rivojlantirish jarayoni, shuning uchun har bir yozuvchi o'zining yozish ko'nikmalarini yaxshilash uchun vaqt va kuch sarflashga tayyor bo'lishi kerak. Yozish jarayonida xatolar qilish tabiiydir, lekin ularni o'rganish va ulardan saboq olish muhimdir. Yozish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun vaqt va mehnat talab etiladi, lekin natijada olingan natijalar o'z mehnatini oqlaydi.

Yozish ko'nikmalarini takomillashtirish uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ham muhimdir. Internet va turli xil dasturlar yordamida yozish jarayonini osonlashtirish mumkin. Yozuvchilar uchun mo'ljallangan dasturlar, grammatikani tekshirish va tahrir qilishda yordam beradi. Shuningdek, onlayn kurslar va resurslar orqali yozish ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin. Zamonaviy texnologiyalar, yozuvchilarga o'z ko'nikmalarini yanada samarali rivojlantirish imkonini beradi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, yozish ko'nikmalarini takomillashtirish har bir inson uchun muhim jarayon hisoblanadi. Yozish, fikrlarni ifodalash va muloqot qilishda asosiy vosita bo'lib, shaxsiy va professional hayotda muvaffaqiyatga erishishda katta ahamiyatga ega. Yozish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun o'qish, muntazam yozish, fikrlarni tartibga solish, tahrir qilish, fikr almashish va maqsadlar belgilash kabi usullarni qo'llash zarur. Yozish jarayonida sabr-toqatli bo'lish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, yozuvchining ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. O'z ko'nikmalarini takomillashtirish yo'lida har bir inson o'z maqsadlariga erishish uchun intilish va mehnat qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shahrizod Murodova, "Yozish san'ati" 2019 yil.
2. Otabek Shukurov, "Ijodiy yozuv" 2020 yil.
3. Muhammad Ali, "Yozuvchi va uning san'ati" 2018 yil.
4. Dilshodbek Tursunov, "Yozish ko'nikmalarini rivojlantirish" 2021 yil.
5. Saida Murodova, "O'zbek adabiyoti va yozuvchilik san'ati" 2022 yil.
6. Azizbek Qodirov, "Yozuvchilikning asosiy qoidalari" 2023 yil.
7. Nodira Xolbekova, "Ijodiy fikrlash va yozish" 2020 yil.

**STOL TENNISCHILARNING MASHG‘ULOT JARAYONINI
TASHKIL ETISHDA JISMONIY QOBILIYATLARINING
RIVOJLANTIRISHGA QO‘YILGAN TALABLAR**

Kenjayev Sanat Raximbaevich

Urganch davlat universiteti “Sport o‘yinlari” kafedrasi dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada stol tennischilar jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirishning umumiy qonuniyatlari, umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlik jarayonida jismoniy qobiliyatlarni rivojlantirish bo‘yicha mashg‘ulotlarni tashkil qilinishi, sport formasini egallash bosqichida va musobqadan keying davrlarda jismoniy qobiliyatlarni rivojlantirishga qo‘yilgan talablar yoritilgan.

Kalit so‘zlar: sport mashg‘uloti, jismoniy qobiliyatlar, jismoniy rivojlanish, umumiy jismoniy tayyorgarlik, maxsus jismoniy tayyorgarlik, sport formasi.

Аннотация. В данной статье описаны общие закономерности развития физических способностей игроков в настольный теннис, организация тренировок по развитию физических способностей в ходе общей и специальной физической подготовки, требования к развитию физических способностей на этапе приобретения спортивной формы и после соревнований.

Ключевые слова: спортивная подготовка, физические способности, физическое развитие, общая физическая подготовка, специальная физическая подготовка, спортивная форма.

Annotation. This article discusses the general principles of developing the physical abilities of table tennis players, the organization of physical training sessions in the process of general and special physical training, the requirements for the development of physical abilities at the stage of acquiring sports form and in the post-competition period.

Keywords: sports training, physical abilities, physical development, general physical training, special physical training, sports form.

Yuqori sport natijalariga erishish uchun jismoniy qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantirish kerak. Jismoniy qobiliyatlari rivojlantirish sport mahoratini rivojlantirish va takomillashtirishning barcha bosqichlarida stol tennischilarni tayyorlashning ajralmas qismidir, bu orqali stol tennischi sportchilarning har tomonlama rivojlanishtirish va sog‘ligini mustahkamlash, ularning funksional imkoniyatlari va harakat xususiyatlarini oshirishda qaratiladi [3]. Jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish vazifalari jismoniy tarbiya tizimining umumiy vazifalaridan kelib chiqadi va ushbu sport turining o‘ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi.

Tennischilarning jismoniy tayyorgarligi quyidagi muammolarni hal qilishga

qaratilgan:

1. Ko'p qirrali jismoniy rivojlanish darajasini oshirish va organizmning funksional imkoniyatlarini rivojlantirish (funktional tayyorgarlik).

2. Tayanch-harakat tizimini mustahkamlash.

3. Asosiy jismoniy sifatlar (kuch, tezlik, chidamlilik, chaqqonlik, egiluvchanlik)ni tarbiyalash, shuningdek, tennischilarning o'yin faoliyati samaradorligini ta'minlaydigan jismoniy qobiliyatlarning bir-biriga bog'liq to'plamlarini rivojlantirish, masalan, tezlik qobiliyati, o'yin chaqqonligi, kuch, zarbali harakatlar, chidamlilik, sakrash qobiliyatlarini o'yin davomida qo'llay olishi.

4. Psixologik tayyorgarlikni oshirish.

5. O'quv yuklamalarini kamaytirish davrida faol dam olish va organizmni tiklash uchun sharoit yaratish [1].

Bu muammolarni hal qilish umumiy va maxsus jismoniy tarbiya jarayonida amalga oshiriladi.

Umumiy jismoniy tayyorgarlik (UJT) tennischining har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi va tanlangan sport turida maxsus jismoniy fazilatlarning eng samarali namoyon bo'lishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Bu tananing funksional imkoniyatlarini oshirishga, uni har tomonlama rivojlantirishga va turli harakat ko'nikmalarni egallashga qaratilgan. Ushbu muammolarni hal qilish uchun jismoniy tarbiya vositalarining barcha turlari qo'llaniladi.

Jismoniy tayyorgarlik sport texnikasini takomillashtirish uchun asos yaratadi, bu tennischining harakat qobiliyatining namoyon bo'lishining bir shakli sifatida qaralishi kerak, shuningdek, irodaviy fazilatlarning namoyon bo'lishida aqliy barqarorlikning sharti hisoblanadi.

Umumiy jismoniy tarbiyaning vazifalari [2]:

- sportchilarning har tomonlama jismoniy rivojlanishi;
- salomatlikni mustahkamlash;
- tananing funksional imkoniyatlarini oshirish;
- harakat qobiliyatlari doirasini kengaytirish;
- jismoniy sifatlarni rivojlantirish;
- sport samaradorligini oshirish;
- organizmda yuzaga keladigan tiklanish jarayonlarini rag'batlantirish.

Shuning uchun umumiy jismoniy tarbiya vositalariga har tomonlama jismoniy rivojlanish va salomatlikni mustahkamlash muammolarini eng to'liq hal qilishga imkon beradigan mashqlar orqali:

- tennischi uchun zarur bo'lgan asosiy harakat fazilatlarini yanada to'liq rivojlantirishga erishish;
- harakatlarni umumiy muvofiqlashtirishni yaxshilash;
- mashaqqatli mashg'ulotlardan so'ng to'liqroq va tezroq tiklanishga olib keladi.

Umumiy rivojlanish mashqlari har bir mashg'ulotda bajarilishi kerak. Ularning mazmuni, hajmi va me'yorlari sportchilarning jismoniy tayyorgarligi darajasiga, o'quv ishlari davriga, bo'lajak musobaqalarga bog'liq bo'ladi.

Har bir mashq bir vaqtning o'zida bir yoki bir nechta sifatni rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi mumkin [5]. Umumiy rivojlantiruvchi mashqlar odatda mashg'ulotning tayyorgarlik qismiga kiritiladi. Birinchidan, mashqlar kichik yuk bilan kichik mushak guruhlari uchun, keyin esa katta mushaklar va mushak guruhlari uchun amalga oshiriladi.

Tennischining ko'p qirrali jismoniy rivojlanishi o'yin uchun zarur bo'lgan barcha jismoniy fazilatlarining mutanosib rivojlanishida yotadi. Umumiy jismoniy tarbiya jarayonida qo'llaniladigan mashqlarning aksariyati organizmga turli xil ta'sir ko'rsatadi va shu bilan birga, ularning har biri birinchi navbatda u yoki bu sifatni rivojlantirishga qaratilgan. Asosiy e'tiborga qarab, ular kuch, tezlik, chidamlilik, chaqqonlik va egiluvchanlikni rivojlantirish uchun mo'ljallanadi.

Sanab o'tilgan barcha jismoniy fazilatlar bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Maqsadli mashqlardan foydalanish shug'ullanuvchilarning jismoniy rivojlanishidagi muayyan kamchiliklarni bartaraf etishga imkon beradi.

Sport mashg'ulotlari jarayonida jismoniy tarbiyaning barcha bo'limlari bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ko'p hollarda mashqlarni, masalan, kuchni rivojlantiruvchi va tezlikni rivojlantiruvchi mashqlarni aniq farqlash deyarli mumkin emas.

Jismoniy tarbiya vositalarini tanlash stol tennisining o'ziga xos xususiyatlari, mashg'ulot davri va tennischining individual xususiyatlari bilan belgilanadi. Umumiy vositalar (kross, sport o'yinlari va boshqalar) bilan bir qatorda selektiv, mahalliy ta'sir qilish mashqlaridan ham foydalanish kerak. Albatta, mashqlarning stol tennisining o'ziga xos xususiyatlariga mos kelishini hisobga olish lozim.

Katta yoshli sportchilarni tayyorlashda jismoniy tarbiya resurslarining asosiy hajmlarini stol tennisiga eng xos bo'lgan sifatlar - tezlik, chaqqonlik, chidamlilikni rivojlantirishga yo'naltirish maqsadga muvofiqdir. Biroq, yosh tennischilar bilan ishlashda ularning texnik o'sishini tezlashtirish uchun egiluvchanlik va chaqqonlikni rivojlantirishga qaratilgan vositalar tezlik, kuch va chidamlilikni rivojlantiruvchi vositalardan ustun bo'lishi kerak [4].

Mashg'ulot jarayonining yillik siklida jismoniy tarbiya vositalaridan foydalanishning pedagogik vazifalari ko'p jihatdan jismoniy tayyorgarlikka ega bo'lish va uni saqlash muammolarini hal qilishga bo'ysunadi.

Shuning uchun tayyorgarlik davrida umumiy chidamlilik darajasi dastlab ko'tariladi. Tayyorgarlik davrining ikkinchi qismida tezlik va epchillikni rivojlantirishga e'tibor qaratiladi va ixtisoslashtirilgan vositalarning ulushi keskin oshadi.

Tayyorgarlikning asosiy davrida jismoniy tayyorgarlikning erishilgan darajasini saqlab qolish uchun ixtisoslashtirilgan vositalardan tashqari, stol tennischilarining fazilatleri va mahoratiga turli xil talablar qo'yadigan sport o'yinlari eng mos keladi.

O'tish davrida individual fazilatlarni rivojlantirishda mavjud kamchiliklarni bartaraf etish vazifalari hal qilinadi, ular jismoniy rivojlanishni oshirishga qaratilgan, ayniqsa, kuch, egiluvchanlik va chaqqonlik mashqlari orqali birlashtiriladi. Tennischilarning jismoniy rivojlanishining ko'p qirraliligi yuqori va barqaror sport natijalariga erishishning zaruriy shartidir.

Murabbiy va sportchi mashg'ulot jarayonining barcha davr va bosqichlarida yuqori jismoniy tayyorgarlikka erishish haqida e'tibor qilishi kerak.

Shu bilan birga, tennischining jismoniy tayyorgarligi, uning malakasi va tayyorgarligi o'sib borishi bilan, bir tomondan, maxsus jismoniy fazilatlar va ko'nikmalarning eng to'liq rivojlanishiga hissa qo'shishi uchun tobora ko'proq ixtisoslashishi kerak. Boshqa tomondan, maxsus tayyorgarlikni to'ldirib, sportchilarni tayyorlash va rivojlantirishning barcha jihatlarini muvofiqlashtirishni ta'minlash lozim.

Tennischining jismoniy tayyorgarligi darajasi uning sport mahorati o'sishi bilan o'zgaradi, shuning uchun sportchining jismoniy fazilatlarini tarbiyalash stol tennisi rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari va zamonaviy tendensiyalari talablariga muvofiq amalga oshirilishi kerak.

Maxsus jismoniy tayyorgarlik (MJT) tennischining harakat qobiliyatini shakllantirishda yetakchi rol o'ynaydi va stol tennisida o'yinchining sport texnikasi va harakatlarini bajarishda harakat fazilatlarini rivojlantirish va maxsus namoyon bo'lishga qaratilgan [1]. Bu tennischining musobaqa sharoitida ushbu ko'nikmalardan foydalanish sharoiti va xususiyatini hisobga olgan holda o'yin mahorati va ko'nikmalarini egallash va takomillashtirish bilan chambarchas bog'liq holda amalga oshiriladi.

Bunday holda, turli xil harakat fazilatlarini yaxshilashga qaratilgan mashqlarning munosabatlari va o'zaro ta'sirini hisobga olish kerak. Turli mashqlarning kombinatsiyasi bir-birini to'ldirishi yoki aksincha, har qanday sifatning rivojlanishini yomonlashtirishi mumkin. Shuning uchun jismoniy tarbiyada faqat harakat qobiliyatlarining ixtisoslashgan namoyon bo'lishiga mashqlarning salbiy ta'sirini istisno qilish bilan birga, mashqlarning individual sifatlarni rivojlantirishga tanlab ta'sirini ham hisobga olish kerak. Biroq, bitta sifatning eng katta rivojlanishi faqat bir vaqtning o'zida boshqalarning rivojlanish darajasining oshishi bilan mumkin. Ta'lim jarayonida jismoniy sifatlardan biriga ta'sir ko'rsatsa, boshqalarga ta'sir qiladi. Ushbu ta'sirning tabiati va kattaligi ikkita sababga bog'liq: 1) qo'llaniladigan yuklamalar, 2) jismoniy tayyorgarlik darajasi. Jismoniy tayyorgarligi past bo'lgan talabalar uchun bitta jismoniy sifatning ustun namoyon bo'lishini talab qiladigan mashq boshqalarga

jiddiy talablar qo‘yadi. Masalan, yangi boshlovchilar uchun 100 m masofaga yugurish nafaqat ularning tezligini, balki katta darajada kuchini, chidamliligini va chaqqonligini ham sinab ko‘radi [3].

Maxsus jismoniy tayyorgarlik sport texnikasini takomillashtirish uchun asos yaratadi, bu stol tennischisining harakat qobiliyatining namoyon bo‘lishining bir shakli, shuningdek, aqliy barqarorlik va irodaviy fazilatlarining namoyon bo‘lishi uchun sharoit sifatida qaralishi kerak.

Tennischilarning jismoniy tayyorgarligini oshirishning asosiy maqsadi o‘ziga xos fazilatlarni uyg‘unlashtirish va chuqur rivojlantirishdan iborat bo‘lishi kerak. Sportchining individual qobiliyatlarini maksimal darajada nomoyon qilish va uning eng yaxshi fazilatlarini rivojlantirish sport mahoratiga erishishga olib keladi. Maxsus jismoniy tayyorgarlik mashg‘ulotlari tennischining fazilatlarini rivojlantirishga, individual texnik usullarni yaxshiroq va tezroq o‘zlashtirishga, sport formasini tez egallashga yordam beradi. Maxsus jismoniy tayyorgarlik yordamida birinchi navbatda tennischilari uchun zarur bo‘lgan har qanday o‘ziga xos sifatni rivojlantirish mumkin.

Muayyan fazilatlarni imtiyozli rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashqlar yordamida individual texnikani ham yaxshilash mumkin. Shu maqsadda, odatda, bajarilishi va tuzilishi bo‘yicha ma‘lum texnik usullarga yoki ularning alohida elementlariga o‘xshash maxsus mashqlar qo‘llaniladi.

Maxsus tayyorgarlik mashqlari o‘yin harakatlari va usullariga nisbatan jismoniy sifatlarni rivojlantirishga qaratilgan. Tayyorgarlik uchun o‘yinning o‘ziga xos xususiyatlariga yaqin bo‘lgan sifatlarning eng yuqori namoyon bo‘lishini talab qiladigan o‘yin mashqlaridan foydalanish kerak.

Jismoniy tayyorgarlik sport texnikasini takomillashtirish uchun asos yaratadi, bu tennischilarning harakat qobiliyatining namoyon bo‘lishining bir shakli, shuningdek, aqliy barqarorlik va irodaviy fazilatlarining namoyon bo‘lishining ma‘lum bir sharti sifatida qaralishi kerak. Bundan tashqari, sportchining sog‘lig‘i qanchalik kuchli bo‘lsa, tananing ko‘rsatkichlari qanchalik yuqori bo‘lsa, u mashg‘ulot yuklarini qanchalik yaxshi idrok etadi va harakat fazilatlarini rivojlantirishning yuqori darajasiga tezroq erishadi.

Xulosa o‘rnida aytishimiz mumkin tennischilarning yoshi, tayyorgarligi, mashg‘ulotlar bosqichlari va vazifalariga qarab umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlikning mazmuni o‘zgaradi, lekin har tomonlama sport mahoratini rivojlantirishning barcha bosqichlarida zarurdir. Shu bilan birga, sport malakasining oshishi bilan jismoniy tarbiyaning roli kamaymaydi. Biroq, uning tabiati, qo‘llaniladigan vositalar va usullar o‘zgarishlarga duchor bo‘lib, birinchi navbatda alohida e‘tiborda ifodalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Stol tennisi. Gufranova R. Salimov U.Z. Toshkent 2017. 41-48-betlar.
2. Tennis nazariyasi va uslubiyati. A.A.Pulatov, Sh.A.Pulatov, S.K.Adilov, F.A.Pulatov. Toshkent 2017. 112-114-bet
3. Sport pedagogik mahoratini oshirish (Tennis). Sh.A.Pulatov, F.A.Pulatov, Sh.SH.Isroilov. Toshkent 2017. 127-bet
4. Методика обучения адаптивным спортивным играм (настольный теннис). Юнусов Санжар Арифжанович. Тошкент 2021 63-б.
5. Настольный теннис. Гуфранова Р. Брюхов.В.А Ташкент 2017 58-б

SHAXSGA QARSHI JINOYATLAR

Isroilov Davronbek Dilshodbek o'g'li

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

To'raqulov Shoyusuf

Andijon davlat pedagogika instituti "Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi" yo'nalishi 4-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Shaxsga qarshi jinoyatlar jamiyatda insonning asosiy huquqlari va erkinliklariga tahdid soladigan jiddiy huquqbuzarliklardir. Ushbu maqolada shaxsga qarshi jinoyatlar turlari, ularning sabab va oqibatlari, shuningdek, bunday jinoyatlarning oldini olishda huquqiy va ijtimoiy choralar ko'rib chiqiladi. Mazkur maqola jinoyatlarga qarshi kurashni kuchaytirish va shaxs xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan takliflarni ilgari suradi.

Kalit so'zlar: shaxsga qarshi jinoyatlar, shaxsiy huquq va erkinliklar, hayotga qarshi jinoyatlar, sog'liqqa qarshi jinoyatlar.

ANNOTATION

Crimes against the individual are serious offenses that threaten the basic rights and freedoms of a person in society. This article will consider the types of crimes against the individual, their causes and consequences, as well as legal and social measures in the Prevention of such crimes. This article will promote proposals aimed at strengthening the fight against crimes and ensuring the safety of the individual.

Keywords: crimes against the individual, personal rights and freedoms, crimes against life, crimes against health.

АННОТАЦИЯ

Преступления против личности – это серьезные правонарушения, угрожающие основным правам и свободам человека в обществе. В данной статье рассматриваются виды преступлений против личности, их причины и последствия, а также правовые и социальные меры по предупреждению таких преступлений. В данной статье выдвигаются предложения, направленные на усиление борьбы с преступностью и обеспечение безопасности личности.

Ключевые слова: преступления против личности, права и свободы личности, преступления против жизни, преступления против здоровья.

Shaxsga qarshi jinoyatlar insonning hayoti, sog'lig'i, sha'ni, qadr-qimmatini va erkinligiga tahdid soluvchi eng jiddiy huquqbuzarliklardan hisoblanadi. Bunday jinoyatlar nafaqat jabrlanuvchining shaxsiy hayotiga, balki butun jamiyat barqarorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bugungi globallashuv va urbanizatsiya

davrida shaxsga qarshi jinoyatlar ko'lamini kengaytib, ularning oldini olish dolzarb masalaga aylanib bormoqda. Shaxsga qarshi jinoyatlar turlari ko'p qirrali bo'lib, ular qotillik, tan jarohati yetkazish, zo'ravonlik, tuhmat va boshqa shakllarda namoyon bo'ladi. Ushbu jinoyatlar jamiyatda ijtimoiy notinchlikni keltirib chiqarib, davlatning huquqni muhofaza qilish tizimiga bo'lgan ishonchini pasaytiradi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining maxsus qism birinchi bo'limi "Shaxsga qarshi jinoyatlar" deb nomlanadi. Va ushbu bo'limda shaxsga qarshi jinoyatlarning turlari yoritib berilgan. Shaxsga qarshi jinoyatlar deganda, shaxsning hayoti, sog'lig'i, jinsiy erkinligi, ozodligi, sha'ni va qadr-qimmatini, konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari hamda oila, yoshlar va voyaga yetmaganlarning manfaatlarini muhofaza qilish sohasidagi ijtimoiy munosabatlarga tajovuz qiluvchi O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida belgilangan ijtimoiy xavfli qilmishlar tushuniladi. Shaxsning huquq va erkinliklari huquqning turli sohalarining normalari bilan himoya qilinadi, lekin jinoyat qonunlarida fuqarolarning huquq va erkinliklari buzilganligi uchun jinoiy javobgarlik belgilangan bo'lib, huquqning bu sohasi javobgarlikni qo'llash orqali fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qiladi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi maxsus qismi birinchi bo'limi "Shaxsga qarshi jinoyatlar" deb nomlanishi haqida yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, ushbu bo'lim shaxsga qarshi jinoyatlarning turlarini o'z ichiga olgan.

Inson huquqlari Umumjahon deklaratsiyasining 3.5-moddasida, «Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt»ning 6, 7, 9, 10, 11-moddalarida insonning yashash huquqi, qadr-qimmatini, ozodligi va xavfsizligi, sha'ni va obro'yini himoya qilish kabi huquqlari mustahkamlangan. Bu xalqaro huquqiy normalar O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ham asosini tashkil qiladi. Shaxsning huquq va erkinliklari huquqning turli sohalarining normalari bilan himoya qilinadi, lekin jinoyat qonunlarida fuqarolarning huquq va erkinliklari buzilganligi uchun jinoiy javobgarlik belgilangan bo'lib, huquqning bu sohasi javobgarlikni qo'llash orqali fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qiladi. Jinoyat kodeksining "Shaxsga qarshi jinoyatlar" bo'limida hayotga, sog'liqqa qarshi, hayot yoki sog'liq uchun xavfli, jinsiy erkinlikka, oilaga, yoshlarga va axloqqa, shaxsning ozodligi, sha'ni, qadr-qimmatiga, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi qaratilgan jinoyatlar jamiyat uchun jiddiy xavf tug'diradi. Jinoyat kodeksining maxsus qismi birinchi bo'limida shaxsga qarshi jinoyatlarning bir necha turi uchun javobgarlik nazarda tutilgan bo'lib, ular bevosita obyekti bo'yicha quyidagi guruhlariga ajratilgan:

- 1) hayotga qarshi jinoyatlar;
- 2) sog'liqqa qarshi jinoyatlar;
- 3) hayot yoki sog'liq uchun xavfli jinoyatlar;
- 4) jinsiy erkinlikka qarshi jinoyatlar;
- 5) oilaga, yoshlarga va axloqqa qarshi jinoyatlar;

6) shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmatiga qarshi jinoyatlar;

7) fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi jinoyatlar¹.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining VII bobi "Shaxsiy huquq va erkinliklar" deb nomlanadi. 25-moddada "Yashash huquqi har bir insonning ajralmas huquqidir va u qonun bilan muhofaza qilinadi. Inson hayotiga suiqaqd qilish eng og'ir jinoyatdir. O'zbekiston Respublikasida o'lim jazosi taqiqlanadi"².

Jinoyat kodeksida:

MAXSUS QISM

BIRINCHI BO`LIM

SHAXSGA QARSHI JINOYATLAR

I bob. Hayotga qarshi jinoyatlar

97-modda. Qasddan odam o'ldirish

Qasddan odam o'ldirish —

o'n yildan o'n besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Javobgarlikni og'irlashtiradigan holatlarda qasddan odam o'ldirish, ya'ni:

- a) ikki yoki undan ortiq shaxsni;*
- b) homiladorligi aybdorga ayon bo'lgan ayolni;*
- v) aybdorga ayon bo'lgan ojiz ahvoldagi shaxsni;*
- g) o'z xizmat yoki fuqarolik burchini bajarishi munosabati bilan shaxsni yoki uning yaqin qarindoshlarini;*
- d) boshqa shaxslarning hayoti uchun xavfli bo'lgan usulda;*
- e) ommaviy tartibsizliklar jarayonida;*
- j) o'ta shafqatsizlik bilan;*
- z) nomusga tegish yoki jinsiy ehtiyojni zo'rlik ishlatib g'ayritabiiy usulda qondirish bilan bog'liq holda;*
- i) tamagirlik niyatida;*
- k) milliy yoki irqiy adovat zamirida;*
- l) bezorilik oqibatida;*
- m) diniy taassublar zamirida;*
- n) inson a'zolarini va (yoki) to'qimalarini olish yoki murdaning qismlaridan foydalanish maqsadida;*
- o) boshqa biror jinoyatni yashirish yoki uning sodir etilishini osonlashtirish maqsadida;*
- p) bir guruh shaxslar yoki uyushgan guruh a'zosi tomonidan yoxud o'sha guruh manfaatlarini ko'zlagan holda;*
- r) takroran yoki xavfli retsidivist tomonidan;*
- s) o'ta xavfli retsidivist tomonidan qasddan odam o'ldirilishi — o'n besh yildan*

¹ <https://api.ziynet.uz/uploads/books/459675/5af510f270565.pdf>

² <https://lex.uz/docs/-6445145>

yigirma besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish yoki umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosi bilan jazolanadi.

98-modda. Kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam o'ldirish

Jabrlanuvchi tomonidan qilingan g'ayriqonuniy zo'rlik yoki og'ir haqorat, shuningdek uning boshqa g'ayriqonuniy harakatlari tufayli to'satdan yuz bergan kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam o'ldirish — ikki yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yoxud besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

99-modda. Onaning o'z chaqalog'ini qasddan o'ldirishi

Onaning o'z chaqalog'ini tug'ish vaqtida yoki tug'ilishi hamon qasddan o'ldirishi — bir yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

100-modda. Zaruriy mudofaa chegarasidan chetga chiqib, qasddan odam o'ldirish

Zaruriy mudofaa chegarasidan chetga chiqib, qasddan odam o'ldirish — uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki bir yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi³.

Hayotga qarshi jinoyatlar – inson hayotiga tajovuz qiluvchi ijtimoiy xavfli qilmishlardir. Hayotga qarshi jinoyatlarning turdosh obykti boshqa shaxs hayotini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar tashkil etadi. Hayotga qarshi jinoyatlarning obyektiv tomoni qonunga xilof ravishda boshqa shaxsning hayotidan mahrum qilishda ifodalanadi. Odatda, inson hayotidan mahrum qilish jismoniy ta'sir o'tkazish orqali sodir etiladi, biroq u ruhiy ta'sir (qo'rqitish) o'tkazish yo'li bilan ham sodir etilishi mumkin. Xususan, bunda harakat huquqqa xilof ravishda boshqa shaxs hayotidan mahrum qilishga olib keluvchi jabrlanuvchiga bevosita jismoniy (masalan, har qanday qurol, ashyodan foydalanish, bo'g'ish, kuydirish, zaharlash, elektr toki bilan ta'sir ko'rsatish, o'ta issiq yoki o'ta sovuq havoda ochiq yerda qoldirish va h.k.) yoki ruhiy (og'ir kasallangan shaxsga ruhiy jarohat yetkazish yo'li bilan hayotidan mahrum qilish) ta'sir o'tkazishda ifodalanadi.

Hayotga qarshi jinoyatlar moddiy tarkibli bo'lib, uni tugallangan deb topish uchun jabrlanuvchining o'limi sifatidagi oqibat ro'y bergan bo'lishi lozim (faqat istisno tariqasida Jinoyat kodeksi 103 va 103-1-moddalarida o'zini o'zi o'ldirishga suiqasd qilish tugallangan qilmish sifatida belgilangan). Hayotga qarshi jinoyatlarning subyektiv tomoni qasd (JK 97–101-m., 103 m.) yoki ehtiyotsizlik (JK 102-m.) da ifodalanishi mumkin.

Hayotga qarshi jinoyatlarning subyektiv tomoni 16 yoshga to'lgan aqli raso har qanday jismoniy shaxs bo'lishi mumkin. Ayrim jinoyatlar uchun (JK 97, 98-m.) 14 yoshdan javobgarlik belgilangan. Hayotga qarshi ayrim jinoyatlarning subyektlari maxsus

³ <https://lex.uz/docs/-111453>

belgilarga ega. Masalan, chaqaloqning onasi (JK 99-m.).

Shaxsga qarshi jinoyatlar nafaqat huquqbuzarlik, balki inson hayoti va jamiyat barqarorligiga jiddiy zarar yetkazuvchi muammo hisoblanadi. Ushbu jinoyatlar shaxsning huquqlari va erkinliklarini poymol qilishi, jamiyatda qo'rquv va beqarorlik kayfiyatini yuzaga keltirishi bilan xavflidir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bunday jinoyatlarning sabablarini faqat qonunchilikdagi kamchiliklar yoki ijtimoiy-iqtisodiy holatlar bilan izohlashning o'zi yetarli emas. Bu jinoyatlar ko'pincha oilaviy, ma'naviy va psixologik omillar bilan ham bog'liq bo'lib, ularni oldini olish kompleks chora-tadbirlarni talab qiladi. Shaxsga qarshi jinoyatlarning oqibatlarini individual darajada jabr ko'rgan insonlarning ruhiy va jismoniy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatsa, kengroq miqyosda jamiyatdagi ishonch muhitini zaiflashtiradi. Jabrlanuvchilar ko'pincha adolatni tiklashda qiyinchiliklarga duch keladi, bu esa huquq tizimining kuchsizligi haqidagi tasavvurni mustahkamlaydi. Shu sababli, bu muammoga qarshi kurashda qonunchilikni takomillashtirish bilan bir qatorda, ijtimoiy adolatni ta'minlashga ham alohida e'tibor qaratish lozim. Jamiyatdagi shaxs xavfsizligini ta'minlashning muhim vositalaridan biri bu ta'lim va xabardorlikni oshirishdir. Aholining huquqiy madaniyatini rivojlantirish orqali jinoyatlarning oldini olish mumkin. Shu bilan birga, davlat tomonidan ta'minlanadigan ijtimoiy dasturlar, masalan, zo'ravonlikdan jabrlanganlarga yordam ko'rsatish markazlari, ishsizlikni kamaytirish bo'yicha tadbirlar va sog'lom oilaviy muhitni shakllantirishga qaratilgan dasturlar muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, jinoyatlarni tergov qilish va sud jarayonlarini adolatli va shaffof o'tkazish orqali jabrlanuvchilarning ishonchini mustahkamlash kerak. Jinoyatchilar uchun jazo muqarrar ekanligini ko'rsatish huquqbuzarliklar sonining kamayishiga yordam beradi. Kelgusida jamiyat va davlat birgalikda jinoyatlarga qarshi kurashni kuchaytirishi zarur. Huquqni muhofaza qilish organlari, ta'lim muassasalari va nodavlat tashkilotlarning hamkorligi orqali samarali natijalarga erishish mumkin. Har bir fuqaro shaxs xavfsizligini ta'minlash jarayonida ishtirok etishi lozim. Bu nafaqat qonunlarning bajarilishi, balki jamiyatdagi ijtimoiy birdamlik va mas'uliyat tuyg'usini rivojlantirishni ham talab qiladi. Shunday qilib, shaxsga qarshi jinoyatlarning oldini olish va ularni bartaraf etish inson huquqlari himoyasi, jamiyat barqarorligi va huquqiy davlat qurilishining asosiy shartidir. Har birimiz bu jarayonga o'z hissamizni qo'shishimiz, huquq va adolatni mustahkamlashda faol ishtirok etishimiz kerak. Faqat shundagina xavfsiz va farovon jamiyatni yaratish mumkin bo'ladi. Shaxsga qarshi jinoyatlar – jamiyatning asosiy huquqiy va axloqiy tamoyillariga zid bo'lgan og'ir jinoyatlardir. Bunday jinoyatlar nafaqat alohida shaxslarning huquqlari va erkinliklariga tahdid soladi, balki butun jamiyatning barqarorligi va xavfsizligini izdan chiqaradi. Ushbu jinoyatlarning oldini olish va ularga qarshi kurashish har bir fuqaroning huquqiy madaniyatini oshirish, qonunlarni qat'iy amalga oshirish hamda ijtimoiy tenglik va adolatni ta'minlash bilan uzviy

bog‘liqdir. Huquqiy tizimni takomillashtirish, ijtimoiy ongini yuksaltirish va har bir shaxsning daxlsizligini himoya qilish orqali biz jinoyatlar sonini kamaytirish va insonlarning tinch, farovon hayotini ta‘minlashga erisha olamiz. Shaxsning hayoti, sog‘lig‘i va sha‘ni davlat va jamiyat tomonidan alohida e‘tibor bilan qo‘riqlanishi kerak, chunki ular har bir insonning ajralmas huquqlari sifatida himoyalanihga loyiqdir. Shaxsga qarshi jinoyatlar insonning asosiy huquq va erkinliklariga tahdid soluvchi eng og‘ir jinoyat turlaridan biri hisoblanadi. Bunday jinoyatlar nafaqat jabrlanuvchining hayoti, sog‘lig‘i yoki sha‘ni kabi daxlsiz huquqlariga zarar yetkazadi, balki butun jamiyatda adolat, xavfsizlik va tinchlik muhitini buzadi. Shu bois, bunday jinoyatlarning oldini olish jamiyat va davlat uchun ustuvor vazifa bo‘lib qolishi zarur. Jinoyatlarning oldini olish uchun huquqiy tizimni kuchaytirish, odil sudlovni ta‘minlash va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyatini yanada samarali tashkil etish muhimdir. Shu bilan birga, fuqarolar orasida huquqiy savodxonlikni oshirish, jinoyatlarga nisbatan muhosasiz munosabat shakllantirish va shaxsiy mas‘uliyatni targ‘ib qilish dolzarb masaladir. Har bir fuqaroning daxlsizligini ta‘minlash – bu faqat davlatning emas, balki jamiyatning ham birgalikdagi burchidir. Inson huquqlarini hurmat qilish, jinoyatchilikni bartaraf etish va adolatni qaror toptirish orqali biz jamiyatda ishonch va barqarorlikni ta‘minlaymiz. Faqat adolat va qonun ustuvor bo‘lgan muhitda inson o‘z salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishi, oila va jamiyat hayotida faol ishtirok etishi mumkin. Shu sababli, har birimiz shaxsga qarshi jinoyatlar haqida xabardor bo‘lib, ularni bartaraf etishga o‘z hissamizni qo‘shishimiz kerak. Bu esa insonparvarlik va qonuniylik tamoyillarini mustahkamlash, tinch va farovon jamiyat qurishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi
3. <https://api.ziyonet.uz/uploads/books/459675/5af510f270565.pdf>
4. <https://lex.uz/docs/-6445145>
5. M.H. RUSTAMBOYEV, B.J. AHROROV JINOYAT HUQUQI (MAXSUS QISM)
6. <https://lex.uz/docs/-111453>

LEKSIK BIRLIKLARNI INGLIZ TILIDAN O'ZBEK
TILIGA O'GIRISHDA TARJIMA USULLARI (MARTIN MIDOUS
"INTIZOMLI 365 KUN?" ASARI ASOSIDA)

Sevinch Akbarovna Abdullayeva

Termiz davlat universiteti talabasi

sabdullaeva185@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada leksemalarning ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjimasi va Martin Midousning "Intizomli 365" asarining mohiyati o'quvchining lingvistik tushunchasiga ta'sir etuvchi omillarni hisobga olgan holda tahlil qilinadi. Maqolada tarjimon ularni o'zbek tiliga tarjima qilishdan oldin leksikologik va grammatik tahlil uchun shablonlarni taklif qiladi.

Kalit so'zlar: leksemalar, gramatik leksikologik, semantik transformatsiya, ingliz-o'zbek tarjima

TRANSLATION WAYS LEXICAL UNITS FROM ENGLISH
INTO UZBEK (ON THE EXAMPLE OF 365 DAYS WITH
SELF-DISCIPLINE BY MARTIN MIDOUS)

Abstract: This article analyzes the translation of lexemes from English into Uzbek and the essence of Martin Meadows's "365 day with self-discipline" taking into account the factors influencing the linguistic understanding of the reader. The article suggests templates for lexicological and grammatical analysis before the translator translates them into Uzbek.

Keywords: lexemes, grammatical, lexicological, semantic transformation, English-Uzbek translation

KIRISH

Transformatsiya lingvistikada tarjima jarayonida bir tilning tuzilishlarini boshqa tilning tuzilishlariga moslashtirishni anglatadi. Bu jarayonda matnning lug'aviy, grammatik yoki uslubiy jihatlari yangi tilning qonun-qoidalariga moslashtiriladi. Transformatsiya, ayniqsa, strukturasi va qoidalari bir-biridan sezilarli farq qiladigan tillar o'rtasidagi tarjimada muhim o'rin tutadi. Transformatsiyaning ahamiyati:

Bu usul tarjima sifatini oshiradi, matnning asl mazmuni va uslubini saqlashga yordam beradi. Bir tilning grammatik va leksik me'yorlarini boshqasiga moslashtirish orqali tushunarli va tabiiy matn yaratadi. Xato yoki noaniqliklarni kamaytiradi. Transformatsiya tarjimonning ijodiy qobiliyatini talab qiladigan murakkab jarayon bo'lib, matnning semantik mazmunini saqlab, o'quvchi uchun aniq va oson tushunarli qilib beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

O'zbek tili leksemalarga judayam boy til hisoblanadi va bu tilning jozibadorligini oshiradi. Leksikologiya tilshunoslikning til lug'at tarkibi, ya'ni muayyan bir tilning leksikasini o'rganuvchi bo'limi. Leksikologiya har bir so'zni yolg'iz qo'llash emas, balki boshqa so'zlar bilan bog'liq holda o'rganadi. Leksikologiya tilshunoslikning leksikografiya, frazeologiya, semasiologiya yoki semantika, etimologiya, stilistika hamda so'z yasalishi haqidagi ta'limot kabi sohalar bilan chambarchas bog'liq. Leksikologiyaning asosiy muommolaridan biri so'zning mustaqil til birligi sifatida mavjudligi masalasidir.

Transformatsiya (lot. "Transformato" – "qayta o'zgarish," "hosil bo'lish"). Transformatsiyalarnig ham turli shakllari bo'lib ular tarjima jaroyinida tarjimonga konkretlashtirish, umumlashtirish yoki tushirish kabi imkoniyatlarni beradi.

NATIJALAR

Martin Midous — o'z hayotini shaxsiy rivojlanishga bag'ishlagan yozuvchi taxallusi. U hayotida keskin o'zgarishlar kiritib, o'zini doimiy ravishda yangilab turadi. Uning tajribalari (shaxsiy sinovlar va ilmiy tadqiqotlarga asoslangan holda) hayotini yaxshilashga yordam beradi. Agar siz o'z chegaralaringizni kengaytirishga va o'zingizning eng yaxshi versiyangiz bo'lishni o'rganishga qiziqsangiz, Martinning asarlari sizga juda yoqadi.

Ushbu maqolalada leksikologik birliklarni ingliz tilidan o'zbek tiliga o'girishda tarjima jarayonida leksik o'zgarishlar (jummalarni qo'shish, konkretlashtirish va umumlashtirish, tushirish usullaridan foydalangan holda tahlil qilinadi).

MUHOKAMA

1. Ingliz tilida: "It takes only a moment to make the wrong choice".

O'zbek tilida: "Noto'g'ri qaror qabul qilish uchun bor yo'g'i bir soniya kifoya qiladi"

O'zgarishlar:

Gap bo'laklarining joy almashishiga misollar:

1. "It takes" ingliz tilida gap boshida va "kifoya qiladi" o'zbek tilida gap o'rtasida
2. "Wrong choice" ingliz tilida gap oxirida va "Noto'g'ri qaror" o'zbek tilida gap boshida.

2. Ingliz tilida: "I daresay an obligation — to make decisions that are based on rational thinking".

O'zbek tilida: "Mantiqiy fikrlashga oid qaror qabul qilishga majburman".

O'zgarishlar:

1. Shakl almashtirish:

Ingliz tilida "decisions" so'zi ko'plikda va o'zbek tilida "qaror" so'zi birlikda.

2. Tushirib qoldirish:

Tarjima jarayonida "I" birinchi shaxs olmashi tushirib qoldirildi. O'zbek tilida

ma'lum gap turida tarjima qilindi. Ya'ni kesimdagi shaxs-sondan egani tiklash mumkin.

3.

Ingliz

tilida: "Compared to our ancestors, we have it easy"

O'zbek tilida: "Ajdodlarimizga qaraganda, bizda ro'za tutish oson kechadi.

O'zgarishlar:

So'z turkumlarining almashinuvi:

1. Ingliz tilidagi "it" olmoshi o'zbek tiliga "ro'za tutish" qo'shma fe'l shaklida o'tdi.

2. Ingliz tilidagi "easy" sifati o'zbek tiliga "oson kechadi" qo'shma fe'l shaklida o'tdi.

XULOSA

Xulosa o'rnida keltirish mumkin: leksikologik birliklarni tarjima qilish jarayonida yuzaga kelgan muommolarni o'rganib chiqib ularga yechim topish va gaplarni tahlil qilish tarjima sifatini oshiradi. Asar tarjimasi tarkibidagi gaplar va so'zlar o'zbek tiliga tarjima qilinganda gap bo'laklari tartibi o'zgargan. Gaplar tarkibidagi foydalanilgan ba'zi neologizmlar o'zbek tilining izohli lug'atiga kiritilmagan va boshqa tillardan o'zlashgan so'zlarning o'zbek tilida muqobil variant yo'qligi sababli hech qanday o'zgarishsiz qolgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rithvik Singh, I don't love you anymore, Penguin Random House India Pvt. Limited, 2024.

2. Oxford University, Oxford Dictionary of Current English. – USA: Oxford University press, 2006.

3. Kamoljonovich S.J. (2022). JK ROULINGNING FANTASTIK ASARLARIDAGI ANTROPONIMLARNING LINGVO-PRESPEKTIV MUAMMOLARI. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), (2)1. 334-343. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-1-334-343>

4. Aliboyeva, Nigina. "SELECTION OF SPECIAL TRANSLATION METHODS FOR ADEQUATE INTERPRETATION OF CHILDREN'S LITERATURE." Scientific Collection «InterConf» 120 (2022): 121-124.

5. ALIBOYEVA, NIGINA ALISHER QIZI. "APPROACHES TO THE ANALYSIS OF LITERARY TEXT TRANSLATION IN MODERN TRANSLATION STUDIES." THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука 7 (2022): 140-144.

6. Nafisa, A. Using Stylistic Devices in Translation as an Example of the Story a Christmas Carol. JournalNX, 40-43

7. Kizi, A.N.O. (2019). Lexical problems in rendering the story "A Christmas Carol" by Charles Dickens into uzbek. ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНЫЙ, 34.

8.Sirojiddinova, O. S., & Odil o'g'li, J. M. (2023). PROBLEMS ENCOUNTERED IN THE TRANSLATION OF DRAMATIC WORKS. TADQIQOTLAR. UZ, 28(2), 66-69.

9.Odil o'g'li, J. M., & Mamarajabova, O. S. (2023). THE CONCEPTUAL STRUCTURE OF MODERN LINGUISTICS. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 10(12), 771-773.

10. Nabi, F. (2024). OFFICIAL DOCUMENTS IN DARI LANGUAGE, ITS TRANSLATION CHALLENGES. Philological research: language, literature, education, 4(4), 73-76.

11.Nabi, F., & Xudayqulov , A. (2024). GRAMMATICAL RULES OF PRINCIPLES OF ENGLISH TO DARI TRANSLATION. Interpretation and Researches, (8(30). извлечено от
<https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/2459>

RITHVIK SINGH QALAMIGA MANSUB “I DON’T LOVE YOU ANYMORE” (ISHQ SAFARI) ASARINI INGLIZ TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH JARAYONIDA YUZAGA KELGAN MORFOLOGIK TRANSFORMATSIYALAR TAHLILI

Ochilova Shaxnoza Mamarajab qizi

Termiz davlat universiteti

bintumamarajab@gmail.com

ANNOTATSIYA: Ushbu maqola Rithvik Singhning “I Don’t Love You Anymore” asarini ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yuzaga kelgan morfologik transformatsiyalarni tahlil qilishga bag‘ishlangan. Mazkur tahlil orqali tarjima jarayonida qo‘llaniladigan asosiy uslublar va transformatsiyalarni tushuntirish, shuningdek, tarjima jarayonida yuzaga keladigan til va madaniy tafovutlarni qanday engish mumkinligini ko‘rsatish maqsad qilingan. Maqolada tahlil qilingan misollar orqali tarjimaning semantik va uslubiy xususiyatlari o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: tarjima, morfologik transformatsiyalar, ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima, Rithvik Singh, lingvistik tahlil.

**ANALYSIS OF MORPHOLOGICAL TRANSFORMATIONS
IN TRANSLATING “I DON’T LOVE YOU ANYMORE” BY
RITHVIK SINGH FROM ENGLISH TO UZBEK**

ABSTRACT: This article is dedicated to analyzing the morphological transformations encountered during the process of translating Rithvik Singh's work “I Don’t Love You Anymore” from English into Uzbek. The purpose of this analysis is to explain the main techniques and transformations used in the translation process and to explore how linguistic and cultural differences arising during translation can be addressed. The study examines the semantic and stylistic features of the translation through analyzed examples.

Key words: translation, morphological transformations, English-Uzbek translation, Rithvik Singh, linguistic analysis.

KIRISH

Rithvik Singh, Hindistonda tug‘ilib o‘sgan zamonaviy yozuvchi va shoir, o‘zining qisqa va ta’sirchan asarlari bilan tanilgan. Singhning asarlaridagi poetik mazmun oddiy, lekin chuqur hissiy jihatlar bilan keng ommaga manzur keladi. Tarjima jarayonida, ayniqsa, adabiy asarlar tarjimasida til tizimlarining morfologik va sintaktik o‘zgarishlari muhim o‘rin tutadi. Tarjima qiluvchi asarning nafaqat ma’nosini, balki

uning hissiy ruhiyatini ham boshqa madaniyatga moslashtirishi kerak. Ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilish jarayonida til strukturasi va madaniy tafovutlar sababli yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun morfologik transformatsiyalar zarur. Ushbu maqola tarjima jarayonidagi bunday o‘zgarishlarning sabablari va ularning asar mazmuniga ta’sirini o‘rganishga qaratilgan. Bu nafaqat lingvistik nuqtai nazardan, balki tarjimonning ijodiy yondashuvini ham tahlil qilingan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ushbu maqola doirasida tarjima jarayonidagi morfologik transformatsiyalarni aniqlash va tahlil qilish uchun ilmiy adabiyotlar va zamonaviy tarjima nazariyalari o‘rganildi. Tarjima jarayonida morfologik transformatsiyalarni o‘rganish bo‘yicha ko‘plab tadqiqotlar o‘tkazilgan. Morfologik transformatsiyalar asosan til tizimidagi tuzilmalarning mos kelmasligi tufayli yuzaga keladi. Masalan, ingliz tilida fe’llar va sifat doshlardan ot yasash oddiy, o‘zbek tilida esa bu jarayon morfologik o‘zgarishlarni talab qiladi. Tadqiqotda tarjima jarayonida yuzaga kelgan asosiy muammolarni tahlil qilish uchun taqqoslash va kontekstual tahlil metodlaridan foydalanildi. Metodika asosida turli tarjima nazariyalari, jumladan, ekvivalentlik nazariyasi va funksional muvofiqlik yondashuvi ko‘rib chiqildi. Asarning har bir qismi o‘zbek o‘quvchisiga semantik va uslubiy jihatdan yaqinlashtirildi.

NATIJALAR

Tarjima jarayonida yuzaga keladigan morfologik transformatsiyalar asarning mazmunini va hissiy ta’sirini saqlash uchun muhimdir. Masalan, 'love' so‘zining 'oshiq' sifatida tarjimasi o‘zbek tilida nafaqat mazmunan, balki uslubiy jihatdan ham mos keladi. Madaniy tafovutlar sababli ba’zi iboralarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilishning imkoni yo‘q. Tarjima jarayonida asarning asosiy g‘oyasini saqlab qolish uchun lingvistik o‘zgarishlar va madaniy moslashuvlar birgalikda qo‘llanilishi kerak. Bundan tashqari, tarjimonning ijodiy yondashuvi va lingvistik bilimlari jarayonda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ushbu transformatsiyalar o‘zbek tilidagi kitobxonlar uchun matnni yanada tushunarli va qiziqarli qiladi.

MUHOKAMA

Tahlil davomida quyidagi morfologik transformatsiyalar aniqlangan va tahlil qilingan:

1. Fe’l otga aylangan:

- Misol: *“I love you”* → *“Senga oshiqman”* [1.B5].

2. Olmosh otga aylangan:

- Misol: *“For someone whose love comes in waves”* → *“Dengiz to‘lqinlangandagina sevadigan inson uchun”* [1.B14].

3. Ot fe’lga aylangan:

- Misol: *“For someone whose love comes in waves”* → *“Dengiz to‘lqinlangandagina sevadigan inson uchun”* [1.B14].

4. Sifatdosh sifatga aylangan:

- Misol: “*There’s a dying patient who has fallen in love with life*” → “*Hayotga muhabbatsiz xasta bemor*” [1.B8].

XULOSA

Rithvik Singhning 'I Don't Love You Anymore' asarining tarjima jarayoni morfologik transformatsiyalarning naqadar muhimligini ko'rsatadi. Ushbu o'zgarishlar tarjimaning sifatini oshirishga yordam beradi va asarning mazmunini boshqa madaniyatga moslashtiriladi. Tarjima nazariyasi va amaliyoti sohasida ushbu tahlillar yanada kengroq ilmiy yondashuvlarni talab qiladi. Tarjima qilinadigan adabiy asarlarni o'rganish orqali morfologik transformatsiyalarni chuqurroq tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Tarjimada olingan tajribalar yosh tarjimonlar va lingvistlar uchun qo'llanma sifatida xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rithvik Singh, I don't love you anymore, Penguin Random House India Pvt. Limited, 2024.
2. Oxford University, Oxford Dictionary of Current English. – USA: Oxford University press, 2006.
3. Kamoljonovich S.J. (2022). JK ROULINGNING FANTASTIK ASARLARIDAGI ANTROPONIMLARNING LINGVO-PRESPEKTIV MUAMMOLARI. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), (2)1. 334-343. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-1-334-343>
4. Aliboyeva, Nigina. "SELECTION OF SPECIAL TRANSLATION METHODS FOR ADEQUATE INTERPRETATION OF CHILDREN'S LITERATURE." Scientific Collection «InterConf» 120 (2022): 121-124.
5. ALIBOYEVA, NIGINA ALISHER QIZI. "APPROACHES TO THE ANALYSIS OF LITERARY TEXT TRANSLATION IN MODERN TRANSLATION STUDIES." THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука 7 (2022): 140-144.
6. Nafisa, A. Using Stylistic Devices in Translation as an Example of the Story a Christmas Carol. *JournalNX*, 40-43
7. Kizi, A.N.O. (2019). Lexical problems in rendering the story “A Christmas Carol” by Charles Dickens into uzbek. *ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНЫЙ*, 34.
8. Sirojiddinova, O. S., & Odil o'g'li, J. M. (2023). PROBLEMS ENCOUNTERED IN THE TRANSLATION OF DRAMATIC WORKS. TADQIQOTLAR. UZ, 28(2), 66-69.
9. Odil o'g'li, J. M., & Mamarajabovna, O. S. (2023). THE CONCEPTUAL STRUCTURE OF MODERN LINGUISTICS. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 10(12), 771-773.
10. Nabi, F. (2024). OFFICIAL DOCUMENTS IN DARI LANGUAGE, ITS TRANSLATION CHALLENGES. *Philological research: language, literature, education*, 4(4), 73-76.
11. Nabi, F., & Xudayqulov, A. (2024). GRAMMATICAL RULES OF PRINCIPLES OF ENGLISH TO DARI TRANSLATION. *Interpretation and Researches*, (8(30)). извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/2459>

TARJIMA JARAYONIDA DUCH KELADIGAN SO'Z SHAKLLARI ALMASHINUVI

Toshtemirova Aziza Farxot qizi

Termiz Davlat Universiteti

azizatoshtemirova354@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarjima jarayonida yuz beradigan so'z shakllarining almashinuvi haqida ma'lumot beriladi. Jumladan, maqolada so'z turkumlarining almashtiruvchi hamda tarjima jarayonida gaplardagi so'zlarning o'rin almashuvlari haqida ham gapirib o'tiladi.

Kalit so'zlar: ko'plik qo'shimchasi, to'ldiruvchi, ega, aniqlovchi, ibora, bog'lovchili gap, so'roq olmoshi, kesim, sifatdosh.

KIRISH QISM

Tarjima jarayonida biror bir asarni yoki matnni bir tildan ikkinchi tilga o'girish jarayonida bir qancha muammolarga duch kelinadi. Xususan, asliyat tilida qo'llanilgan ko'plik va boshqa shakl yasovchi qo'shimchalar o'zgarishlarga uchraydi. Bundan tashqari gap ma'nosini to'g'ri talqin qilish va g'aliz bo'lib qolishini oldini olish uchun so'z turkumlari doirasida ham o'zgarishlar yuz beradi. Bu haqida quyida bir nechta misollar bilan izohlab o'tamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Ushbu maqola Colleen Hooverning "It starts with us" asarining tarjimasini jarayonida yuzaga keladigan so'z shakllari almashinuvi mavzusida tahlil olib boriladi va bu maqola qiyosiy metoddan foydalanib yozildi.

NATIJALAR

Tarjima jarayonida duch kelgan ko'plab so'z shakllari almashinuvi, so'z turkumlarining almashtiruvchi va so'z o'rnini almashinuvi mavzusiga doir muammolarga yechim topildi, hamda quyida bu haqida muhokama qilinib, misollar tariqasida yoritildi.

MUHOKAMA

Yuqorida ta'kidlanganidek, tarjima jarayonida gaplar va so'zlar orasida yuz beradigan o'zgarishlarni izohlashni boshlaymiz. Masalan, ingliz tilida so'zlarga qo'shiladigan ko'plik qo'shimchasi ayrim holatlarda o'zbek tiliga ko'plik qo'shimchasisiz tarjima qilinadi. Misol uchun: "I touch the paint, but does not stick my fingers" gapi o'zbek tiliga "Bo'yoqqa qo'l tekkizdim, ammo barmog'imga yopishmadi" tarzida tarjima qilinadi. Gapdagi "fingers" so'zi tarjima tiliga "barmoq" bo'lib o'giriladi, ya'ni ushbu so'zdagi ko'plik qo'shimchasi tarjima tilida ifodalanmaydi. Ammo ayrim holatlarda esa asliyat tilida kelgan birlikdagi so'z tarjima

tiliga ko'plik tarzida tarjima qilinadi. Ya'ni: "Darin uses his jacket to pry a large shard of exploded broken glass out of the window" gapidagi "glass" so'zi ikkinchi tilga "Derin jaketini derazadan singan oyna parchalarini olib tashlash uchun ishlatdi" ya'ni "oyna parchalari" tarzida tarjima qilindi. "Glass" so'zi ingliz tilida sanalmaydiga ot bo'lsada, u o'zbek tilida sanaladigan ot hisoblangani uchun ko'plik qo'shimchasi qo'shilgan holda tarjima qilinadi. Bundan tashqari tarjima jarayonida gaplardagi so'zlar o'rtasida o'rin almashishi ham kuzatiladi. Masalan, "Had to be a kid" gapi o'zbek tiliga "Yosh bola bo'lishi kerak" deb tarjima qilinadi va ingliz tilidagi to'ldiruvchi tarjima jarayonida ega o'rniga ya'ni gap boshiga o'tadi. "It is your restaurant" gapida esa aniqlovchi gap oxiriga o'tadi va "Bu restaran sizniki" tarzida tarjima qilinadi. Bu yerda aniqlovchi "your" – "sizniki" hisoblanadi. So'z turkumlari almashinuvi haqida so'z yuritiladigan bo'lsa, bunga misol tariqasida "It was hard to find the humor in it as a child when I was always the recipient of the hurled insult" gapini keltiradigan bo'lsak, bunda asliyat tilida ot so'z turkumi vazifasi kelgan "recipient" so'zi tarjima tiliga fe'l so'z turkumi sifatida tarjima qilinadi, ya'ni "qarata otilganda". Gap umumiy qilib, "Bolaligimda haqoratlar menga qarata otilganda undan xazil topish qiyin edi" deb tarjima qilinadi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, tarjimon asliyat tilidagi asar yoki matnni ma'nosini to'g'ri chiqarib berish va ma'nodagi g'alizlikni oldini olish uchun tarjima jarayonida ayrim qo'shimchilarni qo'shishi, tushurib qoldirishi, so'z turkumlarining o'rnini o'zgartirishi va joiz bo'lganda so'z yoki ibora ham qo'shishi mumkin. Nima bo'lgan taqdirda ham tarjimon o'quvchiga axborotni to'liq va to'g'ri ma'noda yetkazib berishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. C. Hoover, *It starts with us*, Simon & Schuster: UK, 2022
2. Oxford University, *Oxford Dictionary of Current English*. – USA: Oxford University press, 2006.
3. Nafisa, A. Using Stylistic Devices in Translation as an Example of the Story a Christmas Carol. *JournalNX*, 40-43.
4. Kizi, A. N. O. (2019). Lexical problems in rendering the story "A Christmas Carol" by Charles Dickens into uzbek. *ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНЫЙ*, 34.
5. Nabi, F. (2024). OFFICIAL DOCUMENTS IN DARI LANGUAGE, ITS TRANSLATION CHALLENGES. *Philological research: language, literature, education*, 4(4), 73-76.
6. Nabi, F., & Xudayqulov, A. (2024). GRAMMATICAL RULES OF PRINCIPLES OF ENGLISH TO DARI TRANSLATION. *Interpretation and Researches*, (8(30)).

ИЗВЛЕЧЕНО

OT

<https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/2459>

7. Aliboyeva, N. A. Q. (2023). LITERARY TRANSLATION OF CHILDREN'S LITERATURE. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES, 4(07), 21-25.
8. Aliboyeva, N. A. Q. (2022). The direct translation of roald dahl's novel "matilda" into Uzbek language. Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, 12(9), 77-80.
9. Safarova, D. A., & Khasanova, K. B. (2022). ENGLISH TOPONYM TRANSLATION METHODS IN RUSSIAN LANGUAGE. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(5), 37-40.
10. Khasanova, K. B., & Safarova, D. A. (2023). BASICS OF LINGUODIDACTICS AND IT'S CONNECTION WITH OTHER SCIENCES. Builders Of The Future, 1(01), 50-52.

**ELVIN BRUKS UAYT QALAMIGA MANSUB “CHARLOTTE’S WEB”
(SHARLOTTANING TO’RI) ASARINI INGLIZ TILIDAN O’ZBEK TILIGA
TARJIMA QILISH JARAYONIDA YUZAGA KELGAN LEKSIK-
SEMANTIK VA SINTAKTIK MUAMMOLAR**

Asadullayeva Marjona Ziyoqul qizi

Termiz davlat universiteti Tarjima nazariyasi va

amaliyoti yo’nalishi talabasi

asadullayevamz12@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola Elvin Bruks Uayt qalamiga mansub “Charlotte’s web” (Sharlottaning to’ri) asarini ingliz tilidan o’zbek tiliga tarjima qilish jarayonidagi leksik-semantik va sintaktik o’zgarishlarni, ularning mohiyatiga lingvistik nuqtai nazardan o’quvchi anglashi uchun ta’sir qiluvchi omillar hisobga olgan holda tahlil qilingan. Ushbu o’zgarishlar yuzaga kelganligi sababli gapda semantik, morfologik, leksikologik, sintaktik va yana bir nechta o’zgarishlar ro’y bergan. Ushbu maqolada esa yuqorida keltirilgan asar namunasida leksikologik va sintaktik muammolar uchun yechimlar taklif qilingan

Kalit so’zlar: manba tili, tarjima tili, ekvivalent, leksikologiya, sintaksis, leksik-semantik, sintaktik, sodda gap, murakkab gap, “Sharlottaning to’ri”.

**LEXICAL-SEMANTIC AND SYNTACTIC PROBLEMS
IN TRANSLATING “CHARLOTTE’S WEB” BY ELVYN
BROOKS WHITE FROM ENGLISH TO UZBEK**

ABSTRACT

This article analyzes the English-Uzbek translation problems of lexical-semantic and syntactic in the work “Charlotte’s web” by Elvyn Brooks White from the linguistic point of view that influence the readers’ understanding of their essence. Due to these changes, the sentence has undergone semantic, morphological, lexical, syntactic and many ones. In this article, solutions to lexical and syntactic problems are proposed based on the sample of the work mentioned above.

Key words: source language, target language, equivalent, lexicology, syntax, lexical-semantic, syntactic, simple sentence, complex sentence, “Charlotte’s web”.

INTRODUCTION

Elvyn Brooks White, author of “Charlotte’s web”, the subject of this article, was born in Mount Vernon, New York, and was graduated from Cornell University. His

writings have appeared for many years in The New Yorker magazine.

He was awarded the 1970 Laura Ingalls Wilder Medal for his children's books “*Stuart Little*” and “*Charlotte's Web*”, and his third book for children, “*The Trumpet Of The Swan*”, has also won several awards. The author of seventeen books of prose and poetry, Elvyn Brooks White has received many distinguished literary honors. In 1973 he was elected to the American Academy of Arts and Letters. “*Charlotte's Web*” is considered a classic of children’s literature, enjoyed by readers of all ages. It was published on October 15, 1952. The novel tells the story of a livestock pig named Wilbur and his friendship with a barn spider named Charlotte.

LITERATURE REVIEW AND RESEARCH METHODOLOGY

Comparative literature, using contrastive, descriptive, stylistic and interpretation analysis of linguistic terms during the research for the article.

Due to the lack of equivalence between English and Uzbek, both lexical and syntactic differences are observed. Lexicology is the branch of linguistics that studies the stock of words (the lexicon) in a given language, whereas syntax refers to the rules that govern the ways in which words combine to form phrases, clauses, and sentences¹.

RESULTS

By analyzing, solutions to the problems encountered in translating into the target language were achieved by applying lexical-semantic and syntactic transformations in the work used as the object of translation.

DISCUSSION

On the one hand, analyzing the lexical-semantic differences between source language and target language through the lens of “*Charlotte's web*” can provide concrete examples of how these differences manifest in literature.

Firstly, in this work, the terms *gander* and *goose* refer to two characters that are part of the farm animal community. There is no direct equivalent for “*gander*” (male goose), so both might be translated simply as “*g'oz*”. However, it might be added clarifications or use term like “*ota g'oz*” and “*ona g'oz*” to differentiate their roles, especially if the distinction is important in dialogue. Secondly, the author described the character Wilbur the pig is not just a farm animal; he is a symbol of friendship, loyalty and self-discovery. Through the words of Charlotte, the wise and caring spider, Wilbur praised with phrases that elevate him beyond the ordinary.. One of them is “*SO ME PIG*” and it is translated to Uzbek as “*G'AYRIODATIY CHO'CHQA*” beautifully capture Wilbur’s uniqueness, staying true to spirit of the original text.

On the other hand, examining syntactic differences reveals how sentence structure differently. It is analyzed using the example of several sentences.

As she worked, her eight legs were a great help to her. So were her teeth.

Sakkiz oyog'i, hatto tishlari ish vaqtida eng yaxshi ko'makchilari edi.

¹ <https://thoughtco.com>

In this example, there are two separate sentences in the original text. The first one is complex sentence with a dependent clause introducing the main clause, the second one is a simple sentence that emphasizes her teeth as additional helpers. They are translated into the target language as a simple sentence.

I agree that there should be something new written in the web if Wilbur's life is to be saved.

Haqiqatdan ham Vilburning hayotini saqlab qolish uchun yangi biror so'z kerak.

The sentence is complex, with a main clause and a subordinate clause. This type of clause structure is typical in English. However, it is simplified into single main clause and no explicit equivalent of “*I agree*” into Uzbek.

CONCLUSION

In conclusion, solutions have been found to the problems that arise in the process of translating lexical units and sentences to improve the quality of translation.

REFERENCE

1. E.B.White, *Charlotte's Web*, Harper&Row publishers: New York, 1952
2. Oxford University, *Oxford Dictionary of Current English*. – USA: Oxford University press, 2006.
3. Kamoljonovich S.J. (2022). JK ROULINGNING FANTASTIK ASARLARIDAGI ANTROPONIMLARNING LINGVO-PRESPEKTIV MUAMMOLARI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, (2)1. 334-343. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-1-334-343>
4. Aliboyeva, Nigina. "SELECTION OF SPECIAL TRANSLATION METHODS FOR ADEQUATE INTERPRETATION OF CHILDREN'S LITERATURE." *Scientific Collection «InterConf»* 120 (2022): 121-124.
5. ALIBOYEVA, NIGINA ALISHER QIZI. "APPROACHES TO THE ANALYSIS OF LITERARY TEXT TRANSLATION IN MODERN TRANSLATION STUDIES." *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука* 7 (2022): 140-144.
6. Nafisa, A. Using Stylistic Devices in Translation as an Example of the Story a Christmas Carol. *JournalNX*, 40-43
7. Kizi, A.N.O. (2019). Lexical problems in rendering the story “A Christmas Carol” by Charles Dickens into uzbek. *ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНЫЙ*, 34.
8. Sirojiddinova, O. S., & Odil o'g'li, J. M. (2023). PROBLEMS ENCOUNTERED IN THE TRANSLATION OF DRAMATIC WORKS. *TADQIQOTLAR. UZ*, 28(2), 66-69.
9. Urinova T.U. Libos dizaynining maxsus soha sifatida ingliz va o'zbek tillaridagi ahamiyati. *Tamaddun nuri*, ISSN 2181-8258 2024-yil, 3-son, 160-162 b.
10. Odil o'g'li, J. M., & Mamarajabovna, O. S. (2023). THE CONCEPTUAL STRUCTURE OF MODERN LINGUISTICS. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 10(12), 771-773.
11. Nabi, F., & Xudoyqulov, A. (2024). GRAMMATICAL RULES OF PRINCIPLES OF ENGLISH TO DARI TRANSLATION. *Interpretation and Researches*, (8(30)).
извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/2459>

TARIX FANINI O'QITISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI

Mirkomilov Baxtiyor Mirkomilovich

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti professor, tarix fanlari nomzodi.

Shomurodov Shuhrat Abdunabi o'g'li

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti Magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Tarix fanini o'qitishdagi xorijiy davlatlar tajribasi, jumladan Amerika Qo'shma Shtatlari, Germaniya, Buyuk Britaniya davlatlari ta'lim tizimlarida Tarix fanini o'qitish tajribasi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Rim; Reygan; Zimmerman; Buyuk Britaniya; Yunoniston; Germaniya; Profil; Tarix

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается опыт преподавания истории в зарубежных странах, включая системы образования Соединённых Штатов Америки, Германии и Великобритании. Особое внимание уделено методам и практикам преподавания истории в этих странах.

Ключевые слова: Рим; Рейган; Циммерман; Великобритания; Греция; Германия; Профиль; История

ANNOTATION

This article discusses the experience of teaching History in foreign countries, including the education systems of the United States, Germany, and the United Kingdom. It highlights the methods and practices used in teaching History in these countries.

Keywords: Rome; Reagan; Zimmerman; United Kingdom; Greece; Germany; Profile; History

KIRISH

Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida har jihatdan rivojlangan kishini tarbiyalash muammosi hozirgi kunning asosiy talabi bo'lib turibdi. Chunki, jamiyatda yuz berayotgan inqilobiy o'zgarishlarni insonning o'zini o'zgartirmasdan amalga oshirib bo'lmaydi. Ammo, yangi kishini tarbiyalash o'zo'zidan emas, balki ijtimoiy munosabatlar yangilanishi jarayonida amalga oshadi. Bu jarayonda maktablar tizimi muhim ahamiyat kasb etadi.

Axborot texnologiyalari yetakchi o'ringa chiqib olgan hozirgi kunda rivojlangan mamlakatlarda maktablar tizimini, ta'lim mazmunini yangilash zaruratga aylandi. Eskicha o'qitish usullari va metodlari ma'nau eskirib, ta'limning ilg'or pedagogik texnologiyalarga asoslangan metodlari va shakllariga ehtiyoj kuchaydi. Ta'lim-

tarbiyada samarali islohotlarni amalga oshirish talab etilayotgan hozirgi davrda esa ilmiy texnika taraqqiyoti, yangi texnologik revolutsiya sharoitida muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsata oladigan jamiyat a'zolarini yetishtirib berish, ta'lim mazmunini yaxshilashda pedagogik vositalarni qo'llash, ta'limda tashabbuskorlik va ijodkorlikka keng yul oshish, uning muhim tizimlarini yaratish kabi chet el tajribalarini o'rganish ayni muddaodir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Germaniyadagi ta'lim tizimiga asoslanib, bolalar boshlang'ich ("propedevtik") ma'lumotni boshlang'ich maktabdayoq olishadi (1-4 (6) sinflar) deb aytishimiz mumkin. Keyin tarix alohida va majburiy mavzu sifatida paydo bo'ladi. o'quv dasturi (5-6-sinflardan). Ikkinchi bosqichda (10-13-sinflar) tarix hali ham majburiy fan hisoblanadi, ammo uni "profil" darajasida o'rganish mumkin (va shu bilan birga odatdagi darajada). O'qitishga konsentrik yondashuv amalga oshiriladi, ikkinchi bosqichda butun tarix kursi o'rganiladi va ikkinchi bosqichda u takrorlanadi, ammo allaqachon murakkab, muammoli darajada bo'ladi, ammo kursning muammoli taqdimoti umuman birinchi bosqich uchun ham xosdir.

Nemisning turli shtatlarida umuman ta'limga va xususan tarixni o'qitishga har xil yondashuvlar mavjudligi allaqachon aytib o'tilgan. Ammo, asosan, o'quv predmeti tarixining maqsad va vazifalari, dasturlarning didaktik va uslubiy soslanishi bir-biriga o'xshashdir. Tabiiyki, tarix ta'limda muhim rol o'ynaydi va davlat vatanparvarlik ruhida tarbiyalangan va faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lgan jamiyat a'zolaridan manfaatdor. Tarixning predmet sifatida qo'shgan hissasi va ahamiyati o'quv dasturida quyidagicha belgilanadi: " Demokratik jamiyatga kattalar, ma'lumotli va siyosiy qobiliyatga ega fuqarolar kerak. Hozir ham, kelajak ham odamlar o'tmishni qanday tasavvur qilishlariga bog'liq. "

Dasturni tuzuvchilar tarixiy ta'lim mazmunini tanlashda zamonaviy tarixiy bilimlarning cheksiz omilini, ya'ni butun tarixni, ayniqsa maktab ichida taqdim etishning iloji yo'qligini hisobga olish zarurligini ta'kidlaydilar. "Ammo maktab tarixi kursi o'z-o'zini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan ob'ektiv, etarlicha to'liq bilimlarni taqdim etishi kerak. Germaniyada turli xil ijtimoiy ehtiyojlarni qondiradigan turli xil maktablar mavjud va shunga ko'ra, turli maktablarda tarixni o'rganish uchun ajratilgan vaqt har xil. Haqiqiy maktab 6, 8, 9, 10-sinflarda tarixni o'rganishni ta'minlaydi (keyin 7-sinfda tarix yo'q)

Tarixni o'rganish uchun har bir o'quv yiliga 52 soat ajratilgan. Asosiy maktabda tarix 6, 7, 9, 10-sinflarda o'rganiladi (soatlar shunga ko'ra taqsimlanadi: 26/52/52/52). 6-sinfda soat soni ikki baravar kamayadi Masalan, ikkala turdagi maktablarda kirish mavzularining tuzilishi asosan bir xil. Ammo ba'zi bir kelishmovchiliklar ham mavjud. Shunday qilib, asosiy maktab, haqiqiy maktabdan farqli o'laroq, uchta mavzuni (Rim

imperiya poytaxti sifatida Rim va nemislar, nasroniylik) taklif qilgan holda (ya'ni kirish darslaridan so'ng) Qadimgi Rim tarixini o'rganishni ta'minlaydi. . Qadimgi Misr va Qadimgi Yunoniston tarixini o'rganish bu erda qoldirilgan. O'rta asrlar tarixini o'rganishda materiallar ham biroz taqsimlangan. Ya'ni, bu maktab o'quvchilarga keng gumanitar bilimlarni berishga yo'naltirilmaganligi sababli, asosiy maktabdagi materiallar biroz qisqartiriladi va qisqartirilgan shaklda o'qitiladi. U texnik mutaxassisliklarga ko'proq moyil. «Tarix darslarida o'quvchilarni turli xil o'quv faoliyatiga o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari haqida gapirar ekanmiz, dasturlarni tahlil qilish asosida, ular maktab turiga (ya'ni, haqiqiy yoki asosiy maktab) qarab farq qilmasligini aytishimiz mumkin.

Qoida tariqasida, differentsiatsiya faqat o'quvchilarning psixologik, yosh (bilish) qobiliyatlari asosida seziladi: 6-7 sinflarda bular, avvalambor, ekskursiyalar, vizual narsalar bilan ishlash, modellashtirish, elementar rekonstruksiya qilish, ishlash xarita. Keyin quyidagi tadbirlar ustunlik qila boshlaydi: tarkibni tahlil qilish, tarixiy manbani tanqid qilish va talqin qilish, ma'lumotlarni qayta ishlash (rasmlar, video ketma-ketliklar, TCO (kompyuterlar) dan foydalanish va nemis maktabidagi tarix darslarining ko'rinishini tavsiflovchi boshqa murakkab tadbirlar. Hikoyalar turli xil fanlararo aloqalarni amalga oshirishni belgilaydi. Umuman olganda Germaniyada tarix ta'limi o'quvchilarning tarixiy bilimlar sohasidagi vakolatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Tarix dasturlarining mazmuni juda katta miqdordagi material bo'lib, ular o'zlashtirishi kerak.

NATIJA

AQSh maktablarida tarixni o'qitish tabiiy ravishda Amerika jamiyatining maqsadlariga xizmat qilish uchun mo'ljallangan. Tarixni o'qitish o'rta maktabda boshlanadi (ya'ni 6 yoki 7 sinf). Talabalar matematika, ingliz tili, tabiiy va jismoniy tarbiya darslari, darslar va ijtimoiy fanlar bo'yicha darslarga qo'shimcha ravishda (ko'pincha dunyo tarixini o'z ichiga olgan) qatnashishlari shart. O'rta maktabda diplom olish uchun minimal talab AQSh tarixi va hukumati kabi 2-4 yillik ijtimoiy fanlarni o'z ichiga oladi. Agar biz maktabda tarixni o'qitish vaqtlari haqida gapiradigan bo'lsak, unda esda tutish kerakki, "aytib o'tilganidek," har bir maktab okrugi ma'muriyati o'quv dasturi, o'quv materiallari va boshqalar to'g'risida o'z qarorlarini qabul qiladi .

Odatda tarixga haftasiga 5 akademik soat ajratiladi (ya'ni kuniga 1 dars). " Shu bilan birga, soatlarning soni maktab o'quv dasturi va davlatning ijtimoiy topshirig'iga qarab farq qilishi mumkin. Shunisi diqqatga sazovorki, "Amerikalik o'quvchilarning aksariyati har yili tarixni o'rganishadi. 'qitish metodlariga kelsak, birinchi navbatda Amerika maktablaridagi 'qituvchilarning malakalariga to'xtalib o'tish kerak. Nyu-York universiteti ta'lim aktabining ta'lim tarixi dasturi direktori Jonathan Zimmerman "malakali 'qituvchilarni jalb qilish ta'limning dolzarb masalasidir. Agar o'qituvchi tarixni o'quvchilarga qanday taqdim etishni bilmasa yoki undan ham yomoni, o'zi

bilmasa, u bolalarni qiziqtirishi mumkin emas. Amerika Qo'shma Shtatlarda tarixni o'qitish qat'iy ravishda maktab darsliklariga asoslangan. "Qo'shimcha qilish kerakki, ularni nashr etish jiddiy biznes. Bu sohada raqobat juda zo'r.

Qo'shma Shtatlardagi tarix darsliklari, tabiiyki, o'quvchilarda o'z mamlakati bilan g'ururlanishini, vatanparvarligi va fuqaroligini shakllantirishlari kerak.

Mamlakat tarixi, albatta, qora ranglarda o'qitilmaydi: unchalik yoqimli faktlar yozilmaydi va sustlashtirilmaydi (aslida maktabda tarixni o'qitishga eng sodda, asosiy bilimlarni olish uchun bunday yondashuv, juda asosli). D. Zimmerman Amerika jamiyatida "Amerika tarixini qanday o'qitish kerakligi masalasida chuqur madaniy va mintaqaviy farqlar mavjudligini ta'kidlaydi. Asosiy savol:" Tarix ta'limining maqsadi nima bo'lishi kerak: mamlakatga muhabbatni tarbiyalash yoki tarbiyalash bolada tanqidiy fikrlash? " Tarixga oid zamonaviy darsliklarda AQSh tarixida juda ko'p murakkab, ziddiyatli daqiqalar bo'lganligi aytiladi. Maktab darsliklariga berilgan nomlar diqqatga sazovordir. Ularni deyarli har doim quruq va zerikarli emas, balki jarangdor va baland ovoz bilan chaqirishadi, masalan, "Ozodlik izlab" yoki "Amerika millatining yuksalishi". O'qitish metodikasi nuqtai nazaridan bolalarga ko'pincha faqat turli janglarning sanalari, ismlari, faktlari va unvonlari o'rgatiladi. "Hikoyani o'rganish o'rniga bolalar shunchaki ma'lumotni yodlab oladilar va imtihonlarni topshirgandan so'ng uni xotirjam unutishadi. Ularning o'tmishdagi voqealar bilan shaxsiy munosabatlari yo'q. Aslida bu mavzu eng qiziqarli bo'lishi kerak, ammo U eng zerikarli maktab o'quvchilari. Shuning uchun amerikaliklar faqat bugungi kun haqida o'ylashadi. "Multimedia uskunalari, xaritalar, fotosuratlar, Internetresurslar, videofilmlar, maxsus o'quv dasturlari va boshqalar ham tarixni o'rganishda faol foydalanilmoqda, bu Amerika maktablarining qo'shimcha ta'lim bilan yaxshi jihozlanishining ko'rsatkichidir. Amerika maktablarida tarix va boshqa ijtimoiy fanlardan imtihonlar ko'pincha yozma ravishda olinadi. Imtihonda olingan baho fan uchun yiliga bitta umumiy bahoni hisoblash uchun ishlatiladi. Shunday qilib, Amerika Qo'shma Shtatlar, avvalambor, jamiyat taraqqiyotining tarixiy va siyosiy sharoitlari tufayli maktablarda o'qitishning o'ziga xos tizimini (tarixni ham o'qitish) rivojlantirdi. Amerikaliklarning o'zlari bunday tizimni namunali deb bilishadi.

MUHOKAMA

Odatda "Britaniya orollarida tarixiy fikrlash to'g'risida alohida gapirish odat tusiga kirmagan. U erda ular doimo ong haqida bir butun bo'lib kelgan va gaplashmoqdalar, demak, tarixni o'rganish jarayonida o'tmishning mavhum emas" ilmiy ko'rinishi , "... lekin ajralmas shaxs o'zining axloqiy, g'oyaviy va siyosiy - fuqarolik pozitsiyalarining xilma-xilligi bilan ajralib turadi."Ushbu yondashuvga asosan ingliz maktab o'quvchilari, umumiy dalillarga ko'ra, "maktabda kam siyosiy ma'lumot olishlari" yordam beradi va ularga berilgan narsalar "bilvosita - oddiy mavzular, xususan tarix yordamida amalga oshirishga moyil". Maktabda tarixni o'qitishning zamonaviy ingliz

tizimi XX asrda shakllandi va 1988 yilgi islohot uning shakllanishida muhim rol o'ynadi. Ta'limni isloh qilish to'g'risidagi qonun (1988) barcha darajadagi ta'lim sifatini oshirishga, o'qitish standartlarini oshirishga, ta'lim sohasida tanlov erkinligini kengaytirishga qaratilgan va ommaviy ovoz berish orqali qabul qilingan.

Bundan tashqari, "1972 yilda maktab o'quvchilari uchun maktab kengashi loyihasi yangi mavzular -" ayollar ", " qora "va" mahalliy "tarixni o'z ichiga olgan va" buyuk an'ana "dan tubdan chiqib ketganligini ko'rsatdi. Shunday qilib, tarixni xurofotlar va milliy ziddiyatlardan ajratib o'rganish boshlandi. Buyuk Britaniyada zamonaviy tarix maktablari juda bag'rikeng va ob'ektivdir.

Britaniyalik maktab tarixini o'qitishning maqsadlariga kelsak, ingliz nazariyotchilari va amaliyotchilari umumiy kontseptsiyani ishlab chiqishda, ularning maqsadi o'zini tutishga tayyor bo'lgan shaxsning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish ekanligini ta'kidladilar (aql doirasida). "Shuning uchun tarixchilar shunday deb yozishgan:" Talabalarning ongiga nafaqat o'tmishning bugungi kunga va kelajakka ta'sirining muqarrarligini, balki inson munosabatlarining cheksiz murakkabligi, qarama-qarshi manfaatlarining muvozanati va uni saqlash qiyinligini ham etkazish kerak. Shuningdek, ular ularni siyosiy masalalarni individual yoki sinfiy manfaatlar emas, balki umumiy manfaatlar nuqtai nazaridan ko'rib chiqishga tayyorlashlari va tegishli mas'uliyatsiz qonun bo'lmasligi va o'z-o'zini boshqarish asoslari erkin munozarasi va hukmronlikning yagona alternativasi ekanligiga ishonch hosil qilishlari kerak. Maktab tarixi kursi, metodistlar ta'kidlaganidek, "fuqarolik ruhini, jamiyatga daxldorlik hissini va uning zimmasidagi mas'uliyatni tarbiyalashi" kerak.

O'qitishning yangi tizimining natijalari deyarli amalga oshirilgandan so'ng darhol kutilgan edi. Shunday qilib, 1990-yillarning o'rtalaridan boshlab universitetlarga tarixiy mutaxassisliklar bo'yicha 80 ta o'ringa 1200 ta ariza kelib ushay boshladi va maktabdan endigina chiqqan 1-kurs talabalarini tayyorlash o'qituvchilarni hayratda qoldirdi, talabalar tarixiy bilim va ko'nikmalarni juda yaxshi o'zlashtirdilar. Britaniya maktabida asosiy bilim manbai va sinfda ishlash vositasi darslik emas, balki hujjat yoki boshqa tarixiy manbadir. Buyuk Britaniyadagi maktabda tarixni o'rganish siyosat va urushlarga e'tibor bermaydi, ammo inglizlarning turli davrlarida kundalik hayotini o'rganishga ko'p vaqt ajratadi. "O'qish uchun darsliklar va kitoblar faqat yordamchi material bo'lib xizmat qiladi. Darslar, ayniqsa quyi sinflarda, ko'pincha suhbatlar bo'lib, unda "ilgari odamlar qanday yashagan" degan fikrlar yuritiladi. Tabiiyki, bolalar uchun ular bilan bevosita bog'liq bo'lgan tarixni o'rganish ancha qiziqroq, demak, bolalar katta qiziqish bilan o'zlarining qishloqlari, shaharlari, ko'chalari yoki boshlang'ichlari bilan o'z oilalari tarixini - kichik tarixni o'rganadilar.

Buyuk Britaniyada, boshqa G'arb mamlakatlarida bo'lgani kabi, bizning mamlakatimizda qabul qilingan materiallarni mamlakat va odamlar tomonidan xronologik tartibda muntazam ravishda taqdim etishdan farqli o'laroq, tarix "mavzular

bo'yicha" berilgan. Milliy o'quv rejasi faqat tarixning asosiy boblarini belgilaydi, ulardan talabalar bir nechta modullarni" o'tishlari "kerak; bu boblarga" dunyo tarixi ", ya'ni Buyuk Britaniyadan tashqari barcha davlatlarning tarixi (dunyoshunoslik) va undan oldingi va keyingi tarix kiradi. Modul odatda bir necha darslarni o'z ichiga oladi, berilgan mavzu va butun semestr davom etishi mumkin. Bu sizga mavzular o'rtasidagi aloqalarni aniqlashga imkon beradi.

Mamlakat tarixidagi "ziddiyatli muammolar", ingliz o'qituvchilarining fikriga ko'ra, qarama-qarshi nuqtai nazarlarni bayon qilib, xolis va xolisona taqdim etilishi kerak. Baholar o'qituvchining ma'ruzada aytgan so'zlarini oddiy takrorlash uchun emas, balki o'z g'oyalarini rivojlantirish, o'z loyihasini ishlab chiqish uchun resurslardan (Internet, kutubxonalar) foydalanish uchun, eng muhimi, mazmunli, mavzu bo'yicha har tomonlama ma'lumotli va asosli javob. Tarix darslarida o'qituvchining fikriga to'g'ri kelmasa ham o'z fikri rag'batlantiriladi. Faqat uni himoya qilish va isbotlash kerak. Ota-onalar xohishiga ko'ra tayyorgarlik maktabida (ya'ni tayyorgarlik maktabiga tayyorgarlik) tarixni o'rganishni boshlashi mumkin. Umuman olganda, "4-5 yoshli ingliz bolasi, tayyorgarlik maktabida, rivojlanish dasturlari orqali" tarixga tegishi "mumkin, masalan, qadimgi yunon vaza maketini chizish, qadimgi Rim jangchisini o'ynash yoki o'rta asr bo'yog'ini katlama - aksariyat ingliz maktablarida bu fan alohida fan sifatida o'qitila boshlaydi, 11-14 yoshli o'quvchilar tarixga haftasiga 1,5 soat, 9 ta imtihon fanidan esa 2-2,5 soat sarflaydilar. Maktabni tugatgandan keyin tarix imtihonini topshirmoqchi bo'lgan 16-18 yoshli o'quvchilar haftasiga kamida 3,5 soat tarixni o'rganishga sarflaydilar. "... Ushbu fan majburiy emas, masalan, ingliz tili, matematikadan va "tabiiy fanlar" (tabiatshunoslik) dan farqli o'laroq va agar xohlasa, talaba uni 14 yoshida o'rganishni to'xtatishi mumkin.

XULOSA

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, tarix fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik usullardan foydalanish, texnologiyalarni jalb etish, milliy va global tarixni uyg'unlashtirish, shuningdek, tanqidiy fikrlash va qiyosiy tahlil ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvlar o'quvchilarda tarixiy voqealarni chuqur tushunish, o'rganish jarayoniga qiziqishni oshirish va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga yordam beradi. O'zbekistonda ushbu tajribalarni tatbiq etish tarix fanini o'qitish samaradorligini oshirishda muhim qadam bo'ladi. Rivojlangan xorijiy davlatlarda ta'limning mamlakat ishki siyosatiga faol ta'sir etadigan ijtimoiy jarayon ekanligi, e'tirof qilingan haqiqatdir. Shu tufayli ham chet mamlakatlarda maktab ehtiyojini iqtisodiy ta'minlashga ajratilayotgan mablag' miqdori yildan yilga - oshib bormoqda. Yaponlarda masalan, «maktab muvaffaqiyati va farovonlik timsoli» gina bo'lib qolmay, «u insonlarni yaxshilaydi», degan fikr ishonch va e'tiqodga aylangan. Ta'lim to'g'risidagi g'amxo'rlik taniqli siyosatchilarning ham hamisha diqqat – e'tiborida bo'lgan. Shuning uchun ham AQSH

ning sobiq Prezidenti

R.Reyganni, Buyuk Britaniya Bosh vaziri M.Tetcherni, Fransiya Prezidenti F.Mettiranlarni maktab islohotining tashabbuskorlari deb bejiz aytishmaydi. F.Mitteran maktabni «Jamiyatini harakatlantiruvchi kuch» deb hisoblagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ergashev SH., Xodjaev B., Abdullaev J. Jahon tarixi (1918-1991 yillar). 10-sinf. Darslik – T.: «TURON-IQBOL», 2017.
2. Ilhomov Z.A. Tarix fani metodologiyasi (tarixiy bilish, tarixiy ong va tarixiy xotira). T.TDPIU. 2015.
3. Ikhamov Z.A. The Logical Theory of Evidence-Based Interpretation (scientific source analysis). Indonesian Journal of Innovation Studies. Vol 10 No 1 (2020)
4. Rajabov Q., Zamonov A. O‘zbekiston tarixi (1917-1991 yillar). 10-sinf. Darslik – T.:G.Gulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017.
5. Raximov O.D., Turg‘unov O.M., Mustafayev Q.O., Ro‘ziyev H.J. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari - T.: Fan va texnologiya, 2013.
6. Sagdullaev A.S., Kostetskiy V.A. Tarix. Qadimgi dunyo. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari 6-sinfi uchun darslik. – T.: “Yangiyo‘l Poligraf Servis”, 2017.
7. Salimov T.O‘., Sultonov F.E. Jahon tarixi (milodiy V asr oxiridan – XV asr oxirigacha). Umumiy o‘rta ta’lim maktablari 7-sinflari uchun darslik.–T.: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”, 2017.
8. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри.-Т.:Янги аср авлоди, 2016.318
9. Авесто. Тарихий-адабий ёдгорлик.Асқар Маҳкам таржимаси.Тошкент. Шарқ, 2015.732 б
10. Ганиева М.А., Файзуллаева Д.М. Ўқитишнинг лойиҳавий технологияси тўплами. Методик қўлланма. – Т.: ТДИУ, 2013. – 83 б.
11. Голиш Л.В., Файзуллаева Д.М., Педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш. Ўқув-услубий қўлланма. – Т.: Иқтисодиёт, 2011. - 206 б.
12. Жўраев У. ва бошқалар. Жаҳон тарихи (XVI – XIX асрлар). Умумий ўрта таълим мактаблари 8-синфлари учун дарслик. –Т.: “Чўлпон”, 2014.
13. Жўраев У., Усмонов К., Нурқулов А., Жўраева Г. Тарихдан ҳикоялар. Умумий ўрта таълим мактаблари 5-синфлари учун дарслик.–Т.: “Чўлпон”,2015.
14. Зиёмухаммадов Б. Педагогик маҳорат асослари. Т.:ТІВ-КІТОВ, 2009
15. Зиямухамедова С, Зиямухамедов Б. Новая педагогическая технология.Т.: Абу Али ибн Сино, 2002.
16. Илхомов З. Қўқон хонлиги давлатчилиги тарихининг манбашунослик масалалари. Очерки историографии государственности Узбекистана.

Том 1. Институт истории АН РУз. Д.А.Алимова. –Т.: Издательство “Navro’z”, 2018. 380с.

17. Илҳомов З.А., Р.Мулладжанова Замонавий тарих фанининг айрим назарий масалалари (концепциялар, назариялар ва илмий қарашлар).

Тарих фани методологияси ва тарих таълимининг долзарб муаммолари.

Республика илмий амалий конференцияси материаллари. Навоий.

НавДПИ. 2019. 31-34-бб

18. Иноятов У.И., Муслимов Н.А., ва бошқ. Педагогика (нопедгогик олий таълим муассасалари учун). – ТДПУ, 2013.15,25 б.т.

19. Иноятов У.И., Муслимов Н.А., ва бошқ. Педагогика: 1000 та саволга 1000 та жавоб. - Тошкент, “Илм-Зиё” нашриёти, 2012.12 б.т.

20. История государственности Узбекистана (Библиография). ЎзР ФА асосий кутубхонаси. Тошкент. 2018.

УДК: 618.17-618.18 . 15.-089

**БИРИКТИРУВЧИ ТУКИМА ДИСПЛАЗИЯСИНИНГ ОПЕРАТИВ
КОРРЕКЦИЯСИДАН КЕЙИНГИ РЕАБИЛИТАЦИЯНИ БАХОЛАШ***Назаров Б.Б., Шарипова Н.М., Каримова Н.Н.*(Абу Али ибн Сино номидаги Бухоро
Давлат тиббиёт институти, Ўзбекистон)**Kalit so'zlar:** genital prolaps, metastil, plastik jarrohlik operatsiyalari.

Jinsiy prolapsusli 102 bemorni davolash natijalarini qiyosiy tahlil qildik. Metostil va olazoldan foydalanish to'qimalarning yangilanish tezligi oshishiga va ichki genital organlarning prolapsusi bilan og'rigan bemorlarni jarrohlik davolash samaradorligini oshirishga yordam berdi. Metastilni qo'llash davolash davomiyligini $1,6 \pm 0,3$ kungacha, olazol $1,8 \pm 0,2$ kunga qisqartirdi.

Долзарблиги: Жинсий органлар пролапси- ҳозирги кунда нафақат климактерик ёшдаги аёллар, балки репродуктив ёшдаги аёллар учун ҳам долзарб муаммолардан бири бўлиб қолмоқда. Жинсий органлар пролапси кенг тарқалиши ва аёлларда яшаш сифатини ўзгартираётгани учун, охириги йилларда гинекология соҳасининг долзарб муаммоларидан бири бўлиб қолмоқда. Жинсий органлар пролапси касалликларини хирургик давоси ва ундан кейинги даволаш тактикалардаги муаммолар, акушер-гинекологик съезд, конгресс ва конференцияларнинг асосий баҳз мунозаралардан биридир.

Агар хирургик соҳада бир неча хил турдаги чурралар фарқланса, гинекологияда жинсий органлар пролапси бу чаноқ соҳаси чурраси сифатида кўриш ўринлидир. Олдинги йилларда бу касаллик учун сабаб сифатида чаноқ соҳаси бириктирувчи тўкималар дисплазияси кўрсатилган бўлса, ҳозирги кунда сабаб ёхуд касалликка олиб келувчи омил сифатида туғруқдан кейинги оралик соҳаси травмалари, чаноқ органлари қон айланишининг бузилиши ва бачадон бойламларининг сустлиги эътироф этиляпти. Юқорида кўрсатилган омилларнинг барчаси чаноқ соҳасида трофик ва регенаратив жараёнларнинг сустлашуви, бу ўз навбатида эпителизациянинг тўлиқ бўлмаслиги, касалликнинг қайталаниши каби асоратларга олиб келади.

Биз операциядан сўнг комбинирланган(мультикомпонетли)дори воситаси: метостил-антибактериаль, яллиғланишга ва замбуруққа қарши хусусиятга эга, қин суппозиторийси ишлатилди. Битта қин суппозиторийси таркибида: 200 мг метронидазола, 160 мг клотримазола и 8 мг хлоргексидина бор. Бу дори воситаси антибактериаль ва қин шиллик каватининг регенерациясини стимуляция қилиш хусусиятга эга.

Мақсади: Жинсий органлар пролапси билан операция бўлган беморларда операциядан кейинги даврда метостил дори воситасининг эффективлиги ўрганиш.

Текшириш усуллари: Клиник текширувлар 2018-2021 йиллар мобайнида Бухоро туман тиббиёт бирлашмаси туғруқхонаси гинекология бўлими базасида ўтказилган. Клиник текширувларга 2018-2021 йилда чаноқ органлари пролапси билан қин орқали операция қилинган 39-67 ёш оралиғидаги 102 та беморларлар киритилган. Шулардан 28(27,4%)таси репродуктив, 33(32,3%)таси перименопаузал, 41(40,1%)таси постменопаузал давридаги аёллар. Касалликни даврийлиги 3 йилдан 16 йилгача. Барча беморлар операциядан олдин стандарт тиббий текширувлардан ўтказилган.

Клиник текширувлар натижаси ва таҳлили: Клиник текширувда қатнашган беморларда чаноқ органлар пролапси ICS (POP-Q) класификацияси бўйича таснифланган. Беморлар нозологик жиҳатдан: чаноқ органлар пролапси 2 стадиясида-24(23,5%) та; III стадиясида- 45 (44,1%) та; IV стадиясида - 33 (32,3%) та бўлинган. Шу билан бир каторда беморда кўшни органлар функцияси бузилишлари кузатилиб, булардан: 69 (67,6%) тасида сийишнинг бузилиши бўлиб, асосан 59 (57,8%) да тез-тез сийиш, 10 (9,8%) тасида сийишнинг қийинлашуви кузатилган. 38 (37,2%) тасида эса қабзиятлар безовта қилган. Беморларнинг 61 (59,8%) тасида кўшимча касалликлардан(бириктирувчи тўқима дисплазияси), 72 (70,5%) тасида эса сурункали қорин бўшлиғи босимини ошишига олиб келувчи касалликлар аниқланган.

Ҳар бир беморга ёши, гинекологик ва экстрагенитал касалликларидан келиб чиққан ҳолда индивидуал операциядан олдинги, хирургик даво ва операциядан кейинги давр учун махсус даво муолажалари тузиб чиқилди.

Барча 102 (100%) та беморга олдинги-орка кольпорафия, перинеолеваторопластика билан операцияси амалга оширилган. Шулардан 42 (41,1%) тасида бачадон бўйни ампутацияси, 26 (25,4%) вендрофиксация, 8 (7,8%) тасида қин орқали бачадон экстерпацияси амалиётлари билан бирга амалга оширилган.

Операциядан кейинги даврда қўлланилган даво усулларига қараб, беморлар 3 гуруҳга бўлинган.

Биринчи гуруҳга операциядан кейинги даврда қиндаги чоклар қунига 1 маҳал антисептик восита билан ювилган 32 (31,3%) та бемор киритилди.

Иккинчи гуруҳга 5 кун давомида операциядан сўнг қинга метостил суппозиторийси 1 маҳал кўйилган 36 (35,2%) та бемор киритилди.

Учинчи гуруҳга 7 кун давомида операциядан сўнг қинга метостил суппозиторийси 1 маҳал кўйилган 34 (33,3%) та бемор киритилди.

Даво муолажаларининг самарадорлиги: беморнинг шифохонада бўлиш

кунлари давомийлиги, қинда операциядан кейинги чокларнинг битиш тезлиги, қинда қичиш, қизариш, қуйишиш, оғрик, қин ажралмаларнинг бор ёки йўқлиги каби субъектив ва объектив шикоятлар асосида белгиланди.

Таҳлиллар асосида шуни айтиш жоизки, операция соҳасидаги оғриқлар барча гуруҳларда биринчи 2 кунда сақланган бўлиб, қуйишиш ва қичиш безовта қилмаган. Гинекологик кўрувда асосида операцион соҳасидаги тўқималарнинг регенерацияси жадаллиги, шишлар ва қизаришларнинг бўлмаслиги, метостил ишлатилган гуруҳда яққол кўринган.

Метостил суппазиторийларини кунига 1 маҳал 7 кун давомида ишлатган гуруҳда қиндан қонча аралаш шилликнинг келиши $4,12 \pm 0,16$ кунда ($p < 0,05$), иккинчи гуруҳда $4,47 \pm 0,65$ кунда ($p < 0,05$) и биринчи гуруҳда $8,34 \pm 0,84$ кунда ($p < 0,05$) тўхтаган.

Даволаниш динамикаси сифатида маҳаллий яллиғланиш белгилари бўлган шиш, операция соҳаси гиперемияси олинган. Кузатувлар операциядан сўнг метостил ва левамиколь ишлатган беморлар гуруҳида яхши натижа бергани кузатилди. Антисептик воситалар ишлатилган гуруҳдаги 9 та (28,1%) беморда маҳаллий шиш ва операцион соҳа гиперемияси кузатилган бўлиб, яллиғланиш белгилари $4,58 \pm 0,37$ ($p < 0,05$) кунгача сақланган. Бу ҳолатлар метостил ва левамиколь ишлатилган беморларда умуман кузатилмаган.

Барча беморларда операцион жароҳат бирламчи битган. Шифохонада даволаниши биринчи гуруҳда $7,21 \pm 0,27$ кунни, метостил ишлатилган беморлар - $6,23 \pm 0,18$ кун ташкил этган бўлса, метостил ва левамиколь ишлатилган гуруҳда эса $-5,32 \pm 0,17$ кунни ташкил қилган.

Хулоса: Кузатувлар натижасида олинган маълумотларга таянган ҳолда шуни айтиш мумкинки, жинсий органлар пролапси даволашда қин орқали қилинадиган операциялардан сўнг метостилни ишлатилиши, қин тўқималар регенерациясини тезлаштирган ҳолда, оператив давонинг эффективлигини оширади. Бу ўз навбатида беморларнинг даволаниш кунини $1,6 \pm 0,18$ гача қисқаришига олиб келади.

Список использованной литературы:

1. Вдовин С.В., Селихова М.С., Филина Е.В. и др. Оптимизация ведения послеоперационного ведения у пациенток после пластических операций в гинекологии // Акушерство и гинекология. - 2012. - №4-1. - С. 79-82.
2. Гаспарян С.А., Афанасова Е.П., Стариченко Л.В. Сетчатые эндопротезы в реконструкции тазового дна при пролапсе гениталий // Амбулаторно-поликлиническая практика - новые горизонты. - М., 2010. - С. 75-76.
3. Ильина И.Ю., Доброхотова Ю.Э., Жданова М.С. Оптимизация методов лечения, направленных на улучшение процессов коллагенообразования у

женщин с дисплазией соединительной ткани // Вестник РУДН. Серия: «Медицина. Акушерство и гинекология». - 2009. - № 5. - С. 76-81.

4. Манухин И.Б., Высоцкий М.М., Харлова О.Г. и др. Лапароскопическая сакрокольпопексия как операция выбора при пролапсах гениталий // Амбулаторно-поликлиническая практика - новые горизонты. - М., 2010. - С. 211-212.

5. Радзинский В.Е., Петрова В.Д., Хамошина М.Б. и др. Оптимизация заживления раны после пластических хирургических операций // Акушерство и гинекология. - 2011. - №1. - С. 89-94.

6. Ниязметов Р.Э. и др. «Роль конъюгированных эстрогенов предоперационной подготовки в гинекологической практике// Научно-Практическая Конференция “ Grand Mir Hotel” г.Ташкент. 2015

7. “Strengthen interntional exchange and cooperation and to promote innovation and development of minimally invasive surgery”// Международная научно-практическая. Китай.Урумчи. 2013

ИССЛЕДОВАНИЕ ПОРЯДОК УКЛАДКИ КЕРНА

Холбаев Б.М. - проф.

Каршинского инженерно-экономического института

Рамазонов Н.Р. - студент

Каршинского инженерно-экономического института

Для извлечения керна в скважину на бурильных трубах опускают керноотборный снаряд, к которому присоединяют породоразрушающий инструмент. В зависимости от типа снаряда получают керн разного диаметра и длины.

Периодически через 0,5-6 м вплоть до 18 м керн заклинивают, отрывают от забоя, поднимают на поверхность вместе с колонковым снарядом и извлекают из колонковой трубы. Доля керна при сплошном отборе может достигать от 70-80 % до 100 %.

К специальным методам извлечения керна относятся отбор ориентированного керна и его герметизация.

Когда необходимо определить фазовый состав флюидов, пластовые значения нефтегазонасыщения и остаточную водонасыщенность прямо по керну, прибегают к герметизации, тем более что информативность такого керна значительно выше.

Ориентированный керн повышает точность геологической информации, уточняя углы падения пластов и азимуты их простирания, что в свою очередь позволяет выявлять пространственное распределение пород-коллекторов, изменение их фильтрационно-емкостных свойств и, как следствие, определять режим разработки месторождения на основе созданной геологической модели залежи.

Чтобы сориентировать керн, используют специальный «башмак», который находится ниже кернорвателя. «Башмак» делает на керне три насечки: одна приводится для идентификации, две другие располагаются вдоль окружности поперечного сечения керна под углом от нее в 135° .

С помощью палеомагнитного анализа определяется положение насечек, нанесенных на керн, в соответствии со сторонами света (север - юг).

Предварительно очищенный от глинистого раствора керн укладывают в стандартные деревянные ящики, разделенные на продольные секции длиной 1 м и шириной немного более диаметра керна. Таких секций может быть 4 для керна диаметром 100 мм, 5 - для керна диаметром 80 мм, или 6, если диаметр керна равен 60 мм. для удобства транспортировки ящики оснащены крышками и ручками.

В ящики керн укладывается в порядке возрастания глубины в строгом соответствии с его положением в колонковой трубе, начиная с левого верхнего угла ящика и заканчивая правым нижним углом; при этом укладка в каждое отделение ведется слева направо. Укладка должна быть максимально плотной, для этого по возможности совмещают торцевые поверхности образцов керна. Направление укладки указывается стрелками на каждой перегородке ящика, а также на каждом тубусе.

Начало и конец колонки керна каждого интервала сопровождается этикеткой из фанеры либо плотного картона, завернутого в полиэтилен. На этикетке указывается название площади (месторождения), номер скважины и керна (его начало, продолжение, конец), интервал отбора, проходка (в метрах), выход (в метрах или процентах). Положение конца и начала керна отмечается на перегородке маркером. С двух сторон от нее подписываются интервалы отбора керна с отметкой «конец керна» («КК.» слева) и «начало керна» («Н.К.» справа); стрелкой от начала интервала указывается направление (рис. 1).

На торцевых и лицевой сторонах каждого ящика несмываемой краской пишется название площади (месторождения), номер скважины, интервалы отбора уложенного в ящик керна и его порядковый номер.

Если в определенном интервале керн отобрать не удалось, то в ящик укладывается этикетка с указанием интервала выноса керна. Мелкие обломки и кусочки, если их положение в поднятом керне неизвестно, выделяются отдельно и складываются в начальной части интервала.

Рис. 1. Положение керна и этикеток в керновом ящике, пример надписей на этикетках с первичной информацией по керну

юрских отложений северной и северо-восточной части Бешкентского прогиба. Сборник материалов международной научно-практической конференции: «Актуальные проблемы проведения геолого-геофизических исследований». 19 – 20 апреля 2024 года, Кубань, Россия. -Стр.120-125.

3. Холбаев Б.М., и др.. Oil and gas prospects of the Beshkent concavity. Сборник материалов международной научно-практической конференции: «Актуальные проблемы проведения геолого-геофизических исследований». 19 – 20 апреля 2024 года, Кубань, Россия. -Стр.125-131.

4. Холбаев Б.М., и др. Условия образования и применения гипса (на примере Западного Узбекистана). Сборник материалов международной научно-практической конференции: «Актуальные проблемы проведения геолого-геофизических исследований». 19 – 20 апреля 2024 года, Кубань, Россия. -Стр.130-134.

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ И
УПРАВЛЕНИЮ МЕЛИОРАТИВНЫМИ РЕЖИМАМИ**

Холбаев Б.М., - проф.

Каршинского инженерно-экономического института

Саломов А. - студент

Каршинского инженерно-экономического института

Для того, чтобы достичь продукционный потенциал сельскохозяйственных угодий средствами комплексной мелиорации необходимо обеспечить эффективное управление геологическим, биологическим и техногенным круговоротами воды и химических элементов, включая биогенные, что формирует необходимый мелиоративный режим.

Известно, что вода и питательные вещества, определяющие регулирование основных факторов жизни растений, находятся в состоянии непрерывного круговорота, причем их направление совпадает, но скорости существенно различаются в связи с тем, что зольные и химические элементы принимают участие как в биологическом, так и в техногенном круговороте и оказывают существенное влияние на молекулярные процессы в почве.

Учитывая, что почва имеет сложную организацию, где наряду с химическими реакциями, значительную роль играют микробиологические процессы, управление мелиоративным режимом должно быть направлено на регулирование внутреннего влагооборота, обеспечивающего сбалансирование процессов накопления и минерализации органического вещества и приводящего к повышению плодородия почвы при удовлетворении потребности растений в воде и элементах питания. В условиях повышенной влажности и недостатка аэрации в почве преобладают анаэробные процессы накопления органического вещества, при дефиците влаги и обеспеченной аэрации в почве преобладают аэробные процессы разложения органического вещества. Отмечаемые А.Н. Костяковым (1960) недостатки интенсивного осушения заболоченных почв связаны с ускоренной минерализацией гидроморфных почв и удалением с дренажной водой «зольных питательных элементов и, следовательно, обеднением почвы»[1].

Процессами превращения веществ управляют потоки энергии, поэтому представляется целесообразным перейти от вещественной к энергетической оценке почвенных процессов, определяющих мелиоративный режим почвы. В процессе производства растениеводческой продукции в агрогеоценозе увеличивается количество исходящей энергии и снижается количество энергии, возвращаемой в почву. Для решения проблемы устойчивого повышения

плодородия необходимо не только повысить количество возвращаемой в почву энергии, но и сохранить установившееся соотношение энергетических потоков посредством управления мелиоративным режимом. Роль почвы состоит, в том числе, и в обеспечении постоянства потока энергии в биогеоценозе за счет изменения скорости трансформации электромагнитной энергии в энергию химических связей путем повышения или снижения плодородия и аккумуляции или минерализации почвенного гумуса [36]. Недостаток существующих методов заключается в том, что они не учитывают биохимической направленности процессов трансформации органического вещества в почве, в то время как минерализация и гумификация рассматриваются изначально как совокупность биохимических реакций. Поэтому, при планировании устойчивого повышения почвенного плодородия в процессе управления мелиоративным режимом целесообразно использовать энергетический критерий оценки, как почвенного гумуса, так и вносимых органических веществ.

Критерием благоприятности мелиоративного режима является приращение энергии (ΔG) в природном объекте в зависимости от природных и хозяйственных условий, представляющее собой необходимое количество энергетических ресурсов для обеспечения воспроизводства почвенного плодородия. Исходя из вышесказанного, при управлении мелиоративным режимом обязательным приемом является внесение дополнительной энергии путем поступления в почву органоминеральных веществ, обеспечивающих, наряду с обогащением почвы органическим веществом, повышение ее коллоидной фракции.

При управлении мелиоративным режимом большое значение должно отводиться оценке влияния глобального изменения климата, последствий природных аномалий и увеличивающейся антропогенной нагрузки на почвенный покров. Известно, что после значительного иссушения или достаточно длительного переувлажнения почвы меняется характер ее основной гидрофизической характеристики (ОГХ). Также установлено, что тяжелые металлы, вступая в реакции с почвенно-поглощающим комплексом, также меняют ОГХ (Поляков и др., 1977), а значит и изменяются пределы регулирования доступной влажности. Оценка наблюдаемых и ожидаемых изменений климата и их последствий, исходя из данных мониторинга и результатов научных исследований, является неотъемлемой составляющей информационной базы, которая необходима для прогнозирования водного, питательного и солевого режимов при управлении мелиоративным режимом путем изменения диапазонов поддержания влажности почвы и внутреннего влагооборота.

Техногенное воздействие на сельскохозяйственные угодья достигло таких масштабов, что определяет необходимость учета при регулировании

мелиоративного режима возможного загрязнения почв тяжелыми металлами и другими поллютантами с целью разработки агро-мелиоративных приемов повышения устойчивости агроэкосистем, оптимизации агроландшафтов и производства экологически безопасной продукции в современном техногенезе.

Управление мелиоративным режимом осуществляется непосредственно на мелиорированных землях внутрихозяйственной системой. Координация и взаимная увязка водоподдачи обслуживаемым хозяйствам обеспечивается централизованной системой управления водораспределением на каналах межхозяйственных оросительных систем, поэтому совершенствование водопользования обеспечивает эффективность реализации природно – ресурсного потенциала, повышение почвенного плодородия и устойчивости агроландшафта.

Таким образом, можно констатировать, что мелиоративный режим - это закономерное изменение во времени и пространстве состояния агросистемы, обусловленного регуляцией потока энергии, определяемого балансом входящей и исходящей энергии в рассматриваемом объекте.

Мелиоративный режим почвы может быть:

- эволюционирующим, обеспечивающим расширенное воспроизводства почвенного плодородия;
- компенсационным, обеспечивающим нулевой энергетический баланс мелиорируемых почв в многолетнем плане;
- критическим, при котором наблюдается устойчивая убыль энергетического потенциала почв, обуславливающая их истощение. В настоящее время на большинстве орошаемых земель России наблюдается отрицательный баланс питательных веществ в почве и, как следствие, снижение запасов гумуса в почве и развитие деградационных процессов, т.е. формируется критический мелиоративный режим.

Задача мелиоративной деятельности заключается в формировании эволюционирующего или компенсационного энергетического режима почвы. Отсюда выдвигается требование обоснования основных факторов формирования мелиоративных режимов на орошаемых и осушаемых землях.

Модель управления мелиоративными режимами, рассматривающая процесс функционирования мелиоративных систем и их взаимодействия с компонентами природной среды, как динамический, постоянно настраивающийся комплекс, включает (рис. 1):

- базу исходных данных о характеристике природных условий;
- базу актуальных (текущих) данных об изменяющихся параметрах природно-мелиоративных процессов и состоянии компонентов природной среды, характеризующих отклик функционирования мелиоративной системы;

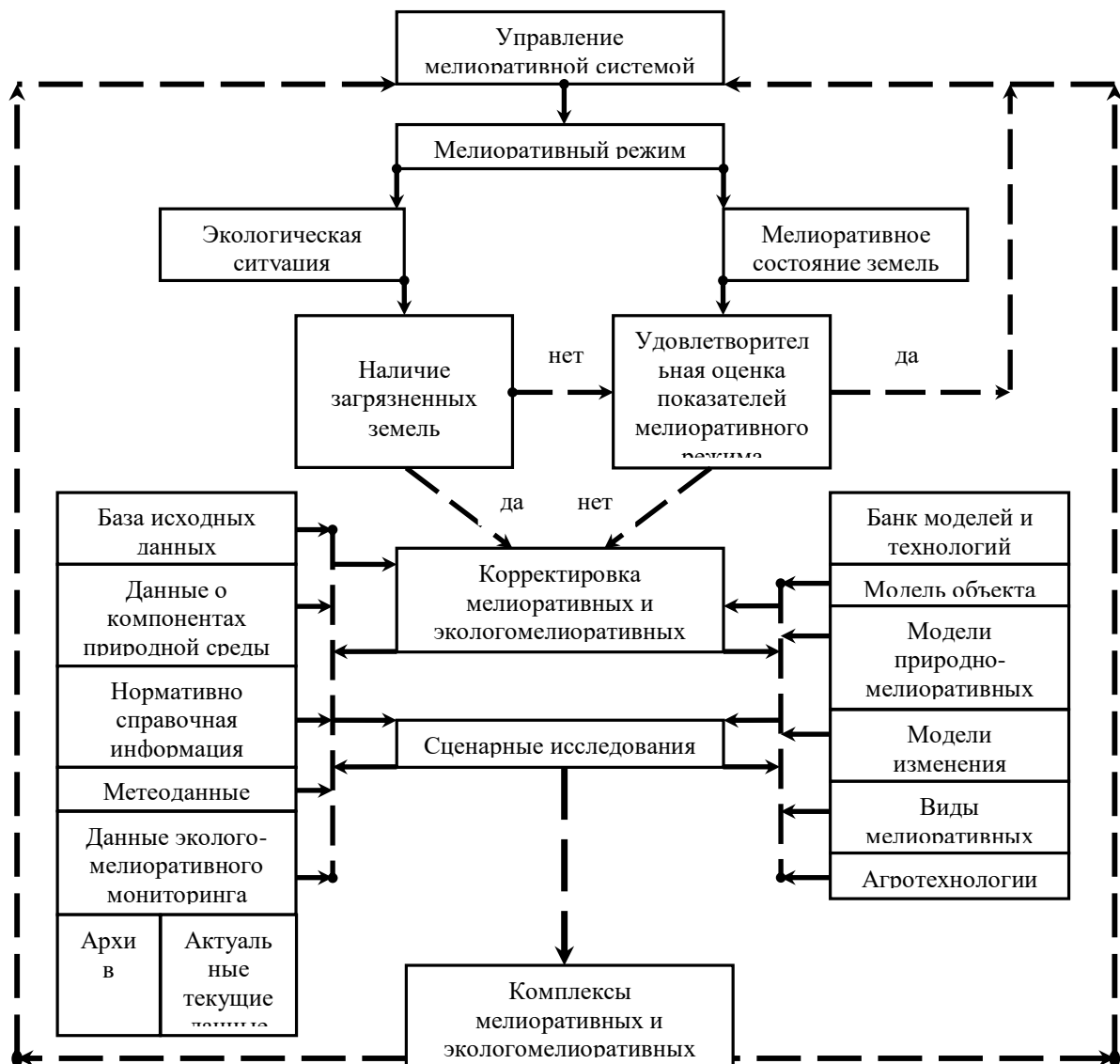

Рис. 1. Схема обобщенной модели управления мелиоративными режимами

-систему моделей для прогнозирования природно-мелиоративных процессов;

-состав воздействующих мелиоративных и экомелиоративных мероприятий, включая мероприятия по предупреждению и ликвидации неблагоприятных последствий;

- оперативные данные по формированию факторов жизни сельскохозяйственных растений на мелиорируемых землях.

В общем виде технология управления мелиоративным режимом при функционировании мелиоративных систем состоит из следующих этапов:

- анализа и оценки современного (текущего) мелиоративного состояния мелиорируемых земель и экологического состояния компонентов природной

среды;

- прогнозных расчетов (при необходимости) и прогнозных оценок с использованием сценарных исследований параметров мелиоративного режима, экологической ситуации и оценок рисков;

- при неудовлетворительной фактической или прогнозной оценке выполняется корректировка осуществляемых мелиоративных мероприятий или реализация новых.

На мелиорируемых землях возможно регулировать следующие процессы и почвенные показатели, обеспечивающие мелиоративный режим:

- подачу воды на орошение и удаление избыточной влаги (осушение);
- уровень и минерализацию грунтовых вод;
- качество оросительной воды;
- тепловой режим;
- агрофизические и агрохимические показатели почвы;
- содержание органического вещества, питательных элементов (NPK) и микроэлементов в почве;
- микробиологическую активность почвы;
- кислотно-щелочной и окислительно-восстановительный режимы.

Управление указанными процессами обеспечит восполнение энергетических затрат как на производство растениеводческой продукции, так и на воспроизводство почвенного плодородия путем формирования благоприятного водного, солевого и питательного режимов, что определяет эволюционирующий мелиоративный режим. Таким образом, под эволюционирующим мелиоративным режимом понимается режим, обеспечивающий создание условий для экологически обоснованного продукционного потенциала при расширенном воспроизводстве плодородия почв земель сельскохозяйственного назначения.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Научно-теоретическое обоснования водных ресурсов и использования сточных вод в сельском хозяйстве и промышленности /Л.В.Кирейчева, Б.М.Холбаев. МВ и ССО РУз., Каршинский инженерно-экономический институт. –Карши: издательства “INTELLEKT”, 2022. -285 с.

**ПОКАЗАТЕЛИ И КРИТЕРИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МЕЛИОРАТИВНЫХ СИСТЕМ**

Холбаев Б.М. - профессор

Каршинского инженерно-экономического института

Шахриев Р.И. - студент

Каршинского инженерно-экономического института

Выше были показаны экологические опасности, возникающие при функционировании мелиоративных систем. Анализ воздействующих факторов и неблагоприятных экологических последствий позволяет на различных иерархических уровнях выделить основные показатели, характеризующие природно-мелиоративные процессы, и их значения, обеспечивающие экологическую безопасность функционирования мелиоративных систем и устойчивость земледелия. Выбор показателей и критериев экологической безопасности функционирования мелиоративных систем осуществляется в соответствии с предложенными выше иерархическими уровнями рассмотрения воздействий мелиоративных систем на компоненты природной среды.

На сублокальном уровне рассматриваются процессы в системе «растение - почва - породы зона аэрации – грунтовые воды». В территориальном плане это сравнительно однородное поле, элементарный почвенный ареал или точка. На этом уровне предполагается однотипность почв и однородность условий на верхней и нижней границах. Именно на этом уровне происходит изменение почвообразовательных процессов, факторов почвенного плодородия, инженерно-геологических свойств грунтов, режима грунтовых вод и других показателей как при орошении, так и на осушительных системах (табл.1).

На локальном уровне процессы рассматриваются в пределах геоморфологических структур одного порядка. Формирование природно-мелиоративных процессов происходит под воздействием ГМС или их частей. Основными воздействующими факторами являются орошение, осушение, каналы, дренаж и специальные мелиоративные мероприятия, агробиоценозы (таблица).

На региональном уровне процессы рассматриваются в пределах гидрогеологических или геоморфологических структур. Анализируется взаимодействие отдельных ГМС и их влияние на природные условия региона, а предлагаемые экологические ограничения на формирование процессов регионального уровня представлены в таблице.

Бассейновый уровень предполагает анализ изменений природных процессов под влиянием всех ГМС, расположенных в пределах бассейнов рек. Экологические ограничения на бассейновом уровне касаются развития гидрологических и гидрохимических процессов и изменения качества вод в речном бассейне. Ограничения накладываются на показатели мелиоративной деятельности, оказывающие влияние на эти процессы.

Таблица 1.

**Показатели природно-мелиоративных процессов
и экологические ограничения**

Сублокальный уровень		
Компоненты мелиорируемых агроландшафтов	Показатели	Экологические ограничения
Оросительная вода	1. Качество оросительной воды	Минерализация ($M < M_{\text{доп}}$), Ионный состав воды ($SAR^* < SAR^*_{\text{доп}}$ в зависимости от минералогического состава почвы).
Почвы	1. Баланс органического вещества 2. Засоление почв 3. Осолонцевание почв 4. Уплотнение почв 5. Изменение кислотности (рН) 6. Загрязнение почв 7. Эрозия 8. Влагообмен между почвенными и грунтовыми водами 9. Интенсивность водоподачи на почву	Бездефицитный Содержание легкорастворимых солей меньше допустимого в зависимости от типа засоления Содержание натрия в ППК меньше допустимого Плотность слоя 0-30 см ($0,9-1,4 \text{ г/см}^3$) Величина рН почвенного раствора ($\text{pH} > 0,85 \text{ рН}_{\text{оптим.}}$; $\text{pH} < 1,15 \text{ рН}_{\text{оптим.}}$) Содержание загрязнителей меньше предельно-допустимых уровней Степень разрушенности горизонта А. Нормируется по типам почв Допустимый промывной режим. Нормируется по типам почв. В соответствии с зональными рекомендациями по типам почв Определяется фильтрационными свойствами орошаемых почв.
Грунтовые воды	1. Глубина грунтовых вод 2. Минерализация грунтовых вод. 3. Химический состав 4. Загрязнение (С)	Меньше допустимой в соответствии с зональными рекомендациями. Нормируются в условиях гидроморфного режима Нормируются в зависимости от целей использования ($C < \text{ПДК}$)
Сельскохозяйственные растения	1. Урожайность 2. Качество	Проектный уровень и выше В соответствии с нормами для продуктов питания и кормов для животных
Локальный уровень		
Компоненты мелиорируемых агроландшафтов	Показатели	Экологические ограничения
Поверхностный водоисточник	1. Качество оросительной воды 2. Ресурсы	Минерализация ($M < M_{\text{доп}}$), Ионный состав воды ($SAR^* < SAR^*_{\text{доп}}$ в зависимости от минералогического состава почвы). Определяются санитарными нормами допустимых объемов отбора или стока воды (допустимый сток)
Почвы	1. Ирригационная эрозия	Не допускается
Грунты	1. Изменение свойств грунтов	Определяются строительными нормами
Грунтовые воды	1. Ирригационное питание грунтовых вод за счет потерь из	Нормируется в зависимости от требований водно-солевого режима почв.

	оросительной сети и инфильтрации оросительной воды на полях	Ориентировочно рекомендуется в долях от суммарного испарения по зонам: - для степной <0,05; - для полупустынной -0,05-0,1 - для пустынной - 0,1-0,2
Коллекторно-дренажный сток	1. Объемы 2. Качество	Предельно-допустимые сбросы Предельно-допустимые концентрации загрязнителей
Водоприемник	1. Качество воды 2. Инженерно-геологические процессы в береговой зоне	Предельно-допустимые концентрации загрязнителей Мониторинг
Региональный уровень		
Природно-мелиоративные процессы	Показатели	Экологические ограничения
Геоморфологическое Гидрогеологическое Инженерно-геологические	1. Коэффициент устойчивости рельефа 2. Допустимый отбор подземных вод. 3. Загрязнение подземных вод 4. Коэффициент площадной пораженности негативными процессами $K_{п} = F_{п} / (F_{м} + F_{вл})$ $F_{п}$ - площадь подтопленных земель; $F_{м}$ - площадь мелиорируемых земель; $F_{вл}$ - площадь зоны влияния ГМС	Удельная площадь земель с уклоном > 2% Определяются при оценке запасов $K_{п} \leq 10\%$ $F_{вл} \leq 0,05$
Бассейновый уровень		
Природные процессы, на которые накладываются ограничения	Показатели	Экологические ограничения
Гидрологические	1. Допустимый объем водозабора из поверхностных водоисточников. 2. Предельно допустимые сбросы коллекторно-дренажных вод в поверхностные водоисточники. 3. Качество сбрасываемых вод	Изменение гидрологических характеристик не более 10% от среднееголетних значений Предельно-допустимые сбросы. Предельно-допустимые концентрации загрязнителей.

Приведенные выше показатели и критерии природно-мелиоративных процессов, определяющих переформирование компонентов природной среды под влиянием функционирования мелиоративных систем, позволяют выполнить объективный анализ и наметить состав мелиоративных и /или эколого-мелиоративных мероприятий по поддержанию или созданию благоприятного

мелиоративного режима.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Научно-теоретическое обоснования водных ресурсов и использования сточных вод в сельском хозяйстве и промышленности /Л.В.Кирейчева, Б.М.Холбаев. МВ и ССО РУз., Каршинский инженерно-экономический институт. –Карши: издательства “INTELLEKT”, 2022. -285 с.

**O‘SMIR VA OILA MUNOSABATLARIDAGI OTA-ONA VA BOLA
MUNOSABATLARINI ME‘YORLASHTIRISH BO‘YICHA
KONSULTATIV YORDAM BERISH USULLARI**

O‘ralova Dinora Aliboy qizi

TerDPI Pedagogika va san‘at fakulteti

Pedagogika psixologiya yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Uralovadinara50@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘smir va oila munosabatlaridagi ota-ona va bola munosabatlarini me‘yorlashtirish bo‘yicha konsultativ yordam berish usullari haqida yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: O‘smir,ota-ona,jamiyat,oila,munosabat,konsultativ,muloqat.

Mamlakatimizda oila, oilaviy munosabat, yoshlar tarbiyasi masalalariga alohida ahamiyat berilmoqda. Biroq yurtimizda yoshlarning har tomonlama barkamol shaxs sifatida kamol topishlari uchun hukumatimiz va Prezidentimiz tomonidan amalga oshirilayotgan choratadbirlar hamda bu sohaga berilayotgan katta e‘tiborga qaramay, o‘smir-yoshlar o‘rtasida giyohvandlik, jinoyatchilik, tartibbuzarlik kabi mentalitetimizga, etnik xususiyatlarimizga xos bo‘lmagan illatlarning ko‘payishi kuzatilmoqda. Bugungi kunda jahon miqyosida oilaviy munosabatlar, xususan, o‘smirlik yoshidagi o‘zaro munosabatlar, ota-ona va farzand o‘rtasidagi nizolar va ularning kelib chiqish sabablarini o‘rganish masalalari dolzarb muammolardan sanaladi. Chunki shaxsning shakllanishida oiladagi muhit, ota-ona va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Oilaviy nizolar oqibatida ro‘y berayotgan holatlar, oilalarning barbod bo‘lishi, millatlar, davlatlarning o‘zaro kelishmovchiligi yoshlarning tarbiyasiga ham salbiy ta‘sir ko‘rsatishidan dalolat beradi. Oila inson hayotida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Aynan oilaviy munosabatlar va muloqotda inson ehtiyojlari amalga oshiriladi, ya‘ni: ma‘lum bir guruhga mansublik tuyg‘usini beruvchi insoniy aloqalarga bo‘lgan ehtiyoj; o‘zini-o‘zi tasdiqlash zarurati, bu his-tuyg‘ular va uning boshqa odamlar uchun ahamiyati haqida haqiqiy dalillar; mehrga bo‘lgan ehtiyoj, bu o‘zaro iliqlikni his qilish imkonini beradi; shaxsning o‘ziga xosligi, individualligi hissini shakllantiradigan o‘z-o‘zini anglash zarurati; namuna bo‘ladigan orientatsiyaga bo‘lgan ehtiyoj. Qadim zamonlardan beri odamlar oiladagi munosabatlar, bolalarni tarbiyalash tajribasini to‘plashdi va kristallashtirdilar.

Psixoanalitik pedagogikaning vakili K.Byutner oila va muassasa ta‘limi o‘rtasidagi munosabatlarni, xususan, videofilmlar, o‘yin sanoati va o‘yinchoqlarning tobora ortib borayotgan ta‘sirini ko‘rib chiqadi. Ushbu sohadagi so‘nggi tadqiqotlar

Internetning shaxsiyatning shakllanishiga ta'siri, Internetga qaramlik bilan bog'liq. Ushbu masalalar batafsil ishlab chiqishni talab qiladi, ularni shakllantirish bugungi kunda juda dolzarb bo'lib, mualliflar o'zlarining bir qator oldingi ishlarida ushbu muammoni hal qilishgan. Asoschisi E. Bern bo'lgan tranzaksion tahlil (TA) asosi psixoanalitik nazariyalar bo'ldi. TA bir nechta falsafiy postulatlarga asoslanadi. Bu odamlar, hayot va o'zgarishlarning maqsadi haqida: "Hamma odamlar yaxshi", "Har bir inson o'ylashga qodir", "Odamlar o'z taqdirini o'zi hal qiladi va qarorlarini o'zgartirishi mumkin". Ushbu postulatlardan TA amaliyotining ikkita asosiy tamoyili kelib chiqadi: shartnoma usuli va ochiqlik. Jamg'arma - bu "men" (o'zaro bog'liq bo'lgan fikrlar, his-tuyg'ular va xatti-harakatlarning namoyon bo'lishi) holatlariga asoslangan shaxsiyat modeli: bola, kattalar, ota-ona. Shaxsning uchta printsiplari muhim odamlar bilan o'zaro munosabatlarda asta-sekin rivojlanadi. O'smirlar va ularning oilalari o'rtasidagi munosabatlar murakkab va dinamik jarayon hisoblanadi. Ushbu munosabatlarni me'yorlashtirish uchun ota-onalar va o'smirlar o'rtasida ochiq, samimiy muloqotni rivojlantirish juda muhimdir. Buning uchun bir qancha maslahatlar va usullar mavjud:

Muloqot: Ota-onalar o'z farzandlari bilan ochiq va samimiy suhbatlar o'rnatishi kerak. Farzandning fikrlarini, hissiyotlarini tinglab, ularni qadrlash zarur.

Suhbatlar va muhokamalar: O'zaro fikr almashish uchun vaqt ajrating. O'smirlar o'z hayotidagi muammolar haqida gapirishlari uchun zamin yaratish kerak.

Sabr-toqat: Ota-onalar o'z farzandlari bilan aloqada sabrli bo'lishlari kerak. O'smirlar o'zicha shakllanmoqda va ko'pincha o'z qo'rquvlarini va izlanishlarini tushuntira olmaydi.

Tarbiyaviy tadbirlar: Oila a'zolari bilan birga vaqt o'tkazish va turli hayotiy tajribalarni baham ko'rish o'smirlarning oilaga bog'liqligini mustahkamlashga yordam beradi.

Sog'lom chegaralar: Ota-onalar o'z farzandlariga qanday chegaralar belgilashini bilishlari zarur. Bu, o'smirlar o'zlarini xavfsiz his qilishlariga yordam beradi.

Psixologik yordam: Agar munosabatlar yanada murakkab bo'lsa, psixolog yoki maslahat beruvchi kabi mutaxassislarning yordamiga murojaat qilish tavsiya etiladi.

Mamlakatimizda barcha aholining 97 foizi oilalarga birlashib yashaydi, qolgan uch foizi, ya'ni yolg'iz qolgan keksalar, ota-onadan yetim bo'lib qolgan va mehribonlik uylarida tarbiyalanayotganlar, boshqa yurtdan kelib vaqtinchalik O'zbekistonda istiqomat qilayotganlar ham oila a'zolari, yaqinlari, yurtdoshlari, turli davlat va nodavlat tashkilotlaridagi insonparvar odamlarning mehridan darig' emas. Shu ma'noda oila - inson o'z baxti va saodati, orzu-xavaslarini, maqsad-muddaolarini mushtarak qilgan, o'zini inson sifatida idrok etib hayot

nashidasini suradigan muqaddas makondir. Oila - ijtimoiy institutlarning eng qadimgisidir. Insoniyat boshidan kechirgan tarixiy davrlarning qanchalik turfa va murakkab bo'lishiga qaramay, ayniqsa, XIX va XX asrlarda ro'y bergan buyuk o'zgarishlar va islohotlarga dosh bera olgan ushbu maskan o'z tizimi, tarkibi va jamiyat oldida turgan majburiyatlarini bajarishi nuqtai nazaridan sog' omon saqlanib qolgan tuzilmadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ibaydullayeva U.R. Ota-ona va farzandlar o'rtasidagi nizolarning ijtimoiy psixologik xususiyatlari. Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori diss. - T.: 2022. – 5 b.
2. Kadirova A.T. O'smirlarda oilaviy nizolar to'g'ricida ijtimoiy tasavvurlarning shakllanishi. Psixologiya fanlari nomzodi diss. – T.: 2007. – 24
3. Akramova F.A. Oilada sog'lom psixologik muhitni tarkib toptirishning ijtimoiy psixologik asoslari. O'quv-uslubiy qo'llanma. – T.: 2014. – 185 b.
4. Rasulova F.F. O'smirlarda agressiv xulq-atvor namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari: Avtoref. diss. ps. fan (PhD): 19.00.06 – T.: 2018.
5. HASANOVA, S. (2023). THE TRADE RELATIONS OF THE AZERBAIJAN SAFAVIDS STATE AT THE END OF THE 17TH CENTURY–THE FIRST DECADES OF THE 18TH CENTURY (ON THE BASIS SOVIET HISTORIOGRAPHY). АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК, 202328.
6. Tojiboyeva G. R. Development of the skill of calligraphic writing as a professional competence in a future primary school teacher //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 12. – C. 830-835.
7. Gulhumorxon T., Muazzam R. MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASADA AMALIYOTCHI PSIXOLOG XIZMATI VA FAOLIYATI //Yosh Tadqiqotchi Jurnal. – 2022. – T. 1. – №. 2. – C. 363-366.
8. Tojiboyeva G. R. et al. BOSHQARUVDA NIZOLI VAZIYATLAR PSIXALOGIYASI //Journal of new century innovations. – 2022. – T. 16. – №. 1. – C. 118-119.
9. Tojiboyeva G. R. et al. TURLI RAHBARLIK USLUBLARINING PSIXOLOGIK TAVSIFI //Journal of new century innovations. – 2022. – T. 16. – №. 1. – C. 114-117.
10. Rahmanzhanovna T. G. SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF CONFLICT SITUATIONS IN THE TEACHING STAFF //World Bulletin of Social Sciences. – 2024. – T. 31. – C. 30-32.

HUQUQIY MADANIYAT SHAXS MA'NAVIYATI
MEZONI SIFATIDA

Nazarov Ilxom Alimovich

*Malaka oshirish instituti maxsus-kasbiy fanlar
kafedrası katta o'qituvchisi podpolkovnik*

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson ongi va qalbi uchun kurash kuchaygan, globallashuv mafkuraviy ta'sirning kuchli vositasiga aylangan bir vaziyatda ayrim geosiyosiy kuchlar ma'naviyatni pasaytirish, ma'naviy tanazzul va qashshoqlikni yoyishga qaratilgan hatti-harakatlarining mazmun- mohiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Bir jinslilar nikohi, promiskuite tatu chizish, naturalizm va nudizm, axloqsizlik va ma'naviyatsizlik, geosiyosiy kuchlar, ma'naviyatni pasaytirish, ma'naviy tanazzul.

Inson ongi va qalbi uchun kurash kuchaygan, globallashuv mafkuraviy ta'sirning kuchli vositasiga aylangan bir vaziyatda ayrim geosiyosiy kuchlar ma'naviyatni pasaytirish, ma'naviy tanazzul va qashshoqlikni yoyish usulidan foydalanmoqdalar. G'oyaviy-ma'naviy raqiblarimiz tomonidan G'arb turmush tarzidagi shaxs erkinligini – ma'naviyatga bepisandlik, o'z huquq va erkini anglab yetishni – boshqalarga behurmatlik tarzida targ'ib qilish, o'zligini, o'z ma'naviyati va milliy g'ururini saqlab qolishga bo'lgan intilishlar muxoliflar tomonidan eskilikka yopishish, ozodlikni bo'g'ish, demokratiya taqchilligi, deb talqin qilinmoqda. Demak, bunday g'arazli urinish va ma'naviy tahdidlarga qarshi yoshlarni ma'naviy-mafkuraviy immunitet shakllantirish zaruriyati dolzarb bo'lib qolmoqda.

Huquqiy madaniyatning yana bir jihati, yangilanayotgan jamiyatdagi muhim funksiyasiga alohida e'tibor qaratdi. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan olamshumul o'zgarishlar, shahar va qishloqlarimizning qiyofasi tobora chiroy ochib, aholimizning farovonligi yuksalib borayotgani haqida gapirganda, bunday yangilanishlarning g'oyat muhim manbalari — avvalo, odamlarimizning ongu tafakkuri, dunyoqarashi va kayfiyati tubdan o'zgarib, ularning yon-atrofimizda ro'y berayotgan voqea-hodisalarga daxldorlik hissi, ertangi kunga munosabati va ishonchi tobora mustahkamlanib, siyosiy saviyasi va *huquqiy madaniyati* o'sib borayotgani haqida alohida ta'kidlab kelinmoqda. Binobarin, huquqiy ong va madaniyatning o'sishi “yangilanishlarning g'oyat muhim manbai”, demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurishning zaruriy sharti, betakror omili deb baholandi.

O'z haq-huquqlarini yaxshi tanigan, qonunni hurmat qiladigan har bir kimsani ham ma'naviy barkamol inson deb bo'lmaydi. Muayyan bir shaxs o'z erkini yuksak qadrlashi, birovga bo'yin egmasligi mumkin. Lekin bu uning yuksak ma'naviyatiga

kafolat bo‘la olmaydi. Ushbu fikrning isbotini keyingi 40 – 50 yil mobaynida G‘arb mamlakatlarida yuz bergan g‘oyaviy-ruhiy o‘zgarishlardan topsa bo‘ladi. Bir qator mutaxassislar (masalan, “G‘arbning halokati” asarining muallifi Patrik Byukenen¹, “300 lar qo‘mitasi” kitobini yozgan Jon Koleman va h.k.) XX asrning 60-yillaridan keyin ijtimoiy ong keskin o‘zgargani, ming yillar davom etgan an‘analarga hurmat yo‘qolgani, shaxsning ozodligi shu qadar kuchayib, jamiyatga, boshqa odamlarga ehtirom susayganini ta‘kidlaydilar. Bir qarashda huquqiy davlat asoslari yaratilgan, shaxsning bu boradagi madaniy saviyasi yuqori ko‘tarilgan, ammo ma‘naviy-axloqiy sohada oqsash, ortga tisralish, illatlar domiga tortilish yuz bermoqda. “Bir jinslilar nikohi”, promiskuitet (pala-partish jinsiy aloqalar), a‘zoi badaniga tatu chizish, naturalizm va nudizm, porno va yana boshqa o‘nlab axloqsizlik va ma‘naviyatsizlik illatlari, ana o‘sha – “o‘zini birovga hafa qildirib qo‘ymaydigan”, huquqiy savodi yuqori odamsifat kimsalardan kelib chiqmoqda. Demak, shaxsning huquqiy saviyasi va ma‘naviy qiyofasi o‘rtasida ayniyat, uyg‘unlik buzilishi, deformatsiyalanishi ham mumkin ekan.

Ma‘naviyat va huquq sohalari o‘rtasida uyg‘unlik va nomutanosiblikni shaxs huquqiy ongi prizmasi orqali tadqiq etish istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi. Zotan, huquq va ma‘naviyatning nisbati va munosabati, o‘zaro aloqadorligi va ta‘siri masalalari yangi va yangi jihatlari bilan namoyon bo‘lmoqda, bu dialektik bog‘liqlikning ichki mexanizmlarini tahlil qilish bu ikki soha (huquq va ma‘naviyat) orasidagi uzviylikni mustahkamlashning zarur shartlaridan biriga aylanmoqda. Shaxs huquqiy madaniyatining yuksalishiga davlatimizda olib borilayotgan sud-huquq islohotlari, ulardan xabardorlik va hayotida shu qonunlarni bilib, ularning samarasidan foydalana olish eng dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

Masala shundaki, muayyan shaxs yuksak huquqiy madaniyatga erishishi uchun mana shu qonunlarning barchasini mukammal bilishi kerak, degan fikr biryoqlama va norealdir. Bir kishi, hatto u yuksak malakali huquqshunos bo‘lsa ham, barcha qonunlarni mukammal bila olmaydi. Bunday vazifa qo‘yilmaydi ham. Ayni paytda, har bir fuqaro hayoti va faoliyatiga daxldor qonun hujjatlari ham borki, bularni bilmay turib, huquqiy savodxonlikni biror darajasiga da‘vo qilish aqlga ziddir. Masalan, har qanday demokratiyaning asosiy sharti bo‘lmish hokimiyatlar bo‘linishining konstitutsiyaviy prinsipi asosida tub demokratik o‘zgarishlarni chuqurlashtirish bo‘yicha o‘zining ko‘lami va ma‘no-mazmuniga ko‘ra ulkan ishlar amalga oshirilganini, davlat hokimiyati organlari tizimida Oliy Majlisning roli va ahamiyati sezilarli darajada kuchaytirilganini, davlatimizning ichki va tashqi siyosatini shakllantirish va amalga oshirishda mamlakatimiz oliy qonunchilik organining imkoniyatlari kengaytirilganini hamma bilishi zarur. Bosh qomusimizda parlament va

¹ Қаранг: Патрик Бьюкенен. Ғарбнинг ҳалокати. – Жаҳон адабиёти. 2007 йил 2-4-сонлар. См.: Джон Колеман Комитет 300. – Москва. АСТ. 2009.

jamoatchilik nazorati instituti, uni amalga oshirish mexanizmlarining mustahkamlangani ham hokimiyatni demokratik modernizatsiya qilishda ulkan ahamiyat kasb etdi.

Siyosiy partiyalarning yetuklik darajasi, fuqarolarimizning huquqiy ongi, siyosiy va huquqiy madaniyati tobora yuksalib borayotgani, hech shubhasiz, ushbu konstitutsiyaviy islohotlarning eng muhim asosi, ularni amalga oshirishning hal qiluvchi sharti va garoviga aylanmoqda. Axborot sohasini isloh qilish, so‘z va axborot erkinligini ta‘minlash bo‘yicha amalga oshirilgan demokratik o‘zgarishlar fuqarolarning axborot olish va uni tarqatish borasidagi huquq va erkinliklarini ta‘minlash, ommaviy axborot vositalarining mustaqilligini mustahkamlashga, mamlakatni demokratlashtirish jarayonlarida ularning rolini oshirishga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Boboev. H.B.Siyosiy huquqiy ta’limotlar tarixi. –T.: TDYuI 2003. -205b.
2. Boboev. H.B.O‘zbek davlatchiligi tarixi. T.: “Fan” 2004. – 294 b.
3. Istoriya politicheskix i pravovyx ucheniy. pod redaksiy leysta. uchebnik dlya vuzov. –M.: Norma., 2001. - 680 s.
4. Nersesyans. V.s. Istoriya politicheskix i pravovyx ucheniy. uchebnik dlya vuzov. –M.: Norma-infra., 1999.-730 s.
5. Nersesyans. V.S Filofosiya prava. uchenik dlya vuzov.–M.: Norma,2005 656s.
- 6.Patrik Byukenen. G‘arbning halokati. – Jahon adabiyoti. 2007 yil 2-4-sonlar. Sm.: Djon Koleman Komitet 300. – Moskva. AST. 2009.

**APPLICATION OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY FOR
MONITORING AND IMPROVING ENERGY EFFICIENCY
IN MANUFACTURING PROCESSES**

Akmaljon Abdumalikov^{1,a}, Alisher Tojiyev^{1,b}

*¹Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek, Jizzakh, Uzbekistan.*

^a akmalabdumalikov6@gmail.com

^b alishertojiyev19951212@gmail.com

Abstract: The demand for energy-efficient manufacturing is rising globally due to economic pressures and environmental concerns. traditional energy monitoring systems often face challenges such as data inaccuracies, inefficiencies, and susceptibility to tampering. blockchain technology offers a transformative solution with its secure, decentralized, and transparent data management capabilities. this study proposes a blockchain-based framework integrated with iot devices for real-time energy monitoring, analysis, and optimization in manufacturing processes. mathematical models and algorithms were developed to quantify energy efficiency and detect areas for improvement. simulations on a sample manufacturing plant demonstrated a 20% increase in energy efficiency and a 15% reduction in energy losses, highlighting the potential of blockchain to revolutionize industrial energy management.

Keywords: blockchain technology, energy efficiency, manufacturing, iot, optimization, mathematical modeling.

INTRODUCTION

Energy efficiency is critical in manufacturing industries to enhance productivity, reduce costs, and align with global sustainability goals. Despite advancements, traditional energy monitoring systems encounter data reliability issues and limited scalability. Blockchain technology, characterized by decentralized and immutable data management, has emerged as a solution to these limitations[1-5].

In this study, a blockchain-based system for measuring and monitoring energy efficiency in manufacturing is developed. The objectives are:

1. To design a robust framework integrating blockchain and IoT for energy data collection.
2. To develop mathematical models for energy efficiency analysis and optimization.

3. To evaluate the system's performance in a simulated manufacturing environment.

MATERIALS AND METHODS

System Framework

The proposed system consists of three core components:

1. **IoT Sensors:** Installed across manufacturing lines to collect real-time energy consumption data.
2. **Blockchain Network:** Decentralized ledger for secure data storage and access.
3. **Optimization Module:** Algorithms analyze energy data to identify inefficiencies and recommend improvements.

Mathematical Model

Energy efficiency (η) is determined by the formula:

$$\eta = \frac{E_{\text{useful}}}{E_{\text{total}}} \times 100\%$$

Where:

E_{useful} : Useful energy consumed by productive processes (kWh)

E_{total} : Total energy consumed (kWh).

Energy savings (E_{saving}) are calculated as:

$$E_{\text{savings}} = E_{\text{baseline}} - E_{\text{optimised}}$$

Blockchain Algorithm

The blockchain system operates as follows:

1. **Data Recording:** IoT sensors transmit energy data to the blockchain, ensuring tamper-proof records.
2. **Smart Contracts:** Execute real-time analysis of energy consumption patterns.
3. **Optimization Recommendations:** The system generates actionable insights to improve efficiency.

Simulation Setup

A simulated manufacturing plant with five production lines was used to validate the framework. Each line was monitored for 30 days under baseline and optimized conditions. Key metrics included total energy consumption, energy losses, and efficiency rates [6-9].

RESULTS

Baseline Analysis

Table 1. Summarizes the baseline energy consumption and efficiency of each production line.

Production Line	Energy Consumption (kWh)	Energy Losses (kWh)	Efficiency (%)
Line 1	2,500	500	80.00
Line 2	3,200	800	75.00
Line 3	2,800	600	78.57
Line 4	3,000	700	76.67
Line 5	2,700	400	85.19

Table 1. Summarizes the baseline energy consumption and efficiency of each production line.

Optimized Results

Production Line	Energy Consumption (kWh)	Energy Savings (kWh)	Efficiency (%)
Line 1	2,200	300	87.50
Line 2	2,800	400	85.71
Line 3	2,500	300	88.00
Line 4	2,600	400	86.15
Line 5	2,500	200	92.00

Table 2. The implementation of blockchain-based monitoring improved energy efficiency across all lines .

Key Findings

- **Total Energy Savings:** 1,600 kWh over 30 days.
- **Average Efficiency Improvement:** From 79.49% to 87.47%.
- **Reduction in Energy Losses:** 20% across all production lines.

DISCUSSION

The blockchain-based energy monitoring system demonstrated several advantages:

1. **Transparency and Accountability:** Immutable records ensured accurate data collection and analysis.
2. **Real-Time Insights:** Smart contracts identified inefficiencies and suggested optimization strategies instantly.
3. **Scalability:** The system can be easily expanded to cover additional production lines or entire facilities.

However, the initial costs of implementing blockchain infrastructure and training personnel are notable challenges. Future research should focus on minimizing these barriers and exploring renewable energy integration [10-12].

Comparison with Traditional Systems

Compared to conventional systems, the blockchain-based approach delivered superior performance in terms of data integrity, energy savings, and operational efficiency [13-15].

CONCLUSION

This study successfully demonstrates the potential of blockchain technology to revolutionize energy efficiency monitoring in manufacturing. The proposed system achieved significant energy savings and improved process transparency.

Future Work

1. Real-world deployment to validate scalability and reliability.
2. Integration with renewable energy sources for enhanced sustainability.
3. Advanced AI models for predictive energy optimization.

By adopting blockchain, manufacturing industries can significantly enhance energy management practices while contributing to global sustainability efforts.

REFERENCES

1. I. Kh. Siddikov, A. B. Abubakirov, A. U. Djalilov, T. U. Kurbaniyazov, A. A. Abdumalikov; Statistical descriptions of multiphase current sensors of reactive power control systems in renewable power supply power systems. AIP Conf. Proc. 23 June 2023; 2789 (1): 060002. <https://doi.org/10.1063/5.0145430>
2. I. Kh. Siddikov, Kh.A. Sattarov, A.A. Abdumalikov; The static characteristics of primary current transducers of current of specific electrical loads of renewable power sources. AIP Conf. Proc. 15 March 2023; 2612 (1): 050002. <https://doi.org/10.1063/5.0115211>
3. Taha, Noor & Istiqlal, Amara. (2023). IoT Based Energy Monitoring and Control System. 10.47001/IRJIET/2023.703009
4. Siddikov Ilkhomjon and A. A. Abdumalikov. "Modeling and research signals conversion processes of multiphase power measure and control devices." *2020 International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT)* (2020): 1-4.
5. I. K. Siddikov, A. A. Abdumalikov and M. T. Makhsudov, "Modeling and Research Multiphases Signal Transducers of Power Control Systems," *2020 International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT)*, Tashkent, Uzbekistan, 2020, pp. 1-4, doi: 10.1109/ICISCT50599.2020.9351482.
6. I. Siddikov, M. Sobirov, A. Abdumalikov and K. Sattarov, "Equipment and Software for Energy Supply Monitoring and Control Process," *2021 International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT)*, Tashkent, Uzbekistan, 2021, pp. 1-6, doi: 10.1109/ICISCT52966.2021.9670126.
7. I. K. Siddikov, M. A. Anarbaev, A. A. Abdumalikov, M. A. Sobirov, M. T. Maxsudov and I. M. Xonturaev, "Technological aspects of modelling and research of smart grid," *2019 International Conference on Information Science and*

- Communications Technologies (ICISCT), Tashkent, Uzbekistan, 2019, pp. 1-5, doi: 10.1109/ICISCT47635.2019.9011936.
8. I.K. Siddikov, M.A. Anarbaev, A.A. Abdumalikov, A. B. Abubakirov, M.T. Maxsudov and I.M. Xonturaev, "Modelling of transducers of nonsymmetrical signals of electrical nets," 2019 International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT), Tashkent, Uzbekistan, 2019, pp. 1-6, doi: 10.1109/ICISCT47635.2019.9011981.
 9. A.Q. Ergashev, O.K. Turakulov, A.A. Abdumalikov and O.A. Kayumov, "Algorithms for highlighting the contours of images based on the theory of fuzzy sets," 2022 International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT), Tashkent, Uzbekistan, 2022, pp. 1-4, doi: 10.1109/ICISCT55600.2022.10146799
 10. Siddikov, I., Abdumalikov, A., Turakulov, O., & Tojiev, A. (2024, November). Algorithms and hardware and software for improving energy efficiency in telecommunications facilities. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 3244, No. 1). AIP Publishing.
 11. Abdumalikov A.A. A study of static and dynamic characteristics of multifunctional signal converters // International scientific and technical journal. "Chemical Technology. Control And Management" Tashkent. ISSN: 1815-4840, E-ISSN 2181-1105. Volume -2020. Issue 4(94). -P.38-45. (05.00.00; №12)
 12. Sapaev M., Turakulov O., Sattarov Kh., Abdumalikov A.A. Modeling and research of reliability and probability of operational parameters of control units // "Мухаммад ал-Хоразмий авлодлари." Илмий-амалий ва ахборот-таҳлилий журнали. ISBN:978-9943-11-665-8. № 1(15)/2021, Тошкент-2021: Б.82-86. (05.00.00; №10)
 13. Siddikov I.Kh., Amurova N.Y., Khonturaev I.M., Abdumalikov A.A. Indicators of reliability and probability of operational condition of sensors of microprocessor and electronic of communication devices // International Journal of Advanced Science and Technology (IJAST). India. ISSN:2005-4238. Volume-29. № 5, (2020). -P.11420-11428. (№ 17; Open Academic Journals Index)
 14. Abdumalikov A., Tojiyev A., Xayrullayeva M. TELEKOMMUNIKATSIYA OBEKTLARINING ENERGIYA SAMARADORLIGINI AMALGA OSHIRISHNING MODEL VA ALGORITMLARI //International Journal of scientific and Applied Research. – 2024. – T. 1. – №. 3. – С. 136-141.
 15. Al-Turjman, Fadi & Altrjman, Chadi & Din, Sadia & Paul, Anand. (2019). Energy monitoring in IoT-based ad hoc networks: An overview. *Computers & Electrical Engineering*. 76. 133-142. 10.1016/j.compeleceng.2019.03.013.

O'ZBEKISTONDA KO'PKARI- ULOQNI KELIB CHIQUISH TARIXI VA RIVOJLANISHI

Mamishhev Olim Erkinovich

Ilsmo'niy tarbiya va sport ilmiy tadqiqotlar instituti mustaqil tadqiqotchisi

E-mail: olimerkinovich@gmail.com Tel: +99890 978 88 91

Annotatsiya Ushbu maqolada uloq-ko'pkarining O'zbekistonda etnosport turi sifatida e'tirof etilishi, uning o'ziga xosligi, an'ana va marosimlari, yoshlar tarbiyasida tutgan o'rni hamda ahamiyati keng yoritib berilgan. Shuningdek, maqolada uloq-ko'pkarining o'zbeklardan tashqari boshqa millat va xalqlarda ham mavjud ekanligi, uloq-ko'pkari so'zining kelib chiqish tarixi, o'yinning boshqacha nomlanishi haqidagi muhim ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: milliy xalq o'yinlari, etnosport, uloq-ko'pkari, ot sporti, qamchi, chavandoz, xalq sayllari, jismoniy holati, chidamlilik.

ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЕ КОКПАРИ (УЛОКА) В УЗБЕКИСТАНЕ

Мамишев Олим Эркинович

Студент Научно-исследовательского института физического
воспитания и спорта, г. Чирчик

E-mail: olimerkinovich@gmail.com Tel: +99890 978 88 91

Аннотация в данной статье широко освещено признание улак-копкари как этнического вида спорта в Узбекистане, его уникальность, традиции и обряды, его место и значение в воспитании молодежи. Также в статье представлены важные сведения о существовании улак-копкари у других народов и народов помимо узбеков, история происхождения слова улак-копкари, различные названия игры.

Ключевые слова: национальные народные игры, этносport, козел и лошадь, конный спорт, кнут, наездник, народные игры, физическое состояние, выносливость.

THE HISTORY OF THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF KOKPARI (ULOQ) IN UZBEKISTAN.

Olim Erkinovich Mamishev

Student of the Scientific Research Institute of Physical Education and Sports,
Chirchik City

E-mail: olimerkinovich@gmail.com Tel: +99890 978 88 91

Annotation this article provides a comprehensive overview of the recognition of uloq-kupkari as an ethnosport in Uzbekistan, its uniqueness, traditions and rituals, its role and importance in the education of young people. The article also describes the existence of uloq-kupkari among other nationalities and peoples, the history of the origin of the word uloq-kupkari, and important information about the different names of the game.

Keywords: national folk games, ethnosport, uloq-ko'kari, equestrian sport, whip, rider, folk festivals, physical condition, endurance.

Kirish. Uloq-ko'pkari Markaziy Osiyodagi deyarli barcha xalqlar, xususan o'zbek xalqining qadimiy va ommaviy tomoshabop milliy xalq o'yinlaridan biri. Ko'pkari asosan to'ylarda, bayram va sayllarda katta kenglikda o'tkaziladi. Uloq-ko'pkari atamasining kelib chiqish tarixiga to'xtaladigan bo'lsak, bu borada juda ko'plab qarashlar, farazlar hamda ilmiy xulosalar bor. Eng qadimiy an'analardan biri ko'pkari –uloq yoki echki kesish.[1] O'rta Osiyoda zardushtiylik davrida paydo bo'lgan bu ot o'yini hozirgacha O'zbekiston, Tojikiston, Qirg'iziston va Qozog'iston xalqlarining sevimli mashg'uloti hisoblanadi. O'zbekistonda bu o'yinni –uloq, Tojikistonda –buzkashi deb nomlanadi. Ko'pkari uchun eng chaqqon, eng kuchli otlar tanlab olinadi. Ko'pkari maydoni uzunligi 300-400m, eni esa 20-30 m tashkil qiladi. O'yinning maqsadi qo'chqor tana go'shtini yugurishda ko'tarish va uni ma'lum bir nuqtaga yetkazish yoki katta qozonga tashlashdir. O'yin chavandozlardan katta kuch, kuchli ushlar va yerga osilgan egarda qolish qobiliyatini talab qiladi. Bu yerda har bir ishtirokchi individual ravishda ishlaydi. Shuningdek, chavandozlar jamoa bo'lib harakat qiladigan "ulak" o'yini mavjud. "Ko'kpar" nomi qozoq tilidan "ko'k bo'ri" deb tarjima qilingan va uning kelib chiqishi quyidagi nazariya bilan bog'liq: qadimda qishda ko'chmanchilar bo'rilarga ov uyushtirgan va uyga qaytib, ular o'zlari uchun o'yin-kulgi uyushtirgan, yirtqichning tana go'shti uchun kurash shaklida. Vaqt o'tishi bilan bu ovchilik an'anasi o'yinga aylandi, bo'ri tana go'shti qo'chqor bilan almashtirildi va yirik bayramlarda musobaqalar o'tkazila boshlandi. Bugungi kunda bu o'yin Qozog'iston, O'zbekiston, Qirg'iziston va boshqa Osiyo davlatlarida rasmiy ot sporti sanaladi. [2]

Asosiy qism. Hozirgi kunda ko'pkari o'yini Qozog'iston, Qirg'iziston, O'zbekiston, Tojikiston va Afg'onistonda keng tarqalgan milliy sport turi sanaladi. Eraklarning kuch-qudrati, chavandozlik hamda epchillik mahoratini sinovchi ushbu milliy sport ming yillardan beri o'zbekning ajralmas va o'ziga xos ot musobaqasidir. Ushbu o'yin o'zbeklarda "ko'pkari" yoki "uloq", qirg'izlarda "ko'kbo'ru", qozoqlarda "ko'kpar tortu", tojiklar va afg'on o'zbeklarida "bo'zkashi" deb yuritiladi. Oltoydagi turkiy qavmlar va qirg'izlarda bu o'yinning chavandozlariga "bo'rilar", shimol qirg'izlari bu milliy sportni "uloq tortish", o'yinchilarni esa "uloqchilar" deb atashadi.

Ba'zan uning "ko'kpar" shakli "ko'k pari"dan kelib chiqqanligi ham aytiladi. Qadimdan ot o'yinlari turkiy xalqlar ijtimoiy hayotining ajralmas bo'lagi bo'lgan. Qozog'istonning shimolidan topilgan Botay madaniyati vakillari bundan 5,5 ming yillar oldin yovvoyi otlarni xonakilashtirganligi arxeologik materiallar orqali mutaxassislarga ma'lum. Bundan tashqari Qadimgi Farg'ona/Davan davlatining xitoyliklarni o'ziga jalb qilgan "samoviy otlari" ham mashhurdir. Turkiy xalqlarda milliy ot sportining ko'pkaridan boshqa turli nomdagi shakllari – qiz qumay, yigit quu, chavgon, enish/odarish, ot ustida kurash, ukuruk salmaqtuu, oltin qoboq, beyge (poyga), audarispak, tengе alu, jambi atuu, at omiraulastiruu, jorg'a jaris, kumis aluu yoki juzuk iluu, tumaq uruu kabi ot o'yinlari mavjud. Bu o'yinlarning barchasi o'tni xonakilashtirgandan so'ng ko'ngilocharlik va askarlarni jangga tayyorlash maqsadida o'ylab topilgan.[1;3]

Ko'kbo'ri/ko'pkari o'yinining paydo bo'lishi haqida turli fikrlar mavjud. Chavandozlar qo'ylar suruviga hujum qilgan va ularni g'ayrioddiy ovlash shaklini taqlid qilish natijasida bu o'yin kelib chiqqan, shuning uchun ham bu o'yin "ko'kbo'ri" deb atalgan, deya mutaxassislar ta'kidlaydi. O'yin taktikasini qadimiy bir jang ta'limoti sifatida qarash ham mavjud. Bu o'yinda chavandoz va ot bir-birini so'zsiz harakatlar bilan tushungan holda asosiy maqsad sari harakat qilishi ham diqqatga sazovordir. Shuningdek, qadimgi turkiylarning jang an'analariga ko'ra, o'lgan jangchining jasadini jangdan olib kelgan askarga uning molu-mulki berilar edi. O'yin ko'klam kelishi bilan o'ynalganini ko'chmanchi tamaddunning o'troq madaniyat bilan omixtalashuvining nodir namunasi bo'lgan qadimgi turkiylarning qishning suronli kunlaridan eson-omon chiqib, ushbu xalqlarning eng yaqin do'sti va hayot manbai bo'lgan – otlar va arg'umoqlar bilan birgalikda nishonlagani aslida inson va buyuk dashtning eng yirtqich hayvoni – muqaddas bo'ri bilan ilk uchrashuvi sharafiga uyushtirgan deb ham sanash mumkin.

O'zbekistonda uloq o'yini bugungacha o'z ahamiyatini yo'qotmasdan kelayotgan hududlardan biri bu Samarqand viloyatidir. Samarqandda juda ko'p o'z urug' nomini yaxshi eslaydigan o'zbek urug'lari yashab kelmoqda, ko'pkari o'yini ishtirokchilari o'z urug'i yoki qishlog'i nomidan o'yinda ishtirok etgan. Samarqandda ko'pkari (ko'kbo'ri) odatda mart va oktyabr oylarida to'y va voyaga yetmaganlarning sunnat to'ylari munosabati bilan o'tkazilgan.

Xulosa. Qisqa qilib aytganda, ko'pkari o'yini boshqa turkiy xalqlarda bo'lgani kabi o'zbeklarda ham keng yoyilgan va kunimizgacha davom etib kelayotgan etnosport turlaridan biridir. Uning shakllanish sabablari ijtimoiy hayotda ko'ngilocharlik va jangovor tayyorgarlik vazifasi edi. Ko'chmanchi yoki yarim ko'chmanchi turklar o'z mollari uchun yaylov izlayotgan yoki qarorgohlarida o'tirganlarida har qanday vaqtda hujumga duchor bo'lish xavfi bor edi. Bundan tashqari, xalq (bo'dun) xoqon tomonidan istalgan vaqtda urushga chaqirilishi mumkin edi. Buning uchun har bir turk

yosh yigitlari jismoniy madaniyatni rivojlantiruvchi mashqlarni bajarishi kerak. Mashqlarda o‘yin-kulgi tuyg‘usi mavjud bo‘lsa-da, bu aslida urush mashqlari edi. Turli manyovrlarni ot ustida bajara oladigan askar turk harbiy jamiyatining asosiy tayanchi sanalgan. Biroq, tarixning qaysi zamonida o‘zbeklarning ijtimoiy hayotida ko‘pkari/ko‘kbo‘ri o‘yini paydo bo‘lganini aniqlashda yozma manbalar bizga yordam beradi. Afsuski, turkiy xalqlarning ijtimoiy hayoti haqida asosiy ma‘lumotlarni beruvchi Mahmud Qoshg‘ariyning “Devonu lug‘otit turk” asarida bir qator o‘yinlar bilan birga uchramaydi. Shuningdek, biz boshqa tarixiy asarlarda XV-XVI asrlarda ham tilga olinganini ko‘rmaymiz. Ayniqsa, qiz quvish o‘yinida to‘ydan oldin so‘yilib quda tomonga olib kelingan go‘shni qiz tomondan erkaklar olib qochishi, uni tutish uchun kuyov tomondan erkaklar otda quvalashi kabi shakli ham juda eski zamonlarda mavjud bo‘lganini tadqiqotchilar ta’kidlaydilar. Fikrimizcha, ko‘pkari o‘yini aynan shu o‘yinning takomillashtirilgan va nomi yillar davomida o‘zgargan shaklidir. Bu yerda shuni ta’kidlamoq kerakki, o‘zbek qabilalari XVI asrdan so‘ngra bu ot o‘yini yanada keng yoyilishida katta xizmat qilganlar. Natijada u oltin qoboq va qiz quvish o‘yidan ustun kelib ommalashib ketgan, afg‘on o‘zbeklari va Tojikistonda “bo‘zkashi” sifatida keng yoyilishining sababi ham o‘zbek urug‘larining faol migratsiyasi bilan bog‘liq

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mengli o‘g‘li, T. A. (2023). ULOQ-KO ‘PKARI ETNOSPORT TURI SIFATIDA. Лучшие интеллектуальные исследования, 6(2), 84-89.
2. Saodat, I. Ko ‘k” leksemasining etimologik tavsifi. O ‘ZBEKISTON, 75.
3. F.A.Керимов Спортда илмий тадқиқотлар. Т.: Илмий техника ахбороти-press нашриёти, 2018. -348 Б.
4. Скандинавияда юриш усуллари асослари Н.Т. Станский,А.А. Алексеенко, В.А. Колошкина. – Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2015. – 32 б
5. Azizov, M. M. (2021). ogli. The effectiveness of using the nordic walking wellness exercise in extracurricular time of primary school students. Eur J Sport Sci, 1(2), 32.
6. Мураккаб даволаш дастурида Скандинавия юриш фойдаланиш тажрибаси «Академия здорового образа жизни» «Сибирь» / С.О. Аверин, Л.П. Собянина, Е.В. Шишина - 2016. - Т.93, №2-2. - В. 24-25.
7. Azizov, M. (2023). METHODOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE MECHANISMS OF USING THE MOBILE APPLICATION IN SUPPORTING THE POPULATION OF OUR COUNTRY TO WALKING IN THE METHOD OF SCANDINAVIAN WALKING. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 4(6), 45-50.
8. Замятина, А. В. Скандинавская ходьба как физкультурно - оздоровительная технология. Магистерская диссертация. НИ ТГУ, Томск 2016. – 44 с.

9. Азизов, М. (2022). СКАНДИНАВЧА ЮРИШ БИЛАН ШУҒУЛЛАНУВЧИ АХОЛИНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ МАНИТОРИНГ ҚИЛУВЧИ КОМПЮТЕР ДАСТУРИ. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(11), 58-61.
10. Полетаева, А. Скандинавская ходьба. Здоровье легким шагом / А. Полетаева. – М.: Копиринг, 2012. – 60 с.
11. Азизов, М. М. (2022). СКАНДИНАВИЯ УСУЛИДА ЮРИШНИ ҚЎЛЛАШДА МОБИЛ ИЛОВАДАН ФОЙДАЛАНИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИНГ МЕТОДИК ХУСУСИЯТЛАРИ. Fan-Sportga, (7), 27-30.
12. Sayfullayevna, M. L., & Usmonovna, P. S. (2023). Dunyo Va O'rta Osiya Xalqlarining Milliy Ot Sporti O'yinlari Turlari. Miasto Przyszłości, 33, 259-262.
13. Mirjamolov, M. X., & Pulatova, G. D. (2021). The Mental Health of People with Disabilities. Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali, 1(6), 654-656.
14. Pulatova, G. (2022). Exercise in childhood benefits those with cerebral palsy in later life. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНИХ ІГОР ТА ОДНОБОРСТВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ, 1, 150-152.

**KORXONALARDA FAVQULODDA VAZIYATLARNI
OLDINI OLISH UCHUN QARATILGAN SANOAT SIGNALLARI
VA XAVFSIZLIK BELGILARI**

Madaminova Shahloxon Sharifjon qizi

Andijon mashinasozlik instituti

Mashinasozlik texnologiyasi fakulteti

Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi yo'nalishi talabasi

Tel. +998945185150

Email: shahlomadaminova84@gmail.com

Annotatsiya: Ishlab chiqarish korxonalarida ishlatiladigan mashina va jihozlarga qo'yiladigan asosiy talablar, ularning ishchilar uchun pishiq va mustahkam hamda ishlatishning osonligi, xavfsizlik mezonlari tizimlari bilan belgilanadi. Korxonalarda mashina va jihozlar xavfsizligini ta'minlash uchun, loyihalash jarayonida uning qanday ish bajarishini hisobga olgan holda, asosiy ish bajaruvchi qismlarini mukammal joylashtirishning ixcham usullarini qo'llash, unga shakl berish va muhofaza qilish qurilmalarini joylashtirishni birga olib borish zarur.

Kalit so'zlar: Signallar, Xavfsizlik belgilari, sirena, yorug'lik tarqatuvchi vositalar, chastota, agregat dastgohlar,

Kirish: Korxonalarda sodir bo'lishi mumkin bo'ladigan xavfli vaziyatlarda ogohlantirish vositasi sifatida signal tizimlari mavjud bo'lib, qo'llanilishiga ko'ra amaliy, ogohlantiruvchi va belgilovchi turlarga bo'linadi. Bundan tashqari signal tizimlari tovushli va ko'rinadigan bo'lishi mumkin.

Tovushli signal tizimiga sirena, qo'ng'iroq, gudok va boshqalar kiradi. Tovush yordamida beriladigan signal, korxonada muhitida bo'lishi mumkin bo'lgan har qanday tovush va shovqinlardan farqli ravishda iloji boricha quyi chastotadagi (2000 Gs gacha) tovushdan tashkil topgan bo'lishi va korxonaning har bir hududida yaqqol eshitilishini ta'minlashi kerak.

Ko'rinadigan turlariga xar xil yorug'lik tarqatuvchi vositalar yordamida qizil, sariq, yashil, ko'k va boshqa ranglar yordamida xavf darajalarini belgilash va ularga kerakli bo'lgan harakatlar bilan javob berish tartibi belgilangan.

Qizil rang - umuman taqiqlovchi rang bo'lib, agar u biror bir avtomatlashtirilgan vositaga o'rnatilgan bo'lsa, qizil lampa yonishi odam aralashishi kerak bo'lgan holat paydo bo'lganini ko'rsatadi, yoki bo'lmasa bajarilayotgan jarayon to'xtab qolganidan dalolat beradi.

Sariq rang – ogohlantiruvchi hisoblanadi. Bunda, mashina va qurilmalarning avtomat rejimiga o'tishini yoki ba'zi bir chegara nuqtaga yaqinlashib qolganini

ko'rsatuvchi, qurilishda esa xavfli mintaqalarni to'suvchi vositalarda va zararli moddalar solingan idishlarni belgilashda qo'llaniladi.

Yashil rang – xabar beruvchi hisoblanadi. Uni ruxsat etiladigan, masalan, mashina jihozlarning ishga tayyorligini bildiradigan, xavfli vaziyatlardan chiqish yo'llarini belgilovchi lampalar sifatida qo'llash mumkin.

Ko'k rang – ko'rsatma, yong'in xavfsizligi belgilari, axborot. Yorug'lik signali keng tarqalgan vositalar qatoriga kirsam ham, uning asosiy kamchiligi signal berilayotgan tomondan qarama-qarshi tomonga qarab turgan odam bu vositalarni ko'rmay qolishi mumkin. Shuning uchun ham yorug'lik signallari doimiy kuzatib turuvchi operator bo'lgan vaqtda yaxshi natija beradi. Ogohlantiruvchi signal vositalari biron-bir xavfli vaziyat vujudga kelishini ogoh etadi. Bunday signallar har xil plakatlar, ogohlantiruvchi yozuvlar, har xil datchiklarga asoslangan signal tizimlari, mashinalarning ishlash holatini ko'rsatuvchi moslamalar (masalan, qizib ketishi, moylash tizimlarida moy borligini ko'rsatuvchi moslamalar) shular jumlasiga kiradi. Bular uchun maxsus ranglardagi moslamalardan (ranglari GOST 15548-70) foydalaniladi.

Ishlab chiqarishdagi xavfli chegaralar yoki mintaqalar. Inson hayoti va sog'ligiga doimiy yoki vaqti-vaqti bilan xavf tug'diruvchi joy xavfli chegara yoki mintaqqa deb ataladi. Bu asosan mashina va jihozlarning ochiq holdagi aylanadigan va harakatlanadigan qismlari, aylanadigan qirquvchi asboblari, zanjirli va tishli uzatmalar, harakatlanuvchi stanoklarning ishchi stollari, issiq yuzalar, zaharli kimyoviy moddalar va pardozlashga ishlatiladigan kislota, ishqorlar va boshqa o'yuvchi moddalar bilan ishlaydigan ish joylari, elektr tokidan foydalanishdagi ish o'rinlari, yuklarni bir joydan ikkinchi joyga ko'chirib yuradigan kranlar va mashinalarning harakat chegarasi doirasidagi xavfli chegaralar yoki mintaqalar shular jumlasiga kiradi.

Aylanuvchi qismlar bilan ishchilarning kiyimidan yoki sochidan ilintirib olishi mumkin bo'lgan jihoz va uskunalarni atroflari ayniqsa o'ta xavfli chegara hisoblanadi. Shuningdek, jihoz va uskunalarda ishlaganda elektr tokidan zararlanish, issiqlik, elektomagnit, ionlashgan nurlar, shovqin, titrash, ultratovush, zaharli gazlar va bug'lar ta'siriga tushib qolish ham xavfli chegaralar yoki mintaqalar qatoriga kiradi. Qurilma va uskunalarda ishlayotganda qirqimlarining uchib ketishi, ishlayotgan asboblarning sinib har tomonga sachrab ketishi, detal yaxshi mahkamlanmaganligi natijasida ishlov berish jarayonida otilib ketishi natijasida ishchilarni jarohat olishi ham xavfli mintaqalar qatoriga kiritiladi.

Xavfli mintaqalar doimiy, harakatlanuvchan va vaqt-vaqti bilan paydo bo'ladigan turlarga bo'linadi:

- a) Doimiy xavfli mintaqalarga qayishli, zanjirli va tishli uzatmalar, dastgohlarning qirqish qismlari va harakatlanuvchi valiklari kiradi.
- b) Harakatlanuvchan xavfli mintaqalarga esa prokat qilish stanlari, potok

liniyalari, konveyerlar, qirqish joyi o'zgarib turadigan agregat dastgohlari va boshqalar kiradi.

v) Vaqt-vaqti bilan paydo bo'ladigan xavfli mintaqalarga yuk ko'tarish kranlari, kran balkalar, tal va telferlar kiradi. Chunki bu qurilmalar ish joylarini doimiy o'zgartirib turadi va qaerda ish bajarayotgan bo'lsa, shu erda xavfli mintaqa vujudga keladi.

Xavfli mintaqalardan saqlanish vositalari va aslahalari ikki guruhga bo'linadi:

1. Jamoa muhofaza aslahalari, ishchilarni ionlanuvchi nurlardan, elektromagnit, magnit va elektr maydonlaridan, mexanik, kimyoviy biologik omillardan muhofazalovchi vositalar kiradi.

2. Shaxsiy muhofaza aslahalari, maxsus terini, nafas olish organlarini, qo'lni, yuzni, ko'zni, quloqni muhofaza qiluvchi vositalar va aslahalar kiradi.

Ishlab chiqarish korxonalarida ishlatiladigan mashina va jihozlarga qo'yiladigan asosiy talablar, ularning ishchilar uchun pishiq va mustahkam hamda ishlatishning osonligi, xavfsizlik mezonlari tizimlari bilan belgilanadi. Korxonalarda mashina va jihozlar xavfsizligini ta'minlash uchun, loyihalash jarayonida uning qanday ish bajarishini hisobga olgan holda, asosiy ish bajaruvchi qismlarini mukammal joylashtirishning ixcham usullarini qo'llash, unga shakl berish va muhofaza qilish qurilmalarini joylashtirishni birga olib borish zarur.

Shuni hisobga olish kerakki qurilmalarga o'rnatilgan muhofaza vositalari uning asosiy qismi bilan uyg'unlashib, iloji boricha ko'proq mehnat xavfsizligini ta'minlashga xizmat qilsin. Masalan, qurilmalarga o'rnatilgan xavfsizlikni ta'minlash qopqoqlari, faqatgina xavfli joylar to'sig'i bo'lib qolmasdan, shovqinni kamaytiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi, charxning xavfsizligini taminlovchi qurilma esa bir vaqtning o'zida shamol yordamida charx qirindilarini chiqarib yuborishga mo'ljallangan mahalliy shamollatish vazifasini ham bajaradi.

Xavfsizlik darajasi yuqori bo'lgan jihozlar, masalan, bosim ostida ishlatiladigan bug' va suv isitish (115°S yuqori) qozonlari, gaz ballonlari, kompressorlar, gaz tashuvchi sistemalar yuqori bosimli gaz quvurlari va boshqalardan foydalanilayotganda, ishlab chiqarishda xavfsizlikni ta'minlash davlat nazorati idoralarining maxsus talablarini bajarish shart hisoblanadi. Korxonalarda elektr toki, elektromagnit to'lqinlari, radioaktiv moddalar ta'sirini kamaytiruvchi yoki butunlay yo'qotuvchi va ulardan saqlanish choratadbirlar ko'rish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Mashina jihozlarning xavfsiz va puxta ishlashini ta'minlashdagi asosiy omillaridan biri, ularning texnik holatini nazorat qiluvchi asbob-uskunalar, avtomatik boshqarish va muvofiqlashtirish qurilmalari bilan jihozlashdan iborat.

Avtomatik boshqarish tizimlari ishlamay qolish ehtimoli vujudga kelganda, texnologig jarayonni boshqarish ishchi zimmasiga tushadi va uning xavfsizligini to'liq

boshqaruvi, ishchi mahoratiga bog‘liq bo‘ladi, shu sababli ushbu jihozlarni loyihalashda va ishlatishda, boshqaruvchi ishchining, yoshi 18 dan kam bo‘lmasligi, maxsus o‘qitilishi, bilimlari tekshirilib attestatsiyadan o‘tganligi, uning ruhiy va fiziologik jihatlarini hisobga olish kerak. Shu bilan birga qurilmalarni xavfsizlik mezonlari talablari darajasiga, rangli bo‘yoqlar tanlab bo‘yash ham katta ahamiyatga ega hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. E.I.Gazinazarova S.Yuldashev O.R.“Mehnat muhofazasi maxsus kursi Toshkent 2014.61-63-b.
2. E.I.Gazinazarova S.Yuldashev O.R.“Mehnat muhofazasi maxsus kursi Toshkent 2014.61-63-b.
3. Qudratov A.Q, G‘aniev A, Yormatov G‘.Y. “Hayotiy faoliyat xavfsizligi”. Ma‘ruza kursi –Toshkent: “Aloqachi”, 2005. 233-235-b.
4. Yo‘ldoshev O.R, Raximov O.D, Xo‘jaqulova R.T, Xasanova O.T, “Mehnatni muhofaza qilish”. O‘quv qo‘llanma.–Toshkent: “Mehnat”, 2005. 127-128-b.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AHOLINI VA HUDUDLARNI
FAVQULODDA VAZIYATLARDAN MUHOFAZA QILISH

Madaminova Shahloxon Sharifjon qizi

Andijon mashinasozlik instituti

Mashinasozlik texnologiyasi fakulteti Mehnat muhofazasi va

texnika xavfsizligi yo'nalishi talabasi

Tel. +998945185150

Email: shahlomadaminova84@gmail.com

Annotation: In the article, personal protective equipment, organization and distribution of personal protective equipment, selection of a helmet-mask and checking the suitability of a gas mask, simple respiratory protection equipment and respirators, a PTM-1 dust mask and cotton wool-gauze bandages are used in practice to develop skills in obtaining and using a personal first aid kit and an anti-chemical first aid kit.

Абстракт: В статье средства индивидуальной защиты, организация и распределение средств индивидуальной защиты, подбор каски-маски и проверка пригодности противогаса, простых средств защиты органов дыхания и респираторов, противопылевого противогаса ПТМ-1 и ваты. -марлевые бинты используются на практике для формирования навыков получения и использования личной аптечки и противохимической аптечки.

Annotatsiya: Maqolada turli xususiyatlardagi favqulodda vaziyatlardan muhofazalash, barcha ob'ektlar, tashkilotlar va muassasalar rahbarlarining eng asosiy vazifalaridan bo'lib, bu narsa «Aholi va hududlarni tabiiy xamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida» gi Qonunning 11-moddasida bayon etilganidek, belgilangan tartibda evakuatsiyaga oid tadbirlarni o'tkazish va odamlarni joylashtirish maqsadida oldindan bazalar tayyorlab qo'yish lozimligi qayd etilgan. Shu sababali hozirgi vaqtda xam favqulodda vaaziyatning ko'lamiga qarab muhofaza qilishni eng omil usullaridan biri imkon darajasida aholini xavfli joylardan olib chiqib ketish, ya'ni evakuatsiya tadbiri hisoblanadi.

Key words: Protection, filter, insulation, solid, PTM-1, comprehensive protection, individual protection, filter.

Ключевые слова: Защита, фильтр, изоляция, сплошная, ПТМ-1, комплексная защита, индивидуальная защита, фильтр.

Kalit so'zlar: Xavfsizlik, aholi, jarayon, tayyorlash, protokol, tizim, xavfsiz joylar, tezlik, butkul ko'chirish, vaqtinchalik ko'chirish, tozalash, amalga oshirish (ko'chirish) va rejimda amalga oshirish, boshqarish, yuqori tayyorgarlik rejimida, barqaror rejimda.

Kirish: Prezident tomonidan 17.08.2022 yildagi “Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to‘g‘risida”gi O‘RQ-790-son Qonun imzolandi. Qonunga asosan, Fuqarolarga favqulodda vaziyatlar zonalarida ishlaganligi uchun bepul tibbiy xizmat, kompensatsiyalar va boshqa imtiyozlar taqdim etiladi. Prognoz qilingan yoki ro‘y bergan favqulodda vaziyatning ko‘lami va holatiga qarab muayyan hududda Favqulodda vaziyatlar davlat tizimining quyidagi rejimlari o‘rnatiladi:

Favqulodda holat – davlat hokimiyati va boshqaruv organlarining, korxonalarining, muassasalarning va tashkilotlarning alohida ish rejimi. Bunda fuqarolarning huquq va erkinliklari hamda yuridik shaxslarning huquqlariga maxsus qonun bilan belgilangan cheklashlarga yo‘l qo‘yiladi, shuningdek, ularga qo‘shimcha majburiyatlar yuklanishi mumkin. Favqulodda holat, odatda vaqtinchalik tadbir bo‘lib, real tashqi xavf, ommaviy tartibsizliklar, ichki qurolli mojarolar, yirik halokat, tabiiy ofat, epidemiyalar yuz bergan taqdirda fuqarolarning xavfsizligini ta‘minlashni ko‘zlab joriy etiladi

Kundalik rejim - muayyan hududda, ob‘yektda favqulodda vaziyatlar ro‘y berishi xavfi mavjud bo‘lmaganda;

yuqori tayyorgarlik rejimi - favqulodda vaziyatlar ro‘y berishi xavfi mavjud bo‘lganda;

Favqulodda vaziyat rejimi - favqulodda vaziyatlar ro‘y berganda va favqulodda vaziyatlar davrida.

Favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasidagi axborotni yashirish, o‘z vaqtida taqdim etmaslik yoki bila turib yolg‘on axborot taqdim etish taqiqlanadi. Davlat favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish holati, aholining xavfsizligini ta‘minlash bo‘yicha ko‘rilayotgan choralar, prognoz qilinayotgan yoki ro‘y bergan favqulodda vaziyatlar, ulardan muhofazalanish usullari to‘g‘risida ommaviy axborot vositalari, shu jumladan maxsus texnika vositalari orqali aholini o‘z vaqtida va ishonchli tarzda xabardor qilishi shart.

Bundan tashqari, davlat tomonidan favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish holati, aholining xavfsizligini ta‘minlash bo‘yicha ko‘rilayotgan choralar, prognoz qilinayotgan yoki ro‘y bergan favqulodda vaziyatlar, ulardan muhofazalanish usullari to‘g‘risida OAV orqali aholi o‘z vaqtida va ishonchli xabardor qilinishi shart etib belgilandi.

Shuningdek, favqulodda vaziyatlarni e‘lon qilish mahalliy miqyosdagi favqulodda vaziyatlarda — hokimlarning tegishli qarorlari bilan, respublika miqyosidagi va transchegaraviy favqulodda vaziyatlarda — hukumat qarori bilan amalga oshirilishi nazarda tutilgan.

Favqulodda vaziyatlar ro‘y berish manbaiga qarab quyidagilarga bo‘linadi:

- tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlar;

- texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlar.

Favqulodda vaziyatlar vazirligi favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasidagi maxsus vakolatli davlat boshqaruvi organi hisoblanadi.

Fuqarolarga favqulodda vaziyatlar zonalarida ishlaganligi uchun bepul tibbiy xizmat, kompensatsiyalar va boshqa imtiyozlar beriladi.

Favqulodda vaziyatlarni bartaraf etadi, aholi hayoti va salomatligini, tinchlik va harbiy davrda favqulodda vaziyatlar vujudga kelganda ularning oqibatlarini tugatadi.

Zararlarni kamaytirish sohasida davlat siyosatini ishlab chiqadi va amalga oshiradi.

Xulosa: Favqulodda vaziyatlarning oldini olish harakatlarini boshqarishning davlat tizimi (FVDT) faoliyatini ta'minlaydi. O'zbekiston fuqaro muhofazasi ishiga rahbarlik qiladi. Vazirliklar, idoralar, Qoraqalpog'iston Vazirlar Kengashi, hokimliklarning aholini va milliy boyligini muhofaza qiladi. Avariya, halokatlar va tabiiy ofatlar tufayli vujudga kelgan favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni bartaraf etishga doir faoliyatini muvofiqlashtirib boradi. Mamlakat hududini muhofaza qilishga hamda xalq xo'jaligi obyektlari faoliyatining barqarorligini oshirishga, aholini, mansabdor shaxslarni hamda favqulodda vaziyatlarning oldini olish va bunday hollardagi harakatlarni boshqarishning davlat tuzilmalarini tayyorlashga qaratilgan dasturlarni ishlab chiqishni amalga oshiradi. Favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish uchun moliya, oziq-ovqat, tibbiyot va moddiy-texnika resurslarining davlat favqulodda zaxira fondlarini tashkil etishga doir ishlarni muvofiqlashtirib boradi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ilyosova Z.F. «Hayot faoliyati xavfsizligi asoslari». Toshkent: «Mehnat». 2001. 98 b.
2. Nurxo'jaev A.K., Yunusov M.Yu., Xabibullaev I.X. Favqulodda vaziyatlar va muhofaza tadbirlari. Toshkent: «Universitet». 2001. 67 b.
3. Belov S.V., Devisilov V.A. i dr. Bezopasnost jiznedeyatelnosti. Moskva: «MGU». 2003. 360 s.
4. Farmonov A.E., Igamberdiev A.R. va boshq. Hayot faoliyati xavfsizligi. Toshkent: «Universitet». 2006. 96 b.

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING AHOLI VA HUDUDLARNI
FAVQULODDA VAZIYATLARDAN MUHOFAZA QILISHGA VA
FUQARO MUHOFAZASIGA OID QONUN VA QONUN OSTI
HUJJATLARINING MAZMUNI VA MOHIYATI**

Madaminova Shahloxon Sharifjon qizi

Andijon mashinasozlik instituti, Mashinasozlik texnologiyasi fakulteti

Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi yo'nalishi talabasi

Tel. +998945185150

Email: shahlomadaminova84@gmail.com

Annotatsiya: Qonunlarda FVlarning xususiyati, turlari, FVlardan muhofaza qilish sohasini davlat tomonidan tartibga solish, FVlarni bartaraf etish tartibi va boshqa masalalar belgilab berilgan. Ushbu qonun FVlarni oldini olish, undan aholi va hududlarni muhofaza qilish, talofotlarni kamaytirishga hamda FVlarni bartaraf etish sohasida olib boriladigan tadbirlarda ijtimoiy munosabatlarni tartibga solib turishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar. O‘zbekiston Respublikasi qonunlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Qarori, Kodeks, Davlat standartlari, O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi.

Kirish: Fuqaro muhofazasi va favqulodda vaziyatlar rahbarlar tarkibini tayyorlash bo‘yicha Respublika markazi 1992- yili tashkil etilib, 1996- yilgacha faoliyat ko‘rsatgan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning taklifiga binoan 1995-yil 16 -avgust kuni Favqulodda Vaziyatlar Vazirligini tuzish haqida qaror qabul qilingan.

Aholini va iqtisodiyot obyektlarini tabiiy ofatlardan muhofaza qilishning samarali tizimini tashkil etish, respublikada tabiiy va texnogen tushdagi FVlarning oldini olish va oqibatlarini bartaraf etish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 1996 -yil 4 -mart kuni “O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligini tashkil etish to‘g‘risida”dagi PF-1378 Farmoni imzolanib, O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligining fuqaro mudofaasi va favqulodda vaziyatlar boshqarmasi negizida O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi (FVV) tashkil etildi. Farmon bilan FVlarni bartaraf etish, aholi hayoti va salomatligini, moddiy va ma’naviy qadriyatlarini muhofaza qilish, shuningdek tinchlik va harbiy davrda FVlar vujudga kelganda ularning oqibatlarini tugatish hamda zararlarini kamaytirish sohasida davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish vazirlikning asosiy vazifalaridan biri deb belgilandi.

1998 -yil 11- dekabr kuni “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996-yil 4 -

martdagi O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligini tashkil etish to‘g‘risidagi PF-1378-sonli Farmoniga o‘zgartirish kiritish to‘g‘risida”gi PF-2153 Farmon e‘lon qilindi. Unga asosan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996- yil 4-martdagi PF-1378-sonli “O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligini tashkil etish to‘g‘risida”gi Farmoniga o‘zgartirish kiritilib, O‘zbekiston Respublikasida aholi va xalq xo‘jaligi obyektlarini muhofaza etishni ta‘minlashga rahbar etib O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri belgilandi. Prezidentimizning farmoniga asosan, Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, shaharlar va tumanlarda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi raisi va tegishli hududlarning hokimlari, vazirliklar, idoralar, uyushmalar, korxonalar, muassasalar va tashkilotlarda vazirlar, davlat qo‘mitalari va uyushmalar boshqaruvlari raislari, korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning direktor va boshliqlari aholi va xalq xo‘jaligi obyektlarini muhofaza etishga rahbar etib tayinlandilar. Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, shaharlar va tumanlarda FVlar boshqarmalarining tashkil etilishi va boshqarma boshliqlarining joylardagi FM boshliqlarining o‘rinbosarlari hisoblanishi aholini va hududlarni FVlardan muhofaza qilish sohasining ish faoliyatini yanada mustahamlashda katta ahamiyatga ega bo‘ldi. Farmonning 6-bandida O‘zbekiston Respublikasi FVVning o‘z vakolatlari doirasida qabul qilgan qarorlarini bajarish vazirliklar, idoralar, uyushmalar, muassasalar, tashkilotlar, mansabdor shaxslar va fuqarolar uchun majburiy ekanligi belgilab qo‘yildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligini tashkil etish to‘g‘risida”da 1996-yil 4-martdagi PF-1378-son Farmonini bajarish yuzasidan 1997-yil 23-dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimini to‘g‘risida”gi 558-son qarori qabul qilindi. Ushbu qaror bilan O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimi(FVDT) to‘g‘risidagi Nizom va uning tuzilmasi tasdiqlandi. Shuningdek, aholini va hududlarni FVlardan muhofaza qilish bo‘yicha funksiyalar O‘zbekiston Respublikasi vazirliklari va idoralariga yuklandi.

O‘zbekiston Respublikasi FVDT faoliyati samaradorligini yanada oshirish maqsadida, 2011-yil 24-avgustda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi 242-son qarori e‘lon qilinib, 1997-yil 23-dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimini to‘g‘risida”gi 558-son qarori o‘z kuchini yo‘qotdi. Yangi qaror bilan O‘zbekiston Respublikasi FVDT to‘g‘risidagi Nizom va O‘zbekiston Respublikasi FVDT faoliyati ustidan davlat boshqaruvi va nazorati sxemasi tasdiqlandi. Shuningdek, davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlariga, mahalliy

hokimiyat organlariga hamda boshqa tashkilotlarga aholini va hududlarni FVdan muhofaza qilish bo'yicha funksiyalar yuklandi.

Yangi qabul qilingan qaror bilan O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va bunday vaziyatlarda harakat qilish davlat tizimi to'g'risidagi Nizom, respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari hamda boshqa tashkilotlarning O'zbekiston Respublikasi FVDTning funksional quyi tizimi doirasidagi aholi va hududlarni FVlardan muhofaza qilish bo'yicha funksiyalari, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlarining O'zbekiston Respublikasi FVDTning hududiy quyi tizimi doirasidagi aholi va hududlarni FVlardan muhofaza qilish bo'yicha funksiyalari tasdiqlandi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 27-oktyabrdagi "Texnogen, tabiiy va ekologik tushdagi favqulodda vaziyatlarning tasnifi to'g'risida"gi 455-son qaroriga asosan ularning tasniflari tasdiqlandi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 11-avgustdagi "Favqulodda vaziyat ro'y berish xavfi yoki favqulodda vaziyat ro'y berganligi haqida xabar berishning avtomatlashtirilgan tizimini rivojlantirish hamda undan samarali foydalanishni tashkil etish to'g'risida"gi 361-son qarori bilan 2017-yil 8-avgustdagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Favqulodda vaziyatlar xavfi yoki sodir bo'lganligi haqida O'zbekiston Respublikasi aholisiga xabar berish va ma'lumot(axborot) yetkazishning avtomatlashtirilgan tizimini yaratish va rivojlantirish to'g'risida"gi 601-son qarori o'z kuchini yo'qotdi.

Yangi qabul qilingan qarorga asosan quyidagilar tasdiqlandi:

1. Favqulodda vaziyat ro'y berish xavfi yoki favqulodda vaziyat ro'y berganligi haqida xabar berishning avtomatlashtirilgan tizimini rivojlantirish hamda undan samarali foydalanish tartibi to'g'risidagi nizom;

2. 2023 - 2028-yillarda respublika darajasidagi va mahalliy darajadagi xabar berish tizimini rivojlantirish uchun terminal komplekslarini xarid qilish dasturi.

O'zbekiston Respublikasining "Favqulodda holat to'g'risida"gi 2021-yil 15-dekabrdagi Konstitutsiyaviy Qonuni mamlakatimizning butun hududida yoki ayrim joylarida favqulodda holatni joriy etish shartlari va tartibini belgilab berdi. Ushbu Konstitutsiyaviy Qonunga asosan keng qamrovli avariya-qutqaruv ishlari va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlar(AQBKBI)ni amalga oshirilishini talab etadigan yirik halokatlar, tabiiy ofatlar, epidemiyalar hamda boshqa tabiiy va texnogen xususiyatga ega FVlar, favqulodda ekologik vaziyatlar favqulodda holat(FH)ni joriy etish hollari jumlasiga kiritildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 18-noyabrdagi "Aholini va hududlarni xavfli gidrometeorologik hodisalar hamda geologik jarayonlar bilan bog'liq FVlardan muhofaza qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-426-son Oarori bilan Toshqin suvlari va sel oqimlarini xavf-xatarsiz o'tkazib yuborishni

ta'minlash, qor ko'chkisi va yer ko'chkisi hodisalari xavfini kamaytirish bo'yicha hukumat komissiyasi (Toshqinga qarshi hukumat komissiyasi)ning tarkibi tasdiqlandi. Shuningdek, ushbu qaror bilan "Aholini va hududlarni xavfli gidrometeorologik hodisalar hamda geologik jarayonlar bilan bog'liq FVlardan muhofaza qilish ishlarini tashkil etish tartibi to'g'risida"gi nizom ham tasdiqlandi.

Xulosa: Mavzuni o'rganish jarayonida men aholi va hududlarni FVlardan muhofaza qilishga oid qonun va qonun osti hujjatlarining mazmuni va mohiyatini o'rganib chiqdim. FVlarni oldini olish va ularni bartaraf etish ishlarini to'g'ri tashkil etishda mutaxassislardan ushbu sohaning huquqiy asoslarini mukammal bilishlari talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligini tashkil etish to'g'risida"gi 1996-yil 4-martdagi PF-1378 -son Farmoni
2. Qudratov A.Q, G'aniev A, Yormatov G.Y. "Hayotiy faoliyat xavfsizligi". Ma'ruza kursi –Toshkent: "Aloqachi", 2005. 233-235-b.
3. E.I.Gazinazarova S.Yuldashev O.R. "Mehnat muhofazasi maxsus kursi Toshkent 2014.61-63-b.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	TIL TARIXI VA UNING PAYDO BO‘LISHI	3
2	TEACHER’S VOICE AND TONE IN THE CLASSROOM	6
3	INGLIZ TILIDAGI TASHQI IJTIMOYIY REKLAMALARDA REGULYATIV (YO‘NALTIRUVCHI) FUNKSIYASINI QO‘LLANISHI	9
4	URBANIZATSIYANING FALSAFIY MUAMMO SIFATIDAGI TAHLILI	12
5	UCH O‘LCHOVLI FRAKTAL TUZILISHLI OBYEKTLAR	17
6	UNIVERSITET FAOLYATI SAMARATORLIGINI BAHOLASHDA REGRESSION MODELNING TAHLILI	21
7	DAVLAT MOLIYA TIZIMIDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI	25
8	METHODS FOR THE FORMATION OF CREATIVISM IN THE PROFESSION IN FUTURE EDUCATORS	31
9	BIOMEXANIK TAHLIL VA PARODONT KASALLIKLARI: PARODONT KASALLIKLARIDA O‘ZIGA XOS BIOMEXANIK YUKLANISHLAR VA STRESSNI TAHLIL QILISH, OPTIMAL DAVOLASH STRATEGIYALARINI ISHLAB CHIQUISH	39
10	СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОДНОСОСТАВНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В РУССКИХ И ЗАРУБЕЖНЫХ ПОСЛОВИЦАХ	45
11	МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ОБЗОРНЫХ ТЕМ В ЛИТЕРАТУРЕ	50
12	O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING YANGILANGAN KONSTITUTSIYASI: HUQUQIY ISLOHOTLARNING YANGI BOSQICHI	56
13	"KONSTITUTSIYA — ERKIN VA FAROVON HAYOT GAROVI"	59
14	QORAQALPOG‘ISTON SHAROITIUDA PIYOZNI SOCHMA USULDA YETISHTIRISH AFZALIGI VA HOSILDORLIGI O‘RGANISH	63
15	TARAQQIET STRATEGIYALARI, KONCEPCIYALARI VA DASTURLARINING TAHLILI VA TASHIHI	67
16	RAQAMLI TARIX PLATFORMALARINI YARATISH VA ULARNING DIDAKTIKASI	74
17	O‘G‘IRLIK JINOYATINING OLDINI OLIH FAOLIYATINI TARTIBI	78
18	ТЕХНОЛОГИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СРАВНИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА В ФОРМИРОВАНИИ ЯЗЫКОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ	82
19	SEPARATOR ISHCHI QISMLARINI O‘ZARO ISHQALANISHINIG PAXTA XOM ASHYOSIGA TA‘SIRI	86
20	HARBIY BILIM YURLARIDA CHET TILINI O‘QITISHNING DOLZARB MASALALARI	90

21	MASHMIXER DASTURIDAN FOYDALANGAN HOLDA POLILAKTIK KISLOTA (PLA) BIOMATERIALLARINI LOYIHALASH VA MODELLASHTIRISH VA 3D BIOPRINTER ORQALI ISHLAB CHIQRISH	94
22	YOZISH KO'NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH	101
23	STOL TENNISCHILARNING MASHG'ULOT JARAYONINI TASHKIL ETISHDA JISMONIY QOBILIYATLARINING RIVOJLANTIRISHGA QO'YILGAN TALABLAR	103
24	SHAXSGA QARSHI JINOYATLAR	109
25	LEKSIK BIRLIKLARNI INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA O'GIRISHDA TARJIMA USULLARI (MARTIN MIDOUS "INTIZOMLI 365 KUN?" ASARI ASOSIDA)	115
26	RITHVIK SINGH QALAMIGA MANSUB "I DON'T LOVE YOU ANYMORE" (ISHQ SAFARI) ASARINI INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH JARAYONIDA YUZAGA KELGAN MORFOLOGIK TRANSFORMATSIYALAR TAHLILI	119
27	TARJIMA JARAYONIDA DUCH KELADIGAN SO'Z SHAKLLARI ALMASHINUVI	122
28	ELVIN BRUKS UAYT QALAMIGA MANSUB "CHALOTTE'S WEB" (SHARLOTTANING TO'RI) ASARINI INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH JARAYONIDA YUZAGA KELGAN LEKSIK-SEMANTIK VA SINTAKTIK MUAMMOLAR	125
29	TARIX FANINI O'QITISHDA XORJIY DAVLATLAR TAJRIBASI	128
30	БИРИКТИРУВЧИ ТУКИМА ДИСПЛАЗИЯСИНИНГ ОПЕРАТИВ КОРРЕКЦИЈАСИДАН КЕЙИНГИ РЕАБИЛИТАЦИЈАНИ БАХОЛАШ	136
31	ИССЛЕДОВАНИЕ ПОРЯДОК УКЛАДКИ КЕРНА	140
32	МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ И УПРАВЛЕНИЮ МЕЛИОРАТИВНЫМИ РЕЖИМАМИ	144
33	ПОКАЗАТЕЛИ И КРИТЕРИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МЕЛИОРАТИВНЫХ СИСТЕМ	149
34	O'SMIR VA OILA MUNOSABATLARIDAGI OTA-ONA VA BOLA MUNOSABATLARINI ME'YORLASHTIRISH BO'YICHA KONSULTATIV YORDAM BERISH USULLARI	153
35	HUQUQIY MADANIYAT SHAXS MA'NAVIYATI MEZONI SIFATIDA	156
36	APPLICATION OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY FOR MONITORING AND IMPROVING ENERGY EFFICIENCY IN MANUFACTURING PROCESSES	159
37	O'ZBEKISTONDA KO'PKARI- ULOQNI KELIB CHIQUISH TARIXI VA RIVOJLANISHI	164
38	KORXONALARDA FAVQULODDA VAZIYATLARNI OLDINI OLISH UCHUN QARATILGAN SANOAT SIGNALLARI VA XAVFSIZLIK BELGILARI	169
39	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AHOLINI VA HUDUDLARNI FAVQULODDA VAZIYATLARDAN MUHOFAZA QILISH	173

40	O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING AHOLI VA HUDUDLARNI FAVQULODDA VAZIYATLARDAN MUHOFAZA QILISHGA VA FUQARO MUHOFAZASIGA OID QONUN VA QONUN OSTI HUJJATLARINING MAZMUNI VA MOHIYATI	176
-----------	---	------------

JOURNAL OF NEW CENTRY INNOVATIONS

IN ALL AREAS

